

Тарас ВАЙДА
Юрій КОЛОМІЄЦЬ
Сергій ЖУКОВСЬКИЙ
Грина ЗАЛЄВСЬКА

**ПРОТИМІННА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

**Навчальний посібник
для курсантів, студентів та слухачів
закладів вищої освіти МВС України**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Одеський державний університет внутрішніх справ

Тарас ВАЙДА
Юрій КОЛОМІЄЦЬ
Сергій ЖУКОВСЬКИЙ
Ірина ЗАЛЄВСЬКА

ПРОТИМІННА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Навчальний посібник
для курсантів, студентів та слухачів
закладів вищої освіти МВС України

УДК 351.753.6-047.27

Рекомендовано до друку

Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ (протокол № 11 від 26 серпня 2025 року)

Вайда Т.С., Коломієць Ю.М., Жуковський С.В., Залєвська І.І. Протимінна діяльність: забезпечення національної безпеки підрозділами поліції та цивільного захисту : навчальний посібник [для курсантів, студентів та слухачів ЗВО МВС України]. Одеса: ОДУВС, 2025. 320 с.

Рецензенти:

– **КОМІСАРОВ Олександр Геннадійович**, т.в.о. заступника директора навчально-наукового інституту поліцейської діяльності з освітньої та науково-дослідної діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник

– **ФУРСА Вадим Вікторович**, завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, майор поліції

– **ШЕВЧУК Олександр Русланович**, фахівець служби безпеки The HALO Trust Ukraine, кандидат наук з державного управління

У навчальному посібнику розглянуто порядок оперативного реагування органів та підрозділів Національної поліції та цивільного захисту на повідомлення про виявленні підозрілі (вибухонебезпечні) предмети. Розкрито алгоритми проведення працівниками підрозділів правоохоронних органів нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами.

Наведено довідкові тактико-технічні характеристики засобів ведення війни: 1) ручних гранат; 2) інженерних, реактивних, гранатометних і підствольних боєприпасів та боєприпасів до РСЗВ; 3) авіаційних бомб та вибухників до них; 4) артилерійських (фугасних, осколочних, осколково-фугасних, бронебійних, бетонобійних, хімічних та запалювальних) снарядів, шрапнелей та картечі; 5) мінометних мін. Проведено класифікацію їх видів, розглянуто призначення та потенційні уражаючі фактори. Приділено увагу ідентифікації саморобних вибухових пристроїв, охарактеризовано їх основні елементи та надано рекомендації щодо дотримання заходів безпеки при їх виявленні й знешкодженні.

Видання призначено для здобувачів вищої освіти (спеціальності 262 Правоохоронна діяльність та 081 Право), посібник стане в пригоді науково-педагогічним працівникам профільних кафедр закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України, поліцейським у системі занять зі службової підготовки, працівникам ВТС НПУ й фахівцям піротехнічних підрозділів ДСНС.

Навчальний посібник обговорено на міжкафедральному засіданні кафедри професійних та спеціальних дисциплін інституту права та безпеки та кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ (протокол № 8/10 від 08 серпня 2025 року)

© ОДУВС, 2025

© Вайда Т.С., Коломієць Ю.М.,

Жуковський С.В., Залєвська І.І., 2025

ISBN _____

ЗМІСТ

	стор.
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	7
ТЕМА 1. Порядок оперативного реагування територіальних органів та підрозділів Національної поліції на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів	16
ТЕМА 2. Порядок дій правоохоронців (підрозділів цивільного захисту) під час отримання повідомлення про виявлення підозрілого предмету та заходи безпеки при його ідентифікації	44
ТЕМА 3. Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами	72
ТЕМА 4. Порядок складання звітної документації за результатами проведення ідентифікації вибухонебезпечних предметів. Навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами	84
ТЕМА 5. Види, класифікація, загальні відомості та тактико-технічні характеристики ручних гранат	98
ТЕМА 6. Види, класифікація, загальні відомості та тактико-технічні характеристики інженерних боєприпасів	110
ТЕМА 7. Класифікація авіаційних бомб та вибухників до них	132
ТЕМА 8. Загальні відомості про артилерійські снаряди, мінометні міни та реактивні боєприпаси, їх види та класифікація	154
ТЕМА 9. Загальні відомості про фугасні, осколочні, осколково-фугасні снаряди та шрапнелі, бронебійні снаряди та картечі, бетонобійні, хімічні та запалювальні снаряди	172
ТЕМА 10. Загальні відомості про гранатометні і підствольні боєприпаси, їх види та класифікація	197
ТЕМА 11. Види боєприпасів до реактивних систем залпового вогню. Вибухники та трубки до них	216

ТЕМА 12. Загальні відомості, види, класифікація та основні елементи саморобних вибухових пристроїв	235
ПІСЛЯМОВА	259
ЛІТЕРАТУРА	262
ГЛОСАРІЙ	271
ДОДАТКИ	288
Додаток 1. Зразок форми акта перевірки об'єкта на наявність вибухових матеріалів	288
Додаток 2. Вибухонебезпечність вибухових матеріалів за категоріями відповідно до їх якісного стану та дії правоохоронців-вибухотехніків при поводженні з ними	290
Додаток 3. Зразок форми акта знищення (знешкодження) вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують	294
Додаток 4. Алфавітний перелік деяких небезпечних вантажів	297
Додаток 5. Завдання для перевірки знань з тематики протимінної діяльності	304

Примітка:

Нумерація фотографій, рисунків та таблиць проводиться в кожній темі окремо.

В якості ілюстрацій у посібнику використано фотографії та рисунки з відкритих джерел, інтернет-ресурсів ДСНС, НПУ та ін.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЗС – автозаправні станції

АРМ «диспетчер» (*поліц.*) – автоматизоване робоче місце старшого інспектора з особливих доручень, старшого інспектора, інспектора чергової частини (ситуаційного відділу) управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування ГУНП, які уповноважені на здійснення управління нарядами поліції, у тому числі за допомогою АРМ «диспетчер» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»

АРМ «оператор «102» (*поліц.*) – автоматизоване робоче місце працівника підрозділу «102»

АС – артилерійський снаряд

БЗТ снаряди – бронейно-запально-трассуючі снаряди

БМП – бойова машина піхоти

БРМД – балістична ракета малої дальності

ВЗВ – вибухонебезпечні залишки війни

Військ. – військовий

ВНП – виявлення вибухонебезпечних предметів (*залежно від контексту*)

ВНП – вибухонебезпечні предмети (*залежно від контексту*)

ВР – вибухова речовина

ВТС – вибухотехнічна служба Національної поліції України

ГРПП – група реагування патрульної поліції

ГУНП – Головне управління Національної поліції (в областях)

ДОАЗОР (*поліц.*) – Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України

ДСНС – Державна служба України з надзвичайних ситуацій

ЗІЗ – засоби індивідуального захисту

ЗКР – зенітна керована ракета

ЗСУ – Збройні Сили України

Індекс ГРАУ (*військ.*) – система умовного цифро-літерного позначення зразків озброєння та військової техніки, що присвоюється Головним ракетно-артилерійським управлінням (ГРАУ) Міноборони СРСР та рф

ІНП (*поліц.*) – інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України»

КБМ – конструкторське бюро машинобудування

КОБЕ – кумулятивно-осколковий бойовий елемент

КСВП – керований саморобний вибуховий пристрій

ЛЕП – лінії елєропередач

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

ММ – мінометна міна

НВБ – вибухові боєприпаси, які не вибухнули

НС – надзвичайна ситуація

НТО – нетехнічне обстеження

- НПУ – Національна поліція України
НРВНП – навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами
ОЗТ снаряди – осколково-запальовально-трасуючі снаряди
ОТР – оперативно-тактична ракета
ОФ снаряд – осколочно-фугасний снаряд
Поліц. – поліцейський
Постріл ОФЗ – осколково-фугасно-запальовальний снаряд
РСЗВ – реактивна система залпового вогню
Рос. – російський
СВП – саморобний вибуховий пристрій
СОГ – слідчо-оперативна група
СОП – стандартна операційна процедура
СПБЕ (з *рос.* самоприцеливающийся боевой элемент) – бойовий елемент самостійного прицілювання
ТВП – територіальний (відокремлений) підрозділ поліції
УВТС (*поліц.*) – Управління вибухотехнічної служби (у складі поліції особливого призначення) центрального органу управління НПУ
УОАЗОР (*поліц.*) – правління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування ГУНП
ЦЗ – цивільний захист
ШІ – штучний інтелект

ВСТУП

На прикладі звільнених Збройними Силами України окремих регіонів України від російських загарбників (Херсонська, Миколаївська, Запорізька, Київська, Харківська, Чернігівська та ін. області) можна констатувати, що війська окупантів під час тимчасового захоплення ними цих території зазвичай мінують рубежі оборони, підступи до військових об'єктів (аеродромів, штабів і місць дислокації особового складу, навколишню місцевість біля складів боєприпасів і баз паливно-мастильних матеріалів тощо).

При відступі диверсійно-розвідувальні групи супротивника та його спеціальні військові підрозділи також замінують існуючі транспортні комунікації (автодороги, залізниці), придатні ділянки для можливого переміщення військових підрозділів ЗСУ чи місцевого населення (польові дороги, стежки, річки тощо), зручні місця для потенційної зупинки та зосередження військ і техніки, інженерні споруди (мости, тунелі, греблі), промислові підприємства, об'єкти паливостачання (склади та паливні пункти, трубопроводи, АЗС тощо), об'єкти електропостачання (ЛЕП, трансформаторні підстанції тощо), інфраструктуру зв'язку (телевізійні та радіовишки, супутникові антени, кабельні канали та ін.), енергогенеруючі об'єкти (гідроелектростанції, теплоелектростанції, водопостачання) та ін., тим самим створюючи перешкоди як для оперативного переслідування українськими військами окупаційних підрозділів країни-агресора, так і спричинюючи додаткові відтерміновані ураження саморобними вибуховими пристроями цивільного населення, сповільнюючи відновлення на звільнених територіях нормального життя (повернення населення, ведення землеробства, розвиток інфраструктури та рекреації тощо).

Отже, на звільненій від ворога місцевості виникає забруднена вибухонебезпечними предметами (*далі* – ВВП) територія (акваторія) – вибуховими матеріалами промислового призначення та саморобного виготовлення (саморобними вибуховими пристроями, розтяжками), боєприпасами, що містять вибухові речовини, а також біологічні та хімічні речовини – бомби і боєголовки; керовані і балістичні ракети; артилерійські, мінометні, ракетні боєприпаси і набої до стрілецької зброї; усі міни, торпеди і глибинні бомби; піротехнічні вироби військового та спеціального призначення; касетні бомби і касети; електричні вибухові пристрої; ворожі дрони та інші предмети, що є вибухонебезпечними за своєю природою. Деякі з них, що були виявлені місцевими жителями у місцях ведення минулих бойових дій, можуть зберігатися окремими громадянами, які не знають їх небезпечних уражаючих властивостей.

Більшість мін, які виявлені під час гуманітарного розмінування в Україні, – радянського виробництва, зокрема ПФМ-1, ПМН, ОЗМ, ТМ, а також сучасні російські або імпровізовані вибухівки (саморобні вибухові пристрої, *далі* – СВП), створені, в тому числі, на 3D-принтерах. Американських мін в Україні виявлено не було.

Варто зазначити, що рф не є державою-учасницею Конвенції про

заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення¹ (Оттавської конвенції – *уточнено нами*), країна-агресорка з 2014 року широко використовує протипіхотні міни як метод ведення війни в Україні. З 2022 року масове використання Росією таких засобів створило асиметричну перевагу для агресора. У зв'язку з цим українська держава тимчасово (до моменту повного припинення збройної агресії російської федерації проти України) зупинила дію вище зазначеної Конвенції, участь у котрій обмежувала право України на самооборону – у такий спосіб повернуто право використовувати і виробляти протипіхотні міни, що є важливим елементом інженерного захисту ЗСУ на полі бою.

За інформацією Національного органу з питань протимінної діяльності, площа територій України, які можуть бути потенційно забрудненими вибухонебезпечними залишками війни, зменшилася у 2024 році на 17 000 км² та на сьогодні становить 139 000 км². Таким є результат спільної роботи операторів протимінної діяльності й підрозділів розмінування Сил безпеки та оборони². Протягом минулого (2024 – *уточнено нами*) року було обстежено та очищено від вибухонебезпечних предметів 3 152,52 км² земель сільськогосподарського призначення, з яких розміновано понад 2 500 км².

За інформацією керівника Програми протимінної діяльності Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні П. Геслопа, нині понад 20 % території України вважається потенційно забрудненою ВВП. У таких районах проживає більше 6 млн осіб³. Від початку повномасштабного вторгнення Росії зафіксовано понад 812 інцидентів, пов'язаних із мінами та нерозірваними боєприпасами. За його словами, під час російської війни проти України було випущено щонайменше 12 млн одиниць боєприпасів. Якщо врахувати, що 10 % з них не спрацювали, то в землі може залишатися 1,2 млн одиниць нерозірваних снарядів. П. Геслоп також вказав на низьку якість зброї РФ, зокрема з Північної Кореї, яка часто має до 40 % відмов і залишається важливим чинником забруднення. Тому показник нерозірваних вибухових матеріалів може бути набагато вищим.

За результатами реалізації Плану виконання заходів з гуманітарного розмінування деокупованих територій України у 2024 році нетехнічне обстеження проведено у 165 громадах в межах 7 областей, що перевищило

---

¹ Про зупинення для України дії Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення : Закон України від 15 липня 2025 року № 4519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4519-20#n2> (дата звернення: 19.07.2025).

² Площа територій України, потенційно забруднених мінами та вибухонебезпечними предметами, зменшилась на 17 000 км² у 2024 році. URL: <https://mod.gov.ua/news/ploshha-teritorij-ukrayini-potencijno-zabrudnenih-minami-ta-vibuhonebezpechnimi-predmetami-zmenshilas-na-17-000-km-u-2024-roczii> (дата звернення: 19.07.2025).

³ ООН: Мінне забруднення України - глобальна проблема, що впливає на безпеку й світові ціни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4001207-oon-minne-zabrudnenna-ukraini-globalna-problema-so-vplivae-na-bezpeku-j-svitovi-cini.html> (дата звернення: 19.07.2025).

заплановане майже в 3 рази. При цьому було ідентифіковано 2 291 ділянку імовірно чи фактично забруднених територій загальною площею 302,9 км².

Деякі аналітики називають Україну найбільш замінованою країною у світі.

За відомчою статистикою НПУ МВС України, від 24 лютого 2022 року – початку повномасштабного вторгнення військ країни-агресора – фахівці вибухотехнічної служби (далі – ВТС) Національної поліції України загалом обстежили та розмінували понад 45 тисяч гектарів земель, здійснили понад 106 тисяч виїздів на місця обстрілів та небезпечних знахідок, вилучили (знищили або передали Силам оборони) майже 370 тисяч вибухонебезпечних предметів, майже 17 тонн вибухових речовин.

13 червня поліцейські-вибухотехніки святкують День створення вибухотехнічної служби НПУ – складного і ризикованого напряму правоохоронної діяльності⁴.

Вибухотехнічні підрозділи були утворені в системі МВС у 1995 році та функціонували в складі Експертної служби МВС України, а у 2015 році, під час реформування та реорганізації міліції в поліцію в системі Національної поліції України була створена вибухотехнічна служба НПУ. Головне гасло цієї професії – «Без права на помилку»!

В умовах мирного життя також трапляються випадки правопорушень (злочинів), вчинення яких пов'язано із застосуванням злочинцями вибухонебезпечних предметів. Отже, працівники поліції мають бути обізнаними з особливостями проведення спеціалістами-вибухотехніками НПУ огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують.

У відповідності до статті 4 «Національні інтереси України у сфері протимінної діяльності» Закону України «Про протимінну діяльність в Україні»⁵ державна політика України у сфері протимінної діяльності визначається та реалізується на основі пріоритетності національних інтересів України у сфері протимінної діяльності.

Національними інтересами України у сфері протимінної діяльності є:

1) забезпечення безпеки населення та його життєдіяльності;
2) мінімізація негативного впливу вибухонебезпечних предметів, їх знешкодження, видалення, знищення та утилізації на довкілля та господарську діяльність;

3) запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, пов'язаних із небезпекою вибухонебезпечних предметів, загибелі та травмуванню людей внаслідок таких подій;

---

⁴ Іван Вигівський вручив нагороди працівникам вибухотехнічних підрозділів Нацполіції. URL: <https://npu.gov.ua/news/ivan-vyhivskiy-vruchyv-nahorody-pratsivnykam-vybukhotekhnichnykh-pidrozdiliv-natspolitsii> (дата звернення 13.06.2025).

⁵ Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII (із змінами станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-viii#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

4) забезпечення гарантій реалізації права людини і громадянина на достовірну інформацію про наявність загрози для життя і здоров'я на територіях та об'єктах, забруднених та (або) імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами;

5) дотримання та виконання міжнародних зобов'язань України у сфері протимінної діяльності.

Під розмінуванням (гуманітарним) нами розуміється у відповідності до визначення цього терміну в Законі України «Про протимінну діяльність в Україні»⁶ «комплекс планових заходів, що проводяться з метою ліквідації небезпеки, пов'язаної з мінами і вибухонебезпечними предметами (далі – ВВП), та включають нетехнічне та технічне обстеження, маркування і складання карт території, очищення забрудненої території, підготовку документації після розмінування, надання інформації щодо протимінної діяльності та передачу очищеної території».

До проведення розмінування (гуманітарного розмінування) залучаються фахівці з розмінування **операторів протимінної діяльності** – уповноважених підрозділів центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, у тому числі міжнародних та іноземних, що залучаються до проведення заходів у сфері протимінної діяльності. Зокрема, сьогодні проводять значну роботу з розмінування звільнених територій:

- сапери ЗСУ;
- спеціалісти Державної спеціальної служби транспорту;
- піротехніки Державної служби України з надзвичайних ситуацій;
- фахівці вибухотехнічної служби Національної поліції України;
- інші оператори протимінної діяльності, в тому числі міжнародні організації (The HALO Trust Ukraine тощо).

Нині у структурі МВС України – в лавах ДСНС, Нацполіції та Національній гвардії – працюють близько 2 000 саперів. Наразі планується збільшити їх кількість до 2800 осіб. За минулий рік (2024 рік – *уточнено нами*) було підготовлено майже 1000 фахівців з розмінування. Крім того, ДСНС щоденно залучає близько 400 одиниць різної відповідної техніки⁷.

В цілому в Україні сьогодні (станом на липень 2025 року – *уточнено нами*) працюють 23 акредитовані державні структури, які займаються розмінуванням.

Знешкодження ВВП передбачає спеціальні дії щодо блокування або нейтралізації виконавчих механізмів підричників цього предмета (вилучення з нього підричників, вилучення ВВП з місця встановлення), котрі спрямовані на приведення його у безпечний стан, що виключає можливість його

⁶ Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII (із змінами станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-viii#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

⁷ Борзова Я. Понад чверть території України забруднена вибуховими пристроями, - ДСНС. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ponad-chvert-teritoriyi-ukrayini-zabrudnena-1712234287.html> (звернення: 20.07.2025).

ненавмисного вибуху.

Як окремий процес гуманітарного розмінування слід розглядувати *знищення ВНП* – переведення його у недієздатний (безпечний) стан шляхом підризу, спалювання, механічного чи іншого повного або часткового руйнування з обов’язковим дотриманням вимог протимінної діяльності та запобіганням і мінімізацією негативних для населення, інфраструктури та довкілля наслідків.

Проблема забруднення українських територій мінами та іншими вибухонебезпечними предметами є не лише локальною загрозою для України, а й чинником впливу на глобальні ціни на продовольство та енергоносії. Загальна вартість розмінування України становитиме мільярди доларів – це можуть бути десятки, а то й сотні мільярдів⁸.

ВНП можуть мати різне призначення, різноманітну форму, принцип дії тощо. У загальному випадку – це вибухові матеріали промислового призначення та саморобного виготовлення, боеприпаси, що містять вибухові речовини, а також біологічні та хімічні речовини: бомби і боеголовки; керовані і балістичні ракети; артилерійські, мінометні, ракетні боеприпаси і боеприпаси до стрілецької зброї; усі міни, торпеди і глибинні бомби; піротехнічні вироби військового та спеціального призначення; касетні бомби і касети; електричні вибухові пристрої; саморобні вибухові пристрої та інші предмети, що є вибухонебезпечними за своєю природою.

У зв’язку із тим, що найбільш розповсюджені випадки пошкодження транспортних засобів та людських жертв серед цивільного населення часто пов’язані з ВНП (самовільне користування особами нерозмінованою місцевістю), розглянемо більш детально особливості гуманітарного розмінування звільнених від окупантів територій України як першочергового завдання по відновлення на них життєдіяльності громадян.

Питання гуманітарного розмінування, порядок дій правоохоронних органів при виявленні вибухонебезпечних матеріалів, їх документування **регламентується низкою нормативно-правових актів**. Правову основу протимінної діяльності (стаття 2 ЗУ «Про протимінну діяльність в Україні») становлять:

- Конституція України;
- положення міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України – Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949); Додатковий протокол до Женевських конвенцій (1949), що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I); Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невивіркову дію (1980), Протокол II з правками про заборону або обмеження застосування

⁸ ООН: Мінне забруднення України - глобальна проблема, що впливає на безпеку й світові ціни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4001207-oon-minne-zabrudnenna-ukraini-globalna-problema-so-vplivae-na-bezpeku-j-svitovi-cini.html> (дата звернення: 19.07.2025).

мін, мін-пасток та інших пристроїв з поправками (1996), що додається до цієї Конвенції; Протокол V про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни (2003) цієї Конвенції;

– Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» (визначає правові та організаційні засади здійснення протимінної діяльності в Україні та особливості державного регулювання у відповідній сфері);

– інші закони України (Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс цивільного захисту України, Закони України «Про Національну поліцію», «Про судову експертизу» та ін.);

– постанови Верховної Ради України, прийняті відповідно до Конституції та законів України;

– укази Президента України;

– акти Кабінету Міністрів України: «Про утворення Національного органу з питань протимінної діяльності» (постанова КМУ від 10 листопада 2021 р. № 1207), «Про затвердження Порядку ведення обліку операторів протимінної діяльності» (постанова КМУ від 3 листопада 2021 р. № 1150), «Деякі питання призначення і виплати одноразової компенсації та щорічної допомоги, передбачених Законом України «Про протимінну діяльність в Україні» (постанова КМУ від 29 вересня 2021 р. № 1020), «Про затвердження Правил позначення небезпек, пов'язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками війни» (постанова КМУ від 17 квітня 2019 р. № 372), «Про затвердження Порядку утилізації ракет, боєприпасів і вибухових речовин» (постанова КМУ від 7 червня 2006 р. № 812), «Про реалізацію експериментального проекту щодо сертифікації операторів протимінної діяльності та процесів протимінної діяльності» (постанова КМУ від 2 лютого 2024 р. № 123), «Про реалізацію експериментального проекту щодо здійснення обов'язкової сертифікації механізованих засобів розмінування (гуманітарного розмінування), пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання» (постанова КМУ від 8 березня 2024 р. № 271), «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» (постанова КМУ від 18 березня 2022 р. № 314). Зокрема, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках»⁹ від 28 червня 2024 року № 616-р. Зокрема, ця Стратегія є довгостроковим програмним документом, що визначає проблеми, які становлять загрозу національній безпеці через забруднення вибухонебезпечними предметами територій України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також основні напрями і завдання державної політики у сфері протимінної діяльності та шляхи реалізації національних інтересів України у сфері протимінної діяльності, що визначаються відповідними стратегічними цілями;

---

⁹ Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 616-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.08.2025).

– інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України.

В Україні діють нормативні документи у сфері протимінної діяльності (національні стандарти), що розробляються з урахуванням положень міжнародних стандартів протимінної діяльності та чинного законодавства і є обов'язковими в ході виконання заходів з протимінної діяльності.

Законом України «Про Національну поліцію»¹⁰ (далі – НПУ) передбачено серед основних завдань цього правоохоронного органу забезпечення публічної безпеки і порядку (стаття 2).

Пункти 6, 10, 21, 22, 24 статті 23 «Основні повноваження поліції» вищезазначеного нормативно-правового акту визначено наступні завдання, при виконанні яких в правоохоронній діяльності органів та підрозділів поліції можуть траплятися випадки припинення правопорушень, пов'язаних з ВМП:

– здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

– вживання заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

– здійснення контролю за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

– здійснення у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

– сприяння забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості та ін.

У відповідності до вимог п. 2 статті 18 ЗУ «Про Національну поліцію» «поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції.

Поряд з нормативно-правовою базою чинного законодавства, норми якої чітко регламентують дії органів поліції та цивільного захисту, питання застосування боєприпасів та ідентифікації вибухонебезпечних предметів знаходить відображення у наукових працях низки вітчизняних вчених.

¹⁰ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 16.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 28.04.2025).

Зокрема, вивченням тактико-технічних характеристик бойового озброєння сектору безпеки і оборони вивчали такі науковці, як:

- О.М. Смирнов, О. О. Бондаренко, О. В. Бондарь, Г.В. Іванець, В. В. Матухно, С. Д. Гассієв, Д. В. Поліщук, І.І. Попов, І.О. Толкунов, М. М. Удянський (Харків, НУЦЗУ, 2019, 2023);
- С.П. Корнійчук, О.В. Турінський, Г.В. Певцов та ін. (Харків, ХНУПС, 2020);
- О.Л. Глушкевич, Ю.І. Пушкарьов та ін. (Суми, 2003);
- О.Г. Водчиць, С.Н. Єгоров, В.М. Павільч (Київ, НАУ, 2008);
- Д.В. Дерігін (Київ, 2016);
- О.М. Дробан, П.П. Ткачук, П.М. Євдокімов, О.Г. Якубовський (Львів, 2012);
- І.С. Кравчук, О.О. Постніков (2001);
- фахівці Центру розмінування (Кам'янець-Подільський, 2012);
- О. Р. Шевчук (служба безпеки представництва «The HALO Trust» в Україні) та ін.

Разом з тим, як показують результати гуманітарного розмінування (нетехнічного обстеження) уражених значних площ звільнених від країни-агресорки українських територій внаслідок бойових дій в умовах сучасної російсько-української війни, різноманіття номенклатури застосовуваних країною-агресоркою боєприпасів відрізняється від тих видів, які використовувались у Другій світовій війні.

Такий стан справ гуманітарного розмінування вимагає додаткового оновлення не тільки нормативно-правової бази протимінної діяльності чинного законодавства, а й перегляду існуючих підходів у роботі органів поліції та цивільного захисту, активного проведення агітаційно-просвітницької роботи з нацеленням щодо ставлення до ВМП – заходів у сфері протимінної діяльності, спрямованих на заклик до заборони їх використання та зміну суспільної думки у відношенні до принципів гуманності.

Основні виклики у сфері розмінування, зокрема – це брак персоналу, значна міграція населення, нестача фінансування, нерегулярна допомога донорів. За словами П. Геслопа, донори пообіцяли понад 1 млрд доларів на протимінну діяльність, але потрібно в рази більше¹¹.

У пропонованому навчальному посібнику в доступній формі розкрито алгоритм дій працівників ВТС НПУ та фахівців піротехнічних відділів ДСНС при отриманні повідомлень про виявленні підозрілі предмети, охарактеризовано ТГХ сучасних вибухонебезпечних засобів ведення бойових дій та наведено зовнішні ознаки (зображення), які дозволяють правоохоронцям їх впевнено ідентифікувати.

Наведена інформація з цих питань допоможе здобувачам вищої освіти, поліцейським та працівникам підрозділів цивільного захисту краще зрозуміти

---

¹¹ ООН: Мінне забруднення України – глобальна проблема, що впливає на безпеку й світові ціни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4001207-oon-minnezabrudnenna-ukraini-globalna-problema-so-vplivae-na-bezpeku-j-svitovi-cini.html> (дата звернення: 19.07.2025).

сутність навчального матеріалу та ефективно використовувати набуті знання під час забезпечення правоохоронцями публічної безпеки (порядок реагування на повідомлення про виявлені підозрілі предмети, дотримання алгоритму дій під час ідентифікації вибухонебезпечних матеріалів, врахування заходів особистої безпеки на місці події та під час перевезення ВНП).

Будемо вдячними за корисні критичні зауваження до пропонованого видання, а також за конструктивні пропозиції щодо подальшого удосконалення змісту й структури навчального посібника з тематики протимінної діяльності для здобувачів вищої освіти в системі організації освітнього процесу у ЗВО МВС України.

Тема 1. ПОРЯДОК ОПЕРАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВИЯВЛЕННЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

1. Загальні положення законодавства щодо організації протимінної діяльності органів та підрозділів НПУ

Протимінна діяльність правоохоронних органів та підрозділів розуміється як застосування комплексу заходів, спрямованих на захист національних інтересів України, а також на зменшення та усунення наслідків негативного впливу ВНП на соціально-економічні умови життєдіяльності населення та довкілля¹².

Основними цілями протимінної діяльності в Україні згідно статті 3 «Цілі та засади протимінної діяльності в Україні» Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» є:

1) зменшення ризиків, які можуть виникати внаслідок підриву вибухонебезпечних предметів, до безпечного для життя і здоров'я населення рівня, що дасть змогу використовувати природні ресурси очищених від вибухонебезпечних предметів територій у господарських цілях;

2) мінімізація та відвернення загроз настання нещасних випадків від несанкціонованого поводження з вибухонебезпечними предметами;

3) зниження соціальної напруженості серед населення, яке проживає на територіях або поблизу територій, забруднених вибухонебезпечними предметами;

4) збереження і забезпечення відтворення унікальних екосистем у межах територій, забруднених вибухонебезпечними предметами, без залучення додаткових інвестицій.

Основними засадами протимінної діяльності в Україні є:

1) пріоритетність захисту прав, законних інтересів, життя і здоров'я людини, довкілля, ресурсів держави та забезпечення національної безпеки при здійсненні заходів у сфері протимінної діяльності;

2) забезпечення верховенства права у сфері протимінної діяльності;

3) додержання законності у сфері протимінної діяльності;

4) забезпечення рівності прав суб'єктів господарювання у сфері протимінної діяльності;

5) державне регулювання у сфері протимінної діяльності;

6) державна підтримка протимінної діяльності, залучення національних і іноземних інвестицій та допомоги у сфері протимінної діяльності;

7) послідовність формування державної політики у сфері протимінної діяльності;

---

¹² Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII (із змінами станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-viii#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

8) ефективного використання науково-технічного потенціалу України у сфері протимінної діяльності в інтересах національної економіки та безпеки населення;

9) запобігання проявам корупції у сфері протимінної діяльності;

10) забезпечення відкритості і доступності інформації у сфері протимінної діяльності;

11) забезпечення демократичного контролю у сфері протимінної діяльності;

12) сприяння міжнародному співробітництву, збереження та розвиток міжнародних зв'язків у сфері протимінної діяльності з урахуванням національних інтересів.

Основними складовими протимінної діяльності в Україні (стаття 5 «Основні складові протимінної діяльності в Україні» ЗУ «Про протимінну діяльність в Україні») є:

1) інформування про небезпеки від вибухонебезпечних предметів та навчання з попередження ризикам, пов'язаним із вибухонебезпечними предметами;

2) розмінування (гуманітарне розмінування);

3) надання допомоги постраждалим особам та здійснення заходів щодо їх реабілітації;

4) знищення надлишкових боєприпасів, боєприпасів непридатних для подальшого використання та зберігання, а також боєприпасів, що підлягають знищенню відповідно до міжнародних зобов'язань;

5) агітаційно-просвітницька робота щодо незастосування протипіхотних мін.

Об'єктами протимінної діяльності є:

1) вибухонебезпечні предмети, що підпадають під дію Закону України «Про протимінну діяльність в Україні»;

2) обладнання та процеси, що використовуються у сфері протимінної діяльності;

3) імовірно забруднені та забруднені вибухонебезпечними предметами території, акваторії та об'єкти інфраструктури.

Суб'єктами протимінної діяльності є:

1) національний орган з питань протимінної діяльності;

2) уповноважені органи виконавчої влади у сфері протимінної діяльності, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;

3) центр протимінної діяльності та центр гуманітарного розмінування;

4) оператори протимінної діяльності.

Заходи з розмінування виконуються із залученням фахівців з розмінування (стаття 7 ЗУ «Про протимінну діяльність в Україні»), вимоги до яких визначаються національними стандартами. Життя, здоров'я та працездатність фахівців у сфері протимінної діяльності, які залучаються операторами протимінної діяльності до виконання заходів у сфері протимінної діяльності, можуть бути застраховані за класом страхування 1, визначеним статтею 4 Закону України «Про страхування» (страхування від

нешасного випадку (у тому числі на випадок виробничої травми та професійного захворювання))¹³. Порядок та умови такого страхування можуть визначатися національним органом з питань протимінної діяльності за погодженням з Національним банком України. Фахівці з розмінування, винні у порушенні законодавства у сфері протимінної діяльності, несуть відповідальність згідно із законом.

Фінансування заходів протимінної діяльності у відповідності до вимог статті 8 «Джерела фінансування протимінної діяльності» ЗУ «Про протимінну діяльність в Україні» здійснюється у межах бюджетних призначень, затверджених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, коштів місцевих бюджетів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також за рахунок інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Для фінансування заходів протимінної діяльності можуть залучатися фінансові ресурси донорів, включаючи **міжнародну технічну допомогу**, поворотну та безповоротну фінансову допомогу міжнародних організацій, благодійну допомогу, а також інші види допомоги, не заборонені законодавством України.

Зокрема, міжнародні партнери передали Україні з лютого 2024 року пасажирські й розмінувальні автомобілі, міношукачі, саперні набори, роботів-саперів та інше необхідне обладнання на понад 470 млн євро. На лінії бойового зіткнення є гостра потреба в техніці для розчищення загороджувального мінування ворога та здійснення власних мінувань. Для вирішення цих проблем у лютому 2024 року в межах роботи Контактної

Фото 1. Засіб для розмінування ARMTRAC 400 (Англія)

групи з питань оборони України була створена Коаліція з розмінування України, що стала однією з восьми коаліцій спроможностей, роботу якої очолюють і координують Литва та Ісландія. Коаліція з розмінування за кількістю учасників є найбільшою серед коаліцій спроможностей, до неї входять 22 держави¹⁴.

Проект Програма розвитку ООН (UNDP) в Україні фінансується урядами Бельгії, Данії, Іспанії, Люксембургу, Мальти, Нідерландів, Нової Зеландії, Норвегії, Республіки Корея, Великої Британії, Франції, Хорватії,

¹³ Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX (в редакції від 01.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 20.06.2025).

¹⁴ Коаліція з розмінування вже передала Україні обладнання майже на пів мільярда євро – посол Литви. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4000742-koalicia-z-rozminuvanna-vze-peredala-ukraini-obladnanna-majze-na-piv-milarda-evro-posol-litvi.html> (дата звернення: 19.07.2025).

Швейцарії, Швеції¹⁵.

Однією із приватних компаній, які спеціалізуються на знешкодженні вибухонебезпечних предметів, є **Armtrac Limited** (базується в графстві Кембриджшир у Східній Англії) – розробляє і виробляє лінійку броньованих механічних машин для розмінування Armtrac, призначених для роботи на територіях, забруднених наземними мінами та іншими вибухонебезпечними предметами, що не вибухнули, а також для проведення технічної розвідки в операціях зі звільнення земельних ділянок.

Засіб для розмінування Armtrac 400 – найбільша і найпотужніша модель в лінійці Armtrac¹⁶. Завдяки 3-метровому ротору з гідравлічним приводом він здатен очищати приблизно 3 000 квадратних метрів на годину (залежно від рельєфу місцевості та досвіду оператора). З ефективною глибиною обробітку 35 см Armtrac 400 здатен знищувати та витримувати 10-кілограмові протитанкові міни.

Armtrac 400 повністю дистанційно керується на відстані до 1000 метрів, що дозволяє оператору залишатися на безпечній відстані, зберігаючи при цьому 100% контроль над усіма функціями машини, або ж завдяки повністю броньованій, звукоізолюваній кабіні з кондиціонером (яка витримує постріл з кулі НАТО в упор), оператор може вести детальний огляд операцій з розмінування з висоти пташиного польоту в повному комфорті та безпеці.

Залучені від донорів фінансові ресурси зараховуються у спеціальний фонд державного бюджету за відповідними бюджетними програмами.

Фінансові ресурси, що надаються донорами безпосередньо операторам протимінної діяльності (крім організацій, установ та підприємств, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів) з метою виконання заходів у сфері протимінної діяльності на території України, зарахуванню до державного бюджету не підлягають та використовуються такими операторами за напрямками, погодженими з національним органом з питань протимінної діяльності.

Замість прямого фінансування донори можуть здійснювати фінансування заходів протимінної діяльності в натуральній формі. Фінансування в натуральній формі може включати в себе направлення спеціалістів, надання обладнання, матеріалів, **засобів для виконання національної програми протимінної діяльності**.

Для розмінування використовуються сучасні технології, зокрема супутникові зйомки, дрони, ШІ тощо. Кількість механізованих машин зросла з менш як 10 до майже 200.

Заходи з протимінної діяльності, що здійснюються уповноваженими підрозділами центральних органів виконавчої влади, фінансуються за рахунок бюджетних призначень, встановлених законом про Державний

¹⁵ Проект протимінної діяльності в Україні. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/projects/proyekt-protymynnoyi-diyalnosti-v-ukrayini> (дата звернення: 08.08.2025).

¹⁶ Обладнання для розмінування та утилізації боєприпасів. Продукція ARMTRAC. URL: <https://armtrac.com.ua/products.html> (дата звернення: 20.07.2025).

бюджет України на відповідний рік для таких центральних органів виконавчої влади.

У відповідності до статті 9 «Облік операторів протимінної діяльності» ЗУ «Про протимінну діяльність в Україні» порядок обліку суб'єктів господарювання і неприбуткових підприємств, установ та організацій, які мають право на провадження видів господарської діяльності у сфері протимінної діяльності та отримали сертифікат відповідності у встановленому законодавством порядку, його ведення та доступу до відомостей обліку операторів протимінної діяльності визначається Кабінетом Міністрів України.

Допомога постраждалим особам у відповідності до статті 10 «Допомога постраждалим особам» ЗУ «Про протимінну діяльність в Україні» включає в себе надання медичної, психологічної, професійної та соціальної допомоги з метою зменшення наслідків ушкоджень, спричинених вибухонебезпечними предметами. Організаційно-правові засади забезпечення громадян України та інших осіб, які перебувають на її території, екстреною медичною допомогою, у тому числі під час виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків визначає Закон України «Про екстрену медичну допомогу»¹⁷.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, забезпечує організацію надання медичної допомоги та медичного обслуговування постраждалим особам.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту населення, забезпечує:

1) надання постраждалим особам одноразової компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю, та щорічної допомоги на оздоровлення у сумі, порядок призначення і виплати якої встановлюється Кабінетом Міністрів України;

2) проходження постраждалими особами безоплатної психологічної, медико-психологічної реабілітації у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до таких центрів і назад та вартості проживання протягом проходження реабілітації (у разі, якщо проживання не надається);

3) позачергове обов'язкове забезпечення постраждалих дітей місцями у закладах дошкільної освіти незалежно від відомчої підпорядкованості;

4) виплати постраждалій дитині у підвищеному розмірі державної соціальної допомоги, призначеної дітям з інвалідністю віком до 18 років відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю».

---

¹⁷ Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року № 5081-VI (із змінами та доповненнями станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17/page1#Text> (дата звернення: 01.04.2025).

2. Дії працівників органів/підрозділів поліції при виявленні вибухових матеріалів та/або отриманні інформації про вибухонебезпеку від інших осіб

У структурі центрального органу управління Нацполіції України функціонують департаменти, яким безпосередньо підпорядковані територіальні підрозділи з повноваженнями щодо роботи із ВНП:

– **Управління вибухотехнічної служби (у складі поліції особливого призначення, далі – УВТС)),** основними завданнями якого є: 1) у межах визначеної законодавством України компетенції здійснення розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів (вибухових матеріалів), а також конструктивно схожих на них предметів, у тому числі ВНП, споряджених радіоактивними, хімічними або біологічними матеріалами, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень; 2) здійснення техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події та спеціальних вибухотехнічних робіт за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих ВНП, загрозу вибуху.

УВТС відповідно до покладених на нього завдань виконує такі **функції**:

1) здійснює оперативне інформування керівництва Національної поліції України та органів державної влади про стан виконання завдань, що належать до компетенції УВТС;

2) здійснює в установленому порядку приймання, облік, зберігання, використання штатних вибухових матеріалів та вилучених ВНП, спеціального обладнання, засобів індивідуального захисту, приладів та іншого захисного спорядження;

3) організовує та здійснює в межах компетенції координацію діяльності підрозділів вибухотехнічної служби територіальних органів Національної поліції України;

4) здійснює в межах компетенції безперервний моніторинг, збір, оцінку, аналіз інформації про кримінальні правопорушення або події, пов'язані із застосуванням (використанням) ВНП, обмін цією інформацією в установленому порядку з органами (підрозділами) Національної поліції України;

5) бере участь у забезпеченні публічної безпеки і порядку, зокрема шляхом огляду приміщень і територій, місць проведення масових заходів на предмет виявлення ВНП;

6) організовує і проводить навчання, тренінги, інструкторсько-методичні, навчальні збори з працівниками структурних підрозділів центрального органу управління поліції, територіальних органів Національної поліції України, інших органів державної влади, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та підпорядкування з питань виявлення та подальшого поводження з ВНП;

7) бере участь у встановленому порядку в інформуванні населення з питань вибухобезпеки;

8) уживає в межах компетенції заходів щодо розвитку службової кінології з метою забезпечення підрозділів вибухотехнічної служби службовими собаками, які використовуються під час проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

9) здійснює збір, узагальнення, обробку та аналіз технічної інформації, зміст якої пов'язаний з процесами виготовлення, розповсюдження і незаконного застосування (використання) ВНП;

10) розробляє у визначеному порядку форми статистичної звітності з питань, що належать до компетенції УВТС;

11) розробляє в межах компетенції проекти нормативно-правових актів, опрацьовує розроблені іншими органами державної влади проекти нормативно-правових актів, уносить пропозиції керівництву Національної поліції України щодо вдосконалення нормативного забезпечення службової діяльності УВТС та підрозділів вибухотехнічної служби;

12) розробляє пропозиції щодо норм належності штатних вибухових матеріалів, спеціальних, технічних засобів та обладнання для забезпечення діяльності УВТС та підрозділів вибухотехнічної служби;

13) розробляє методичні рекомендації, посібники та інші засоби методичного забезпечення діяльності структурних підрозділів УВТС та підрозділів вибухотехнічної служби, бере участь у здійсненні науково-технічної діяльності;

14) забезпечує у визначеному порядку відбір, розстановку, переміщення та створення резерву кадрів УВТС;

15) здійснює вивчення та впровадження в подальшу діяльність УВТС та підрозділів вибухотехнічної служби передового досвіду правоохоронних органів іноземних держав у сфері забезпечення вибухобезпеки, у тому числі радіаційної, хімічної та біологічної безпеки, вдосконалює форми і методи практичної роботи з проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

16) здійснює в межах компетенції організаційні заходи щодо забезпечення УВТС та підрозділів вибухотехнічної служби спеціальними технічними засобами та обладнанням (зокрема вибухотехнічним), уживає заходів щодо забезпечення своєчасного їх технічного обслуговування та ремонту;

17) розглядає за дорученням керівництва Національної поліції України звернення і запити громадян, народних депутатів України, адвокатські запити та запити на інформацію, вивчає публікації і повідомлення в засобах масової інформації з питань, що належать до компетенції УВТС;

18) організовує та здійснює діловодство в УВТС;

19) взаємодіє у визначеному порядку з органами (підрозділами) Національної поліції України, органами державної влади, органами місцевого самоврядування підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та підпорядкування, а також з

правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань, що належать до компетенції УВТС;

20) проводить очищення місцевості (об'єктів) від ВМП на територіях розміщення військових частин, установ, вищих військових навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за зверненням їх керівництва;

2. Виконує інші функції, які випливають з покладених на УВТС завдань та визначені законодавством України.

3. Покладення на УВТС обов'язків, що не належать або виходять за межі його компетенції, не допускається;

– **відділ організації кінологічної діяльності.** Основними завданнями кінологів поліції є: 1) участь у забезпеченні публічної безпеки і порядку; 2) участь в охороні прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) участь у протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законодавством, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або інших надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Серед функцій кінологів поліції є їх участь зі службовими собаками в складі слідчо-оперативних груп під час проведення оглядів місць подій, заходів з припинення злочинів, пошуку та затримання злочинців, виявлення вибухових речовин, зброї, набоїв і наркотичних засобів, трупів, стріляних гільз, інших предметів, що можуть використовуватись як речовий доказ, припинення кримінальних правопорушень, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, охорони об'єктів і територій державної, приватної та інших форм власності, а також установа місцезнаходження безвісти зниклих та безвісно відсутніх»¹⁸;

– **управління контролю за обігом зброї.** Відділ контролю за обігом зброї Національної поліції України є структурним підрозділом центрального органу управління поліції, який у межах компетенції організовує та забезпечує виконання Національною поліцією України покладених на неї законодавством України повноважень з видачі та анулювання дозволів на придбання, зберігання, носіння, перевезення і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, порядок, та на які поширюється дія дозвільної системи та здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система.

---

¹⁸ Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#Text> (дата звернення: 02.06.2025).

Інструкція про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах НПУ та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України¹⁹ (далі – МВС) визначає порядок поведження з вибуховими матеріалами особами, які проходять службу в НПУ (далі – працівники поліції), судовими експертами Експертної служби МВС України.

При виявленні вибухонебезпечних матеріалів (отриманні інформації про їх виявлення від інших осіб) працівники територіальних органів та підрозділів поліції діють у відповідності до **Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України**²⁰. Спеціальні вибухотехнічні роботи здійснюють спеціалісти-вибухотехніки НПУ. Проведення судових експертиз за експертною спеціальністю «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху» (далі – вибухотехнічні експертизи) здійснюють судові експерти-вибухотехніки.

Спеціалісти-вибухотехніки НПУ залучаються для здійснення огляду місця події, а також для проведення спеціальних вибухотехнічних робіт та для надання технічної допомоги під час проведення експертних експериментів, експериментальних вибухів, експериментальних випробувань, відбирання проби вибухової речовини, як спеціалісти в кримінальному провадженні відповідно до статті 71 Кримінального процесуального кодексу України.

У правоохоронній діяльності трапляються випадки припинення поліцейськими правопорушень, при вчиненні котрих злочинці використовують вибухові речовини та/або посягають на них (викрадають, знищують, приводять у стан, який є непридатним для їх подальшого використання за призначенням, тощо). У цій ситуації працівники поліції територіальних органів/підрозділів поліції та їх посадові особи, уповноважені на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них діють у відповідності до вимог **Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України**²¹.

---

¹⁹ Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 19.08.2019 р. № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text> (дата звернення: 18.05.2025).

²⁰ Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 19.08.2029 року № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

²¹ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС від 27.04.2020 року № 357 (в редакції від 14.06.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення: 29.04.2025).

З метою отримання телекомунікаційних послуг і оперативного реагування на заяви і повідомлення про правопорушення або події як кінцеве обладнання в органах (підрозділах) поліції **використовуються телефони (стаціонарні, мобільні), радіостанції, планшетні пристрої та інші засоби зв'язку.**

Строк оперативного інформування обчислюється з моменту надходження до органів (підрозділів) поліції первинних відомостей (повідомлення телефоном або іншими видами зв'язку, усної чи письмової заяви, матеріалів з інших правоохоронних органів тощо) про вчинення правопорушення або виникнення події.

З урахуванням отриманої від заявника (інших джерел) інформації про вид, ступінь тяжкості, стадію та наслідок правопорушення або події, їх завершеності (закінченості), часу, який минув після вчинення правопорушення або виникнення події, місця перебування правопорушника та його суспільної небезпеки, **заяви (повідомлення) поділяються на такі, що:**

- 1) мають **високий ступінь загрози** особам та поліцейським (повідомлення категорії «Альфа»);
- 2) потребують **негайного оперативного реагування** (повідомлення категорії «Бета»);
- 3) відпрацьовуються в **звичайному режимі** (повідомлення категорії «Гамма»);
- 4) **не потребують оперативного реагування** (повідомлення категорії «Дельта»).

До заяв і повідомлень з **високим ступенем загрози** особам та поліцейським (повідомлення категорії «Альфа») належать:

- 1) повідомлення осіб, у змісті яких наявна інформація про злочини, які тривають і вчиняються **із застосуванням (використанням) вогнепальної зброї, вибухових пристроїв або/та речовин (інших пристроїв, що можуть завдати фізичну шкоду правопорушнику та особам, які його оточують, а також про перебування (місцезнаходження, переховування) осіб, які їх скоїли, та вчинення ними збройного опору;**
- 2) повідомлення, за якими введено поліцейські операції «Сирена», «Грім», «Заручник».

До заяв і повідомлень, які **потребують негайного реагування (щойно вчинені або тривають)** (повідомлення категорії «Бета»), належать повідомлення осіб, у змісті яких наявна інформація про правопорушення або події за умови, якщо:

– на час отримання повідомлення вони тривають, тобто відбуваються (продовжуються) в реальному часі;

– з часу їх учинення до моменту отримання повідомлення минуло не більше 15 хвилин (правопорушення, яке щойно вчинене). З урахуванням географічних, демографічних, економічних, соціальних та інших особливостей населеного пункту, місцевості та/або місця вчиненого правопорушення або події, а також криміногенної ситуації в регіоні (районі,

місцевості) за рішенням начальника ГУНП (особи, яка виконує його обов'язки) зазначений час може бути збільшено;

- наявна інформація про місцезнаходження особи, яка причетна до вчинення правопорушення або події;

- особи, які постраждали внаслідок правопорушень (подій) та/або нещасних випадків, перебувають у безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я, і потребують невідкладної допомоги поліції (*дали* – особи, які потребують допомоги) – незалежно від часу, який минув з моменту їх учинення до отримання поліцейськими (працівниками поліції) такого повідомлення.

До заяв і повідомлень, **які відпрацьовуються в звичайному режимі (повідомлення категорії «Гамма»)**, належать повідомлення осіб, у змісті яких наявна інформація про правопорушення або події, які вчинені за відсутності умов, передбачених пунктами 6-8 розділу I «Загальні положення» Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України.

До заяв і повідомлень, **які не потребують оперативного реагування (повідомлення категорії «Дельта»)**, належать:

- заяви і повідомлення, у змісті яких відсутні будь-які ознаки правопорушення, а реагування на них не належить до повноважень поліції, звернення носять довідково-консультативний характер;

- матеріали органу досудового розслідування поліції або інших правоохоронних органів, заяви про вчинені правопорушення або події, що надійшли до поліції поштою та не потребують невідкладного прибуття працівників поліції до заявника або на місце події з метою припинення правопорушення, збереження слідів злочину, а також надання допомоги потерпілим особам у межах повноважень поліції.

Заяви і повідомлення, які не потребують оперативного реагування (повідомлення категорії «Дельта»), визначаються диспетчером.

Так, у відповідності до **розділу IV «Терористичний акт або злочин із застосуванням вибухівки» Алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби** додатку 1 Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (пункт 4 розділу II) посадові особи, уповноважені на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них **повинні:**

- з'ясувати: 1) час, місце та характер об'єкта, де стався вибух (вулиця, будівля, транспортний засіб тощо), наявність і вид охорони. Зазначену інформацію невідкладно надати диспетчеру для організації негайного реагування; 2) кількість потерпілих, їх установчі дані, стан та місцезнаходження. За необхідності викликати бригаду екстреної медичної допомоги; 3) масштаби руйнувань, заподіяної шкоди (попередні або офіційні наслідки, хто їх повідомив), наявність пожежі, запаху газу тощо; 4) наявність

і місце перебування очевидців, можливі дані про правопорушників; 5) у разі затримання правопорушників – їх установчі дані (чи притягувалися раніше до кримінальної відповідальності); 6) установчі дані та місце перебування заявника;

– зареєструвати повідомлення в установленому порядку;

– негайно після отримання повідомлення: 1) направити на місце події СОГ та інші наряди поліції; 2) направити на місце події представників вибухотехнічного підрозділу, кінологічної служби (за необхідності). У разі виникнення затримки в прибутті на місце події працівників вибухотехнічного підрозділу (відпрацювання іншого місця події тощо) повідомити про це чергового Департаменту вибухотехнічної служби Національної поліції України та (за можливості) залучити фахівців з іншого ГУНП; 3) доповісти начальникові органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику СРПП) та до чергової служби вищого рівня, згодом подати детальну інформацію про вжиті заходи та їх результати; 4) за необхідності викликати на місце вибуху бригаду екстреної медичної допомоги, а також працівників рятувальних та аварійних служб; 5) повідомити чергових прокуратури, територіальних органів (підрозділів) Служби безпеки України (далі – СБУ) та Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), інших органів державної влади та місцевого самоврядування; 6) за необхідності організувати направлення на місце події додаткових нарядів поліції для оточення (огороження) небезпечної ділянки; 7) організувати виклик на місце події керівників та матеріально відповідальних осіб об'єкта, на якому стався вибух;

8) якщо внаслідок вибуху (терористичного акту) настали тяжкі наслідки, у тому числі зруйновано чи пошкоджено будівлі, загинули (залишилися в небезпечному для життя чи здоров'я стані) люди, отримали тілесні ушкодження троє і більше осіб, припинено енерго-, тепло-, водопостачання, перервано виробничий, навчальний процеси, залежно від зміни обстановки (ужитих заходів) додатково інформувати чергову службу вищого рівня.

У відповідності до **розділу V «Анонімне повідомлення про закладення вибухівки» Алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби** додатку 1 Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (пункт 4 розділу II) посадові особи, уповноважені на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них **повинні:**

– негайно після отримання повідомлення з будь-якого джерела про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності або можливе вчинення терористичного акту:

1) доповісти начальникові органу поліції, особі, яка виконує його обов'язки, або відповідальному від керівництва органу поліції;

2) організувати направлення на місце події нарядів поліції;

3) поінформувати чергового територіального підрозділу СБУ, керівників чи відповідальних працівників підрозділів кіберполіції, карного розшуку, вибухотехнічної служби, інших підрозділів поліції для здійснення в межах компетенції перевірки об'єктивності, достовірності отриманого повідомлення та збирання додаткової інформації щодо його суті;

– у разі отримання від начальника органу поліції, особи, яка виконує його обов'язки, або відповідального від керівництва органу поліції вказівки щодо організації реагування на повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності або можливе вчинення терористичного акту необхідно: 1) направити на місце події СОГ та інші наряди поліції; 2) направити на місце події представників вибухотехнічного підрозділу та кінологічної служби; 3) повідомити чергових прокуратури, територіальних органів (підрозділів) ДСНС, інших органів державної влади та місцевого самоврядування;

– у разі отримання інформації про загрозу вибуху на особливо важливих об'єктах та об'єктах критичної інфраструктури невідкладно інформувати оперативного чергового ДООЗОР для доповіді Голові Національної поліції України або особі, яка виконує його обов'язки;

– у разі отримання телефоном повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності або можливе вчинення терористичного акту необхідно:

1) уважно вислухати повідомлення, розмову із заявником вести в уповільненому темпі, не перебиваючи його, але дотримуватися методу перепитування, посилаючись на незадовільну якість зв'язку. З метою встановлення абонентського номера телефону, місця, із якого веде розмову заявник, а також отримання якісного матеріалу для подальшого фоноскопичного дослідження можна застосувати метод уточнень, наприклад: де зараз знаходиться вибуховий пристрій; коли він має спрацювати; який він має вигляд; якого типу (саморобний, міна, граната тощо); яким способом він буде підірваний; хто його встановив; з якою метою встановлений (мотиви: помста, вимагання тощо);

2) спробувати запропонувати заявнику якусь альтернативу його діям, поставити кілька запитань, які примусять особу замислитися і висловити ще декілька думок (наприклад, поцікавитися: «Ви вважаєте, що Ваше повідомлення має підґрунтя?» або «Що Ви пропонуєте, щоб не допустити вибуху?» тощо). І лише наприкінці розмови спробувати поцікавитися анкетними даними особи, яка телефонує. При цьому краще використовувати звернення у формі, яка спонукала б заявника до добровільних дій (наприклад: «Чи не могли б Ви назвати своє прізвище?», «Ви вважаєте за доцільне назвати своє прізвище та адресу?» тощо);

3) якщо реєстратор мовленнєвої інформації не працює, точно зафіксувати слова особи, яка телефонує. Під час розмови звернути увагу на: стан заявника, за можливості – його вік; інтонацію (спокійна, погрозна, попереджувальна, тиха, криклива тощо); дефекти мовлення (картавість,

шепелявість, заїкання інші особливості мовлення); шуми, що супроводжували розмову (шум листя, води, транспорту, радіо та інше).

У відповідності до розділу VI **«Виявлення вибухонебезпечних предметів (речовин, механізмів)»** Алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби додатку 1 Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (пункт 4 розділу II) посадові особи, уповноважені на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них, **повинні:**

– з'ясувати: 1) час, місце та обставини виявлення вибухонебезпечних предметів (під час розкопок, ремонтно-будівельних робіт, оранки тощо), їх зовнішні ознаки; 2) установчі дані та місце перебування заявника; 3) попередити заявника про категоричну заборону торкатися виявлених предметів, а коли їх знайдено під час проведення будь-яких робіт, – про негайне їх припинення і виведення з цього місця людей, а також про недопущення на місце події до прибуття поліцейських людей, транспорту, тварин тощо;

– негайно після отримання повідомлення: 1) зареєструвати повідомлення у визначеному порядку; 2) направити на місце події СОГ та інші наряди поліції, представників вибухотехнічного підрозділу; 3) доповісти начальникові органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику СРПП) та до чергової служби вищого рівня, пізніше подати детальну інформацію про вжиті заходи та їх результати; 4) повідомити чергових прокуратури, територіальних органів (підрозділів) СБУ та ДСНС, інших органів державної влади та місцевого самоврядування.

У відповідності до розділу XII **«Групове порушення публічного (громадського) порядку або хуліганство із застосуванням зброї»** Алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби додатку 1 Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (пункт 4 розділу II) посадові особи, уповноважені на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них, **повинні:**

– з'ясувати: 1) час, місце та обставини вчинення кримінального правопорушення; 2) установчі дані правопорушників, їх прикмети, місце перебування, шляхи можливого відходу та місця появи (переховування), наявність зброї, транспортних засобів (кількість, марка, модель, номерний знак), чи перебували вони на момент учинення злочину в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння; 3) наявність потерпілих, їх установчі дані, стан здоров'я, місце перебування; 4) установчі дані та місце перебування заявника (якщо він не є потерпілим). Спробувати вмовити заявника простежити за діями правопорушників до прибуття поліцейських;

– зареєструвати повідомлення в установленому порядку;

– негайно направити на місце події найближчі наряди поліції, дільничного офіцера поліції (у межах закріпленої за ним поліцейської дільниці) для організації оточення небезпечної зони. Звернути увагу на дотримання заходів особистої безпеки;

– негайно доповісти начальникові органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику СРПП) та до чергової служби вищого рівня;

– негайно направити на місце події: 1) СОГ; 2) групу захоплення органу (підрозділу) поліції, екіповану автоматичною зброєю, пістолетами, спецзасобами, засобами індивідуального захисту та активної оборони, мегафоном, освітлювальними засобами, переносними радіостанціями; 3) групу документування протиправних дій, оснащену відеотехнікою та фотоапаратурою;

– повідомити чергових прокуратури, територіального органу (підрозділу) СБУ, інших органів державної влади та місцевого самоврядування;

– за необхідності викликати на місце події бригаду екстреної медичної допомоги;

– якщо кримінальне правопорушення вчинено на підприємстві, в установі, організації, гуртожитку тощо, викликати на місце події представників їх адміністрації;

– якщо правопорушники з місця події зникли, з'ясувати в потерпілих (очевидців) їх прикмети та шляхи можливого відходу. Силами нарядів поліції, направлених на місце події, організувати переслідування та затримання правопорушників;

– за необхідності, за рішенням начальника органу (підрозділу) поліції увести в дію один зі спеціальних оперативних планів і діяти згідно з цим планом та за вказівками керівника поліцейської операції;

– надіслати до чергової служби вищого рівня інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення, ужиті заходи та їх результати.

У відповідності до розділу XIX **«Крадіжка зброї, вибухових... речовин»** Алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби додатку 1 Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (пункт 4 розділу II) посадові особи, уповноважені на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них, **повинні:**

– з'ясувати: 1) час, місце та обставини кримінального правопорушення; 2) установчі дані потерпілого (заявника), керівника та матеріально відповідальної особи підприємства, установи, організації; 3) найменування, адресу, належність об'єкта злочинного посягання, його відповідність вимогам збереження таких речовин, вид охорони, наявність та стан охоронної сигналізації; 4) у разі викрадення вогнепальної зброї та бойової техніки – їх належність, кількість, марку, модель, номер, рік випуску, наявність та

кількість боєприпасів та вибухових матеріалів, форму упаковки; 5) заподіяні матеріальні збитки (за попередніми даними заявника); 6) кількість правопорушників, їх прикмети, які сліди могли залишитися на одязі та тілі правопорушників, якщо зникли, шляхи можливого відходу та місця появи (переховування); 7) у разі затримання правопорушників – їх установчі дані (якщо правопорушники військовослужбовці – номер військової частини, військове звання, з якого часу на службі, посаді);

- попередити заявника про збереження на місці події обстановки та слідів кримінального правопорушення;

- зареєструвати повідомлення в установленому порядку;

- негайно направити на місце події СОГ, інші наряди поліції та дільничного офіцера поліції (у межах закріпленої за ним поліцейської дільниці);

- негайно доповісти начальнику органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику СРПП) та до чергової служби вищого рівня;

- орієнтувати на розшук правопорушників та викраденого наряди поліції всіх видів, дільничних офіцерів поліції, чергових органів (підрозділів) поліції. Організувати перекриття можливих шляхів відходу правопорушників і місць їх появи (переховування);

- повідомити чергових прокуратури та територіального органу (підрозділу) СБУ, інших органів державної влади та місцевого самоврядування, керівників медичних закладів;

- викликати керівників (матеріально відповідальних осіб) об'єкта, де вчинено кримінальне правопорушення, з метою встановлення розміру заподіяних збитків та детального опису викраденого;

- за необхідності, за рішенням начальника органу (підрозділу) поліції увести в дію один зі спеціальних оперативних планів і діяти згідно з цим планом та за вказівками керівника поліцейської операції;

- про крадіжку зброї поінформувати працівника дозвільної системи (кримінальної поліції) органу (підрозділу) поліції, відповідального за формування інформаційних ресурсів обліку зброї системи ІППП;

- надіслати до чергової служби вищого рівня інформацію про обставини вчинення кримінального правопорушення, ужиті заходи та їх результати.

У відповідності до розділу XXI «**Надходження сигналу «Тривога» зі складу вибухових речовин і матеріалів...**» Алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби додатку 1 Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (пункт 4 розділу II) у разі надходження такого сигналу ... посадові особи, уповноважені на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них територіального органу/підрозділу поліції **повинні:**

1) негайно направити на місце події СОГ та інші наряди поліції, озброєні автоматичною зброєю та екіпіровані спецзасобами, засобами індивідуального захисту та активної оборони;

2) зареєструвати отриманий сигнал у встановленому порядку;

3) при встановленні факту вчинення кримінального правопорушення негайно доповісти начальнику органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику СРПП) та до чергової служби вищого рівня;

4) далі, залежно від ситуації, діяти згідно з вимогами розділу III «**Організація роботи підрозділів ГУНП та їх посадових осіб, уповноважених на приймання і реєстрацію заяв і повідомлень про правопорушення або події та реагування на них**» Інструкції та розділу XVIII «**Крадіжка**» Алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби додатку 1 Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України.

Порядок дій диспетчера після отримання повідомлення про правопорушення або подію, що віднесені до категорії «Альфа»:

1) диспетчер до прибуття на місце події керівника органу, підрозділу поліції або іншої особи, відповідальної за організацію та координацію проведення першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій або проведення спеціальної (поліцейської) операції, не очікуючи надходження уточнених відомостей, негайно (не пізніше однієї хвилини) в системі ШНП призначає та направляє на місце події наряди (наряд) поліції, насамперед поліцейських підрозділів поліції особливого призначення (інших нарядів поліції, спеціально створених для реагування на правопорушення або подію з високим ступенем загрози поліцейським). Їх кількість визначається з урахуванням наявної чисельності нарядів, виду, тяжкості та обставин правопорушення або події, а також іншої інформації про осіб, які його вчинили;

2) інформує оперативного чергового ГУНП про отримання повідомлення про правопорушення або подію вказаної категорії, відомі обставини їх вчинення. Підтримує постійний зв'язок з черговою службою ГУНП та ТВП щодо обміну інформацією про правопорушення та необхідності залучення до реагування на цю подію додаткових сил поліції, інших підрозділів поліції, у тому числі спеціальних, підготовки орієнтувань тощо;

3) перевіряє зміст і повноту інформації про правопорушення або подію, за потреби з'ясовує в заявника додаткові відомості;

4) за наявності технічної можливості самостійно або за допомогою працівників інших підрозділів виводить на відеостіну (монітор) зображення з камер відеонагляду з місця події, прилеглої території;

5) визначає ймовірні напрямки руху транспортного засобу з особами, які вчинили правопорушення, оцінює час із моменту його вчинення та ставить

завдання нарядам поліції з визначенням меж блокування населених пунктів, міст, районів, областей, а також маршрутів патрулювання;

6) контролює, у тому числі за допомогою можливостей системи ІПП, своєчасне отримання завдань нарядами поліції, їх прибуття на місце події (в інші місця, визначені диспетчером та/або оперативним черговим) та маршрут руху, виконання поставлених завдань;

7) у разі відсутності вільного наряду поліції невідкладно (залежно від виду та тяжкості правопорушення або події знімає з обслуговування необхідну кількість нарядів поліції, залучених до реагування на події некримінального характеру або які не становлять значної суспільної небезпеки, та направляє їх для реагування на правопорушення або подію;

8) орієнтує в системі ІПП, а також за допомогою засобів радіозв'язку або телефоном (використовуючи селектор) наряди поліції та оперативних чергових інших підрозділів поліції (у тому числі суміжних областей - у разі вчинення правопорушень або подій у районах, що межують з іншими регіонами) про обставини вчинення правопорушення або події, прикмети правопорушників та напрямки їх відходу, марку, колір, номерний знак (якщо відомо) транспортного засобу, який викрадено чи використовується зловмисниками;

9) уживає заходів щодо направлення на місце події СОГ, працівників підрозділу кінологічної діяльності та/або вибухотехнічної служби, за потреби повідомляє підрозділи екстреної допомоги населенню за скороченим номером «112» («101», «103», «104»);

10) за необхідності залучає до реагування на повідомлення про правопорушення або подію наряди поліції із суміжних територій, які знаходяться найближче до місця події;

11) здійснює управління залученими до оперативного реагування на повідомлення нарядами поліції (поліцейськими) з метою виявлення ТЗ та затримання осіб, які ним керують;

12) інформує наряди поліції про результати перевірок за інформаційними ресурсами системи ІПП стосовно особи, що здійснила виклик наряду поліції, або інших можливих учасників правопорушення або події (наявність у власності зареєстрованої зброї, перебування в розшуку, категорію особи тощо);

13) з урахуванням наявної інформації про обставини правопорушення або події та осіб, які його вчинили, а також пропозицій поліцейських (їх керівників), які виконують завдання диспетчера, здійснює управління (маневрування) силами й засобами поліції з метою:

– підготовки до проведення спеціальних (поліцейських) операцій (у разі введення їх у дію);

– проведення пошукових заходів, спрямованих на виявлення (встановлення місцезнаходження) та затримання підозрюваних осіб або їх переслідування;

– перекриття (блокування) ймовірних шляхів відходу та місць можливого перебування або появи підозрюваних осіб, а також недопущення сторонніх осіб до визначеної поліцейськими території;

– перевірки осіб, які перебувають на місці події або прилеглий до неї території, а також у місцях можливого перебування або появи зловмисників;

– установлення очевидців правопорушення або події, виявлення слідів та знарядь злочину, викраденого майна, інших речей, що можуть сприяти встановленню осіб, які його вчинили;

14) постійно підтримує зв'язок із залученими нарядами поліції (поліцейськими), СОГ, координує та контролює виконання ними поставлених завдань з реагування на правопорушення або подію. Своєчасно доводить до них наявну інформацію про обставини правопорушення або події та осіб, які причетні до їх учинення, додатково наголошує на дотриманні поліцейськими заходів особистої безпеки;

15) подає оперативному черговому ГУНП (для подальшої доповіді начальникові ГУНП або особі, яка його заміщує) пропозиції щодо введення в дію поліцейських (спеціальних) операцій («Грім», «Заручник», «Перехват», «Сирена»);

16) при введенні в дію поліцейської (спеціальної) операції («Грім», «Заручник», «Перехват», «Сирена») за дорученням оперативного чергового або керівника ситуаційного центру ГУНП здійснює маневрування (управління) силами та засобами поліції, контролює своєчасність виставлення постів та заслонів, періодично вибірково перевіряє обізнаність нарядів поліції, зокрема тих, які несуть службу на стаціонарних постах (дорожніх станціях патрульної поліції) та автошляхах, щодо прикмет злочинців, розшукуваного автотранспорту, а також виконує інші їх вказівки.

3. Особливості проведення огляду місця події спеціалістами-вибухотехніками Національної поліції України, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують

До подій, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, належать:

- повідомлення про підготовку вибуху;
- виявлення вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують;
- учинення вибуху.

Працівники поліції, які безпосередньо беруть участь в огляді місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, а також які залучені до забезпечення та проведення огляду чи оточення зовнішньої небезпечної зони, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилети, захисні шоломи тощо)²².

²² Про затвердження Інструкції про поведінку з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 19.08.2029 року № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

Безпосередній пошук вибухових матеріалів під час огляду місця події за фактом отримання повідомлення про підготовку вибуху проводять спеціалісти-вибухотехніки НПУ за участю кінолога зі спеціальним службовим собакою.

Форми та методи реагування на зазначене повідомлення, у тому числі рішення про залучення спеціалістів-вибухотехніків НПУ, інших підрозділів поліції та потребу проведення евакуаційних заходів, **визначаються керівником підрозділу поліції**, ураховуючи обставини реальної загрози безпеці людей, інформацію, яка надійшла в повідомленні про підготовку вибуху, кількість та вид об'єктів можливого вчинення правопорушення (з урахуванням інформації, отриманої від підрозділів поліції).

Наряд патрульної поліції та слідчо-оперативна група поліції (*далі* – СОГ) після прибуття на місце події і попереднього з'ясування обставин за рішенням керівника підрозділу поліції проводять евакуацію людей на безпечну відстань (на відкритій місцевості – не менше ніж на 100 м, у будівлі – на 50 м від неї або на максимально можливу відстань з урахуванням характеру місцевості), та забезпечують охорону місця події.

Вимоги спеціалістів-вибухотехніків НПУ на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників поліції.

Спеціалісти-вибухотехніки НПУ приступають до виконання спеціальних вибухотехнічних робіт тільки після евакуації людей та залишення небезпечної зони всіма членами СОГ, пов'язаної з використанням вибухових матеріалів або предметів, що їх нагадують. Доступ до ділянки місцевості, приміщення, транспортних засобів надається лише після завершення їх обстеження спеціалістами-вибухотехніками НПУ та складення акта перевірки об'єкта на наявність вибухових матеріалів (додаток 1 Інструкції) (*далі* – Акт перевірки об'єкта).

За наявності інформації про можливий час вибуху спеціальні вибухотехнічні роботи припиняють за 15 хв до ймовірного часу вибуху й відновлюють не раніше ніж через 30 хв після нього.

Забороняється втручатися в дії спеціалістів-вибухотехніків НПУ та відвертати їх увагу під час безпосереднього розряджання, руйнування або знищення вибухових матеріалів, а також давати доручення щодо прискорення проведення спеціальних вибухотехнічних робіт.

У випадках виявлення вибухових матеріалів (за наявності ознак кримінального правопорушення) до участі в їх вилученні та подальших діях з ними обов'язково залучаються спеціалісти-вибухотехніки НПУ.

Усі дії спеціалістів-вибухотехніків НПУ, що стосуються проведення спеціальних вибухотехнічних робіт з рентгенографування, розряджання, руйнування, знищення, переміщення вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів, фіксуються відеозаписом, який долучається до протоколу слідчої (розшукової) дії.

Вилучені вибухові матеріали повинен оглянути спеціаліст-вибухотехнік НПУ для визначення категорії вибухонебезпечності та надання рекомендацій

щодо подальшого поводження з ними з метою приведення вибухових матеріалів у стан, що дозволяє їх перевезення, зберігання, дослідження. З метою приведення вибухових матеріалів у стан, що дозволяє їх перевезення, зберігання, дослідження, після встановлення категорії вибухонебезпечності за якісним станом спеціалістами-вибухотехніками НПУ проводяться дії, визначені в Розподілі вибухонебезпечності вибухових матеріалів за категоріями відповідно до їх якісного стану та дії щодо поводження з ними (додаток 2 Інструкції) (далі – Розподіл вибухонебезпечності).

Визначення категорій предметів, які не містять вибухових речовин, не проводиться й у документах такі предмети позначаються як «безпечні».

Рішення про подальше поводження (розрядження, руйнування або знищення) щодо виявлених вибухових матеріалів приймають спеціалісти-вибухотехніки НПУ за узгодженням зі слідчим (старшим СОГ).

Залучення спеціалістів-вибухотехніків НПУ здійснюється лише за наявності ознак кримінального правопорушення, що передбачає призначення вибухотехнічної експертизи за виявленими вибуховими матеріалами. З метою забезпечення можливості проведення експертизи проводиться комплекс заходів, спрямованих на збереження криміналістичних слідів та ідентифікаційних ознак вибухових матеріалів.

У разі виявлення боєприпасів, саморобних вибухових пристроїв чи інших вибухових матеріалів, категорія вибухонебезпечності яких не дозволяє їх надання на експертизу без знешкодження (руйнування), спеціалісти-вибухотехніки НПУ проводять спеціальні вибухотехнічні роботи зі знешкодження (руйнування) таких предметів. Під час прийняття рішення щодо порядку поводження з вибухонебезпечними предметами збереження життя й здоров'я спеціалістів-вибухотехніків НПУ є пріоритетом.

У разі виявлення вибухових пристроїв, установлених для замінування об'єктів, будівель, транспортних засобів тощо, за можливості проводиться їх фотофіксація до підризу (або до демонтажу) на місці встановлення з використанням масштабної лінійки. Під час фотозйомки фіксуються зовнішній вигляд небезпечного предмета, маркувальні позначки на його поверхні, інші характерні ознаки.

Інформація щодо виду вибухової речовини (у разі застосування), якою було знищено вибуховий пристрій, її кількості, способу знищення (руйнування, розрядження) вибухового пристрою, його геометричних параметрів (до знищення), масштабовані зображення зовнішнього вигляду, рентгенівські знімки конструкції вибухового пристрою, маркувань, характерних ознак, вигляду місця вибуху зазначаються в протоколі огляду чи оформлюються додатками до протоколу огляду.

Слідчий, який проводить огляд, уживає необхідних заходів зі збереження фото- та відеоматеріалів огляду в електронній формі та надає їх разом з іншими потрібними матеріалами судовим експертам-вибухотехнікам у разі призначення експертизи.

Після проведення робіт зі знешкодження (руйнування) вибухонебезпечного предмета та вилучення його залишків складається акт

знищення (знешкодження) вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують (додаток 3 Інструкції) (далі – Акт знищення).

Якщо залишки після знищення (знешкодження) не становлять небезпеки, про це обов'язково зазначається в Акті знищення. Якщо серед залишків наявні вибухові матеріали, які належать до категорії «надзвичайно небезпечні», процедура знешкодження (руйнування) продовжується.

Якщо серед залишків наявні вибухові матеріали, категорія вибухонебезпечності яких дозволяє їх подальше перевезення, зберігання та дослідження, на такі вибухові матеріали (у тому числі проби вибухових речовин) складається довідка про категорію вибухонебезпечності виявлених вибухових матеріалів (додаток 4 Інструкції) (далі – Довідка про категорію вибухонебезпечності). Довідка про категорію вибухонебезпечності складається на кожне впакування і зберігається разом із цим упакуванням.

Не потребується оформлення Довідки про категорію вибухонебезпечності, зазначення в протоколі огляду відомостей щодо безпечності об'єктів, наявності написів на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ) для об'єктів, пов'язаних із оглядом місця вибуху, вилученням або знешкодженням (знищенням) вибухових матеріалів, а саме:

- проб ґрунту (у тому числі контрольних проб ґрунту);
- змивів, вилучених із метою виявлення слідів вибухової речовини (у тому числі контрольних зразків);
- змивів, вилучених із метою виявлення слідів біологічного походження;
- слідів рук, вилучених на дактилоскопічну плівку;
- частин одягу та взуття постраждалих від вибуху (або трупів), якщо їх було вилучено не на місці вибуху, а в закладі охорони здоров'я, де постраждалим надавалася медична допомога (або установі Міністерства охорони здоров'я України, де проводилася судово-медична експертиза трупа), а також осколки з тіла постраждалого або трупа.

Відомості щодо безпечності вилучених із місця події інших об'єктів відображаються в протоколі огляду місця події з обов'язковим зазначенням номера спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ та засвідчуються його підписом. У тексті протоколу огляду обов'язково зазначається: «Усі об'єкти, вилучені під час огляду, є вибухобезпечними і заходів безпеки при поводженні з ними не потребують» або «Усі об'єкти, вилучені під час огляду, є вибухобезпечними і заходів безпеки при поводженні з ними не потребують, крім об'єктів, упакованих у спеціальні пакети №№ _____, до яких додаються довідки про категорію вибухонебезпечності виявлених вибухових матеріалів».

Якщо безпечні об'єкти впаковуються без оформлення Довідки про категорію вибухонебезпечності та без зазначення в протоколі огляду стану їх небезпечності, на пакетах на видному місці обов'язково зазначаються такі реквізити:

- напис «Безпечно»;

- підпис, прізвище та ініціали спеціаліста-вибухотехніка НПУ;
- номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ.

У разі виявлення боєприпасів або саморобних вибухових пристроїв, категорія вибухонебезпечності яких не дозволяє їх направлення на експертизу, залежно від об'єктивних обставин події здійснюється одна з таких дій:

- вибуховий матеріал потребує негайного знешкодження чи руйнування на місці виявлення;
- вибуховий матеріал потребує знешкодження (руйнування), але можливе його перевезення до підривного майданчика, де проводиться знищення (руйнування).

У разі виявлення вибухових матеріалів, категорія вибухонебезпечності яких не дозволяє їх направлення на експертизу, а потребує їх негайного знешкодження чи руйнування на місці виявлення (з дослідженням надалі залишків), після прийняття рішення про знешкодження (руйнування) вибухонебезпечного предмета (або речовини) проводять відповідні спеціальні вибухотехнічні роботи.

Після знешкодження (руйнування) вибухових матеріалів на місці виявлення продовжується огляд місця події, збирання залишків вибухових матеріалів і фіксація їх у протоколі огляду.

У разі виявлення вибухових матеріалів, категорія вибухонебезпечності яких не дозволяє їх направлення на експертизу та потребує їх знешкодження (руйнування), але їх стан дозволяє перевезення до підривного майданчика, після прийняття відповідного рішення проводять відповідні спеціальні вибухотехнічні роботи, пов'язані з їх перевезенням та подальшим знищенням.

З метою забезпечення якісного проведення експертизи фіксується максимальна кількість геометричних параметрів об'єкта. При цьому враховується оцінювання ризику та ступінь небезпеки. Під час прийняття рішення щодо фотозйомки та вимірювання геометричних параметрів ураховується те, що попередні дії з вибухонебезпечним предметом, вібрація при його перевезенні, переміщенні до місця знищення не призвели до вибуху.

На підривному майданчику додатково проводиться масштабна фотозйомка зовнішнього вигляду вилучених вибухонебезпечних предметів. Для цього потрібно помістити вибухонебезпечний предмет на поверхні, яка кольором відрізняється від знищеного предмета. Проводять також фотозйомку вибухонебезпечного предмета безпосередньо на місці встановлення для знищення. За можливості з урахуванням вибухобезпеки проводиться вимірювання основних геометричних параметрів вибухонебезпечного предмета.

Під час знищення виявлених вибухових матеріалів на підривних майданчиках спеціалістам-вибухотехнікам НПУ проведення повторних підривів у тому самому місці з метою запобігання змішуванню залишків від підривів декількох боєприпасів забороняється. Підриви проводяться за

допомогою вибухової речовини, відмінної від тієї, яку містить боєприпас або вибуховий пристрій.

Вилучені з місця події вибухові матеріали в розрядженому стані та інші криміналістичні сліди впаковуються слідчим за участю спеціаліста-вибухотехніка НПУ та криміналіста (за потреби) відповідно до частини п'ятої статті 237 Кримінального процесуального кодексу України та передаються до підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України з метою подальшого зберігання, перевезення, про що робиться відповідний запис у протоколі, який засвідчується підписами учасників слідчої дії. До кожного впакування з вибуховим матеріалом спеціаліста-вибухотехніка НПУ складають Довідку про категорію вибухонебезпечності. Винятками (об'єкти, на які не потрібно складати Довідку про категорію вибухонебезпечності) є лише об'єкти, визначені в абзаці восьмому пункту 14 розділу II Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. У разі розрядження вибухового пристрою (боєприпасу) у протоколі огляду зазначається, яким був початковий стан вибухового пристрою (боєприпасу) і як він змінився під час розрядження, приведення в безпечний стан.

На виявлені предмети, які зовні нагадують вибухові матеріали або їх частини (імітують зовнішній вигляд або конструкцію вибухового пристрою), але не містять вибухових речовин (відсутність яких не є очевидною для особи, що не має спеціальних знань), піротехнічні засоби та їх елементи в разі їх вилучення також складається **Довідка про категорію вибухонебезпечності**, в якій зазначається, що виявлені предмети не належать до жодної з категорій вибухонебезпечності. Її складають до кожного упакування й надалі зберігають разом з вилученими предметами.

Відомості щодо безпечності вилучених із місця події об'єктів відображаються в протоколі огляду місця події з обов'язковим зазначенням номера спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ та засвідчуються його підписом. У протоколі огляду обов'язково зазначається: «Усі об'єкти, вилучені під час огляду, є вибухобезпечними і заходів безпеки при поводженні з ними не потребують» або «Усі об'єкти, вилучені під час огляду, є вибухобезпечними і заходів безпеки при поводженні з ними не потребують, крім об'єктів, упакованих у спеціальні пакети №№ _____, до яких додаються довідки про категорію вибухонебезпечності виявлених вибухових матеріалів».

Якщо безпечні об'єкти впаковуються без оформлення Довідки про категорію вибухонебезпечності та без зазначення в протоколі огляду стану їх небезпечності, на спеціальних пакетах на видному місці обов'язково мають бути такі реквізити:

- напис «Безпечно»;
- підпис, прізвище та ініціали спеціаліста-вибухотехніка НПУ;
- номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ.

Під час проведення огляду місця події за фактами вибухів вибухових пристроїв і речовин з метою запобігання вилученню з місця вибуху слідчими та доставлення для проведення судової експертизи вибухонебезпечних залишків, що можуть знаходитися в надзвичайно небезпечному стані, до всіх (за винятком об'єктів, зазначених в абзаці восьмому пункту 14 цього розділу) упакувань об'єктів спеціалістами-вибухотехніками НПУ обов'язково складаються довідки про категорію вибухонебезпечності вибухових матеріалів. Якщо вилучені з місця вибуху об'єкти є безпечними, у Довідці про категорію вибухонебезпечності, яка додається до упакування, зазначається, що до жодної з категорій об'єкти не належать, заходів безпеки не потребують.

Відомості щодо безпечності вилучених із місця події об'єктів відображаються в протоколі огляду місця події з обов'язковим зазначенням номера спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ та засвідчуються його підписом. У протоколі огляду обов'язково зазначається: «Усі об'єкти, вилучені під час огляду, є вибухобезпечними і заходів безпеки при поводженні з ними не потребують» або «Усі об'єкти, вилучені під час огляду, є вибухобезпечними і заходів безпеки при поводженні з ними не потребують, крім об'єктів, упакованих у спеціальні пакети №№ ____, до яких додаються довідки про категорію вибухонебезпечності виявлених вибухових матеріалів».

Якщо безпечні об'єкти впаковуються без оформлення Довідки про категорію вибухонебезпечності та без зазначення в протоколі огляду стану їх небезпечності, на спеціальних пакетах на видному місці обов'язково мають бути такі реквізити:

- напис «Безпечно»;
- підпис, прізвище та ініціали спеціаліста-вибухотехніка НПУ;
- номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ.

У разі виявлення вибухових речовин спеціалісти-вибухотехніки НПУ відбирають проби вибухових речовин та складають Довідку про категорію вибухонебезпечності. У разі неможливості відбору проби вибухової речовини здійснюється її змив.

За результатами проведення огляду місцевості, приміщення та речей слідчим відповідно до статей 104, 237 Кримінального процесуального кодексу України складається протокол, у якому, крім загальних відомостей, за участю спеціаліста-вибухотехніка НПУ детально описуються виявлені вибухові матеріали, їх частини, конструктивно схожі предмети, інші сліди кримінального правопорушення, які мають значення для кримінального провадження.

Керівник підрозділу поліції чи особа, яка виконує його обов'язки, за рекомендаціями керівника вибухотехнічної групи визначає безпечні маршрути евакуації людей та організовує їх виведення із внутрішньої та зовнішньої небезпечних зон.

Керівник вибухотехнічної групи, залученої до проведення слідчої (розшукової) дії, пов'язаної з виявленням, використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, виконує такі функції:

1) доповідає про прибуття на місце події керівнику підрозділу поліції чи особі, яка виконує його обов'язки, слідчому (старшому СОГ);

2) уточнює на місці події радіус зовнішньої небезпечної зони і за потреби збільшує її та вимагає від керівника підрозділу поліції чи особи, яка виконує його обов'язки, слідчого (старшого СОГ) евакуації людей із цієї зони відповідно до прогнозування можливого ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від зруйнованих споруд;

3) визначає радіус внутрішньої небезпечної зони, місця для розгортання пункту управління з виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, зберігання вибухових речовин і засобів підриву;

4) визначає та узгоджує з керівником підрозділу поліції, слідчим (старшим СОГ) оптимальні маршрути підходу до місця події та відходу від місця події;

5) роз'яснює заходи безпеки та наголошує на неухильності їх дотримання спеціалістами-вибухотехніками НПУ, інспекторами-кінологами та іншими працівниками і спеціалістами, які задіяні в проведенні слідчої (розшукової) дії;

6) організовує та контролює дії спеціалістів-вибухотехніків НПУ під час проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

7) за потреби зміни оточуючої обстановки узгоджує безпосередньо на місці події зі слідчим (старшим СОГ) дії спеціалістів-вибухотехніків НПУ та кінологів з метою недопущення втрати слідів учинення правопорушення;

8) за результатами пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, складає Акт перевірки об'єкта та надає його слідчому (старшому СОГ);

9) доповідає керівнику підрозділу поліції, слідчому (старшому СОГ) про вжиті заходи, результати пошуку вибухових матеріалів на місці події.

4. Дії спеціалістів-вибухотехніків Національної поліції України, судових експертів-вибухотехніків та інших судових експертів під час виникнення аварійних або інших надзвичайних ситуацій²³

Типовими аварійними чи іншими надзвичайними ситуаціями, які можуть виникнути при виявленні чи ідентифікації ВВП, є:

- 1) неконтрольований вибух;
- 2) пожежа.

У разі виникнення неконтрольованого вибуху потрібно:

---

²³ Про затвердження Інструкції про поведінку з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 19.08.2029 року № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text> (дата звернення: 01.06.2025).

- 1) припинити роботи;
- 2) надати домедичну допомогу потерпілим;
- 3) провести евакуацію людей з будівлі та обмежити доступ до місця вибуху;
- 4) викликати аварійно-рятувальні служби;
- 5) ужити заходів щодо знеструмлення будівлі та припинення газопостачання;
- 6) винести наявні вибухові матеріали з приміщення, де стався вибух;
- 7) повідомити керівника підрозділу й надалі діяти за його вказівками;
- 8) у встановленому законодавством порядку здійснити огляд місця вибуху на наявність вибухонебезпечних предметів.

У разі виникнення пожежі потрібно:

- 1) припинити роботи;
- 2) викликати пожежно-рятувальні підрозділи;
- 3) ужити заходів щодо знеструмлення будівлі та припинення газопостачання;
- 4) провести евакуацію людей з будівлі;
- 5) винести з будівлі наявні вибухові матеріали;
- 6) викликати швидку медичну допомогу та забезпечити надання домедичної допомоги, якщо є постраждалі;
- 7) сповістити керівника підрозділу;
- 8) за можливості вжити заходів щодо локалізації та припинення розвитку пожежі первинними засобами пожежогасіння;
- 9) сповістити працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (після їх прибуття) про наявні в зоні пожежі чи поблизу неї типи й кількість вибухових матеріалів та місця їх розміщення у разі, якщо евакуювати вибухові матеріали з місця пожежі не вдалося.

Контрольні питання

1. Дайте визначення категорії «протимінна діяльність правоохоронних органів та підрозділів».
2. Опишіть основні цілі протимінної діяльності в Україні.
3. Які основні складові протимінної діяльності в Україні?
4. Перелічіть органи/підрозділи, які є суб'єктами протимінної діяльності.
5. Назвіть нормативно-правовий акт, який регламентує поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.
6. Наведіть алгоритм орієнтовних невідкладних дій працівників чергової служби (посадових осіб) у відповідності до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (пункт 4 розділу II), які уповноважені на приймання і реєстрацію заяв та повідомлень про

правопорушення або події та реагування на них у випадку надходження інформації щодо:

– виявлених вибухонебезпечних матеріалів.

7. Назвіть нормативно-правовий акт, котрий регулює порядок оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів.

8. Яких заходів безпеки та рекомендацій щодо організації роботи під час проведення вибухотехнічних експертиз слід дотримуватися правоохоронцям?

Тема 2. ПОРЯДОК ДІЙ ПРАВООХОРОНЦІВ (ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ) ПІД ЧАС ОТРИМАННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВИЯВЛЕННЯ ПІДОЗРІЛОГО ПРЕДМЕТУ ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРИ ЙОГО ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Під підозрілим предметом розуміється предмет (будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття), яке за зовнішнім виглядом має ознаки ВНП або може бути ідентифікований як ВНП.

Загальна організація здійснення оперативного реагування під час отримання повідомлення про виявлення ВНП у межах регіону покладається на керівників головних управлінь ДСНС України в областях та м. Києві (далі – територіальні органи управління ДСНС) та їх заступників, до функцій і завдань яких належить організація робіт з гуманітарного розмінування.

Вирішення питань, пов'язаних із організацією взаємодії з місцевими органами влади, органами місцевого самоврядування та бенефіціарам щодо здійснення заходів, пов'язаних із забезпеченням безпеки населення під час проведення практичних заходів з вилучення, транспортування та знешкодженням (знищення) виявленого ВНП, а також ідентифікації виявленого підозрілого предмета, проведення нетехнічного обстеження методом аналітичного дослідження та інформаційно-роз'яснювальної роботи покладається на територіальний орган управління ДСНС у взаємодії із формуванням центрального підпорядкування ДСНС.

1. Дії працівників органів/підрозділів цивільного захисту при виявленні вибухонебезпечних матеріалів (отриманні інформації про їх виявлення від інших осіб)

Враховуючи особливості завдань органів і підрозділів **Державної служби України з надзвичайних ситуацій** його працівники у вище зазначених обставинах діють у відповідності до визначеного *Порядку оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів*²⁴.

Порядок оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту²⁵ (далі – ЦЗ) на повідомлення про виявлення ВНП (далі – Порядок оперативного реагування) визначає:

---

²⁴ Про затвердження Порядку оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів : Окреме доручення ДСНС України від 14.12.2021 р. № В-485. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/8/w72fAPD0BqqFgBis9pis0zI7RmEr0wFiDbWyT4mi.pdf> (дата доступу: 24.05.2025).

²⁵ Про затвердження Порядку оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів : Окреме доручення ДСНС України від 14.12.2021 р. № В-485. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/8/w72fAPD0BqqFgBis9pis0zI7RmEr0wFiDbWyT4mi.pdf> (дата доступу: 24.05.2025).

- 1) організацію виконання органами та підрозділами ЦЗ завдань і заходів щодо реагування на повідомлення про виявлення ВВП;
- 2) послідовність дій посадових осіб органів управління та формувань щодо отримання та доведення до виконавців повідомлень про виявлення ВВП, їх ідентифікації та залучення піротехнічного підрозділу;
- 3) виконання піротехнічним підрозділом робіт з вилучення та знешкодження (знищення) виявлених ВВП на ділянці місцевості, а також її обстеження;
- 4) підготовку звітної документації щодо здійснення реагування на повідомлення про виявлення ВВП.

Мета та основні заходи щодо здійснення оперативного реагування на виявлені вибухонебезпечні предмети. Ідентифікація вибухонебезпечних матеріалів

Метою оперативного реагування правоохоронними органами є здійснення у максимально стислі терміни заходів щодо ідентифікації виявленого підозрілого предмета та у разі підтвердження його належності до ВВП, вилучення, транспортування і знешкодження (знищення).

Основними заходами щодо здійснення оперативного реагування на виявлені ВВП є:

- підтримання у постійній готовності особового складу, техніки та обладнання до дій за призначенням;
- отримання і фіксація інформації щодо виявлення підозрілого предмета;
- доведення черговим диспетчером до виконавців інформації щодо виявленого підозрілого предмета, отриманої від місцевих органів влади, інших бенефіціарів та громадян;
- здійснення ідентифікації виявленого підозрілого предмета та у разі підтвердження його належності до ВВП – залучення піротехнічного підрозділу;
- проведення заходів щодо знешкодження (знищення) виявленого ВВП;
- проведення обстеження ділянки місцевості у місці виявлення ВВП за допомогою приладів пошуку;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням (працівниками), яке (які) мешкає (працюють) у районі виявлення ВВП.

У відповідності до статті 11 «Передача відповідальності щодо очищеної території» ЗУ «Про протимінну діяльність в Україні» після проходження процедури передачі відповідальності щодо очищеної території від операторів протимінної діяльності до місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування держава шляхом видачі сертифіката бере на себе повну відповідальність за відсутність на відповідній території ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами. Повноваження щодо видачі сертифіката покладаються на центр протимінної діяльності та центр гуманітарного розмінування.

Порядок передачі відповідальності щодо очищеної території від операторів протимінної діяльності до місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування визначається нормативними документами у сфері протимінної діяльності (національними стандартами з протимінної діяльності).

Контроль якості розмінування територій, які підлягають передачі від операторів протимінної діяльності до місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, здійснюється акредитованим органом інспектування на безоплатній основі.

2. Порядок дій посадових осіб пожежно-рятувального підрозділу та районного управління територіального органу управління ДСНС під час отримання повідомлення про виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета

Отримання повідомлень від місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, інших бенефіціарів та громадян щодо виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета (*далі – Повідомлення*) здійснюється черговим диспетчером.

Повідомлення може отримуватися телефонним зв'язком, електронною поштою, а також шляхом подання заявником письмової зави.

Під час отримання Повідомлення черговий диспетчер повинен уточнити:

- максимально точне місце знаходження виявленого підозрілого предмета;
- прізвище, ім'я та по батькові, контактний телефон особи, яка виявила підозрілий предмет та може вказати місце його знаходження;
- обставини, під час яких було виявлено підозрілий предмет;
- наявність поблизу місця виявлення підозрілого предмета житлових будинків, об'єктів масового перебування людей, виробничих споруд, об'єктів транспортної інфраструктури, ліній (комунікацій) життєзабезпечення тощо;
- установи та організації, які також були поінформовані заявником про виявлення підозрілого предмета.

Отримане Повідомлення черговий диспетчер реєструє у **Журналі обліку надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних (підозрілих) предметів**.

Отримане у робочий час Повідомлення черговий диспетчер негайно доводить до керівника пожежно-рятувального підрозділу, оперативно-координаційного центру та районного управління територіального органу управління ДСНС. У разі отримання Повідомлення у нічний час його доведення до керівників пожежно-рятувального підрозділу та районного управління територіального органу управління ДСНС здійснюється під час прийому-здачі чергування черговим диспетчером.

У разі надходження Повідомлення про виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета у місцях масового скупчення людей, об'єктах транспортної інфраструктури на потенційно небезпечних об'єктах та інших

місцях, де його спрацювання може призвести до виникнення надзвичайної ситуації, порушення життєзабезпечення та спричинити людські жертви, таке Повідомлення доводиться до керівника пожежно-рятувального підрозділу, оперативно-координаційного центру та районного управління територіального органу управління ДСНС невідкладно незалежно від часу його отримання.

При отриманні Повідомлення оперативно-координаційним центром територіального органу управління ДСНС таке Повідомлення доводиться черговому диспетчеру пожежно-рятувального підрозділу територіального органу управління ДСНС, у межах зони відповідальності (обслуговування, виїзду) якого виявлено вибухонебезпечний (підозрілий) предмет.

Обмін Повідомленнями між черговим диспетчером та оперативно-координаційним центром територіального органу управління ДСНС здійснюється цілодобово, незалежно від часу отримання такого Повідомлення.

З метою проведення ідентифікації виявленого вибухонебезпечного (підозрілого) предмета керівники пожежно-рятувального підрозділу або районного управління територіального органу управління ДСНС ставлять відповідні завдання фахівцям, до обов'язків яких належить здійснення ідентифікації ВВП.

У разі відсутності в отриманому Повідомленні інформації, зазначеної вище, її уточнення покладається на фахівця, до функцій та обов'язків якого належить здійснення ідентифікації ВВП.

Термін проведення ідентифікації виявленого вибухонебезпечного (підозрілого) предмета **не повинен перевищувати 3 (три) години з моменту отримання Повідомлення** у робочий час або з моменту його доведення до керівників пожежно-рятувального підрозділу або районного управління територіального органу управління ДСНС при отриманні Повідомлення у нічний час.

Після прибуття у район виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета фахівець, до функцій та обов'язків якого належить здійснення ідентифікації ВВП, має:

- уточнити у представників місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування або особи, яка повідомила про виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета, точне місце його знаходження;
- зупинити транспортний засіб у зоні безпеки не менше 50 м до місця виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета;
- визначити небезпечну зону та вжити заходів щодо недопущення до неї сторонніх осіб;
- вдягнути засоби індивідуального бронезахисту;
- висунутися пішки до місця виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета, при цьому уважно оглядати маршрут руху та місцевість навколо себе на наявність сторонніх предметів (дротів, мотузок, ящиків, коробок тощо) протягом усього шляху висування.

Ідентифікація вибухонебезпечного (підозрілого) предмета здійснюється виключно шляхом його візуального огляду, з відстані, що забезпечує його проведення, але не менш 1 метра.

При проведенні ідентифікації вибухонебезпечного (підозрілого) предмета категорично забороняється:

- наближатися до місця виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета без засобів бронезахисту;

- торкатися, піднімати, переміщувати виявлений предмет та здійснювати на нього будь-які механічні, термічні та інші впливи; проводити земляні та інші види робіт, що можуть спричинити коливання ґрунту або його зміщення; торкатися, переміщати та порушувати цілісність (перерізати) будь-яких інших предметів (у тому числі дроти, сітку тощо), які виявляються поруч виявленого ВВП та у районі проведення ідентифікації;

- видаляти (відкривати, демонтувати) будь-які перешкоди, що заважають ідентифікації виявленого вибухонебезпечного (підозрілого) предмета;

- проводити ідентифікацію вибухонебезпечного (підозрілого) предмета у темну пору доби або за несприятливих погодних умов (сильні атмосферні опади або сніговий покрив, що не дозволяють провести візуальний огляд та ідентифікацію виявленого підозрілого предмета).

Використання будь-яких засобів зв'язку, у тому числі мобільних телефонів, дозволяється на відстані не менше 50 метрів від місця виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета.

У разі підтвердження, що виявлений предмет належить до ВВП, фахівець, який здійснює ідентифікацію ВВП, виконує такі заходи:

- інформує чергового диспетчера про підтвердження виявлення ВВП із зазначенням типу, калібру, кількості та інших даних, що сприятимуть практичному виконанню робіт із вилучення, транспортування та знешкодження (знищення) ВВП;

- проводить позначення (маркування) місця виявлення ВВП спеціальними знаками мінної небезпеки згідно з СОП 08.40/ДСНС «Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту маркування територій, забруднених вибухонебезпечними предметами»;

- уточнює межі небезпечної зони, вживає заходи щодо недопущення сторонніх осіб до місця виявлення ВВП;

- організовує розповсюдження інформаційних матеріалів щодо порядку дій та правил поведінки у разі виявлення ВВП.

За результатами проведених заходів фахівець, який здійснює ідентифікацію ВВП, складає Акт про здійснення організаційних заходів у районі виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета.

У випадку, коли не можливо провести візуальний огляд виявленого підозрілого предмета, його ідентифікація здійснюється:

- по завершенню сильних атмосферних опадів у вигляді дощу (снігу) – фахівцем, до обов'язків яких належить здійснення ідентифікації ВВП;

– при наявності снігового покриву, що не дозволяють провести візуальний огляд виявленого підозрілого предмету – піротехнічним підрозділом;

– при наявності будь-яких перешкод, що потребують їх видалення (відкриття, демонтажу) для доступу до виявленого вибухонебезпечного (підозрілого) предмета – піротехнічним підрозділом. При цьому фахівцем, до обов'язків якого належить здійснення ідентифікації ВВП, в Акті про здійснення організаційних заходів у районі виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета зазначається причина неможливості проведення ідентифікації.

Проведення ідентифікації вибухонебезпечних (підозрілих) предметів, що виявляються під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (подій), пов'язаних із вибухами боєприпасів, здійснюється залученими піротехнічними підрозділами. При цьому складання Акта про здійснення організаційних заходів у районі виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета не обов'язкове.

На підставі отриманого Повідомлення та уточненої інформації від фахівця, який здійснює ідентифікацію ВВП, черговий диспетчер:

– вносить уточнену інформацію до Журналу обліку надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних (підозрілих) предметів; формує заявку щодо необхідності залучення піротехнічного підрозділу (далі – Заявка), зразок якої буде розглянуто на наступних заняттях.

Заявка підписується керівником пожежно-рятувального підрозділу або іншою посадовою особою, якій делеговані повноваження щодо підпису таких документів, та надсилається – до оперативно-координаційного центру територіального органу управління ДСНС.

У разі відсутності у підпорядкуванні територіального органу управління ДСНС піротехнічного підрозділу або поділення території регіону на декілька зон відповідальності Заявка може надсилатись одночасно до оперативно-чергової служби територіального органу управління ДСНС та відповідного формування центрального підпорядкування ДСНС.

Термін надання Заявки не повинен перевищувати 4 (чотири) години з моменту отримання Повідомлення у робочий час або з моменту його доведення до керівника пожежно-рятувального підрозділу.

Оперативно-координаційний центр реєструє надіслану Заявку у Журналі обліку надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних предметів, інформує керівництво територіального органу управління ДСНС та негайно доводить отриману Заявку до формування, у складі якого є піротехнічний підрозділ.

Отримання Заявки фіксується у Журналі обліку надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних (підозрілих) предметів, який ведеться у формуванні, у складі якого є піротехнічний підрозділ.

До оточення місця знешкодження (знищення) ВВП можуть залучатися представники пожежно-рятувального підрозділу або районного управління територіального органу управління ДСНС. У цьому випадку виконання

завдань та заходів у районі знешкодження (знищення) виявленого ВВП покладається на:

– керівника піротехнічного підрозділу – проведення інструктажу особового складу, залученого до оточення щодо дотримання заходів безпеки, та безпосереднє виставлення постів оточення;

– керівника формування, якому підпорядкований піротехнічний підрозділ – забезпечення засобами зв'язку особового складу, залученого до оточення.

Оформлення звітної документації проводиться згідно Окремого доручення ДСНС від 14.12.2021 № В-485.

3. Заходи безпеки працівників Нацполіції України та організація їх роботи під час поводження з вибуховими матеріалами, проведення судових експертиз щодо об'єктів, пов'язаних із вибухами, знешкодженням (знищенням), вилученням вибухових матеріалів

У відповідності до розділу III Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України²⁶ під час поводження з вибуховими матеріалами дотримуються таких **загальних заходів безпеки:**

1) для проведення спеціальних вибухотехнічних робіт потрібно залучати групу спеціалістів-вибухотехніків НПУ у кількості не менше ніж дві особи;

2) кожне повідомлення про загрозу вибуху, до реагування на яке залучені спеціалісти-вибухотехніки НПУ, розцінюється як достовірне;

3) у разі виявлення вибухового матеріалу забороняється проводити з ним будь-які маніпуляції (зрушувати з місця, трясти, відкривати тощо) працівникам, які не уповноважені на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

4) спеціальні вибухотехнічні роботи проводяться в засобах індивідуального захисту;

5) забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території спеціалістами-вибухотехніками НПУ на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків та частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (служби електропостачання, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху;

6) входити до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання та повного видалення димоподібних продуктів вибуху;

---

²⁶ Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України наказ МВС України від 19.08.2019 р. № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text> (дата звернення: 18.05.2025).

7) забороняється залучення спеціалістів-вибухотехніків НПУ до розряджання, перевезення або знищення вибухових матеріалів у випадках, коли відсутні ознаки кримінальних правопорушень;

8) перед роботою з електродетонаторами, електромеханічними чи електронними частинами вибухового пристрою потрібно проводити зняття з тіла (одягу) спеціаліста-вибухотехніка НПУ або судового експерта-вибухотехніка статичного електричного заряду;

9) з метою запобігання небезпечному (токсичному, хімічному тощо) впливу вибухових речовин або продуктів вибуху на організм людини, збереження криміналістичних слідів на вибухових пристроях і на місці події та недопущення внесення сторонніх слідів під час визначення категорії вибухонебезпечності, контактного розряджання виявлених вибухових пристрів або предметів, що їх нагадують, під час огляду місця події спеціалісти-вибухотехніки НПУ повинні працювати в спеціальному одязі й латексних рукавичках, а за потреби - в індивідуальних засобах захисту органів дихання та зору;

10) дозволяється застосовувати вогневий спосіб підриву у випадках, коли застосування електричного способу неможливе;

11) виявлення та вилучення вибухових матеріалів залежно від категорії вибухонебезпечності має фіксуватися засобами фотозйомки, відеозапису та іншими науково-технічними засобами, а за потреби - засобами рентгенографування внутрішньої будови об'єктів;

12) пріоритетом у прийнятті рішення щодо поводження з виявленими вибуховими матеріалами є захист здоров'я та життя людини;

13) пакування вибухонебезпечних предметів спеціалістами-вибухотехніками НПУ здійснюється так, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упакуванні. При цьому перевага надається прозорому упакуванню (спеціальний пакет), якщо це не зашкодить збереженню об'єктів дослідження. Вибухові речовини та їх проби вміщуються в скляну, або картонну, або паперову тару. Упакування має забезпечувати збереження індивідуальних ознак виявлених вибухових матеріалів (запобігати змішуванню вибухових речовин або їх слідів тощо);

14) забороняється розміщувати в одному впакуванні засоби підриву, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення. При цьому оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання, засобів підриву мають бути з'єднані між собою скруткою;

15) демонтаж вибухових пристроїв (від'єднання їх складових частин) та їх елементів під час проведення судових експертиз без застосування спеціального інструменту, устаткування, засобів індивідуального чи колективного захисту від вибуху забороняється;

16) під час демонтажу піротехнічних виробів (звукових ракет сигналу стихійного лиха (ЗРБ), реактивних сигнальних патронів, сигнальних патронів, фальшфейєрів, піротехнічних сигналів, побутових та професійних засобів тощо) забороняється впливати на пускові вузли (теркові, електрозапальні тощо);

17) розпилювати та свердлити корпуси вибухових пристроїв і їх складових частин забороняється.

Під час застосування електричного способу підриву забороняється:

1) перевіряти електродетонатор на провідність чи вимірювати його опір без поміщення його гільзи у вибухозахисний контейнер або інший засіб, середовище, що захищає від дії факторів вибуху в разі його непередбаченого підриву;

2) застосовувати електродетонатори, що не перевірялися на електропровідність дротів та містків розжарювання;

3) застосовувати для перевірки електродетонаторів вимірвальні прилади, які спеціально не призначені для цього;

4) використовувати відбраковані електродетонатори;

5) зберігати електродетонатори під впливом прямих сонячних променів;

6) використовувати електродетонатори, що мають механічні ушкодження, сліди окислення або корозії;

7) користуватися під час монтажу електропідривної мережі джерелами електромагнітного випромінювання (мобільними телефонами, переносними радіостанціями тощо);

8) приєднувати електродетонатор до електропідривної мережі при підключеному до неї електричному джерелі живлення;

9) перевіряти зібрану електропідривну мережу на електропровідність без виведення всіх осіб з місця розміщення зарядів вибухових речовин і засобів ініціювання;

10) тримати роз'єднаними між собою кінці дротів магістральної лінії на весь час, що передує приєднанню їх до дротів електродетонаторів з одного боку та до електричного джерела живлення з другого боку;

11) розмішувати дрот електропідривних мереж ближче ніж на 200 м до електричних станцій, підстанцій, високовольтних ліній, електрифікованих шляхів, потужних радіостанцій тощо;

12) прокладати електропідривну мережу з готовими підривними зарядами ближче ніж на 1,5 м від випромінювальних антен генератора та без спеціального запобіжного шунта, з'єданого з проводами електродетонатора, в умовах використання генератора радіоперешкод;

13) використовувати в одній електровибуховій мережі більше ніж два електродетонатори з розбіжністю за опором більше ніж 0,1 Ом при їх послідовному з'єднанні;

14) застосовувати в електропідривній мережі електродетонатори в кількості, яка перевищує максимально допустиму для джерела електричного живлення, що використовується в ній;

15) використовувати в електропідривній мережі джерела електричного живлення, які спеціально не призначені для цього, без попереднього проведення розрахунку на достатність їх потужності;

16) проводити підривні роботи в умовах наближення грози та під час грози;

17) підходити до місця вибуху до проведення його остаточного огляду на відсутність надзвичайно небезпечних вибухових матеріалів та їх фрагментів без дозволу керівника вибухотехнічної групи;

18) у разі відмови вибуху залишати невимкненими елементи струму, тримати кінці магістральних дротів роз'єднаними між собою та неізолюваними;

19) у разі відмови вибуху підходити до місця встановлення вибухових зарядів раніше ніж через 15 хв від часу очікуваного спрацювання;

20) підходити до місця вибуху раніше ніж через 10 хв та до повного видалення хмари диму.

Під час застосування вогневого способу підриву забороняється:

1) застосовувати вогнепровідний шнур, що має на поверхні оболонки пориви, надрізи, тріщини та ознаки висипання порохової серцевини;

2) застосовувати капсуль-детонатори, що мають механічні ушкодження, сліди окислення або корозії;

3) використовувати відбраковані вогнепровідні шнури і капсуль-детонатори;

4) зберігати капсуль-детонатори під впливом дії прямих сонячних променів;

5) використовувати в запалювальних трубках відрізки вогнепровідного шнура задовжки менше ніж 0,5 м;

6) висмикувати або витягати вогнепровідний шнур, закріплений у капсуль-детонаторі, та з'єднувати вогнепровідні шнури між собою;

7) повторно запалювати вогнепровідні шнури запалювальних трубок, що затухли (не догоріли);

8) у разі відмови вибуху підходити до місця встановлення вибухових зарядів раніше ніж через 15 хв від часу очікуваного спрацювання або за наявності візуальних ознак горіння (полум'я, дим);

9) підходити до місця вибуху раніше ніж через 10 хв та до повного видалення візуальних ознак наявності газоподібних продуктів вибуху.

Під час застосування детонуючих шнурів забороняється:

1) застосовувати детонуючий шнур з поривами, надрізами і тріщинами на поверхні оболонки;

2) використовувати відбраковані детонуючі шнури;

3) зберігати детонуючий шнур під впливом дії прямих сонячних променів;

4) відрізати детонуючий шнур без розмотування його з бухти та віднесення її залишку на відстань не менше ніж на 10 м від людей;

5) у разі повторного відрізання шнура не очищати інструмент для різання та поверхню, на якій проводиться така операція;

6) прокладати підривні мережі із застосуванням детонуючого шнура з утворенням перехресть;

7) підходити до місця проведення підривних робіт (у разі відмови вибуху) раніше ніж через 15 хв від часу очікуваного спрацювання.

У разі застосування комбінованого (електричного і вогневого) способу підриву використовується електропідривна мережа та електрозапалювачі, що з'єднуються із запалювальними трубками або відрізками вогнепровідних шнурів. На комбінований спосіб підриву поширюються вимоги до ведення підривних робіт із застосуванням електричного і вогневого способів підриву.

Під час отримання вибухових матеріалів для проведення судової експертизи, постановки їх на облік, а також надання висновків експерта ініціатор або особа, за клопотанням якої призначена експертиза, працівники Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України повинні дотримуватися таких заходів безпеки та рекомендацій щодо організації роботи:

1) вибухові матеріали приймаються підрозділом Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України в разі призначення судової експертизи і тільки в присутності судового експерта-вибухотехніка (керівника підрозділу, його заступника, працівника, відповідального за зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження або працівників, що виконують їх обов'язки). Вибухові матеріали також можуть прийматися підрозділами Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення експертних досліджень, що здійснюються в межах надання платних послуг у випадках, передбачених законодавством;

2) об'єкти дослідження приймаються безпосередньо від ініціатора чи особи, за клопотанням якої призначено експертизу;

3) забороняється приймати до підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України для тимчасового зберігання вибухові матеріали, які не є об'єктами судової експертизи чи об'єктами виконання експертних досліджень у разі надання платних послуг у випадках, передбачених законодавством;

4) забороняється приймати вибухові матеріали, їх частини та фрагменти працівникам підрозділів документального забезпечення. Забороняється приймання вибухових матеріалів у приміщенні підрозділу документального забезпечення;

5) перед отриманням та розкриттям упакувань з об'єктами дослідження судовому експерту-вибухотехніку з метою отримання попередньої інформації щодо стану об'єктів потрібно ознайомитися з ухвалою про призначення експертизи, Довідкою про категорію вибухонебезпечності, протоколом огляду, написами на впакуваннях про безпечність їх умісту.

Під час надання матеріалів для проведення експертизи обов'язковим є надання з кожним упакуванням оригіналу Довідки про категорію вибухонебезпечності для таких об'єктів дослідження:

– вибухових матеріалів;

– проб вибухових речовин у кількості, достатній для безпечного проведення дослідження (вагою до 5 г).

Не потребується надання Довідки про категорію вибухонебезпечності, зазначення в протоколі огляду відомостей щодо безпечності об'єктів, наявності написів на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ) для об'єктів, пов'язаних із оглядом місця вибуху, вилученням або знешкодженням (знищенням) вибухових матеріалів, а саме:

- проб ґрунту (у тому числі контрольних проб ґрунту);
- змивів, вилучених із метою виявлення слідів вибухової речовини (у тому числі контрольних зразків);
- змивів, вилучених із метою виявлення слідів біологічного походження;
- слідів рук, вилучених на дактилоскопічну плівку;
- частин одягу та взуття постраждалих від вибуху (або трупів), якщо їх було вилучено не на місці вибуху, а в закладі охорони здоров'я, де постраждалим надавалася медична допомога (або установі Міністерства охорони здоров'я України, де проводилася судово-медична експертиза трупа), а також осколки з тіла постраждалого або трупа.

Якщо всі об'єкти, які приймаються для проведення експертизи, є безпечними, дозволяється надання їх без Довідок про категорію вибухонебезпечності, а лише з протоколом огляду, у якому обов'язково зазначається: «Усі об'єкти, вилучені під час огляду, є безпечними і заходів безпеки при поводженні з ними не потребують». Цей запис засвідчується підписом спеціаліста-вибухотехніка НПУ, а також зазначається номер його спеціального жетона.

У протоколі огляду обов'язково зазначається про безпечність таких об'єктів:

- предметів, зовні схожих на вибухові матеріали та їх частини (тобто імітують вигляд та конструкцію вибухового пристрою, засобу підриву, заряду вибухової речовини, у тому числі частини боєприпасів і учбові боєприпаси);
- частин вибухових пристроїв, боєприпасів, інших вибухових матеріалів, які не містять вибухової речовини.

Якщо частина об'єктів, які приймаються для проведення експертизи, є безпечними, а частина вибухонебезпечними, безпечні об'єкти може бути надано без Довідок про категорію вибухонебезпечності, але в такому випадку разом з об'єктами обов'язково надається протокол огляду, у якому обов'язково зазначається: «Усі об'єкти, вилучені під час огляду, є безпечними і заходів безпеки при поводженні з ними не потребують, крім об'єктів, упакованих у спеціальні пакети №№ _____, до яких додаються довідки про категорію вибухонебезпечності виявлених вибухових матеріалів». Цей запис засвідчується підписом спеціаліста-вибухотехніка НПУ із зазначенням номера його спеціального жетона. При цьому до кожного впакування, що містить вибухонебезпечні об'єкти, обов'язково надається Довідка про категорію вибухонебезпечності.

Дозволяється отримання судовим експертом-вибухотехніком безпечних об'єктів для проведення експертизи без наявності Довідки про категорію вибухонебезпечності і без зазначення відомостей про їх безпечність у протоколі огляду. У цьому разі на впакуваннях на видному місці мають бути такі реквізити:

- напис «Безпечно»;
- підпис спеціаліста-вибухотехніка НПУ;
- прізвище та ініціали спеціаліста-вибухотехніка НПУ;
- номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ.

За відсутності Довідки про категорію вибухонебезпечності, Протоколу огляду, написів на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ) у випадках, коли їх наявність є обов'язковою, матеріали й об'єкти повертаються ініціатору чи особі, за клопотанням якої призначена експертиза без реєстрації та розгляду;

б) з метою дотримання заходів безпеки після перевірки відповідності документальних матеріалів, з якими надійшли об'єкти дослідження, до прийняття їх на облік і зберігання проводиться перевірка їх дійсного стану на відповідність інформації, зазначеній у Довідці про категорію вибухонебезпечності або протоколі огляду, або написам на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ) у випадках, коли їх наявність є обов'язковою.

Якщо впакування об'єктів дослідження дозволяє впевнитися у відповідності їх стану інформації, зазначеній у Довідці про категорію вибухонебезпечності, або протоколі огляду, або написам на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ) і якщо об'єкти дослідження знаходяться в прозорому впакуванні, відкриття впакування є необов'язковим.

Якщо для з'ясування дійсного стану об'єкта дослідження потрібно відкрити впакування з об'єктами дослідження, цю процедуру здійснює в стаціонарній вибухотехнічній лабораторії судовий експерт-вибухотехнік (керівник підрозділу (відділу, сектору), його заступник, працівник, відповідальний за зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження, або працівники, що виконують їх обов'язки) у засобах індивідуального захисту від дії вибуху, після проведення заходів щодо відведення статичної електрики з тіла зазначеного працівника. Незалежно від інформації, що міститься в Довідці про категорію вибухонебезпечності, або протоколі огляду, або в написах на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ), щодо стану наданих на експертизу вибухових матеріалів, роботи з розкриття впакування потрібно проводити з дотриманням вимог заходів безпеки. Перед відкриттям упакування з

об'єктами здійснюється його фотографування за правилами судової фотографії.

У процесі розкриття впакувань з вибуховими матеріалами забороняється їх різко переміщувати, трясти, глибоко занурювати в упакування лезо ножиць, скальпелів та іншого інструменту.

Якщо за вибуховими матеріалами призначено експертизу за будь-якою експертною спеціальністю, крім спеціальності «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху», керівник відділу (сектору) за цими експертними спеціальностями (або уповноважений ним працівник) та судовий експерт (виконавець судової експертизи) повинні бути присутні під час розкриття впакувань з об'єктами дослідження. Під час оформлення висновку експерта судовий експерт (виконавець судової експертизи) зазначає у дослідницькій частині висновку експерта посади, прізвища та ініціали осіб, які були присутні під час розкриття впакування;

7) зовнішній огляд малознайомих, незнайомих та саморобних об'єктів або таких, що мають явні деформації чи ушкодження, проводиться з мінімальною кількістю маніпуляцій з ними;

8) у разі виявлення невідповідності дійсної категорії вибухонебезпечності об'єкта дослідження, стан якого потребує негайного знешкодження відповідно до Розподілу вибухонебезпечності, у тому числі під час надходження вибухових пристроїв у нерозрядженому стані (засіб підриву не від'єднаний від заряду вибухової речовини), про цей факт терміново повідомляються керівник експертної установи та оперативний черговий підрозділу поліції, на території обслуговування якого виникла зазначена ситуація, з метою виклику СОГ і спеціалістів-вибухотехніків НПУ для виконання спеціальних вибухотехнічних робіт та їх відповідного процесуального оформлення. Також невідкладно письмово інформуються ініціатор і сторона кримінального провадження, яка звернулась із клопотанням про проведення експертизи до слідчого судді або до суду.

Під час проведення зазначених дій судові експерти-вибухотехніки й спеціалісти-вибухотехніки НПУ у довільній формі складають акт про стан вибухового матеріалу (матеріалів) та ознаки належності його (їх) до категорії «надзвичайно небезпечний». Ці ознаки фотографують. До акта обов'язково додають кольорові зображення ознак належності об'єкта до категорії «надзвичайно небезпечний».

У боєприпасів, у яких від'єднання засобу підриву технічно неможливе, проте конструкційно передбачений його транспортний (або запобіжний) стан, засіб підриву переводиться в умовно безпечний стан.

В інших випадках виявлення невідповідності (якщо дійсний стан об'єкта не потребує негайного знищення відповідно до Розподілу вибухонебезпечності) ця обставина відображається у вступній частині висновку експерта;

9) після виконання заходів безпеки, пов'язаних із перевіркою дійсного стану наданих на дослідження об'єктів, об'єкти приймаються на зберігання. Судовий експерт-вибухотехнік, який проводив огляд об'єктів, визначає

категорію вибухонебезпечності кожного з наданих об'єктів відповідно до Розподілу вибухонебезпечності, а також доцільність їх зберігання в кімнаті зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження чи у відповідних кімнатах, що призначені для зберігання об'єктів дослідження, але не вибухонебезпечних. Об'єкти, що надійшли на дослідження, обліковуються у відповідних журналах обліку об'єктів, які знаходяться на зберіганні в зазначених лабораторіях (відділах, секторах).

Вибухонебезпечні об'єкти дослідження незалежно від експертної спеціальності, за якою призначено експертизу, приймаються на зберігання до відповідно обладнаної кімнати (або сховища) зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження лабораторій (відділів, секторів) вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.

Під час призначення комплексної експертизи, якщо однією з експертних спеціальностей, за якими призначено цю експертизу, є спеціальність «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху», об'єкти дослідження приймаються на зберігання (навіть якщо вони є безпечними) до відповідно обладнаних кімнат зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження лабораторій (відділів, секторів) вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.

Під час призначення експертизи лише за експертною спеціальністю «Дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу» проби вибухових речовин у кількості, що є умовно безпечною (масою до 5 г), приймаються на зберігання до кімнат зберігання об'єктів дослідження в приміщеннях лабораторій (відділів, секторів) дослідження матеріалів, речовин та виробів підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. При цьому у відповідному журналі обліку об'єктів, які знаходяться на зберіганні в зазначеному підрозділі, судовий експерт-вибухотехнік, який проводив огляд об'єктів дослідження, робить відмітку, де зазначає свою посаду, прізвище, ініціали та ставить підпис.

Під час призначення молекулярно-генетичних, дактилоскопічних експертиз, експертиз вибухових речовин чи продуктів вибуху (або інших видів експертиз, якщо при цьому в комплексі не призначено експертизу за експертною спеціальністю «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху») за частинами (або фрагментами) вибухових матеріалів, які не містять зарядів вибухових речовин і є безпечними, об'єкти дослідження приймаються на зберігання до кімнат зберігання об'єктів дослідження лабораторій (відділів, секторів), судовим експертам яких доручено виконання експертизи. До кімнат зберігання об'єктів дослідження зазначених лабораторій (відділів, секторів) приймаються об'єкти, вилучені на місці вибуху або на місці знешкодження (знищення) вибухових матеріалів, а саме:

- проби ґрунту (у тому числі контрольних проб ґрунту);
- змиви, вилучені із метою виявлення слідів вибухової речовини (у тому числі контрольних зразків);

- змиви, вилучені із метою виявлення слідів біологічного походження;
- сліди рук, вилучених на дактилоскопічну плівку;
- частини одягу та взуття постраждалих від вибуху (або трупів), якщо їх було вилучено не на місці вибуху, а в закладі охорони здоров'я, де постраждалим надавалася медична допомога (або установі Міністерства охорони здоров'я України, де проводилася судово-медична експертиза трупа), а також осколки з тіла постраждалого або трупа.

При цьому у відповідному журналі обліку об'єктів, які знаходяться на зберіганні в зазначених лабораторіях (відділах, секторах), судовий експерт-вибухотехнік, який проводив огляд об'єктів дослідження, робить відмітку, де зазначає посаду, прізвище, ініціали та ставить підпис;

10) вибухові матеріали (об'єкти дослідження) зберігаються в експертних підрозділах виключно протягом строку проведення експертизи, до отримання цих об'єктів та матеріалів, пов'язаних із ними, ініціатором. Після закінчення експертизи вибухові матеріали в стані, що дозволяє подальше поводження з ними (перевезення, зберігання, дослідження), повертаються ініціатору або особі, за клопотанням якої призначена експертиза. Місце для подальшого зберігання вибухових матеріалів (об'єктів дослідження) визначається відповідно до Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності і тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104 (зі змінами);

11) після закінчення проведення вибухотехнічної експертизи та інших видів судових експертиз за вибухонебезпечними предметами забороняється надавати об'єкти дослідження для зберігання до відділів документального забезпечення підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. Такі об'єкти дослідження до моменту отримання ініціатором або особою, за клопотанням якої призначена експертиза лишаються в кімнатах зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження;

12) судовий експерт, який проводить експертизу, у дослідницькій частині висновку експерта зазначає наявність та зміст Довідки про категорію вибухонебезпечності або тієї частини протоколу огляду, де зазначається, що об'єкти, які надійшли для дослідження, є безпечними, або написів на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ);

13) судовий експерт-вибухотехнік під час оформлення висновку експерта складає Довідку про категорію вибухонебезпечності щодо об'єктів, які він досліджував і впаковував. Довідки про категорію вибухонебезпечності, з якими об'єкти надійшли на дослідження, залишаються в матеріалах експертного провадження в підрозділі Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.

Під час проведення інших видів досліджень (молекулярно-генетичних, дактилоскопічних, вибухових речовин тощо) за вибухонебезпечними

об'єктами Довідку про категорію вибухонебезпечності складає судовий експерт-вибухотехнік, у присутності якого впаковувалися об'єкти дослідження.

На зовнішній поверхні спеціальних пакетів (або на бирках із пояснювальними написами, у разі вміщення об'єктів до інших видів упакування), що надаються ініціатору і містять вибухонебезпечні об'єкти, судовий експерт або судовий експерт-вибухотехнік, який упаковує ці об'єкти, повинен нанести великими літерами червоного кольору напис «ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНО!».

Копії документів, з якими об'єкти дослідження надійшли на експертизу і які містять інформацію про категорію вибухонебезпечності об'єктів (довідки про категорію вибухонебезпечності, протоколи огляду чи акти знищення), оригінали яких повертаються ініціатору, залишаються в матеріалах відповідного експертного провадження в підрозділі Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України;

14) упакування з об'єктами дослідження передаються безпосередньо ініціатору (або особі, за клопотанням якої призначена експертиза) судовим експертом-вибухотехніком, який відповідає за зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження, або працівником, який виконує його обов'язки; судовий експерт-вибухотехнік ознайомлює ініціатора чи особу, за клопотанням якої призначена експертиза з вимогами заходів безпеки під час поводження із цими об'єктами під підпис у Довідці про категорію вибухонебезпечності.

У разі якщо матеріали повертаються ініціатору чи особі, за клопотанням якої призначена експертиза без виконання, а впакування об'єктів дослідження вже порушено, об'єкти дослідження разом з первинним упакуванням вміщуються до іншого впакування, на поверхні якого обов'язково зазначається номер спеціального пакета первинного впакування (або зміст тексту паперової бирки первинного впакування);

15) забороняється надання висновку експерта ініціатору чи особі, за клопотанням якої призначена експертиза без об'єктів дослідження або їх залишків (у разі їх збереження на момент закінчення експертизи);

16) організація перевезення вибухонебезпечних об'єктів після отримання висновку експерта з об'єктами дослідження покладається на ініціатора чи особу, за клопотанням якої призначена експертиза.

Під час проведення вибухотехнічних експертиз слід дотримуватися таких заходів безпеки та рекомендацій щодо організації роботи:

1) виконання судової вибухотехнічної експертизи доручається судовим експертам-вибухотехнікам. Спеціалісти-вибухотехніки НПУ не можуть виступати судовими експертами;

2) кожен судовий експерт-вибухотехнік повинен пройти підготовку з надання домедичної допомоги і мати індивідуальну переносну аптечку для надання домедичної допомоги;

3) перед проведенням комплексної судової експертизи вибухових матеріалів судовий експерт-вибухотехнік детально інформує інших судових

експертів про вибухонебезпечність конкретного об'єкта (об'єктів) дослідження, інформує щодо заходів безпеки під час поводження з ним (ними) та оптимального алгоритму дій із цим об'єктом (об'єктами) під час дослідження. Дослідження вибухових матеріалів судовими експертами проводиться в стаціонарній вибухотехнічній лабораторії за участю або в присутності судового експерта-вибухотехніка (крім проб вибухових речовин масою до 5 г);

4) під час з'ясування ініціатором лише питання щодо типу вибухової речовини (за експертною спеціальністю «Дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу») потрібно до призначення експертизи за участю спеціалістів-вибухотехніків НПУ відібрати пробу вибухової речовини (масою до 5 г) і надати її на дослідження;

5) під час проведення комплексних експертиз (за спеціальностями «Дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу» та «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху») у разі відкритого розміщення заряду в конструкції вибухового матеріалу (наявності відкритого доступу до заряду вибухової речовини) судовому експерту-вибухотехніку дозволяється самостійний відбір проби вибухової речовини для проведення її хімічного дослідження (у випадках, коли для цього не потрібно проводити демонтажу вибухонебезпечного предмета);

6) під час дослідження вибухонебезпечних об'єктів за будь-якими експертними спеціальностями (крім випадків дослідження проб вибухових речовин масою до 5 г) таке дослідження проводиться в лабораторному приміщенні лабораторії (відділу, сектору) вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень за участю судового експерта-вибухотехніка. Перед вилученням слідів рук, слідів біологічного походження, змивів з метою встановлення типу вибухової речовини тощо судовий експерт-вибухотехнік детально інформує інших судових експертів про вибухонебезпечність конкретного об'єкта (об'єктів) дослідження, інформує щодо заходів безпеки під час поводження з ним та оптимального алгоритму дій із цим об'єктом (об'єктами) під час дослідження. За потреби застосування в процесі дослідження великогабаритних лабораторних приладів дослідження вибухонебезпечного об'єкта може проводитися в приміщенні, де знаходиться цей прилад. Умови застосування приладу та його вплив на вибухонебезпечний об'єкт узгоджуються із судовим експертом-вибухотехніком. У процесі дослідження судовий експерт-вибухотехнік не повинен залишати в приміщенні інших судових експертів з вибухонебезпечним об'єктом дослідження. Після проведення всіх потрібних дій вибухонебезпечний об'єкт повертається на зберігання до кімнати (або сховища) для зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження;

7) під час переміщення вибухонебезпечних об'єктів у процесі досліджень потрібно дотримуватися принципу мінімізації маршрутів переміщень таких об'єктів приміщеннями підрозділу Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України;

8) під час проведення судової експертизи вибухових матеріалів у приміщенні лабораторії має проводитися безперервна відеофіксація (з двох протилежних ракурсів) дій щодо поводження з вибуховими матеріалами;

9) вибухові пристрої та їх складові частини, що мають округлу (циліндричну, еліпсоїдну, конусну або кульову) геометричну форму, під час їх дослідження мають розміщуватися на спеціальних ложементях;

10) для визначення внутрішньої конструкції об'єктів дослідження також може проводитися рентгенографування. Рентгенографування має здійснюватися з дотриманням заходів безпеки з метою уникнення опромінювання судових експертів-вибухотехніків і оточуючих;

11) з метою недопущення небезпечного перегріву вибухових матеріалів підсвітлення під час фотозйомки потрібно здійснювати впродовж мінімально потрібної кількості часу та з урахуванням властивостей вибухових речовин.

У лабораторних умовах одночасна фотозйомка в одному кадрі зарядів вибухових речовин та засобів підризу забороняється;

12) інструмент, що безпосередньо контактує з вибухонебезпечними об'єктами, має бути виготовлено з іскробезпечних матеріалів або зі спеціальним покриттям, що не утворює іскор (бронза, латунь, хромоване або нікельоване покриття);

13) прилади та інструменти, які використовуються на робочому місці, мають розміщуватися відповідно до конкретних умов здійснення типових операцій з проведення вибухотехнічних досліджень, обслуговування та зручності евакуації працюючих під час аварійних ситуацій;

14) з метою забезпечення вибухобезпеки під час дослідження вибухонебезпечних об'єктів, на випадок непередбачуваних ситуацій у лабораторному приміщенні має бути переносний (або пересувний) вибухозахисний контейнер, який здатен витримати вибух потужністю до 0,2 кг у тротиловому еквіваленті;

15) якщо конструкція пристрою дозволяє, справність датчиків цілі та механізму приведення в дію вибухового пристрою визначається без засобу ініціювання та заряду вибухової речовини (якщо можливо здійснити демонтаж пристрою) шляхом під'єднання до схеми пристрою замість електродетонатора електровимірювального приладу, або електрозапалювача, або лампи розжарювання відповідних електричних параметрів;

16) механічний, тепловий, електричний (крім випадків вимірювання електричних характеристик), хімічний та інші впливи під час дослідження засобів підризу і засобів ініціювання забороняються;

17) забороняються подрібнення та висушування зарядів ініціюючих вибухових речовин, а також піддавання їх впливу хімічних речовин, які можуть призвести до вибуху заряду ініціюючої вибухової речовини;

18) вивідні дроти електродетонаторів і електрозапалювачів мають бути з'єднані між собою, а місце з'єднання - заізольоване. Дозволяється роз'єднання вивідних дротів електродетонаторів і електрозапалювачів (за умови їх розміщення у вибухозахисному контейнері закритого типу) на час дослідження їх електричних характеристик;

19) інструмент і частини приладів, які контактували з вибуховими речовинами під час проведення досліджень та експертних експериментів, потрібно промивати ацетоном і водою та протирати марлевою серветкою, змоченою спиртом, безпосередньо після завершення контакту;

20) забороняється викидати залишки вибухових та піротехнічних речовин до централізованої каналізації.

Під час підготовки та проведення спеціальних вибухотехнічних робіт, у тому числі участі спеціалістів-вибухотехніків НПУ в здійсненні експериментальних вибухів, експериментальних випробувань або експертних експериментів, слід дотримуватися таких заходів безпеки та рекомендацій щодо організації роботи:

1) у вибухотехнічних підрозділах Національної поліції України, окрім штатних вибухових матеріалів, можуть тимчасово зберігатися вилучені, добровільно здані або знайдені вибухові матеріали (до вирішення питання щодо подальшого проведення експертизи або знищення вилучених вибухонебезпечних об'єктів, а також таких, що надійшли на знищення, але не більше двох місяців);

2) кількість спеціалістів-вибухотехніків НПУ, що залучаються до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт, у тому числі експериментальних вибухів, експериментальних випробувань або експертних експериментів визначає керівник (старший) вибухових робіт, урахувавши обсяг робіт;

3) під час підготовки та проведення спеціальних вибухотехнічних робіт особи, у тому числі спеціалісти-вибухотехніки НПУ, які безпосередньо не задіяні до будь-якого етапу їх проведення, повинні перебувати на безпечній відстані або в укритті;

4) вимоги спеціаліста-вибухотехніка НПУ щодо безпечного поводження з вибуховими матеріалами під час здійснення експериментальних вибухів, експериментальних випробувань або експертних експериментів є обов'язковими до виконання для всіх учасників зазначених дій;

5) експериментальні вибухи, пов'язані з визначенням здатності вибухових матеріалів до вибуху, мають проводитися в спеціально пристосованих для цього місцях (вибухозахисних контейнерах закритого типу, на підривних майданчиках або полігонах) з обов'язковим залученням спеціалістів-вибухотехніків НПУ;

6) для визначення внутрішньої конструкції вибухового пристрою дозволяється проведення його рентгенографування. Рентгенографування має виконуватися з дотриманням заходів безпеки, що унеможливило опромінення спеціалістів-вибухотехніків і оточуючих;

7) забороняється здійснення демонтажу вибухових пристроїв та їх складових частин за відсутності спеціального інструменту, устаткування, засобів індивідуального чи колективного захисту від вибуху;

8) забороняється здійснювати демонтаж частин та вузлів промислових і саморобних вибухових пристроїв, вилучення (від'єднання, переведення в

«транспортне» положення) засобів ініціювання, якщо цього не передбачено конструкцією вибухового пристрою, правилами поводження з ним або якщо це може призвести до порушення заходів безпеки;

9) забороняється розбирання засобів ініціювання, а їх внутрішня будова та спорядження можуть визначатися за допомогою рентгенівського обладнання та реконструкції після їх знищення чи приведення в дію;

10) для проведення експериментальних вибухів, експериментальних випробувань та експертних експериментів використовується електричний спосіб підриву. У разі якщо конструкцією пристрою передбачено вогневий спосіб підриву, передання початкового імпульсу здійснюється за допомогою електрозапалювача. Якщо конструкцією вибухового пристрою передбачено механічний спосіб підриву, приведення в дію здійснюється дистанційним способом;

11) забороняється розміщувати вогнепровідний шнур або інші предмети в гільзах капсуль-детонаторів, що мають ознаки пошкоджень чи несправностей;

12) під час проведення експериментальних вибухів, експериментальних випробувань та експертних експериментів з боєприпасами, вибуховими пристроями, піротехнічними виробами незалежно від способу їх виготовлення приведення їх у дію здійснюється дистанційним способом з безпечної відстані з урахуванням потужності заряду вибухової речовини;

13) під час проведення експериментальних вибухів, експериментальних випробувань та експертних експериментів з вибуховими матеріалами, у конструкції яких є електронні або електромеханічні механізми приведення їх у дію (електронні й електромеханічні таймери, радіолінії управління тощо), механізм приєднання елементів живлення (механізм дистанційного переведення вибухового пристрою в бойове положення) має складатися з ланцюгів, довжина яких забезпечує безпечну відстань від пристрою та достатність електричного струму для роботи, з урахуванням потужності заряду вибухової речовини;

14) проведення експертних експериментів, експериментальних вибухів, експериментальних випробувань або знищення вибухових матеріалів обов'язково супроводжується фотозйомкою та відеозаписом.

Фотозйомка та відеозапис перед вибухом, а також у процесі вибуху (за потреби) здійснюються судовим експертом-вибухотехніком, який проводить експертизу за цими об'єктами, за умови забезпечення вибухобезпеки спеціалістами-вибухотехніками НПУ.

За потреби фотозйомку або відеозапис устанавленого та підготовленого до вибуху вибухового пристрою проводять спеціалісти-вибухотехніки НПУ;

15) для проведення експериментальних вибухів спеціаліст-вибухотехнік НПУ може використовувати штатні вибухові матеріали, якщо це не суперечить вимогам методики проведення експертизи та умовам проведення експериментального вибуху, визначених судовим експертом-вибухотехніком;

16) інструмент і частини приладів, які контактували з вибуховими речовинами, потрібно промивати ацетоном і водою та протирати марлевою серветкою, змоченою в спирті, безпосередньо після завершення контакту;

17) забороняється викидати залишки вибухових та піротехнічних речовин до централізованої каналізації;

18) після проведення експериментальних вибухів, експериментальних випробувань або експертних експериментів спеціалісти-вибухотехніки НПУ проводять оцінку рівня вибухонебезпеки залишків об'єкта. Рішення щодо подальшого поводження із залишками здійснюється відповідно до Розподілу вибухонебезпечності. Залишки після вибуху (крім надзвичайно небезпечних) забирає судовий експерт-вибухотехнік, який звертався з клопотанням щодо проведення експериментального вибуху, експериментального випробування або експертного експерименту. Спеціалісти-вибухотехніки НПУ складають Акт знищення, в якому обов'язково зазначаються результати знищення (знешкодження) об'єкта та стан його залишків.

4. Загальні заходи безпеки під час проведення ідентифікації вибухонебезпечних матеріалів

Наведемо деякі обмеження, дотримання котрих мають важливе значення при проведенні заходів протимінної діяльності.

1. Категорично заборонено проводити ідентифікацію без засобів бронезахисту.

2. Торкатися, підіймати, переміщувати, здійснювати будь-які впливи на вибухонебезпечний предмет.

3. Порушувати цілісність будь-яких предметів (у тому числі дротів, мотузок).

4. Чіпати, рушити з місця будь-які предмети, конструкції, які заважають візуальному огляду предмета.

5. Проводити ідентифікацію ВВП у темну пору доби.

6. Заборонено використання мобільного зв'язку з відстані менше 50 м.

7. Проводити ідентифікацію з відстань не менше 1 м.

8. Під'їжджати ближче 50 м до місця виявлення ВВП.

Реалізація загальних заходів безпеки для проведення ідентифікації ВВП складається з виконання таких дій:

– зупинити транспортний засіб у зоні безпеки не менше 50 м до місця виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета;

– визначити небезпечну зону та вжити заходів щодо недопущення до неї сторонніх осіб;

– вдягнути засоби індивідуального бронезахисту;

– висунутися пішки до місця виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета, при цьому уважно оглядати маршрут руху та місцевість навколо себе на наявність сторонніх предметів (дротів, мотузок, ящиків, коробок тощо) протягом усього шляху висування;

- ідентифікація вибухонебезпечного (підозрілого) предмета здійснюється виключно шляхом його візуального огляду, з відстані, що забезпечує його проведення, але не менш 1 метра;
- при проведенні ідентифікації вибухонебезпечного (підозрілого) предмета категорично забороняється:
  - наближатися до місця виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета без засобів бронезахисту;
  - торкатися, піднімати, переміщувати виявлений предмет та здійснювати на нього будь-які механічні, термічні та інші впливи;
  - проводити земляні та інші види робіт, що можуть спричинити коливання ґрунту або його зміщення;
  - торкатися, переміщати та порушувати цілісність (перерізати) будь-яких інших предметів (у тому числі дроти, сітку тощо), які виявляються поруч виявленого ВВП та у районі проведення ідентифікації;
  - видаляти (відкривати, демонтувати) будь-які перешкоди, що заважають ідентифікації виявленого вибухонебезпечного (підозрілого) предмета;
  - проводити ідентифікацію вибухонебезпечного (підозрілого) предмета у темну пору доби або за несприятливих погодних умов (сильні атмосферні опади або сніговий покрив, що не дозволяють провести візуальний огляд та ідентифікацію виявленого підозрілого предмета);
  - використання будь-яких засобів зв'язку, у тому числі мобільних телефонів, дозволяється на відстані не менше 50 метрів від місця виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета.

5. Вимоги до спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту, які використовуються під час проведення спеціальних вибухотехнічних робіт і судової вибухотехнічної експертизи

До спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту для проведення спеціальних вибухотехнічних робіт та судової вибухотехнічної експертизи висуваються вимоги, що встановлені Мінімальними вимогами безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці, затвердженими наказом Міністерства соціальної політики України від 29 листопада 2018 року № 1804, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 27 грудня 2018 року за № 1494/32946²⁷.

Варто зазначити, що термін ЗІЗ у цих Мінімальних вимогах не застосовується до: 1) спеціального робочого одягу та уніформу, не призначену для забезпечення безпеки і захисту здоров'я працівника; 2)

---

²⁷ Про затвердження Мінімальних вимог безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці : Наказ Міністерства соціальної політики України від 29.11.2018 № 1804. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1494-18#Text> (дата звернення: 14.06.2025).

спеціального захисного спорядження, що використовується аварійно-рятувальними службами для ліквідації надзвичайних ситуацій та аварій; 3) ЗІЗ, призначені для носіння та використання особовим складом Збройних сил України, Національної поліції України та інших правоохоронних органів.

Комплектування вибухотехнічних підрозділів Національної поліції України та підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту здійснюється згідно з відповідними нормами належності.

В додатку 3 до цих Мінімальних вимог безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці (пункт 1 розділу III) зазначається, що працівники при проведенні вибухових робіт повинні мати ЗІЗ голови (черепа) – каски (шоломи), вогнестійкий захисний одяг – на роботі у вибухо- та пожежонебезпечних зонах.

6. Порядок та заходи безпеки при перевезенні вибухових матеріалів

1. Перевезення вибухових матеріалів до підривних майданчиків здійснюють працівники вибухотехнічних підрозділів Національної поліції України за допомогою пересувних вибухотехнічних комплексів у переносних та пересувних вибухозахисних контейнерах і спеціальних скриньках.

2. Перевезення вилучених вибухових матеріалів до місць їх тимчасового зберігання в органах (підрозділах) поліції або для проведення дослідження (експертизи) до підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України чи інших науково-дослідних установ незалежно від їх підпорядкування, а також після отримання висновку експерта можуть здійснювати як працівники вибухотехнічних підрозділів Національної поліції України, так і працівники поліції за дорученням слідчого, у провадженні якого перебувають відповідні матеріали, з урахуванням заходів безпеки, викладених у Довідці про категорію вибухонебезпечності, або протоколі огляду, або написах на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ).

3. Для перевезення вибухові речовини розміщують окремо від засобів підриву і засобів ініціювання.

4. Під час виконання вантажно-розвантажувальних робіт з вибуховими матеріалами забороняється курити, використовувати відкритий вогонь поблизу, усередині транспортного засобу та поряд зі спеціальними скриньками і контейнерами.

5. Вибухові пристрої та їх компоненти, що мають циліндричну чи еліпсоїдну форму, мають надійно фіксуватися, щоб запобігти будь-якому їх самостійному переміщенню.

6. Забороняється кидати та піддавати ударам спеціальні скриньки і переносні вибухозахисні контейнери, що містять вибухові матеріали.

7. Під час перевезення вибухових матеріалів у пересувному вибухотехнічному комплексі забороняється перевезення сторонніх осіб, крім спеціалістів-вибухотехніків НПУ.

Дозволяється, як виняток, перевезення в пересувному вибухотехнічному комплексі судового експерта-вибухотехніка (судових експертів-вибухотехніків) у разі транспортування вибухонебезпечних об'єктів, які він (вони) досліджує(ють) у процесі проведення експертизи, на місце проведення експертних експериментів, експериментальних вибухів, експериментальних випробувань.

8. Під час перевезення вибухових матеріалів транспортні засоби, спеціальні скриньки та контейнери мають перебувати під постійним наглядом особи, яка визначена відповідальною на час їх перевезення керівником вибухотехнічної групи.

9. З метою безпечного перевезення надзвичайно небезпечних вибухових матеріалів спеціалісти-вибухотехніки НПУ можуть рекомендувати додаткове супроводження нарядами патрульної поліції на транспортних засобах з увімкненими проблісковими маячками до підривного майданчика (у тому числі тимчасового підривного майданчика).

10. Організація забезпечення супроводження патрульною поліцією під час перевезення вибухових матеріалів покладається на керівника підрозділу поліції, на території якого виявлено вибухові матеріали.

11. Маршрут руху під час перевезення вибухових матеріалів надзвичайно небезпечної категорії потрібно обирати з максимально можливим віддаленням від місць масових скупчень людей, житлових районів зі щільною забудовою та розміщення екологічно небезпечних споруд.

Також при перевезенні вибухонебезпечних праєдмеїв необхідно враховувати вимоги дорожнього знаку 3.13 «Рух транспортних засобів, що перевозять вибухові та легкозаймисті вантажі, заборонено».

Забороняється рух транспортних засобів з розпізнавальним знаком «Табличка оранжевого кольору», що перевозять вибухові та легкозаймисті вантажі.

Дорожній знак 3.13 (рис. 1) забороняє рух транспортних засобів, які займаються перевезенням вибухових або вибухонебезпечних вантажів, і поширюється на транспортні засоби, які здійснюють перевезення таких вантажів.

3.13 «Табличка оранжевого кольору»

Рис. 1. Дорожній знак 3.13 і табличка оранжевого кольору

Знак встановлюється на кожному в'їзді на ділянку дороги або територію, де вводиться така заборона. Знак повторно встановлюється після закінчення населеного пункту (в якому немає перехресть) або безпосередньо за перехрестям у разі необхідності збереження обмеження, введеного знаком, встановленим перед перехрестям, або до кінця населеного пункту. Перед

7.3.1

7.3.2

7.3.3

Рис. 2. Конкретизація табличками 7.3.1-7.3.3 напрямку дії знака 3.13 при бічному виїзді на дорогу з обмеженням

до кінця населеного пункту. Не переривається дія знака в місцях виїзду з прилеглих територій і в місцях перехрещенні (прилягання) польових, лісових та інших доріг без покриття, перед якими не встановлено знаки пріоритету.

При необхідності зона і час дії можуть бути конкретизовані застосуванням відповідної таблички.

Знак 3.13 з табличкою 7.1.1 «Відстань до об'єкта» встановлюються безпосередньо перед початком ділянки дороги з метою її об'їзду для перевезення відповідних вантажів (центральна частина міста, житлові масиви тощо) (рис. 3).

Водії транспортних засобів, що перевозять небезпечні вантажі, повинні

3.13

7.1.1

Рис. 3. Дорожній знак 3.13, який встановлюється разом із табличкою 7.1.1 безпосередньо перед початком ділянки дороги

пройти відповідний інструктаж з безпечного перевезення даного виду вантажу, знати дії, які необхідно виконувати в разі виникнення загрози руху транспортного засобу або оточуючим.

Автомобілі, які здійснюють такі перевезення, повинні бути укомплектовані призначеними для ліквідації наслідків можливих аварій, витоку небезпечних речовин тощо, а також іншими засобами, необхідними для надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків.

На транспортних засобах повинні бути встановлені розпізнавальні знаки «Небезпечний вантаж» із зазначенням виду небезпечного вантажу, переліку дій, необхідних для ліквідації аварії транспортного засобу з цим вантажем, номери цього вантажу за класифікацією ООН. Роз'яснення символів і написів, що наносяться на такому знаку, дано в коментарі до пункту 30.3 «Ж»²⁸.

²⁸ Вайда Т.С. Коментар до Правил дорожнього руху / Тарас Степанович Вайда, Олександр Сергійович Геращенко, Віктор Вікторович Степаненко. Одеса: ОЛДІ-ПЛЮС, 2022. 684 с. : іл.

До перевезення таких вантажів залучаються транспортні засоби, які мають спеціальне обладнання (фургони з холодильними камерами, автокрани, насоси, балони тощо). Перелік небезпечних вантажів можна отримати в підрозділах Національної поліції (патрульної поліції), з якою необхідно узгоджувати маршрути таких перевезень.

12. Під час перевезення вибухових матеріалів (окрім штатних) швидкість руху пересувного вибухотехнічного комплексу не повинна перевищувати 60 км/год на дорогах із твердим покриттям, 40 км/год – на ґрунтових дорогах, 20 км/год – на дорогах з нерівним покриттям (ямами, камінням тощо).

7. Дії спеціалістів-вибухотехніків НПУ, судових експертів-вибухотехніків та інших судових експертів під час виникнення аварійних або інших надзвичайних ситуацій

Типовими аварійними чи іншими надзвичайними ситуаціями, які можуть виникнути, є:

- 1) неконтрольований вибух;
- 2) пожежа.

1. У разі виникнення неконтрольованого вибуху потрібно:

- 1) припинити роботи;
- 2) надати домедичну допомогу потерпілим;
- 3) провести евакуацію людей з будівлі та обмежити доступ до місця вибуху;
- 4) викликати аварійно-рятувальні служби;
- 5) ужити заходів щодо знеструмлення будівлі та припинення газопостачання;
- 6) винести наявні вибухові матеріали з приміщення, де стався вибух;
- 7) повідомити керівника підрозділу й надалі діяти за його вказівками;
- 8) у встановленому законодавством порядку здійснити огляд місця вибуху на наявність вибухонебезпечних предметів.

2. У разі виникнення пожежі потрібно:

- 1) припинити роботи;
- 2) викликати пожежно-рятувальні підрозділи;
- 3) ужити заходів щодо знеструмлення будівлі та припинення газопостачання;
- 4) провести евакуацію людей з будівлі;
- 5) винести з будівлі наявні вибухові матеріали;
- 6) викликати швидку медичну допомогу та забезпечити надання домедичної допомоги, якщо є постраждалі;
- 7) сповістити керівника підрозділу;
- 8) за можливості вжити заходів щодо локалізації та припинення розвитку пожежі первинними засобами пожежогасіння;
- 9) сповістити працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (після їх прибуття) про наявні в зоні пожежі чи поблизу неї типи й

кількість вибухових матеріалів та місця їх розміщення у разі, якщо евакуювати вибухові матеріали з місця пожежі не вдалося.

Контрольні питання

1. Розкрийте порядок дій посадових осіб пожежно-рятувального підрозділу та районного управління територіального органу управління ДСНС під час отримання повідомлення про виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета.

2. Який термін проведення ідентифікації виявленого вибухонебезпечного (підозрілого) предмета не повинен перевищуватись з моменту отримання повідомлення?

3. Наведіть загальні заходи безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами.

4. Опишіть заходи безпеки під час застосування електричного способу підриву ВНП.

5. Яких заходів безпеки необхідно дотримуватися під час застосування вогневого способу підриву ВНП?

6. Які дії забороняються під час застосування детонуючих шнурів?

Тема 3. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НЕТЕХНІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ ТЕРИТОРІЙ, ІМОВІРНО ЗАБРУДНЕНИХ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ ПРЕДМЕТАМИ

1. Основні положення стандартної операційної процедури 08.10/ДСНС «Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами»

Нетехнічне обстеження території передбачає збір, аналіз та оцінювання інформації стосовно території для подальшої її класифікації за статусом небезпеки, без використання технічних засобів пошуку ВНП²⁹.

Під територією розуміється місцевість або її окремі ділянки, що знаходяться у населених пунктах та поза їх межами, у тому числі з розташованими на них об'єктами інфраструктури, іншими будівлями і спорудами різного типу та призначення.

Імовірно небезпечна територія – це територія, яка на підставі непрямих доказів вважається імовірно забрудненою ВНП.

Прямі докази щодо забруднення територій ВНП – інформація, яка містить **підтверджені ознаки та факти щодо забруднення** території ВНП.

Підтверджена небезпечна територія – територія, яка на підставі прямих доказів вважається забрудненою ВНП.

Непрямі докази щодо забруднення територій ВНП – інформація, яка містить певні ознаки та факти щодо **імовірного забруднення території** ВНП.

Проведення розмінування (гуманітарного розмінування) передбачає комплекс заходів, які проводяться операторами протимінної діяльності з метою ліквідації небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, включаючи нетехнічне та технічне обстеження територій, складення карт, виявлення, знешкодження та (або) знищення вибухонебезпечних предметів, маркування, підготовку документації після розмінування, надання громадам інформації щодо протимінної діяльності та передачу очищеної території.

Виключена територія – це територія, яка за результатами проведення нетехнічного обстеження визнана такою, що не містить прямих та непрямих доказів щодо забруднення ВНП.

Виключення (розблокування) території нетехнічним обстеженням – висновок, зроблений за результатами нетехнічного обстеження та (або) на підставі достатніх доказів, що попередньо встановлена імовірно або

---

²⁹ Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами : Окреме доручення Голови ДСНС від 03.06.2020 № В-63 про Стандартну операційну процедуру 08.10/ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/1/xT3qhVpB4aVBVdPMFL73JOFwlaOgumsmm0N0z96Lp df> (дата звернення: 24.05.2025).

підтверджено небезпечна територія (її частина) не містить ВВП та не потребує проведення технічного обстеження або очищення (розмінування).

Зменшена територія – територія, яка за результатами проведення технічного обстеження визнана такою, що не містить прямих доказів щодо забруднення ВВП.

Непрямі бенефіціари – юридичні та (або) фізичні особи, які після розблокування (зменшення, виключення) території отримують можливість безпечно її використовувати протягом незначного періоду часу.

Розблокування території – процес застосування усіх необхідних заходів щодо ідентифікації, визначення та скасування підозри забруднення території ВВП шляхом проведенням нетехнічного обстеження, технічного обстеження та очищення (розмінування).

2. Мета та завдання, які стоять перед нетехнічним обстеженням території

Метою проведення нетехнічного обстеження (далі – НТО) є класифікація за статусом небезпеки території, стосовно якої існує підозра щодо її забруднення ВВП на підставі отриманих прямих та непрямих доказів, а також підготовка пропозицій з проведення технічного обстеження, очищення (розмінування) та (або) виключення (розблокування) території.

Основними завданнями НТО є:

- збір (підтвердження) доказів щодо забруднення території ВВП та визначення можливих ризиків і небезпек для населення, що мешкає на прилеглий території;
- класифікація території за статусом небезпеки; встановлення та маркування межі небезпечної території, наскільки це можливо здійснити у безпечний спосіб;
- виключення (розблокування) територій нетехнічним обстеженням;
- визначення соціально-економічних факторів та загроз, а також інших чинників (характер місцевості, наявність об'єктів інфраструктури, цільове призначення території тощо), що можуть впливати на прийняття рішення щодо пріоритетності вжиття необхідних заходів з розблокування небезпечної території;
- збір інформації про інциденти та нещасні випадки з людьми та тваринами, що виникли на території, на якій проводиться НТО.

3. Планування та загальна організація проведення нетехнічного обстеження території, забрудненої вибухонебезпечними предметами

3.1. Планування проведення нетехнічного обстеження

Планування проведення НТО здійснюється для: збору та аналізу інформації про територію, стосовно яких виникла підозра щодо імовірного забруднення ВВП; розробки оптимальних шляхів та термінів проведення НТО; уточнення статусу небезпеки (у тому числі виключення) території, на якій раніше було проведено НТО; підготовка пропозицій щодо подальшого здійснення заходів із розблокування територій.

Планування проведення НТО здійснюється відповідно до СОП 07.10/ДСНС «Планування виконання органами та підрозділами цивільного захисту завдань та заходів з протимінної діяльності».

3.2. Організація безпосереднього проведення нетехнічного обстеження

Організація безпосереднього проведення НТО покладається на керівників головних управлінь (управлінь) ДСНС України в областях та м. Києві (*далі* – територіальні органи управління ДСНС) та їх заступників, до функцій і повноважень яких належить організація робіт з очищення (розмінування) територій від ВМП.

Безпосереднє проведення НТО здійснюється позаштатним розрахунком нетехнічного обстеження (*далі* – Розрахунок НТО), який утворюється рішенням керівника відповідного територіального органу управління ДСНС відповідно до пункту 1 розділу IV СОП 08.10/ДСНС.

Особливості утворення Розрахунків НТО у разі відсутності у підпорядкуванні територіального органу управління ДСНС піротехнічного підрозділу, або якщо територія регіону поділена на декілька зон відповідальності, зазначені у підпунктах 1.3 – 1.4 пункту 1 розділу IV СОП 08.10/ДСНС.

З метою забезпечення проведення НТО керівниками територіальних органів управління ДСНС налагоджується взаємодія з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, територіальними органами центральних органів виконавчої влади, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, а також за необхідності з органами військового управління, підрозділами Збройних Сил України та інших військових формувань.

3.3. Методи проведення НТО

Методами проведення НТО є аналітичне та практичне дослідження, які є єдиним комплексом заходів щодо проведення НТО.

Аналітичне дослідження проводиться у разі:

- надходження (отримання) первинної інформації щодо імовірного забруднення ВМП певної території;
- наявності території, на якій проводилися заходи з очищення (розмінування), однак відсутні відомості щодо їх завершення та передачі очищеної території для використання згідно з її цільовим призначенням;
- уточнення статусу раніше встановленої імовірно небезпечної території.

Практичне дослідження проводиться у разі отримання під час Аналітичного дослідження непрямих та прямих доказів щодо імовірності забруднення території ВМП.

За результатами проведення Аналітичного та Практичного дослідження території проводиться її класифікація за статусом небезпеки відповідно до пункту 5 розділу III СОП 08.10/ДСНС.

Практичне дослідження проводиться у разі отримання під час Аналітичного дослідження непрямих та прямих доказів щодо імовірності забруднення території ВВП.

До непрямих доказів щодо забруднення території ВВП належать:

- усні повідомлення місцевого населення, учасників бойових дій, свідків подій тощо;
- історичні довідки та архівні матеріали щодо ведення бойових дій або іншої військової діяльності;
- відомості (повідомлення) про виявлення ВВП, достовірність яких підлягає сумніву, не підтверджувалася документально або не перевірялася;
- території (особливо сільськогосподарського призначення), які довготривалий час не використовуються відповідно до свого цільового призначення;
- відомості щодо раніше проведеного НТО, які не містять інформації щодо виявлення прямих доказів про її забруднення ВВП;
- наявність на території оборонних позицій, фортифікаційних споруд, техніки тощо;
- встановлені елементи систем маркування на території, стосовно якої були відсутні підозри та відомості щодо її забруднення ВВП;
- нещасні випадки та інциденти, пов'язані із ВВП, коли місце їх виникнення точно не встановлено;
- інші будь-які відомості та матеріали, які свідчать про імовірність забруднення території ВВП.

До прямих доказів щодо забруднення території ВВП належать:

- вирви від вибухів та вхідні отвори від входження боєприпасів у ґрунт;
- візуально виявлені на території предмети, які ідентифіковані як ВВП, або їх елементи (залишки);
- візуально виявлені на території предмети, які потенційно можуть бути елементами саморобних вибухових пристроїв або боєприпасів, що встановлюються на розтяжках;
- вибухи, що виникли під час пожежі у природньому середовищі; підтверджені факти виявлення населенням ВВП;
- відомості щодо ведення на території бойових дій або її використання у військовій діяльності, достовірність яких підтверджено документально (карти мінних полів, схеми (плани) полігонів із зазначенням мішенних полів, об'єктів зберігання боєприпасів, що вибухнули, детальні карти (схеми) ведення бою тощо);
- наявність на території штатної укупорки або іншої тари, що використовується для зберігання або транспортування боєприпасів;
- встановлені елементи систем маркування на території, стосовно якої наявні достовірні відомості щодо забруднення ВВП або використання у військовій діяльності, у тому числі ведення бойових дій;
- нещасні випадки та інциденти, пов'язані із ВВП, коли місце їх виникнення встановлено точно та підтверджено документально;

– інші будь-які відомості та матеріали, які підтверджують забруднення території ВВП.

Фото 1. *Воронка від влучання крилатої ракети*

Фото 2. *Воронка*

Фото 3. Розкидані боєприпаси та елементи артилерійського озброєння після влучання

Фото 4. Розкидана укупорка до артилерійських снарядів, залишки елементів артилерійського озброєння

До джерел інформації під час проведення НТО належать:

- місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування;
- бенефіціари, що використовують територію відповідно до її цільового призначення; місцеве населення, що мешкає у безпосередній близькості до території, на якій проводиться НТО;
- розміщені в районах проведення НТО органи управління та підрозділи Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та охорони правопорядку;
- учасники бойових дій, свідки та учасники подій, пов'язаних із ВМП;

- постраждали (потерпілі) внаслідок випадків або інцидентів, пов'язаних із ВМП, їхні близькі та родичі;
- карти (схеми, формуляри) мінних полів і територій ведення бойових дій;
- інші джерела, які сприятимуть встановленню небезпечних територій.

3.4. Класифікація територій за статусом небезпеки

За результатами проведення НТО територія, стосовно якої існує підозра забруднення ВМП, класифікується **за статусом небезпеки**, а саме:

- імовірно небезпечна територія;
- підтверджена небезпечна територія;
- виключена територія.

Статус небезпеки території визначається залежно від встановлених непрямих або прямих доказів щодо її забруднення ВМП. У разі, якщо під час проведення НТО на території (частині території) не виявлено непрямих або прямих доказів щодо її забруднення ВМП, така територія (частина території) **вважається виключеною**.

Класифікація території за статусом небезпеки повинна здійснюватися на підставі не менше ніж трьох різних доказів, отриманих не менше ніж із трьох різних джерел інформації. У випадку, коли при зборі інформації був отриманий хоча б один прямий доказ, така територія класифікується як підтверджено небезпечна. Постійне використання території відповідно до цільового призначення може бути аргументом щодо спростування її імовірного забруднення ВМП, однак це не може бути єдиним доказом для прийняття рішення щодо виключення цієї території.

3.5. Сили та засоби, що залучаються до проведення нетехнічного обстеження

Для проведення НТО території рішенням керівника територіального органу управління ДСНС утворюються позаштатні Розрахунки НТО, до складу якого входять:

- представники структурного підрозділу територіального органу управління, до функцій і повноважень якого належить організація піротехнічних робіт та гуманітарного розмінування – начальник Розрахунку НТО;
- начальник (заступник начальника) відділення (частини, групи) піротехнічних робіт (розмінування), яка входить до складу підрозділу, підпорядкованого територіальному органу управління ДСНС;
- фахівця відповідного районного (міського) відділу (управління, сектору) або пожежно-рятувального підрозділу, до функцій та обов'язків якого належить проведення ідентифікації ВМП;
- водія автотранспортного засобу.

Один із членів розрахунку НТО повинен мати підготовку щодо надання домедичної допомоги.

У разі відсутності у підпорядкуванні територіального органу управління ДСНС піротехнічного підрозділу, керівництвом формування центрального підпорядкування ДСНС, у зоні відповідальності якого буде проводитися НТО, надає представника піротехнічного підрозділу для включення до складу Розрахунку НТО.

У разі поділу території регіону на декілька зон відповідальності, проведення НТО здійснюється Розрахунком НТО, утвореним територіальним органом управління ДСНС. У цьому разі до складу Розрахунку НТО може додатково включатися представник піротехнічного підрозділу формування центрального підпорядкування ДСНС, у межах зони відповідальності якого проводиться НТО.

Заміна особового складу Розрахунку НТО під час проведення НТО категорично забороняється.

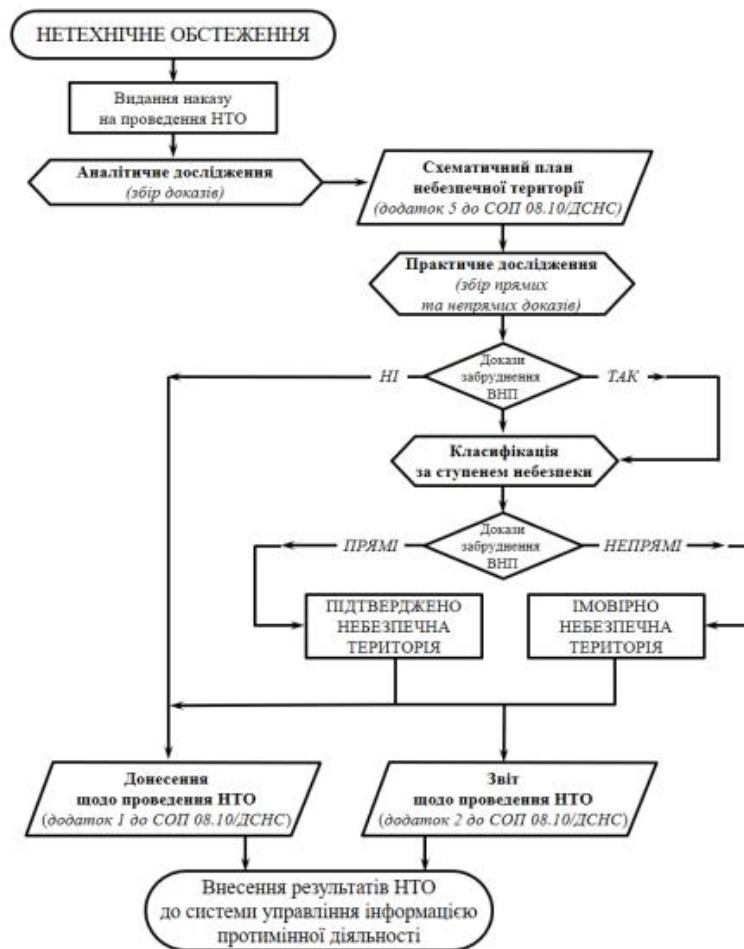
Основними завданнями Розрахунку НТО є:

- збір непрямих та прямих доказів щодо забруднення ВВП території, яка за результатами Аналітичного дослідження класифікована як імовірно або підтверджено небезпечна;
- встановлення межі небезпечної території, її маркування та передача встановлених систем маркування місцевим органам виконавчої влади (органам місцевого самоврядування) для подальшого утримання;
- складання карти небезпечної території та підготовка звітних матеріалів для внесення результатів практичного дослідження у Систему управління інформацією у протимінній діяльності «ІMSМА» (далі – Система ІMSМА);
- уточнення даних щодо території, яка раніше була класифікована за статусом небезпеки як імовірно або підтверджено небезпечна, для його зміни (підтвердження) або прийняття рішення щодо виключення (розблокування) нетехнічним обстеженням;
- підготовка пропозицій для прийняття рішення щодо визначення пріоритетності проведення заходів з розблокування території, класифікованої за статусом небезпеки як імовірно або підтверджено небезпечна;
- надання іншої інформації, що може бути використана для планування та під час розблокування території.

Безпосереднє проведення НТО території, стосовно якої існує підозра забруднення ВВП, здійснюється на підставі наказу керівника територіального органу управління ДСНС, яким утворюється розрахунок НТО. У наказі зазначається: район проведення НТО; методи та термін проведення НТО; особовий склад Розрахунку НТО; організація всебічного забезпечення проведення НТО; організація взаємодії з підпорядкованими територіальному органу управління ДСНС підрозділами, в зоні відповідальності яких проводиться НТО, а також з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, медичними закладами, іншими установами і організаціями та бенефіціарами; інші завдання та заходи, пов'язані із проведенням НТО

Перед безпосереднім початком проведення НТО складається **Графік проведення НТО** з потижневою розбивкою щодо здійснення заходів НТО. Вихідні дані для складання Графіка відображаються у річному Плані виконання завдань та заходів з протимінної діяльності на території регіону. У Графіку детально розкриваються район дослідження, поіменний склад Розрахунку НТО, заходи, які будуть проведені під час Аналітичного та Практичного дослідження, дати та місця їх проведення, прізвище відповідальних осіб.

НТО території здійснюється шляхом поетапного проведення Аналітичного та Практичного дослідження. Загальний термін НТО не повинен перевищувати 3 календарних місяця, а безпосереднє проведення Аналітичного та Практичного дослідження здійснюється в одному календарному році. Загальний алгоритм проведення НТО та класифікації території за статусом небезпеки зображено у схемі 1.

Схема 1. Загальний алгоритм проведення НТО та класифікації території за статусом небезпеки³⁰

³⁰ Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами : Окреме доручення Голови ДСНС від 03.06.2020 № В-63 про Стандартну операційну процедуру 08.10/ДСНС.

URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/1/xT3qhVpB4aVBVdPMFL73JOFwlaOgumsmm0N0z96L.pdf> (дата звернення: 24.05.2025).

Проведення аналітичного дослідження території, стосовно якої виникла підозра щодо забруднення вибухонебезпечними предметами

Аналітичне дослідження проводиться шляхом збору доказів щодо імовірності забруднення територій ВВП, їх аналіз та класифікація за статусом небезпеки. При цьому виїзд безпосередньо до території, стосовно якої виникла підозра щодо забруднення ВВП, не здійснюється.

Під час збору доказів під час проведення Аналітичного дослідження максимально використовуються усі доступні джерела інформації.

У разі отримання інформації про небезпечну територію та (або) виявлені підозрілі предмети від особи, що опитується (*далі* – Інформатор) необхідно звернутися до неї з проханням намалювати карту-схему небезпечної території із зображенням на ній, за можливості, виявлених ВВП, інших підозрілих предметів, видимих орієнтирів, шляхів підходу тощо.

Під час проведення Аналітичного дослідження необхідно враховувати, що на повноту отриманої інформації може впливати час, що минув з моменту виникнення будь-яких подій, пов'язаних із ВВП, а також вік і діяльність осіб, що опитуються. У такому разі для отримання більш повної інформації проводиться опитування інших осіб, які мешкають поруч та можуть надати необхідну інформацію.

Класифікація території за статусом небезпеки за результатами проведення Аналітичного дослідження здійснюється згідно з пунктом 5 розділу III СОП 08.10/ДСНС.

Результати проведення Аналітичного дослідження оформлюються відповідно до підпункту 4.2 пункту 4 розділу IV СОП 08.10/ДСНС та надаються до структурного підрозділу (фахівця) територіального органу управління ДСНС, до функцій і повноважень якого належить організація піротехнічних робіт та гуманітарного розмінування.

Проведення практичного дослідження території, стосовно якої виникла підозра щодо забруднення вибухонебезпечними предметами

Практичне дослідження проводиться повним складом Розрахунку НТО безпосередньо на території, стосовно якої виникла підозра щодо забруднення вибухонебезпечними предметами.

Під час Практичного дослідження проводиться підтвердження доказів, отриманих під час Аналітичного дослідження, збір нових доказів щодо забруднення території ВВП та максимальне уточнення меж небезпечної території.

Під час збору інформації під час проведення Практичного дослідження максимально використовуються результати Аналітичного дослідження та усі доступні джерела інформації, наведені у підпункті 4.3 пункту 4 розділу III цієї СОП 08.10/ДСНС³¹. Під час проведення опитування Інформаторів слід

---

³¹ Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами : Окреме доручення Голови ДСНС від 03.06.2020 № В-63 про Стандартну операційну процедуру 08.10/ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/1/xT3qhVpB4aVBVdPMFL73JOFwlaOgumsmm0N0z96I.p>

враховувати обставини, наведені у підпункті 3.2.4 пункту 3 розділу IV СОП 08.10/ДСНС. Під час опитування населення проводиться розповсюдження друкованих матеріалів щодо порядку дій та заходів безпеки у разі виявлення ВНП або інших підозрілих предметів.

У разі згоди Інформатора на супровід до небезпечної території начальник Розрахунку НТО повинен звернутися до нього з проханням:

1) перед початком висування до небезпечної території: намалювати карту-схему небезпечної території із зображенням на ній, за можливості, виявлених ВНП, інших підозрілих предметів, видимих орієнтирів тощо; провести ідентифікацію виявлених ним предметів за допомогою Довідника із зразками ВНП; завчасно повідомити під час пересування про наближення до небезпечної території;

2) у разі наближення до небезпечної території: вказати рукою на небезпечну територію та за можливістю на виявлені ним ВНП або інші підозрілі предмети; відійти як можливо далі, але при цьому залишатися у полі зору особового складу розрахунку НТО. Слід враховувати, що Інформатор може припуститися помилки щодо місця розташування небезпечної території. Під час слідування до небезпечної території переміщення здійснюється у колону по одному, при цьому Інформатор йде у голові колони, за ним начальник розрахунку НТО, замикає колону фахівець, що має підготовку з надання домедичної допомоги.

Під час проведення Практичного дослідження на території, що обстежується, визначається місце положення **Стартової точки (СТ)** та її координати, яка є початком встановлення межі небезпечної території. У подальшому по периметру межі сектору території, що обстежується, визначаються за годинниковою стрілкою **Точки повороту (ТП)**. Кожній Точці повороту (ТП) присвоюється порядковий номер (наприклад, ТП1, ТП2 тощо), визначаються їх координати та вимірюється азимут магнітний і відстань від Стартової точки до Точки повороту (ТП1), від Точки повороту (ТП1) до Точки повороту (ТП2) і так далі. Останнім вимірюванням повинно бути визначення азимута магнітного та відстані від останньої Точки повороту (ТП) до Стартової точки (СТ).

Протягом всього процесу проведення Практичного дослідження особовий склад повинен залишатися у полі зору один від одного, при цьому забороняється розділятися для проведення окремих досліджень на одній території. При цьому водій повинен постійно знаходитися біля автомобіля та підтримувати постійний телефонний або радіозв'язок з начальником Розрахунку НТО.

Ідентифікація виявлених на території ВНП проводиться фахівцем піротехнічного підрозділу відповідно до пункту 1.6 розділу IV Порядку оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів, затвердженого Головою ДСНС 03.05.2019 та введеного в дію окремим дорученням ДСНС

від 14.12.2021 № В-485³². Решта особового складу Розрахунку НТО відводиться на максимальну відстань, але при цьому особа, що проводить ідентифікацію, повинна залишатися у їхньому полі зору.

Класифікація території за статусом небезпеки здійснюється згідно з пунктом 5 розділу III СОП 08.10/ДСНС³³.

Контрольні питання

1. Розкрийте основні положення стандартної операційної процедури 08.10/ДСНС «Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами».

2. Які мета та завдання нетехнічного обстеження території?

3. Охарактеризуйте порядок планування проведення нетехнічного обстеження території, імовірно забрудненої вибухонебезпечними предметами.

4. Опишіть методи проведення нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами.

5. На які категорії класифікуються території за статусом небезпеки за результатами проведення їх нетехнічного обстеження, стосовно якої існує підозра забруднення вибухонебезпечними предметами?

6. Які дані можуть входити до джерел інформації про території, імовірно забруднені вибухонебезпечними предметами, під час проведення їх нетехнічного обстеження?

7. Яким способом проводиться аналітичне дослідження доказів щодо імовірності забруднення територій ВВП?

8. Розкрийте особливості проведення практичного дослідження території, стосовно якої виникла підозра щодо забруднення вибухонебезпечними предметами.

9. Які відомості відносяться до непрямих та прямих доказів щодо забруднення території вибухонебезпечними предметами?

---

³² Про затвердження Порядку оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів : Окреме доручення ДСНС України від 14.12.2021 р. № В-485. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/8/w72fAPD0BqqFgBis9pis0zI7RmEr0wFiDbWyT4mi.pdf> (дата доступу: 24.05.2025).

³³ Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами : Окреме доручення Голови ДСНС від 03.06.2020 № В-63 про Стандартну операційну процедуру 08.10/ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/1/xT3qhVpB4aVBVdPMFL73JOFwlaOgumsmm0N0z96L.pdf> (дата звернення: 24.05.2025).

Тема 4. ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ. НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ РИЗИКАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ПОВОДЖЕННЯМ З ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ ПРЕДМЕТАМИ

1. Облік та звітність підрозділів дснс щодо здійснення заходів з оперативного реагування на виявлення вибухонебезпечних предметів

1.1. Повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів³⁴

Під час отримання повідомлення черговий диспетчер повинен уточнити:

- максимально точне місце знаходження виявленого підозрілого предмета;
- прізвище, ім'я та по батькові, контактний телефон особи, яка виявила підозрілий предмет та може вказати місце його знаходження;
- обставини, під час яких було виявлено підозрілий предмет;
- наявність поблизу місця виявлення підозрілого предмета житлових будинків, об'єктів масового перебування людей, виробничих споруд, об'єктів транспортної інфраструктури, ліній (комунікацій) життєзабезпечення тощо;
- установи та організації, які також були поінформовані заявником про виявлення підозрілого предмета.

Отримане повідомлення черговий диспетчер реєструє у Журналі обліку надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних (підозрілих) предметів, форму якого наведено на рис. 1, 2.

Додаток 1
до Порядку оперативного реагування
органів та підрозділів цивільного захисту на
повідомлення про виявлення
вибухонебезпечних предметів

ЖУРНАЛ

обліку надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних (підозрілих) предметів

(територіальний орган управління ДСНС, формування центрального підпорядкування ДСНС, піротехнічний підрозділ)

**Рис. 1. Обкладинка журналу обліку надходження повідомлень про
виявлення ВНП**

³⁴ Про затвердження Порядку оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів : Окреме доручення ДСНС України від 14.12.2021 р. № В-485. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/8/w72fAPD0BqqFgBis9pis0zI7RmEr0wFiDbWyT4mi.pdf> (дата доступу: 24.05.2025).

№ з/п	Дата та час отримання повідомлення	Адреса місця виявлення, короткий опис, контактні дані заявника	ПІБ посадової особи, яка проводить ідентифікацію	Результат ідентифікації	Дата та час передачі (отримання) заявки щодо залучення піротехнічного підрозділу	Дата здійснення реагування піротехнічним підрозділом	Дата та номер Акта виконання робіт
1	2	3	4	5	6	7	8
1							
2							
3							
4							

Рис. 2. Зразок сторінок журналу обліку надходження повідомлень про виявлення ВНП

Облік виконання заходів щодо оперативного реагування на виявлення ВНП ведеться у Журналі обліку надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних (підозрілих) предметів.

Звітними матеріалами щодо виконання заходів з оперативного реагування на виявлення ВНП, що стосуються проведення ідентифікації є:

- повідомлення про виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета;
- заявка щодо необхідності залучення піротехнічного підрозділу;
- акт про здійснення організаційних заходів у районі виявлення ВНП.

1.2. Порядок заповнення акту про здійснення організаційних заходів у районі виявлення ВНП

Загальний вигляд Акту про здійснення організаційних заходів у районі виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета наведено на рис. 3.

АКТ
про здійснення організаційних заходів
у районі виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета

Я _____
(посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я та по батькові)

отримав о _____ год. _____ хв. Від _____
(посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я та по батькові особи, що надала Повідомлення щодо виявлення підозрілого предмета)

Повідомлення про виявлення за адресою: _____
(назва населеного пункту, вулиця, номер будинку, інші орієнтири, по можливості координати)

підозрілого (підозрілих) предмета (предметів), що має (мають) ознаки належності до вибухонебезпечного.

1. Під час проведення ідентифікації встановлено, що виявлений (виявлені) підозрілий (підозрілі) предмет (предмети) у кількості ____ од. належить (належать) до вибухонебезпечних/безпечних предметів
(заб'є викреслити)
(або зазначаються причини щодо проведення ідентифікації начальником піротехнічного підрозділу)

2. Результати проведення ідентифікації о _____ год. ____ хв. доведено до _____
(посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я та по батькові особи, які довели результат ідентифікації)

3. Вжито заходи щодо недопущення до місця виявлення ВВП сторонніх осіб та охорону виявлених ВВП до прибуття піротехнічного підрозділу:
(посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я та по батькові особи, які перекрили місце виявлення ВВП під охороною)

4. Під час проведення організаційних заходів у районі виявлення ВВП з місцевим населенням (працівниками об'єкта) проведено інформаційно-роз'яснювальну роботу та вручено пам'ятки щодо порядку дій у разі виявлення вибухонебезпечних предметів.

_____ (посада та спеціальне звання представника ДСНС)   _____ (підпис)   _____ (прізвище та ініціали)

Рис. 3. Зразок бланка акту про здійснення організаційних заходів у районі виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета

Порядок заповнення акту про здійснення організаційних заходів у районі виявлення вибухонебезпечного (підозрілого) предмета:

1. Вказати у першій графі свою посаду, спеціальне звання, прізвище, ім'я та по-батькові.

2. В графу «отримав» вписати точний час отримання повідомлення про виявлення ВВП.

3. У графу «від» вказати посаду, спеціальне звання прізвище, ім'я по-батькові особи, яка надала повідомлення про виявлення підозрілого предмета.

4. У графі «за адресою» вписати назву населеного пункту, вулицю, номер будинку, інші орієнтири, по можливості координати виявлення ВВП.

5. У пункті кількість вказати кількість виявлених предметів, що належить до ВВП.

6. У пустому рядку наступної графі вказати причини з яких неможливо провести ідентифікацію, і тому ідентифікація проводиться начальником піротехнічного розрахунку.

7. Наступним заповнюються пусті графи часу у якому було передано інформацію про проведення ідентифікації, та посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я, по-батькові особи, якій було доведено результати проведення ідентифікації.

8. В наступному пункті необхідно вказати посаду, спеціальне звання, та П.І.Б. особи, якій було передано місце виявлення ВВП під охорону (представник національної поліції).

9. Вказати посаду особи, яка проводила ідентифікацію, спеціальне звання, поставити підпис, вказати прізвище та ініціали.

1.3. Порядок складання та оформлення заявки щодо залучення піротехнічного підрозділу для проведення робіт із знешкодження (знищення) виявлених вибухонебезпечних предметів

Зразок типової заявки щодо залучення піротехнічного підрозділу органу ДСНС наведено на рис. 4.

Головне управління
ДСНС України у Київській області
Мобільний рятувальний центр
ДСНС України¹

Заявка № _____
щодо залучення піротехнічного підрозділу для проведення робіт із знешкодження
(знищення) виявлених вибухонебезпечних предметів
на території _____
(назва адміністративно-територіальної одиниці)

№ з/п	Інформація щодо виявлення вибухонебезпечного предмета
1	Час та дата отримання Повідомлення про виявлення ВВП <i>10 год. 25 хв. 12 вересня 2017 року</i>
2	Місце виявлення ВВП <i>с. Воропай, вул. Шевченко, буд. 33</i>
3	ПІБ та контактний телефон особи, яка виявила ВВП та яка може вказати місце його знаходження <i>Хаченко Сергій Іванович (місцевий мешканець), тел.: 099-999-99-99; Пилишко Іван Дмитрович (секретар сільської ради) тел.: 099-888-88-88.</i>
4	ПІБ посадової особи, яка проводила ідентифікацію ВВП <i>к-р сл. ПЗ Завірюха Микола Іванович, тел.: 073-777-77-77</i>
5	Результат проведення ідентифікації <i>Предмет(и) схожий(і) на: Артилерійський снаряд 76 мм – 2 од. Мінометна міна 50 мм – 1 од.</i>
6	Інші заходи, проведені під час попередньої ідентифікації <i>Проведено маркування місця виявлення ВВП; вжито заходи щодо недопущення сторонніх осіб до місця виявлення ВВП та організовано його охорону; поінформовано голову та секретаря сільської ради; проведено інформаційно-роз'яснювальну роботу з місцевим населенням (працівниками)</i>

Начальник ДПРЗ-7 ГУ ДСНС України у Київській області _____
(підпис) _____
(прізвище та ініціали)

(ПІБ та телефон виконавця)

Рис. 4. Зразок оформлення заявки про виявлення вибухонебезпечного предмета

Порядок складання заявки щодо залучення піротехнічного підрозділу:

1. Вказати підрозділ, який залучався до проведення ідентифікації у правому верхньому кутку бланку заявки. Під цим вказати підрозділ, до якого надсилається заявка, в зоні відповідальності якого було виявлено ВНП.

2. Присвоїти номер заявки, згідно журналу Обліку надходження повідомлень про виявлення ВНП.

3. В рядку території вказати район виявлення ВНП та область.

4. В першому рядку таблиці вказується час та дата отримання Повідомлення про виявлення ВНП.

5. В наступному рядку заповнити точне місце виявлення ВНП: вказати назву населеного пункту (якщо ВНП виявлено в населеному пункті), відстань до найближчого населеного пункту та напрям до нього (якщо ВНП виявлено за межами населеного пункту), назву дороги, до якої можливо зробити топографічну прив'язку, якщо можливо вказати точне місцеположення предмету за допомогою координат.

6. Наступним кроком вписати інформацію про особу, що виявила ВНП та може вказати точне місцезнаходження ВНП, прізвище, ім'я та по-батькові цієї особи, додаткову інформацію про особу, контактний телефон.

7. Далі вписуються дані особи, яка проводила ідентифікацію, її спеціальне звання, прізвище, ім'я, по-батькові та контактний номер телефону.

8. Заповнити результати проведення ідентифікації, вказати максимально точні дані про калібр та тип виявлених боєприпасів, а також їх кількість по кожному типу ВНП.

9. Вписати заходи, що були проведені під час проведення ідентифікації: проведення маркування, чи вжито заходів для недопущення сторонніх осіб, чи організовано охорону місця виявлення ВНП, кого було поінформовано про виявлення ВНП, проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи та з ким.

10. Вказати посаду начальника підрозділу, який проводив ідентифікацію.

11. Вказати прізвище, ім'я, по-батькові виконавця та контактний номер телефону.

2. Стандартна операційна процедура 12.10/ДСНС «Навчання населення ризикам, пов'язаним із поведженням з вибухонебезпечними предметами»

Стандартна операційна процедура 12.10/ДСНС «Навчання населення ризикам, пов'язаним із поведженням з вибухонебезпечними предметами» (далі – СОП) розроблена відповідно до IMAS 12.10:2013, IDT «Навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни»³⁵ визначає

³⁵ IMAS 12.10:2013, IDT. Навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни (EORE) : міжнародний стандарт з протимінної діяльності (служба Організації Об'єднаних Націй з питань протимінної діяльності (UNMAS), Нью-Йорк, 1

організацію і порядок виконання органами та підрозділами цивільного захисту завдань і заходів щодо навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами³⁶.

Під вибухонебезпечними предметами (ВНП) нами розуміється будь-які боєприпаси, що містять вибухові речовини, матеріали ядерного ділення або ядерного синтезу, а також біологічні та хімічні речовини, які включають в себе бомби і боєголовки, крилаті і балістичні ракети, артилерійські, мінометні, ракетні снаряди і боєприпаси до легкої стрілецької зброї, усі різновиди мін, торпеди і глибинні бомби, піротехнічні матеріали, касетні суббоєприпаси та їх контейнери, піропатрони та піротехнічні пристрої, електропірозапалі, замасковані та саморобні вибухові пристрої, а також будь-які схожі або пов'язані з цим елементи чи компоненти, вибухонебезпечні за своєю природою.

В системі діяльності органів цивільного захисту ВНП розділяють на такі категорії:

I категорія – ВНП, що *не споряджені засобами* (пристроями) ініціювання, а також ВНП, що споряджені засобами (пристроями) ініціювання, які *не мають ознак* механічного, термічного та інших видів *пошкоджень*, або їх стан дозволяє переведення з «бойового» у «безпечне (транспортне)» положення;

II категорія – ВНП, *споряджені засобами (пристроями) ініціювання* та *мають ознаки проходження через «канал ствола», наявність* на засобах (пристроях) ініціювання механічних, термічних та інших видів *пошкоджень*, або переведення засобів (пристроїв) ініціювання з «бойового» положення у «безпечне (транспортне)» неможливе, а також ВНП, споряджені *засобами (пристроями) ініціювання невідомої конструкції*³⁷.

Важливою складовою протимінної діяльності є *навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами* (НРВНП) – організаційно-роз'яснювальні заходи, спрямовані на зменшення ризику тілесного ушкодження, спричиненого ВНП, шляхом підвищення інформованості населення.

квітня 2010 р. (з врахуванням поправки 3, вересень 2020 року)). Друге видання. URL: https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/uploads/imas/Standards/Russian/IMAS_12.10_E.d.2_Am.3_Ru.pdf (дата звернення: 25.07.2025).

³⁶ Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами : Окреме доручення Голови ДСНС від 03.06.2020 № В-63 про Стандартну операційну процедуру 08.10/ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/1/xT3qhVpB4aVBVdPMFL73JOFwlaOgumsmm0N0z96I.pdf> (дата звернення: 24.05.2025).

³⁷ Про затвердження Порядку оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів : Окреме доручення ДСНС України від 14.12.2021 р. № В-485. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/8/w72fAPD0BqqFgBis9pis0zI7RmEr0wFiDbWyT4mi.pdf> (дата доступу: 24.05.2025).

2.1. Мета та основні заходи здійснення навчання населення ризикам, пов'язаним із поведінням з вибухонебезпечними предметами

Метою НРВНП є забезпечення обізнаності різних категорій населення у громадах з різновидами ризику, що створюються ВНП, а також підтримання такої моделі поведінки, яка знижує ризик для людей, майна і навколишнього середовища. НРВНП скорочує ризик до такого рівня, під час якого люди зможуть жити вільно та безпечно, і зможуть відновити середовище, в якому економічний і соціальний розвиток може відбуватися без обмежень, обумовлених забрудненням ВНП.

НРВНП є невід'ємною частиною планування і здійснення заходів протимінної діяльності. Процес НРВНП включає в себе обмін інформацією з населенням, яке проживає в зоні небезпеки, та інформування щодо безпечної поведінки.

Інформування про безпечну поведінку являє собою інформаційні та освітні заходи, повідомлення, що передаються шляхом:

- особистого обміну інформацією;
- засобами масової інформації (телебачення, радіо, інтернет, друковані засоби масової інформації);
- використання наочних засобів (плакатів та листівок). Такі заходи можуть проводитися в офіційному та неофіційному оточенні.

У надзвичайній ситуації, у зв'язку з обмеженнями за часом і нестачею точних даних, найбільш практичним способом доведення інформації про безпечну поведінку для зменшення ризику є повідомлення через канали громадського інформування (телебачення, соціальні мережі інтернет ресурсів, мобільний зв'язок) тощо.

У більш стабільних умовах повідомлення, пов'язані з безпечною поведінкою, здійснюються в рамках комплексної стратегії щодо зменшення ризику в рамках програми протимінної діяльності і включає в себе заходи в межах громади, інтегрування в програми закладів освіти та інші соціальні й економічні заходи для збільшення масштабу впливу.

Інтегрування НРВНП до системи закладів освіти та включення його до навчальної програми є основною стратегією через тривалу проблему ВНП, з якою матимуть справу кілька поколінь населення України. Таке інтегрування є методом, спрямованим на дуже велику кількість дітей, оскільки ВНП є довготривалою або залишковою проблемою, яка потребує множинних та довготривалих рішень. Інформація та засоби її доведення мають бути відповідними для різних вікових груп. Програма НРВНП не має викладатись у вигляді окремого предмета, а може включатись у вигляді позапрограмного предмета, або включатися до навчальної програми про життєво необхідні вміння або навички, або до програми про соціальне оточення.

Для планування довготривалих заходів НРВНП необхідно чітко розмежувати населення на вікові категорії та групи ризику, що забезпечить більш сприятливе та зрозуміле сприйняття ними інформації.

При утворенні нових небезпечних територій, забруднених ВВП, необхідно визначити порядок додаткового збору та поширення інформації: надавати населенню постійно оновлену інформацію про зони забруднені ВВП та їх види; надавати детальну інформацію про всі можливі лікувальні та медичні заклади для надання допомоги потерпілим від ВВП та умови надання наявної підтримки особам, які постраждали від ВВП; здійснювати інформаційну підтримку потерпілих від ВВП під час евакуації населення із замінованих територій та мінних полів; інформувати населення про порядок дій та техніку безпеки під час проведення заходів з очищення територій від ВВП; визначати типи явних видів небезпек та навчання щодо можливого їх впливу на безпеку та життя громадян.

2.2. Організація та проведення навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами

Загальна організація проведення НРВВП. Для організації проведення НРВВП у межах регіону в головних управліннях (управліннях) ДСНС в областях та м. Києві (далі – територіальні органи управління) призначається відповідальна особа. У разі відсутності у підпорядкуванні територіального органу управління піротехнічного підрозділу, або якщо територія регіону поділена на декілька зон відповідальності, – територіальним органом управління організовується взаємодія з відповідним формуванням центрального підпорядкування ДСНС щодо організації та проведення НРВВП у межах визначених зон відповідальності.

До функцій і повноважень осіб, на яких покладено безпосередню організацію проведення НРВВП, належить:

- здійснення моніторингу навчальних матеріалів, що надходять до населення на достовірність та актуальність інформації в залежності від потреб категорій населення, що знаходяться у зонах небезпеки;
- координацію з місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо впровадження НРВВП;
- участь у розробці плану виконання завдань та заходів з протимінної діяльності на території регіону, в частині навчання ризикам, пов'язаним із поводженням з ВВП в залежності від потреб регіону;
- забезпечення виконання інших заходів, пов'язаних із НРВВП.

НРВВП з різними верствами населення регіонів області проводиться: шляхом проведення роз'яснювальної роботи; шляхом проведення освітніх заходів.

Шляхи проведення роз'яснювальної роботи:

- спілкування з місцевим населенням під час проведення піротехнічними підрозділами нетехнічного і технічного обстежень та розмінування;
- оприлюднення в засобах масової інформації (радіо, телебачення, інтернет);
- розміщення інформації у спеціальних рубриках на веб-сайтах апарату та територіальних підрозділів ДСНС, органів влади та місцевого

самоврядування, на стендах у приміщеннях і громадських приймальнях тощо;

- адресна розсилка поштою, зокрема електронною;
- поширення друкованих інформаційних матеріалів (буклетів, брошур, листівок тощо) у загальнодоступних закладах (центрах культури, торгівлі, бібліотеках тощо);
- проведення брифінгів та прес-конференцій; проведення семінарів, зустрічей з представниками громадських організацій, експертних нарад, а також інших тематичних заходів;
- проведення індивідуальних бесід з населенням щодо виявлення ВВП;
- під час проведення тематичних телефонних «гарячих ліній».

Проведення заходів із роз'яснювальної роботи серед населення **покладається на:**

- фахівців, до функцій та обов'язків яких належить здійснення ідентифікації ВВП;
- посадових осіб, до функцій та повноважень яких належить організація обліку, аналізу та управління інформацією з гуманітарного розмінування;
- фахівців піротехнічних підрозділів.

У разі, коли питання стосується інтересів широких верств населення, адміністративно-територіальних одиниць, для успішного вирішення його проводяться роз'яснювальні кампанії. Роз'яснювальна кампанія передбачає поетапне та узгоджене використання різноманітних каналів комунікації для **досягнення поставленої мети** – формування в окремих верств (груп) населення необхідних знань, розуміння, уявлень та стереотипів.

До проведення роз'яснювальної кампанії можуть залучатися представники інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також інших підприємств, установ і організацій (за згодою).

Перед проведенням роз'яснювальної кампанії складається План проведення роз'яснювальної кампанії, який має містити такі розділи:

- мета роз'яснювальної кампанії;
- окремі верстви (групи) населення, на які спрямовується роз'яснювальна кампанія;
- ключові повідомлення, що містять основні аспекти пріоритетних питань державної політики, які необхідно висвітлити; методи та способи інформування (у рамках роз'яснювальної кампанії повинні передбачатися проведення прес-конференцій, семінарів, тренінгів, обговорень за круглим столом, поїздок з метою надання роз'яснень, а також виготовлення рекламних матеріалів, створення спеціальних рубрик на офіційних веб-сайтах тощо); моніторинг та оцінка результатів.

Додатково під час збройних конфліктів в інформаційних заходах, які мають природу конкретної спрямованості вказується:

- особливості порядку дій та поведінки населення при виникненні конкретної події;

- конкретна територія, що забруднена ВМП;
- найбільш характерні типи боєприпасів, що перебувають в зоні військового конфлікту;
- найбільш розповсюджені способи встановлення мін чи інших видів боєприпасів (непомітні дроти-розтяжки, саморобний вибуховий пристрій), що характерні для конкретного регіону (території) чи певної верстви населення;
- основні моменти розпізнавання ділянок забруднених ВМП;
- наявні види небезпек у залежності від конкретного виду озброєння, що перебуває на зберіганні (НС на складах зберігання боєприпасів);
- пункти надання допомоги постраждалому населенню;
- контактні дані пунктів інформування населення.

Під час проведення роз'яснювальної роботи одночасно проводяться заходи з нетехнічного обстеження відповідно до пункту 3 розділу III СОП 08.10/ДСНС.

Не рідше 2 разів на рік проводяться бесіди з учнями усіх шкіл щодо порядку дій при виявленні ВМП. Особливо наполегливо цю роботу необхідно проводити перед початком сходу снігової маси, розгортанням польових робіт, початком весняно-літнього періоду масового відпочинку.

НРВМП (освітні заходи), проводяться планово, відповідно до планів підрозділів, чи оперативно, у разі необхідності, залежно від оперативної обстановки певного регіону чи території.

Навчання населення здійснюється:

- працюючого населення – за місцем роботи або на базі підрозділу територіального органу ДСНС чи підрозділу центрального підпорядкування. Для цього в цьому підрозділі облаштовується спеціальне приміщення (навчальний клас) з відповідною навчальною матеріально-технічною базою (стенди, плакати, макети мін та інших типів боєприпасів, мультимедійне та комп'ютерне забезпечення). НРВМП можна включати в програми навчання категорій працюючого населення, що проходять навчання в навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності області (НМЦ), за умови, що персонал НМЦ, який залучатиметься до проведення заходів НРВМП, пройшов відповідну підготовку та навчання;
- дітей дошкільного віку, учнів та студентів – за місцем навчання;
- непрацюючого населення – за місцем проживання (розміщення інформаційних матеріалів).

До проведення освітніх заходів залучаються:

- посадові особи підрозділу взаємодії із засобами масової інформації та комунікацій з громадськістю;
- фахівці управлінь/відділів/секторів запобігання надзвичайним ситуаціям;
- фахівці піротехнічних підрозділів;
- фахівці структурних підрозділів, що відповідають за проведення ідентифікації ВМП чи такі, які мають досвід такої роботи, але перебувають на інших посадах;

- фахівці структурних підрозділів соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення;
- фахівці медичної служби;
- науково-педагогічний, педагогічний склад відомчих навчальних закладів ДСНС, що у своїй повсякденній діяльності займається навчанням у сфері протимінної діяльності, а також інший науково-педагогічний, педагогічний склад, що має відповідний досвід проведення піротехнічних робіт та робіт з розмінування (гуманітарного розмінування).

Під час проведення освітніх заходів можуть використовуватися навчальні презентації та фільми, які є власністю ДСНС або передані у користування відповідно до чинного законодавства, що розташовані на офіційних сайтах ДСНС та Ютуб, наочні макети ВНП, спеціалізовані друковані засоби – навчальні книжки-інструкції, плакати, рекомендації та орієнтовна тематика щодо проведення навчання ризикам, пов'язаним із поводженням з ВНП.

2.3. Дотримання вимог фахівцями, які залучаються до проведення навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами

Фахівці, які залучаються до проведення НРВНП, мають дотримуватися таких вимог:

- під час проведення роз'яснювальної роботи в районах, постраждалих від ВНП, весь персонал, який залучається до цих заходів, повинен пройти навчання щодо вміння розпізнавати ВНП;
- персонал має бути ознайомлений з усіма системами маркування, що використовуються в країні, у тому числі із саморобними системами маркування;
- усі заходи з роз'яснювальної роботи повинні здійснюватися з безпечних районів;
- персонал не має працювати з ВНП, що не були знешкоджені.

Зразок та опис попереджувальних знаків, що належать до офіційних систем позначення

Лицьовий бік попереджувальних знаків повинен мати червоний або помаранчевий фон з білим символом небезпеки, яким є череп та схрещені кістки (див. рис. 5).

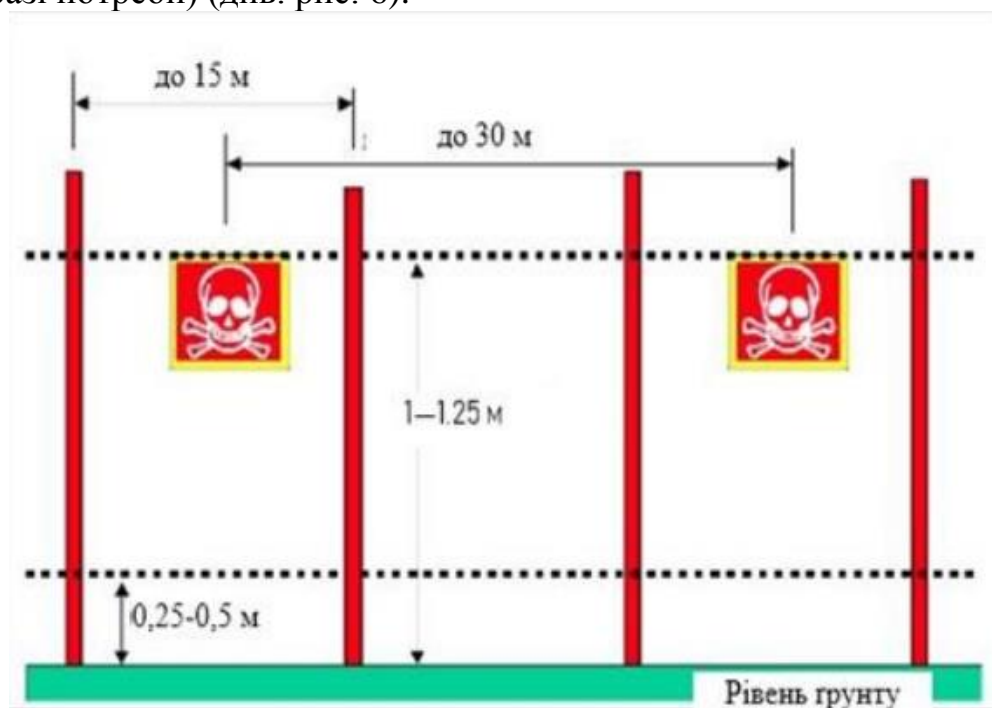

Рис. 5. Знаки мінної небезпеки: а) трикутної форми; б) квадратної форми; в) знак, встановлений на місцевості

Слова «НЕБЕЗПЕЧНО МІНИ!» або «УВАГА МІНИ!» зазначають на лицьовому боці попереджувальних знаків державною мовою та/або однією з шести офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, та/або мовою, поширеною у відповідному районі.

Попереджувальний знак по краях лицьового боку повинен мати жовту світловідбивальну смугу. Зворотний бік попереджувального знака – білого кольору. Розміри трикутного попереджувального знака становлять не менше ніж 28×20×20 сантиметрів.

Розміри квадратного попереджувального знака становлять не менше ніж 25×25 сантиметрів. Якщо попереджувальні знаки або інші позначення закриті від огляду рослинністю або рельєфом місцевості, для огороження небезпечних районів може використовуватися фізичний бар'єр у вигляді огорожі з урахуванням таких вимог: огорожа складається з двох стрічок, прикріплених до стійок на висоті від 0,25 до 0,5 м та від 1 до 1,25 м відповідно; стійки повинні бути розташовані на відстані не більше ніж 15 м одна від одної; як стійки огорожі можуть використовуватися дерева, кущі, елементи будівельних конструкцій, опори електропередач, стовпи; стрічка може бути виготовлена з будь-якого міцного матеріалу, зокрема канату, троса, дроту, мотузки, шпагату, шнура; попереджувальні знаки повинні прикріплюватися до верхнього краю огорожі на відстані не більше ніж 30 м один від одного та в межах 5 м від кожної поворотної точки, а також до стійок (у разі потреби) (див. рис. 6).

Рис. 6. Правила розміщення офіційних попереджувальних знаків

Саморобні системи позначення небезпечного району встановлюють у ситуаціях, пов'язаних із виявленням небезпеки, а також у разі неможливості встановлення постійної або тимчасової системи позначення. Так, для позначення небезпечного району та місць виявлення мін і ВНП можуть використовуватися всі доступні підручні засоби та матеріали (див. фото 1).

Фото 1. Приклади неофіційних позначень небезпечних територій

Каміння; палиці (встановлюють навхрест); фарба, нанесена на дерева або скелястий ґрунт; прокопані канали, насипані піском смуги; зафіксована (зав'язана) червона ганчірка; інші позначення або перешкоди. Після позначення району небезпеки, за можливості, залишайтеся у зоровому контакті із місцем, де розташована небезпека, до приїзду фахівців спеціальних служб та не допускайте туди сторонніх осіб. Фахівці спеціальних служб, що прибудуть на виклик щодо виявлення мін та ВНП, у разі неможливості ліквідувати небезпеку на місці, повинні негайно замінити встановлену саморобну систему позначення небезпечного району на постійну або тимчасову.

Контрольні питання

1. З яких дій складаються загальні заходи безпеки для проведення ідентифікації вибухонебезпечних предметів?
2. Які дії повинен уточнити черговий диспетчер під час отримання повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів?
3. Розкрийте порядок заповнення акту про здійснення організаційних заходів у районі виявлення вибухонебезпечного(підозрілого) предмета.

4. Який порядок складання та оформлення заявки щодо залучення піротехнічного підрозділу для проведення робіт із знешкодження (знищення) виявлених вибухонебезпечних предметів?

5. Яка інформація вноситься до журналу обліку надходження повідомлень про виявлення ВВП?

Тема 5. ВИДИ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ТА ТАКТИКО-ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РУЧНИХ ГРАНАТ

1. Історія створення та поняття ручних гранат, їх класифікація

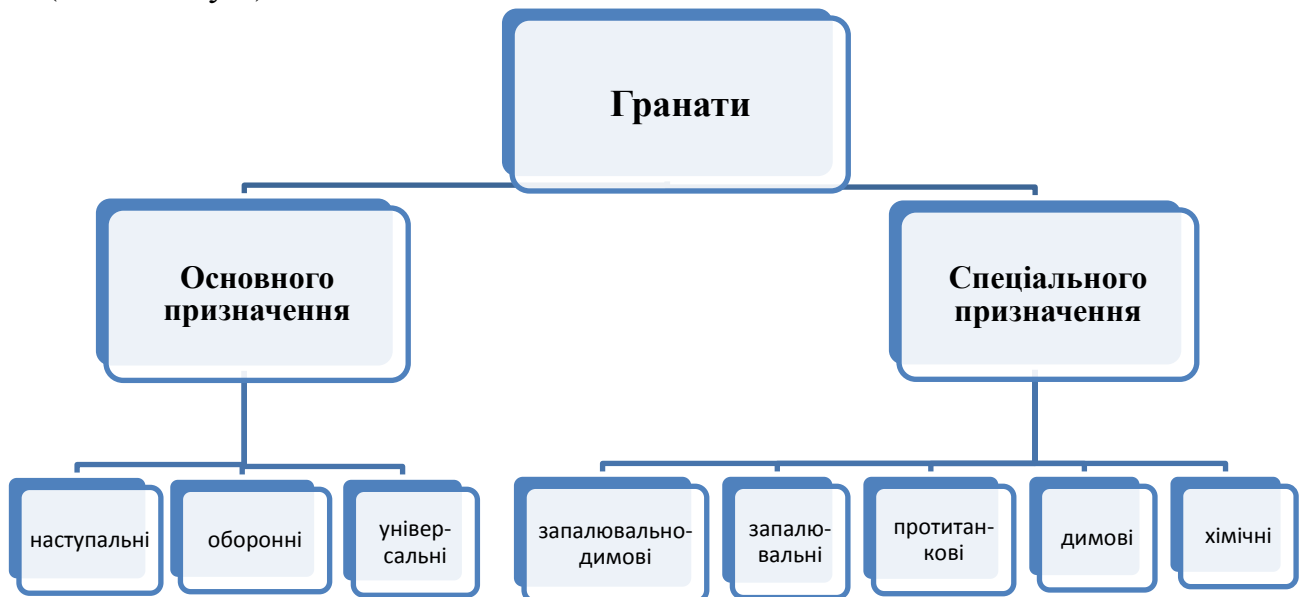
Ручні гранати – це боєприпаси з вибуховим зарядом для ураження живої сили та техніки у ближньому за допомогою ручного метання.

Слово граната походить від *нім.* Granate чи *італ.* granata («гранат») і пов'язана з тим, що плоди цієї рослини нагадували розривні металеві снаряди формою та червоними зернами, які нагадували шрапнелеві шматки гранати після вибуху.

Перші гранати з'явилися у Китаї під час правління династії Сун (960 – 1279). Вони були керамічними глечиками з порохом, які солдати кидали в бік противника. В Європі гранати почали використовувати при облозі фортець у 16 сторіччі. У 17 сторіччі були створені особливі загони гренадерів, які займалися закидуванням гранат на позиції противника.

У Російській імперії кінця XIX — початку XX «гранатами» називали порожнисті артилерійські снаряди вагою менш ніж 1 пуд.

За призначенням ручні гранати поділяються на такі групи та види (див. схему 1):

Схема 1. Класифікація ручних гранат за призначенням

За принципом дії запалу ручні гранати поділяються на такі види (див. схему 2):

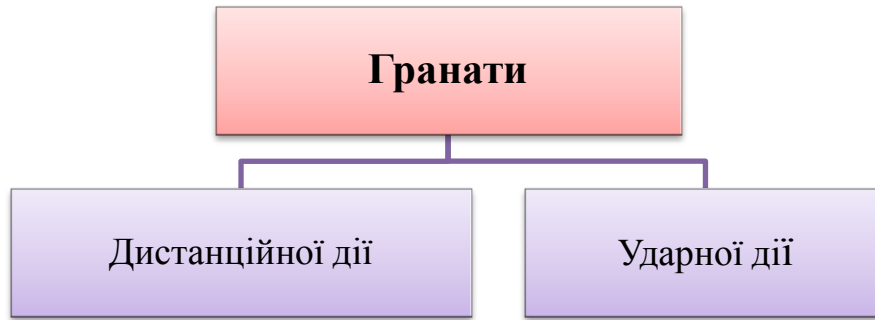

Схема 2. Класифікація ручних гранат за принципом дії запалу

В гранатах **дистанційної дії** запал виконаний таким чином, що між капсулем-запальником і детонатором міститься пороховий склад (сповільнювач), який горить протягом не менше 3 сек.

В гранатах **ударної дії** капсуль-запальник і детонатор не розділені. Вогонь від першого безпосередньо передається другому. При зустрічі з перешкодою граната вибухає миттєво. Безпечність гранат ударної дії значно нижче безпечності гранат дистанційної дії. Тому більшість ручних гранат виготовлялись дистанційної дії.

2. Загальна будова і основні види ручних гранат Радянської армії

Ручна осколкова граната Ф-1 – ручна граната дистанційної дії, призначена для ураження живої сили противника в оборонному бою. Кидати гранату можна з різних положень і лише з-за укриття, з бронетранспортера або танку. Оскільки Ф-1 є гранатою **оборонної дії**, то радіус ураження осколками значно перевищує радіус можливого кидка гранати.

Фото 1. Загальний вигляд гранати Ф-1

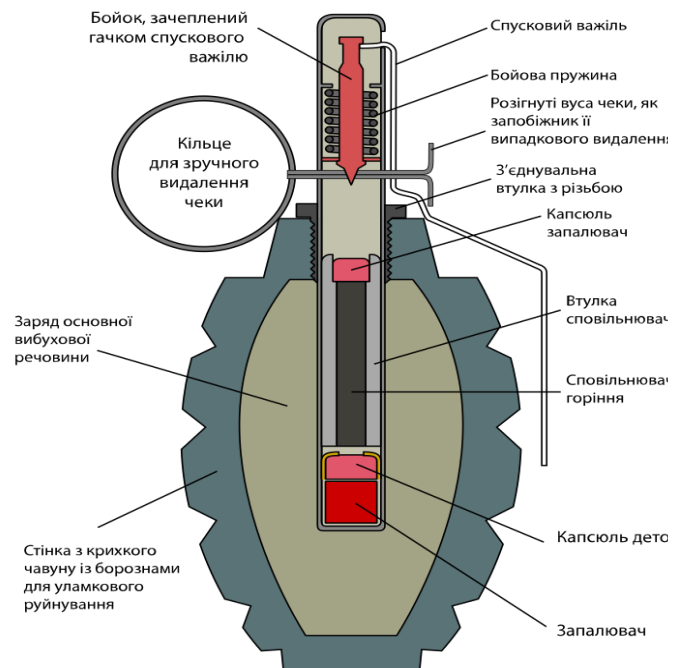

Рис. 1. Загальна будова гранати Ф-1

Фото 2. Граната, знайдена під час проведення технічного обстеження території

Фото 3. Загальний вигляд гранати РГ-14

РГ-14 (Ручна граната зразка 1914 року) – ручна осколкова граната створена російським конструктором Володимиром Йосиповичем Рдултовським в 1914 році на основі його ж гранати РГ-12.

РГД-33 (Ручна граната Дьяконова зразка 1933 року) – радянська ручна осколкова протипіхотна дистанційна наступально-оборонна граната РГД-33 розроблена в 1933 році конструктором Дьяконовим на основі наступальної гранати зразка 1914/30 років.

Перебувала на озброєнні Радянської армії з 1933 року до 1942 року (значні запаси гранат були використані в 1941 році на початку німецько-радянської війни), коли вона була замінена більш простою й дешевшою в виробництві РГ-42.

Фото 4. *Вигляд гранати РГД-33 у якості музейного експонату*

Фото 5. *Вигляд гранати РГД-33 під час проведення технічного обстеження території*

РОГ-43 – ручна, осколкова граната дистанційної дії, призначена для ураження живої сили в наступальному та оборонному бою. Є модифікацією гранати РГД-33. Запал гранати такий, як і у РГД-33.

Фото 6. Граната РОГ-43 і оборонний чохол до гранати

Фото 7. Гранати РОГ-43 і Ф-1, які знайдені під час проведення технічного обстеження території

РГ-42 – наступальна осколкова ручна граната, розроблена у 1942 році, комплектувалася запалом УЗРГ та його модифікацією УЗРГМ. Експлуатується по нинішній час.

Фото 8. Гранати РГ-42

Фото 9. Граната РГ-42, виявлена під час проведення технічного обстеження території

Ручна граната РГД-5 («Ручна граната дистанційна») – протипіхотна уламкова ручна граната дистанційної дії, наступального типу. Основне призначення гранати РГД-5 – ураження особового складу супротивника уламками корпусу. Знаходиться на озброєнні з 1954 року і по теперішній час.

Фото 10. Граната РГД-5

РГН (ручна граната наступальна) – протипіхотна осколкова ударно-дистанційна граната. Призначена для ураження живої сили в бою. Радіус ураження осколками гранати – 15 м, радіус можливого ураження – 35 м.

РГО (ручна граната оборонна) – ручна протипіхотна оборонна ударно-дистанційна граната. Радіус ураження осколками гранати – 50 м, радіус можливого ураження – 100 м.

Фото 11. Гранати РГО, РГН та ударно-дистанційний запал до них

РПГ-40 (ручна протитанкова граната зразка 1940 року) — радянська фугасна протитанкова граната, створена в ГСКБ-30 конструктором М.І. Пузирьовим. Використовувалася протягом всієї радянсько-німецької війни і призначалася для боротьби з броньованою технікою противника, бронемашинами та легкими танками, що мають броню 20-25 мм.

Фото 12. Граната РПГ-40 у вигляді музейного експонату

РПГ-43 (ручна протитанкова граната зразка 1943 року) – ручна протитанкова граната призначена для ураження танків, а також інших броньованих цілей. Заряд має конічну форму для створення вузько-спрямованого (кумулятивного) вибуху в напрямку від ручки.

В основі ручки, під конічним кожухом знаходиться стрічковий стабілізатор (парашут) з тканини. Він необхідний для підтримки орієнтації гранати і, відповідно, направлення вибуху перпендикулярно площині броні. Інерційно-пружинний ударник миттєво спричиняє підрив. Під час вибуху утворюється кумулятивний струмінь.

Фото 13. Граната РПГ-43

Фото 14. Граната РПГ-43 з відкритим парашутом

РПГ-6 – ручна протитанкова граната, що належить до типу фугасних гранат спрямованої ударної дії, призначена для ураження броньованої техніки, її екіпажу, озброєння та обладнання, займання пального та боєприпасів. Має стабілізатор у вигляді стрічок.

Фото 15. Граната РПГ-6

РКГ-3 – радянська ручна кумулятивна граната, призначена для ураження танків, самохідних установок та інших броньованих машин, а також для руйнування оборонних споруд. Прийнята на озброєння в 1950 році. У взведеному стані має відкритий стабілізатор у вигляді парашуту.

Фото 16. Граната РКГ-3, граната РКГ-3 у розрізі, учбова граната УПГ-8

3. Ручні гранати німецької армії

Граната М-24 – німецька ручна граната, призначена для ураження живої сили противника, як у наступальному, так і у оборонному бою. Для знищення бронетехніки або вогневих точок використовувалась зв'язка гранат. Основним елементом ураження є осколки та вибухова хвиля.

Фото 17. Граната М-24

Фото 18. Граната М-24 у оборонному варіанті

Ручна осколкова граната М39 – відносилась до типу наступальних гранат, призначена для ураження живої сили противника. Використовувалась переважно у часи Другої світової війни.

Фото 19. Ручна граната М-39

Ручна граната Handgranaten 34 зразка 1934 року (у деяких російських та англомовних виданнях називається М-34) відноситься до осколкових гранат ударної дії.

Граната Handgranaten 34 являє собою циліндричний стакан, що складається з двох штампованих половинок, всередині яких поміщаються вибухова речовина (пресований тротил), ударний та запобіжний механізми та запал.

Фото 20. Ручна граната М-34 (*Handgranaten 34*)

Haft Hohlladung (також відома як «Panzerknacker», з нім. «Винищувач танків») – магнітна, кумулятивна протитанкова граната, яку використовували у Вермахті під час Другої світової війни, інколи її позначають як міну.

Фото 21. Ручна протитанкова граната *Haft Hohlladung 3.5*

Panzerwurfmine (скорочено PWM) – ручна кумулятивна протитанкова граната, яку використовували наземні частини Люфтваффе під час Другої світової війни. Своєю появою Panzerwurfmine багато в чому завдячує Panzerfaust (особливо боєголовкою), який був подібний за конструкцією та експлуатацією. Основна відмінність полягала в тому, що PWM мав трубку, прикріплену до заряду, яка йшла позаду, зі стабілізаторами, які прикріплені до задньої частини трубки.

Фото 22. *Panzerwurfmine / PWM 1-L*

Контрольні питання

1. На які види поділяються ручні гранати?
2. Які бувають ручні гранати за принципом дії запалу?
3. До якої дії відносять гранату Ф-1?
4. Для ураження яких об'єктів призначена ручна граната РГН?
5. Для ураження яких об'єктів призначена ручна граната РПГ-6?

Тема 6. ВИДИ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ТА ТАКТИКО-ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНЖЕНЕРНИХ БОЄПРИПАСІВ

1. Історія створення та поняття інженерних боєприпасів, їх класифікація

Слово міна походить від французького «підкоп», рудник і тепер є у багатьох мовах світу.

Спочатку міною називався підкоп, який здійснювався нападниками під фортечну стіну під час облоги. З появою пороху під терміном «**міна**» став розумітися заряд вибухової речовини, закладений на певній глибині, для руйнування фортифікаційних споруд противника. Вважають, що вперше успішно використали мінування війська Великого князівства Литовського і Руського та Польщі при звільненні Стародуба.

Наприкінці XVIII ст. для боротьби проти бойових кораблів стали створюватися міни плаваючі або такі, що утримувалися на якорях. З 2-ї половини XIX ст. почали застосовуватися морські «саморушні» міни. На цей час припадає й бойове використання польових, так званих самовибухових фугасів – прототипів сучасних протипіхотних мін.

Під час російсько-японської війни 1904-1905 рр. вперше були застосовані міни для стрільби з мінометів. У період Першої світової війни з'явилися протитанкові міни, у Другій світовій війні почали використовуватися також морські неконтактні міни (акустичні, магнітні та інші), авіаційні морські та інженерні міни, що скидаються з літаків, тощо.

Інженерні боєприпаси – це засоби інженерного озброєння, що містять у своєму складі вибухові, піротехнічні речовини та їх компоненти. Згідно з наявною класифікацією, інженерні боєприпаси представлені засобами підривання, підривними або подовженими зарядами, інженерними мінами, мінними детонаторами і зарядами розмінування. З допомогою останніх військові прокладають проходи на заміновані ділянки.

Засоби підривання – засоби, за допомогою яких передається початковий імпульс заряду до вибухової речовини (*далі* – ВР) і збуджується її вибух (детонація). До них відносять капсулі-детонатори, електродетонатори, детонуючий шнур, вогнепровідний шнур, засоби для займання вогнепровідного шнура, електрозапалювачі, піротехнічні уповільнювачі (детонаційні реле) тощо.

Підривним зарядом називається визначена кількість ВР, яка підготовлена для проведення вибуху промислового виробництва.

Інженерна міна – це боєприпас, який призначений для ураження особового складу, техніки та інших об'єктів противника. Складається із заряду вибухової речовини, підричника та корпусу.

Мінний детонатор (підричник) - спеціальний пристрій, оснащеним усіма елементами детонатора. Виняток становить тільки капсуль-детонатор, або запал. За допомогою детонатора відбувається ініціація заряду вибухової речовини.

Заряд розмінування – призначений для пророблення стежок-проходів у протипіхотному мінному полі вибуховим способом.

2. Засоби підривання, вигляд, загальний опис

Капсуль-детонатор – засіб висаджування призначений для збудження детонації зарядів ВР, детонуючих шнурів, проміжних детонаторів тощо.

Являє собою металеву або паперову гільзу діаметром близько 7 мм, споряджену високобризантною та ініціюючою ВР. Використовується при вогневому способі висаджування, а також є складовою частиною електродетонатора. Капсуль-детонатор із введеним в нього і закріпленим відрізком вогнепровідного шнура називається запалювальною трубкою.

Фото 1. Капсуль-детонатор учбовий

Електродетонатор – це засіб висаджування (підривання), призначений для ініціювання заряду ВР, що спрацьовує під дією електричного струму.

Складається з електрозапалювача, капсуля-детонатора з точно виваженою кількістю первинної і вторинної ВР зі стовпчиком уповільнюючого складу, вкритого шовковою сіткою, зібраних у спільній гільзі з пластиковою пробкою в її усті.

Фото 2. *Електродетонатори*

Детонуючий шнур – шнур з серцевиною з високобризантної вибухової речовини, призначений для передачі детонації від детонатора до заряду ВР. Іноді використовується як самостійний заряд.

Детонуючий шнур складається з вибухової серцевини і захисної оболонки.

Фото 3. *Детонуючий шнур*

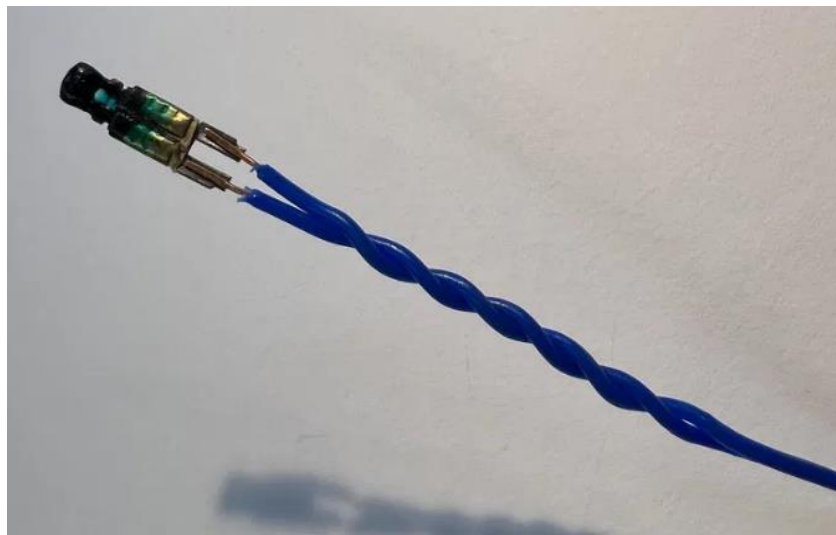
Вогнепровідний шнур – шнур з серцевиною з курного (димного) пороху, оточений зовнішнім та внутрішнім обплетенням, вологоізолюючою мастикою; швидкість горіння вогнепровідного шнура становить приблизно 1 см/с. Застосовується як засіб збудження детонації капсуля-детонатора при вогневому підриванні.

Фото 4. *Вогнепровідний шнур*

Електрозапалювачі – пристрій, призначений для підривання на відстані електричним струмом капсулів-детонаторів або зарядів димного порошу.

Складається з пари провідників, до кінців яких припаяний місток розжарювання із платино-іридієвої, константанової або ніхромової (частіше за все) нитки діаметром 25-50 мкм. Місток знаходиться в краплі затверділої запалювальної речовини.

Фото 5. *Електрозапалювач*

Тліючий гніт (вид піротехнічного уповільнювача) – пристрій, призначений для передачі вогню зарядам. Прядив'яний шнурок, який після варіння в їдкому натрі просочують розчином хромакалієвої солі і потім висушують.

Фото 6. *Гліючий гніт*

3. Підривні заряди, їх вигляд та загальний опис

Троїлова шашка - шашка пресованої чи литої вибухової речовини що має гніздо з різьбою або отвір під детонатор, промислового виробництва.

Фото 7. *Троїлова шашка 75 г*

Фото 8. *Троїлова шашка 200 г*

Фото 9. Тротилова шапка 400 г

Зосереджені заряди (стандартні) – заряди вибухової речовини промислового виробництва, що використовується у військах при проведенні інженерних та підривних робіт.

Фото 10. Стандартний заряд C3-3A

Фото 11. Стандартний заряд C3-6

Фото 12. Стандартний заряд СЗ-6М

Окопний заряд – інженерний боєприпас, який призначений для оперативного влаштування одиночного окопу вибуховим способом у твердих та промерзлих ґрунтах. Може також знайти своє застосування для розпушування твердого ґрунту при організації групових стрілкових окопів на кілька осіб, підготовці окопів для бронетехніки та укриттів для транспортних машин.

Фото 13. Окопний заряд ОЗ-1

Фото 14. Мінний детонатор МД2

Фото 15. У-МВЧ-62 до ПТМ62

Фото 16. Вигляд заряду розмінування від реактивної установки розмінування УР-77 «Змій горинич»

4. Класифікація інженерних мін, їх вигляд та загальний опис

Класифікація інженерних мін.

Інженерні міни бувають:

1. Протитанкові;
2. Протипіхотні;

3. Спеціальні (протитранспортні, протидесантні, об'єктні, сигнальні, пастки (сюрпризи), особливі).

Протитанкові міни

Протитанкові міни (ПТМ) – інженерний боєприпас (міна), який призначений для знищення або виведення з ладу танків і інших броньованих машин противника.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОТИТАНКОВИХ МІН

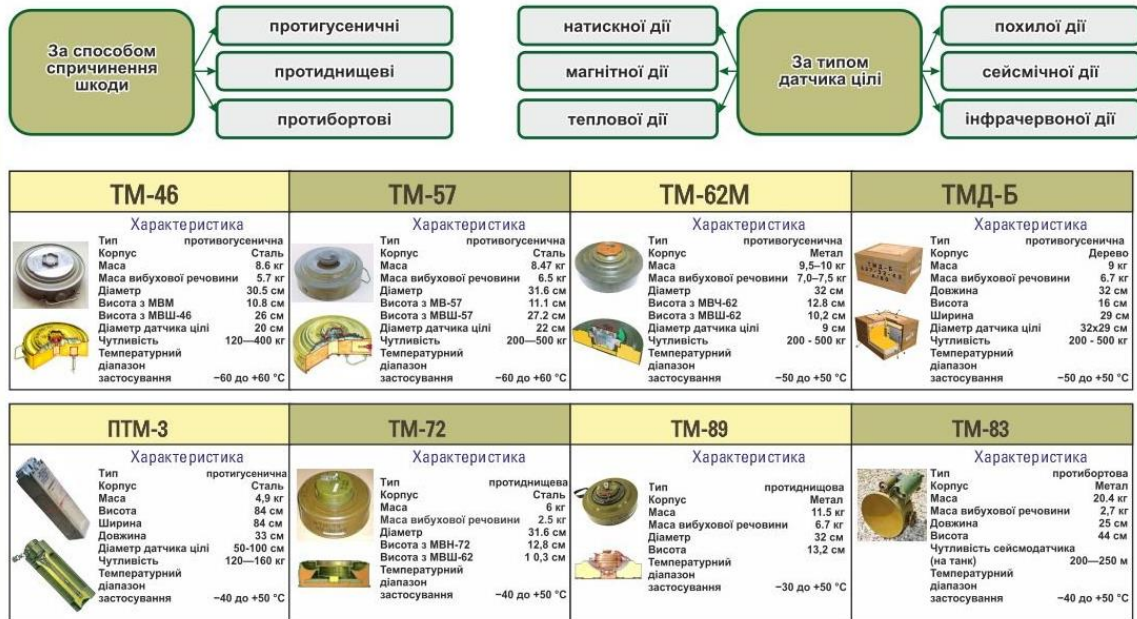

Рис. 1. Класифікація протитанкових мін³⁸

TM-46 – радянська протитанкова міна, розроблена у 1946 році. Призначена для виведення з ладу гусеничної та колісної техніки супротивника. Пошкодження машинам противника наноситься за рахунок руйнування їх ходової частини при вибуху заряду міни в момент наїзду колеса на натисну кришку міни, при цьому кришка під вагою танка осідає разом з детонатором в шашку проміжного детонатора.

³⁸ Освітняник. Види протитанкових мін. URL: <https://www.osvitjanyk.dp.ua/2024/11/22/klasifikatsiia-min/> (дата звернення: 10.08.2025).

Фото 17. Протитанкова міна ТМ-46

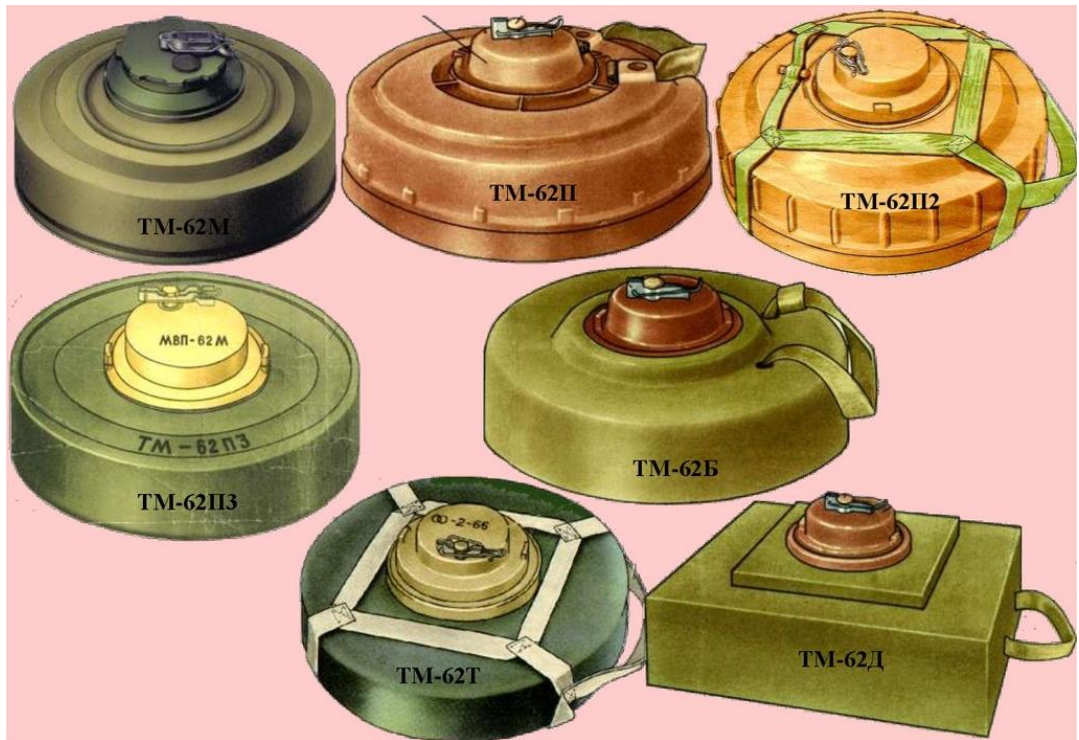
ТМ-57 – радянська протитанкова міна, розроблена у 1956 році. Призначена для виведення з ладу гусеничної та колісної техніки супротивника. Пошкодження машинам противника наноситься за рахунок руйнування їх ходової частини при вибуху заряду міни в момент наїзду колеса на натискну кришку міни.

Фото 18. Протитанкова міна ТМ-57 зі штировим вибухником

ТМ-62 – клас радянських протитанкових мін, розроблений як наступник ТМ-57. Міна ТМ-62М є головною базовою моделлю сімейства

ТМ-62, які розрізняються між собою матеріалом і формою корпусу, та вибухово-ваговими характеристиками. До цього класу крім ТМ-62М, входять ТМ-62П, ТМ-62П2, ТМ-62П3, ТМ-62Т, ТМ-62Д та ТМ-62Б.

Фото 19. *Різні види протитанкових мін ТМ-62*

Tellermine 35 (T Mi 35 St) – протитанкова протигусенична міна натискної дії. Розроблено у Німеччині. Прийнята на озброєння у січні 1935 року. Міна є плоскою округлою металеву коробкою, пофарбованою в жовтий, сірий або червоний колір, всередині міститься заряд вибухівки і встановлюється підривник. У міні передбачено гніздо для встановлення підривника на невилучення.

Фото 20. *Німецька протитанкова міна Tellermine-35*

Tellermine 42 – міна протитанкова протигусенична. Призначена для виведення з ладу колісної або гусеничної техніки супротивника. Вибух відбувається коли машина противника наїде на натискну частину верхньої поверхні міни. Внаслідок вибуху руйнується колесо машини або три-чотири траки гусениці і трохи пошкоджується каток ходової частини танка.

Фото 21. Німецька протитанкова міна *Tellermine-42*

Tellermine 43 (T.-Mi.-Pflz 43) – протитанкова протигусенична міна натискної дії. Розроблена в Німеччині. Прийнята на озброєння в 1943 році. Є плоскою округлою металеву коробкою, всередині міститься заряд вибухівки і встановлюється підрильник. У міні передбачено 2 гнізда для встановлення підрильників невилучності. Вибух відбувається при наїзді гусеницею танка або колесом автомобіля на натискну кришку міни.

Фото 22. Німецька протитанкова міна *Tellermine-43*

ПТМ-1 – радянський інженерний боєприпас (протитанкова міна), призначений для виведення з ладу гусеничної і колісної техніки противника.

Для її активації достатньо зминання легкого пластикового корпусу з зусиллям від 200 кг, що призведе до зминання вибухівки та її детонації. Містить самоліквідатор від 3 до 40 год!

Фото 23. *ПТМ-1*

ПТМ-3 – радянський інженерний боєприпас (протитанкова міна), призначений для виведення з ладу колісної та гусеничної техніки противника за рахунок руйнування їх ходової частини або ураження днища кумулятивним струменем в момент, коли машина наїжджає або опинилася над міною. Містить самоліквідатор від 16 до 24 год.

Фото 24. Протитанкова міна ПТМ-3

ПТМ-4 – російська протитанкова міна, призначена для виведення з ладу гусеничної і колісної броньованої техніки шляхом її наїзду на міну або шляхом проїзду над міною. У цьому випадку металевий корпус броньованої машини наводить магнітне збурення, яке сприймається міною і визначається як проїзд важкої техніки. Магнітний підривач міни ПТМ-4 у цьому випадку ініціює підрив основного заряду вибухової речовини. Також міна ПТМ-4 може розпізнати легкову техніку від важкої броньованої. Містить магнітний підривач і механізм самоліквідації від 8 до 48 годин, можливе спрацювання при наявності поблизу металевих предметів.

Фото 25. Протитанкова міна ПТМ-4

Міна ПТКМ-1Р призначена для ураження бронетанкової техніки у верхню півсферу при проходженні її від місця встановлення міни. Міна має сейсмічний датчик, інфрачервоний датчик цілі та механізм самоліквідації!

Фото 26. Протитанкова міна ПТКМ-1Р

Протипіхотні міни

Протипіхотні міни – інженерний боєприпас (міна), призначений для ураження живої сили противника дією продуктів вибуху (фугасні) або осколками (осколкові). Різновидом осколкових мін є:

1) боєприпаси (міни), що виплигають, та вибухають у повітрі на висоті 0,5-1,5 м;

2) міни направленої дії, при вибуху яких осколочки розлітаються в визначеному напрямку; маса фугасних мін 85-450 г (заряд 30-200 г);

3) боєприпаси (міни), що виплигають; маса осколкових мін 1,6-4,5 кг (заряд 75-500 г).

В ролі протипіхотних осколкових мін інколи використовуються артилерійські снаряди з різними детонаторами. У фугасних протипіхотних мінах застосовуються детонатори натискної дії, в осколкових – натискної або комбінованої (натяжного-натискної) дії.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОТИПІХОТНИХ МІН

За способом приведення в дію		За термінами спрацьовування		Залежно від конструкції детонатора		За типом датчика цілі																																																																									
некеровані		миттєвої дії		неконтактні		натискної дії																																																																									
керовані		сповільненої дії		контактні		магнітної дії																																																																									
						інфрачервоної дії																																																																									
ПОМ-2		ОЗМ-72		ПОМЗ-2		ПМН																																																																									
 <p>Характеристика</p> <table border="1"> <tr><td>Корпус</td><td>Метал</td></tr> <tr><td>Маса</td><td>1,5 кг</td></tr> <tr><td>Маса вибухової речовини</td><td>140 г</td></tr> <tr><td>Діаметр</td><td>6,3 см</td></tr> <tr><td>Висота корпусу</td><td>18 см</td></tr> <tr><td>Довжина датчика цілі (в один бік)</td><td>9,5 м</td></tr> <tr><td>Сила натягу</td><td>350-450 г</td></tr> <tr><td>Радіус суцільного ураження</td><td>до 16 м</td></tr> <tr><td>Температурний діапазон застосування</td><td>-20 до +50 °C</td></tr> </table>		Корпус	Метал	Маса	1,5 кг	Маса вибухової речовини	140 г	Діаметр	6,3 см	Висота корпусу	18 см	Довжина датчика цілі (в один бік)	9,5 м	Сила натягу	350-450 г	Радіус суцільного ураження	до 16 м	Температурний діапазон застосування	-20 до +50 °C	 <p>Характеристика</p> <table border="1"> <tr><td>Корпус</td><td>Сталь</td></tr> <tr><td>Маса</td><td>3 кг</td></tr> <tr><td>Маса вибухової речовини</td><td>660 г</td></tr> <tr><td>Діаметр</td><td>10,8 см</td></tr> <tr><td>Висота корпусу</td><td>17,2 см</td></tr> <tr><td>Сила тиску</td><td>1—17 кг</td></tr> <tr><td>Висота стрибка</td><td>50-60 см</td></tr> <tr><td>Радіус суцільного ураження</td><td>25 м</td></tr> <tr><td>Температурний діапазон застосування</td><td>-60 до +60 °C</td></tr> <tr><td>Кількість готових осколків</td><td>близько 2400 шт</td></tr> </table>		Корпус	Сталь	Маса	3 кг	Маса вибухової речовини	660 г	Діаметр	10,8 см	Висота корпусу	17,2 см	Сила тиску	1—17 кг	Висота стрибка	50-60 см	Радіус суцільного ураження	25 м	Температурний діапазон застосування	-60 до +60 °C	Кількість готових осколків	близько 2400 шт	 <p>Характеристика</p> <table border="1"> <tr><td>Корпус</td><td>Чугун</td></tr> <tr><td>Маса</td><td>1,5 кг</td></tr> <tr><td>Маса вибухової речовини</td><td>75 г</td></tr> <tr><td>Діаметр</td><td>6 см</td></tr> <tr><td>Висота корпусу</td><td>13 см</td></tr> <tr><td>Довжина датчика цілі (в одну сторону)</td><td>4 м</td></tr> <tr><td>Чутливість</td><td>1—17 кг</td></tr> <tr><td>Радіус суцільного ураження</td><td>4 м</td></tr> <tr><td>Температурний діапазон застосування</td><td>-60...+60 °C</td></tr> </table>		Корпус	Чугун	Маса	1,5 кг	Маса вибухової речовини	75 г	Діаметр	6 см	Висота корпусу	13 см	Довжина датчика цілі (в одну сторону)	4 м	Чутливість	1—17 кг	Радіус суцільного ураження	4 м	Температурний діапазон застосування	-60...+60 °C	 <p>Характеристика</p> <table border="1"> <tr><td>Корпус</td><td>Пластмаса</td></tr> <tr><td>Маса</td><td>550 г</td></tr> <tr><td>Маса вибухової речовини</td><td>200 г</td></tr> <tr><td>Діаметр</td><td>11 см</td></tr> <tr><td>Висота корпусу</td><td>5,3 см</td></tr> <tr><td>Діаметр датчика цілі</td><td>10 см</td></tr> <tr><td>Чутливість</td><td>8 — 25 кг</td></tr> <tr><td>Температурний діапазон застосування</td><td>-40...+50 °C</td></tr> </table>		Корпус	Пластмаса	Маса	550 г	Маса вибухової речовини	200 г	Діаметр	11 см	Висота корпусу	5,3 см	Діаметр датчика цілі	10 см	Чутливість	8 — 25 кг	Температурний діапазон застосування	-40...+50 °C
Корпус	Метал																																																																														
Маса	1,5 кг																																																																														
Маса вибухової речовини	140 г																																																																														
Діаметр	6,3 см																																																																														
Висота корпусу	18 см																																																																														
Довжина датчика цілі (в один бік)	9,5 м																																																																														
Сила натягу	350-450 г																																																																														
Радіус суцільного ураження	до 16 м																																																																														
Температурний діапазон застосування	-20 до +50 °C																																																																														
Корпус	Сталь																																																																														
Маса	3 кг																																																																														
Маса вибухової речовини	660 г																																																																														
Діаметр	10,8 см																																																																														
Висота корпусу	17,2 см																																																																														
Сила тиску	1—17 кг																																																																														
Висота стрибка	50-60 см																																																																														
Радіус суцільного ураження	25 м																																																																														
Температурний діапазон застосування	-60 до +60 °C																																																																														
Кількість готових осколків	близько 2400 шт																																																																														
Корпус	Чугун																																																																														
Маса	1,5 кг																																																																														
Маса вибухової речовини	75 г																																																																														
Діаметр	6 см																																																																														
Висота корпусу	13 см																																																																														
Довжина датчика цілі (в одну сторону)	4 м																																																																														
Чутливість	1—17 кг																																																																														
Радіус суцільного ураження	4 м																																																																														
Температурний діапазон застосування	-60...+60 °C																																																																														
Корпус	Пластмаса																																																																														
Маса	550 г																																																																														
Маса вибухової речовини	200 г																																																																														
Діаметр	11 см																																																																														
Висота корпусу	5,3 см																																																																														
Діаметр датчика цілі	10 см																																																																														
Чутливість	8 — 25 кг																																																																														
Температурний діапазон застосування	-40...+50 °C																																																																														
ПМН-2		ПФМ-1С		МОН-50		МОН-100/200																																																																									
 <p>Характеристика</p> <table border="1"> <tr><td>Корпус</td><td>Пластмаса</td></tr> <tr><td>Маса</td><td>400 г</td></tr> <tr><td>Маса вибухової речовини</td><td>100 г</td></tr> <tr><td>Діаметр</td><td>12 см</td></tr> <tr><td>Висота корпусу</td><td>5,4 см</td></tr> <tr><td>Діаметр індикатора цілі</td><td>бл. 10 см</td></tr> <tr><td>Сила спрацювання</td><td>8-25 кг</td></tr> <tr><td>Температурний діапазон застосування</td><td>-40...+50 °C</td></tr> </table>		Корпус	Пластмаса	Маса	400 г	Маса вибухової речовини	100 г	Діаметр	12 см	Висота корпусу	5,4 см	Діаметр індикатора цілі	бл. 10 см	Сила спрацювання	8-25 кг	Температурний діапазон застосування	-40...+50 °C	 <p>Характеристика</p> <table border="1"> <tr><td>Корпус</td><td>Поліетилен</td></tr> <tr><td>Маса</td><td>80 г</td></tr> <tr><td>Маса вибухової речовини</td><td>40 г</td></tr> <tr><td>Довжина</td><td>11,9 см</td></tr> <tr><td>Ширина</td><td>6,4 см</td></tr> <tr><td>Товщина</td><td>2 см</td></tr> <tr><td>Чутливість</td><td>5-25 кг</td></tr> <tr><td>Площа датчика цілі</td><td>34,1 см²</td></tr> <tr><td>Температурний діапазон застосування</td><td>-20...+40 °C</td></tr> </table>		Корпус	Поліетилен	Маса	80 г	Маса вибухової речовини	40 г	Довжина	11,9 см	Ширина	6,4 см	Товщина	2 см	Чутливість	5-25 кг	Площа датчика цілі	34,1 см²	Температурний діапазон застосування	-20...+40 °C	 <p>Характеристика</p> <table border="1"> <tr><td>Корпус</td><td>Пластмаса</td></tr> <tr><td>Маса</td><td>2 кг</td></tr> <tr><td>Маса вибухової речовини</td><td>0,7 кг</td></tr> <tr><td>Довжина</td><td>22,6 см</td></tr> <tr><td>Ширина</td><td>6,6 см</td></tr> <tr><td>Висота (зі складеними ніжками)</td><td>15,5 см</td></tr> <tr><td>Горизонтальний кут розкидання осколків</td><td>54°</td></tr> <tr><td>Температурний діапазон використання: залежить від використаного підривного пристрою</td><td></td></tr> </table>		Корпус	Пластмаса	Маса	2 кг	Маса вибухової речовини	0,7 кг	Довжина	22,6 см	Ширина	6,6 см	Висота (зі складеними ніжками)	15,5 см	Горизонтальний кут розкидання осколків	54°	Температурний діапазон використання: залежить від використаного підривного пристрою		 <p>Характеристика</p> <table border="1"> <tr><td>Корпус</td><td>Сталь</td></tr> <tr><td>Маса</td><td>5 кг</td></tr> <tr><td>Маса вибухової речовини</td><td>2 кг</td></tr> <tr><td>Діаметр корпусу</td><td>23,6 см</td></tr> <tr><td>Товщина корпусу</td><td>8,25 см</td></tr> <tr><td>Кількість елементів ураження (роликів діаметром 10 мм)</td><td>400 шт</td></tr> <tr><td>Дальність суцільного ураження</td><td>115 м</td></tr> <tr><td>Ширина зони ураження</td><td>до 10 м</td></tr> <tr><td>Температурний діапазон застосування</td><td>від -40 до +50 °C</td></tr> </table>		Корпус	Сталь	Маса	5 кг	Маса вибухової речовини	2 кг	Діаметр корпусу	23,6 см	Товщина корпусу	8,25 см	Кількість елементів ураження (роликів діаметром 10 мм)	400 шт	Дальність суцільного ураження	115 м	Ширина зони ураження	до 10 м	Температурний діапазон застосування	від -40 до +50 °C				
Корпус	Пластмаса																																																																														
Маса	400 г																																																																														
Маса вибухової речовини	100 г																																																																														
Діаметр	12 см																																																																														
Висота корпусу	5,4 см																																																																														
Діаметр індикатора цілі	бл. 10 см																																																																														
Сила спрацювання	8-25 кг																																																																														
Температурний діапазон застосування	-40...+50 °C																																																																														
Корпус	Поліетилен																																																																														
Маса	80 г																																																																														
Маса вибухової речовини	40 г																																																																														
Довжина	11,9 см																																																																														
Ширина	6,4 см																																																																														
Товщина	2 см																																																																														
Чутливість	5-25 кг																																																																														
Площа датчика цілі	34,1 см²																																																																														
Температурний діапазон застосування	-20...+40 °C																																																																														
Корпус	Пластмаса																																																																														
Маса	2 кг																																																																														
Маса вибухової речовини	0,7 кг																																																																														
Довжина	22,6 см																																																																														
Ширина	6,6 см																																																																														
Висота (зі складеними ніжками)	15,5 см																																																																														
Горизонтальний кут розкидання осколків	54°																																																																														
Температурний діапазон використання: залежить від використаного підривного пристрою																																																																															
Корпус	Сталь																																																																														
Маса	5 кг																																																																														
Маса вибухової речовини	2 кг																																																																														
Діаметр корпусу	23,6 см																																																																														
Товщина корпусу	8,25 см																																																																														
Кількість елементів ураження (роликів діаметром 10 мм)	400 шт																																																																														
Дальність суцільного ураження	115 м																																																																														
Ширина зони ураження	до 10 м																																																																														
Температурний діапазон застосування	від -40 до +50 °C																																																																														

Рис. 2. Класифікація протипіхотних мін³⁹

ПФМ-1 (протипіхотна фугасна міна) «Лепесток» – протипіхотна міна натискної дії радянського виробництва. Є майже точною копією американської міни BLU-43 / В «Dragontooth». Прийнята на озброєння Радянської армії та залишається на озброєнні ЗС рф. Міна існує в двох варіантах: ПФМ-1 та ПФМ-1С. Перший варіант міни не має пристрою самоліквідації, другий – забезпечений пристроєм, що забезпечує самоліквідацію міни підривом після закінчення 1-40 годин із моменту установки (час самоліквідації залежить від температури навколишнього повітря). Зовні ці два різновиди міни відрізняються лише тим, що на крилі міни ПФМ-1С нанесена літера «С».

³⁹ Освітняк. Протипіхотні міни. URL: <https://www.osvitjanyk.dp.ua/2024/11/22/klasifikatsiia-min/> (дата звернення: 10.08.2025).

Фото 27. Протипіхотна міна ПФМ-1 (навчальна)

ОЗМ-72 – протипіхотна вистрибуюча осколкова міна кругового ураження (у просторіччі – «міна-жаба»), розроблена в СРСР. Аббревіатуру розшифровують як «осколкова загороджувальна міна».

Фото 28. Протипіхотна міна ОЗМ-72

ПМН – серія вибухових протипіхотних мін, була розроблена і виготовлена в Радянському Союзі. Вони є одними з найбільш широко використовуваних пристроїв під час бойових дій, часто зустрічаються під час операцій з розмінування.

Фото 29. Протипіхотна міна ПМН-1

Фото 30. Протипіхотна міна ПМН-2

Фото 31. Протипіхотна міна ПМН-4

МОН-50 – радянська протипіхотна міна. Була розроблена в СРСР в 1966 як аналог американської міни M18A1 «Клеймор». Призначена для виведення з ладу особового складу супротивника. Ураження людині (або декількох одночасно) при вибуху міни завдаються готовими забійними елементами (540 кульок або 485 роликів), що вилітають у напрямку супротивника в секторі за горизонтом 54 градуси на відстань до 50 метрів. Висота сектора ураження від 15 см до 4 метрів на граничній дальності.

Фото 32. Протипіхотна міна МОН-50

Фото 33. Протипіхотна міна МОН-100

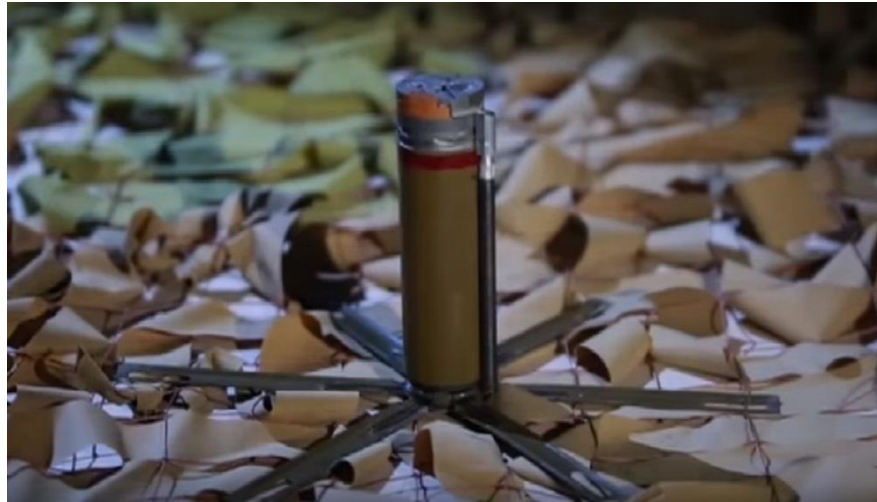
ПОМ-2 – протипіхотна міна осколкова натяжної дії призначена для виведення з ладу особового складу противника та встановлюється засобами дистанційного мінування. Ураження завдається осколками, на які дробиться корпус після підриву заряду вибухової речовини в той момент, коли людина зачепиться за один із датчиків цілі (тонка капронова нитка оливкового кольору). Час бойової роботи може становити від 4 до 100 год., після чого спрацьовує пристрій самоліквідації, який забезпечує самознищення міни шляхом підриву.

Фото 34. Протипіхотна міна ПОМ-2

ПОМ-3 «Медальйон» – російська протипіхотна міна. Зовні міна «Медальйон» має вигляд металевого циліндру діаметром 6-7 см і висотою близько 20 см. ПОМ-3 має сейсмічний датчик цілі, який спрацьовує лише на вагу середньостатистичної людини й амплітуду її кроків. Блок електроніки приймає сигнали вібрації ґрунту під міною і порівнює їх з наявними в пам'яті. Якщо вібрації схожі на ті, які викликані кроками людини, а також

мають достатню амплітуду, що свідчить про наближення цілі, дається команда на спрацьовування бойової частини

Фото 35. Протипіхотна міна ПОМ-3

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте особливості призначення інженерних боєприпасів.
2. В чому полягає різниця між детонуючим і вогнепровідним шнуром?
3. Яке основне призначення окопного заряду?
4. На які види класифікуюються інженерні міни?
5. Розкрийте особливості будови та принципу дії протитанкових мін.
6. Опишіть один із зразків протипіхотних мін.

ТЕМА 7. КЛАСИФІКАЦІЯ АВІАЦІЙНИХ БОМБ ТА ВИБУХНИКІВ ДО НИХ

1. Історія створення та призначення авіаційних бомб

На початку Першої світової війни жодна країна світу не мала серійних більш-менш ефективних авіаційних бомб. Тоді бомбами або бомбочками в побуті називали також ручні гранати і гвинтівкові (рушничні) гранати. При цьому вислів «аеропланна бомба» спочатку означав, власне, важку ручну гранату, яку скидали з літаків льотчики. Часто як авіаційні бомби використовували артилерійські снаряди калібру 75 мм і більше. Але ближче до кінця війни 1918 року у Великій Британії, Франції та Німеччині створено досить ефективні осколкові, фугасні, бронебійні, хімічні і димові бомби. Ці бомби споряджались крильовими або кільцевими стабілізаторами і мали цілком сучасний вигляд.

Авіабомби періоду Другої світової війни призначались для ураження живої сили противника, техніки, руйнування споруд при нанесенні ударів по наземним цілям з літаків, а також виконання допоміжних завдань, пов'язаних з бойовими діями авіації та наземних військ (освітлення території, димова завеса об'єктів тощо). Ураження цілей проводилась шляхом підриву зарядів вибухових речовин, дією ударної хвилі, осколками, вогнем та отруйними речовинами.

Авіаційними бомбами називаються бомбардувальні засоби ураження, що скидаються з літаків (вертольотів) для ураження різних об'єктів на землі і на воді (під водою) а також для забезпечення вирішення спеціальних і допоміжних завдань.

Класифікація авіаційних бомб, їх кольорове маркування

Відповідно до характеру дії всі авіабомби поділяють за призначенням на три групи (див. схему 1):

Схема 1. Класифікація авіаційних бомб за призначенням

Авіабомби основного призначення застосовуються для ураження різноманітних споруд, техніки і живої сили. Розрізняють такі їх види:

1. фугасні (фугасно-запальні);

2. осколкові (осколково-фугасні);
3. запальні;
4. бронebійні;
5. протитанкові;
6. хімічні;
7. протичовнові;
8. авіаційні гранати.

Авіаційні бомби спеціального призначення застосовувались для виконання спеціальних завдань:

1. агітаційні;
2. для нічної аерофотозйомки;
3. димові;
4. практичні (учбові).

Авіабомби допоміжного призначення застосовуються разом з авіабомбами основного призначення або самостійно для забезпечення бойових дій військ і бувають таких видів:

1. освітлювальні;
2. аеронавігаційні;
3. орієнтирно-сигнальні;
4. пристрілочні.

Авіаційні бомби німецької армії поділяються на чотири групи:

1. поверхневого вибуху (тонкостінні);
2. загального призначення (багатоцільові);
3. напівбронebійні (бетонобійні);
4. бронebійні.

Калібр авіабомби визначається її нормальною вагою, яка виражається в кілограмах, буває від 1 кг до кількох тон.

Відношення ваги спорядження до калібру (загальної ваги) авіабомби називається **коефіцієнтом наповнення**.

Кольорове маркування авіаційних бомб

Прийнято наступне кольорове маркування авіаційних бомб в залежності від їх типу (див. табл. 1):

Таблиця 1

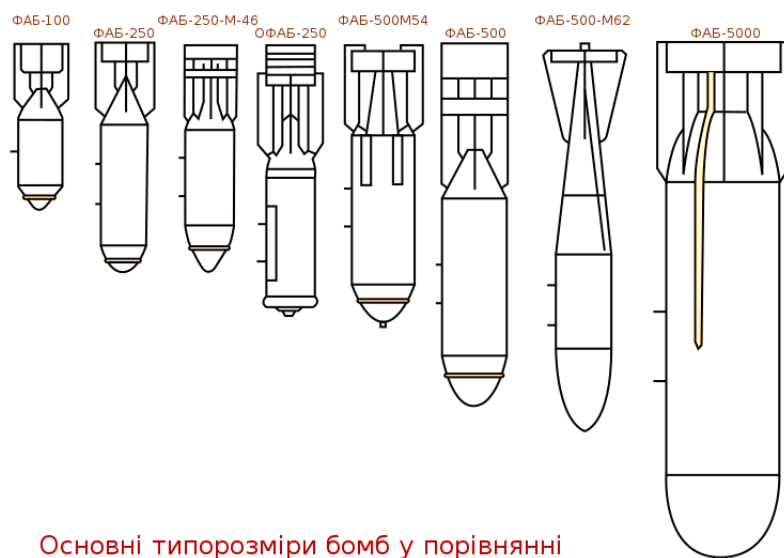
Кольорове маркування авіаційних бомб в залежності від їх призначення

Тип авіабомби	Кількість розпізнавальних кілець	Колір розпізнавальних кілець
Фугасні	Немає	Немає
Осколкові	Одне	Синій

Тип авіабомби	Кількість розпізнавальних кілець	Колір розпізнавальних кілець
Осколково-фугасні	Два	Синій
Запалювальні	Одне	Червоний
Освітлювальні	Одне	Білий
Фотографічні	Два	Білий
Димові	Одне	Жовтий
Бронебійні	Одне	Фіолетовий
Бетонобійні	Два	Червоного
Протитанкові	Два	Фіолетовий і червоний
Хімічні	Два	Зелені або червоні

2. Загальний опис, конструктивні особливості сучасних авіаційних бомб та часів Другої світової війни. Короткий опис підривників до авіаційних бомб

Фугасні авіабомби (АБ) – авіабомби, основною уражальною дією яких є дія фугасу. Вони мають найпотужнішу й універсальну уражальну дію серед авіабомб основного призначення. Маса ВР у бомбі приблизно становить 50 %, також бомба має порівняно міцний корпус для проникнення в ґрунт або перешкоди типу міжповерхових перекриттів будівель і споруд. Не має кільцевих смуг для ідентифікації.

Основні типорозміри бомб у порівнянні

Рис. 1. Порівняння розмірів різних фугасних авіабомб⁴⁰

ОАБ – осколочна авіаційна бомба. Авіабомби основною дією яких є осколки корпусу. Калібр бомб коливається від 0,5 до 50 кг. Вони призначені

⁴⁰

Авіаційні

бомби

(Росія)

//Вікіпедія.

URL:

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B1%D0%B8\(%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B1%D0%B8(%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F)) (дата звернення: 06.06.2025).

для ураження живої сили, не- та легко- броньованої техніки. Старі авіабомби мають циліндричний корпус з жорстким стабілізатором, забезпечують нерівномірне дроблення, сучасні бомби мають сферичну або напівсферичну конструкцію, стабілізатор, що складається, аеродинамічні пристрої (припливи або лопатки), насічки для організованого дроблення корпусу або вже готові вражальні елементи. Мають **кільцеві смуги синього кольору**.

Бомби з готовими осколками виготовляються із двох напівсфер, армованих сталевими кульками. У середині корпусу є розривний заряд та контактний підричник;

Бомби з насічками також мають підричник із уповільненням. При зустрічі з перешкодою така бомба поділяється на дві частини і через час, необхідний для підняття на кілька метрів, підривається.

Фото 1. *Осколкова авіабомба АО-10*

Фото 2. *Осколкова авіабомба АО-50-45*

Фото 3. *Осколкова авіабомба АО-50*

Запальні авіабомби (ЗАБ) – призначена для ураження вогнем живої сили та бойової техніки. Маса запальних бомб не перевищує 500 кг. Мають маркування у вигляді одного червоного кільця на корпусі.

Фото 4. *Запальна авіабомба ЗАБ-2,5*

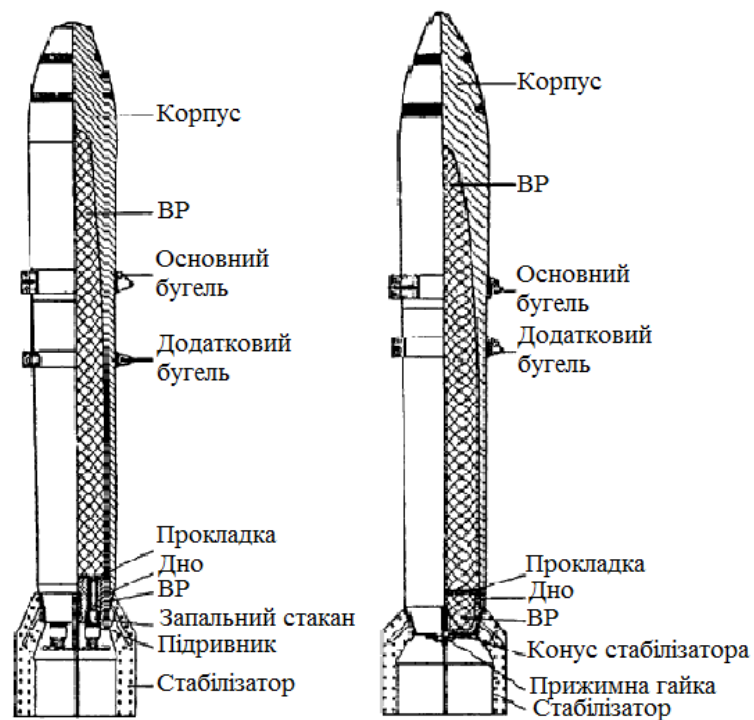

Фото 5. *Запальна авіабомба ЗАБ-50*

Фото 6. *Запальна авіабомба ЗАБ-100*

Бронейна авіаційна бомба (БрАБ) – призначаються для ураження цілей, що мають броньовий захист. Ці бомби виготовляються калібром до 500 кг і мають міцний товстостінний корпус. Коефіцієнт наповнення бронейних бомб складає 5-10 %. Сучасні бронейні бомби пробивають броню товщиною до 30 см. Мають відмінні **кільцеві смуги фіолетового кольору**.

Рис. 2. *Бронейні авіабомби БрАБ-500 (зліва) та БрАБ-1000 (зправа)*

Фото 7. Бронейна авіабомба БрАБ-200

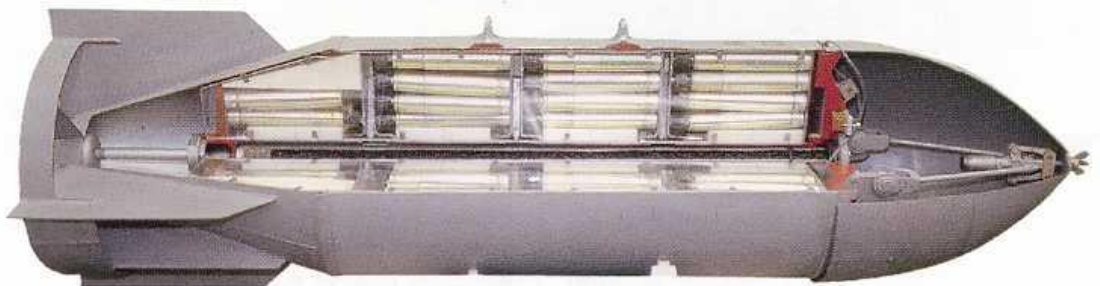

Фото 8. Авіабомба БрАБ 1000

Фото 9. *Авіабомба БрАБ-220*

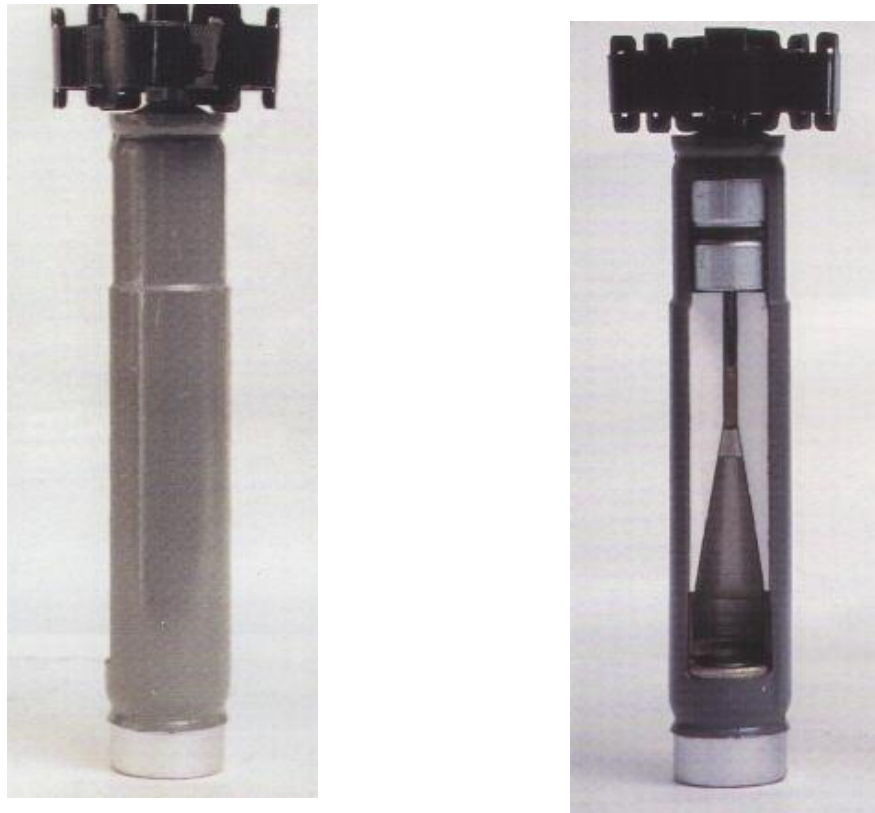
Протитанкова авіаційна бомба (ПТАБ) – протитанкова авіаційна бомба. Призначені для ураження броньованих об'єктів. Вражальною дією є кумулятивний струмінь, що утворюється за допомогою кумулятивної виїмки усередині корпусу бомби. Також при підриві корпус бомби утворює осколки, які можуть вразити живу силу та неброньовану техніку. Для ефективного впливу кумулятивного струменя вибух повинен відбуватися з відривом, званим фокусом. Старі зразки бомб мають контактний головний або донний підрильник. Сучасні бомби мають вбудований підрильний пристрій з датчиком цілі. Мають два кольорових кільця червоного та фіолетового кольору.

Фото 10. *Разова бомбова касета (РБК)-500 з ПТАБ-1М*

ПТАБ-1М (протитанкова авіаційна бомба) – призначена для ураження об'єктів бронетанкової техніки: танків, самохідних артилерійських установок, бойових машин піхоти. Авіабомбою споряджаються касетні авіаційні боєприпаси (разова бомбова касета, контейнер малогабаритних грузів універсальний).

Броня пробивається кумулятивним зарядом, що ініціюється п'єзоелектричним підричком. ПТАБ-1М оснащений механізмом самоліквідації

Фото 11. Протитанкова авіаційна бомба ПТАБ-1М

ПТАБ-2,5-1,5 – радянська протитанкова авіаційна бомба калібром 2,5 кг (в габаритах 2,5-кг авіабомби) і масою 1,5 кг, призначена для ураження бронетехніки за допомогою кумулятивного ефекту.

Фото 12. Протитанкова авіаційна бомба ПТАБ-2,5-1,5

ПТАБ-2,5КО – протитанкова осколково-фугасна авіабомба подвійного призначення, з механізмом самоліквідації. Авіабомбою споряджаються касетні авіаційні боєприпаси.

Фото 13. Протитанкова авіаційна бомба ПТАБ-2,5КО

Хімічна АБ – засіб авіаційного ураження. Призначена для ураження живої сили противника через органи дихання, відкриті ділянки тіла, зараження техніки, споруд, місцевості.

9-А-423 – хімічна авіабомба. Це 250-кг хімічна авіабомба БАС (велика (большая – з рос.) авіаційна спеціальна)-250М-62, маса отруйної речовини – 44,1 кг. Мають два зелених кільця або два червоних як позначення хімічної авіабомби.

Фото 14. Авіабомба БАС-250

Російська 150-кілограмова БАСС-150 – вільнопадаюча, хімічна, розривна, авіаційна бомба. Бомба пофарбована в сірий колір із двома зеленими смугами на корпусі. При попаданні бомби спрацьовує підричник, детонуючи розривний заряд. Детонація розриває корпус бомби та відбувається викид отруйної речовини.

Фото 15. Авіабомба БАСС-150

Фото 16. Авіабомба ХАБ-100

Протичовнові авіаційні бомби (ПЛАБ) – протичовнова авіабомба. Призначена для поразки підводних човнів. Можуть мати різне виконання. Бомби великого калібру зазвичай мають безконтактний (гідроакустичний, барометричний, дистанційний або частіше комбінований) підрильник, і вражають ціль фугасною дією (гідродинамічним ударом) на відстані. Для них добре підходить ядерний заряд малої потужності.

ПЛАБ-250-120 – радянська вільно падаюча (некерована) глибоководна бомба періоду холодної війни. Довжина бомби становила 150 см за діаметром 240 міліметрів. Споряджена маса сягала 123 кг, а розмах бомби становив 280 міліметрів.

ПЛАБ-250-120 розроблявся знищення підводних човнів противника своєї авіацією - переважно вертольотами (протичовнові). Бомба мала кільце на передній частині корпусу, яке діяло як аеродинамічне гальмо, уповільнювало її і полегшувало спуск.

Передбачається, що ПЛАБ-250-120 міг скидатися з висоти від 100 до 2000 метрів, якщо максимальна глибина занурення не перевищувала 300 метрів. Цікаво, що бомба має підрильник подвійної дії, здатний підірвати бомбу як на певній глибині, так і в безпосередній близькості від підводного човна супротивника.

Фото 17. *Авіабомба ПЛАБ-250-120*

ОДАБ – об’ємно-детонуюча авіаційна бомба. Є різновидом фугасних бомб і призначена для ураження фугасною дією живої сили та легкостворюваної техніки, а також для розмінування місцевості. Застосовується з висот 200-1000 м при швидкості літака-носія до 1100 км/год.

Фото 18. *Авіабомба ОДАБ-500*

Авіаційні гранати – вид авіаційного озброєння часів другої світової війни, який використовувався для захисту бомбардувальної та штурмової авіації від винищувачів противника. Запал конструктивно ідентичний запалу ручних гранат УЗРГ, з мінімальними відмінностями, адаптованим важелем, чекою та скобою під авіаційне застосування. В бойовому стані має бути відкритий парашут.

Фото 19. *Авіабомба АГ-2*

Авіаційні бомби допоміжного призначення

САБ (світлові авіаційні бомби) – призначені для освітлення місцевості з ціллю забезпечення, повітряної візуальної розвідки і прицільного

бомбометання у темну пору доби. Мають характерну ознаку – одну смугу білого кольору.

САБ-250 (світлова авіаційна бомба 250), обтічна авіаційна бомба з тонким корпусом, низьким опором повітря, парашутно-уповільненою базою, призначена для викиду освітлювальної речовини з 7 парашутних освітлювальних факелів над цільовою зоною для освітлення її вночі.

Фото 20. Авіабомба САБ-250

САБ-100 з тонким корпусом, парашутно-уповільненою катапультною базою, призначена для викиду освітлювальної речовини з 7 парашутних сигнальних ракет над цільовою зоною для освітлення її вночі.

Фото 21. Авіабомба САБ-100

АНАБ (аеронавігаційні авіаційні бомби) – вид авіаційного озброєння допоміжного призначення, слугує для візуальної фіксації відправної точки на водній поверхні при вимірюванні кутів скосу та шляхової швидкості. Окрім того їх застосовували для встановлення додаткової точки прицілювання на місцевості і маркування заданої точки на водній поверхні.

Фото 22. Авіабомба АНАБ-2

Орієнтирно-сигнальні авіаційні бомби (ОСАБ) – авіаційне озброєння допоміжного призначення, що слугують для позначення районів цілей, для повітряного бомбардування.

ДОСАБ-100 – російська тонкокорпусна орієнтирно-сигнальна авіабомба допоміжного призначення. Денна маркерна бомба, що виділяє червоний, чорний або білий дим. Зазвичай, бомба горить не менше 10 хвилин.

Бомба сірого кольору з однією переривчастою чорною смугою, розташованою за балістичним ковпаком.

Фото 23. Авіабомба ДОСАБ-100

НОСАБ-100 Т (НосАБ-100 Т) – російська нічна орієнтирно-сигнальна авіаційна бомба калібру 100 кг. Спочатку вона була розроблена для забезпечення російських ВПС системою цілевказівки для використання під

час нічних операцій. Хвостове оперення містить сповільнюючу парашутну систему.

Фото 24. *Авіабомба НОСАБ-100Т*

Пристрілочні авіаційні бомби – слугують для перевірки готовності до роботи перед бомбардуванням, без витрати бойових бомб при пристрілці, необхідні спеціальні пристрілювальні бомби малої ваги, але які мають ті ж властивості в польоті, що і бойові бомби.

АгітАБ (агітаційна авіабомба) – тип авіаційного озброєння, спеціального призначення. Основна ціль якого донести до позицій противника агітаційні листівки з пропагандою, розкиданими по площі. Маркувальні кільця відсутні.

Фото 25. *Авіабомба АгітАБ-500-300*

ФОТАБ (фотоосвітлювальна авіаційна бомба) – призначалася для нічної аерофотозйомки, шляхом спрацювання з'являється сліпучий спалах чого вистачає для проведення фотографічної фіксації об'єктів під час нічної аерофоторозвідки. Також можливе використання для засліплення особового складу зенітного розрахунку. Основною відмінною рисою є **наявність двох маркувальних білих смуг** на корпусі авіабомби.

Фото 26. *Авіабомба ФОТАБ-100-80*

Фото 27. *Авіабомба ФОТАБ-250*

ДАБ (димові авіаційні бомби) – призначалися для постановки на місцевості димових завіс для маскування атак, а також прикриття маневрів своїх військ. Можливе застосування для засліплення вогневої системи оборони противника. Мають смугу для позначення типу авіаційної бомби **жовтого або чорного кольору**.

Фото 28. *Авіабомба ДАБ-100-8оф*

ПАБ (практичні авіаційні бомби) – призначені для навчання льотного складу та відпрацювання практичного бомбометання. Мають загальний вигляд як і бойові зразки, та повторюють масогабаратні характеристики але не мають заряду вибухової речовини. Задля позначення вибуху та результатів бомбометання використовується дим яскравого кольору.

Фото 29. *Авіаційна бомба П-50Ш*

Фото 30. *Авіаційна бомба П-50-75*

Авіабомби німецької армії часів Другої світової війни

Фугасні авіабомби німецької армії були як SC (тонкостінна), так і SD (товстостінна).

Фугасні авіаційні бомби малого калібру мають головний підрильник. Авіабомби калібром понад 50 кг мають бокові підрильники, що є важливим під час проведення ідентифікації. Більшість підрильників були електричними, тому часто можлива була відмова саме через недостатній заряд живлючого елемента.

Розглянемо основні типи німецьких фугасних авіаційних бомб періоду Другої світової війни (див. табл. 2).

Таблиця 2

Основні типи німецьких фугасних авіаційних бомб

Маркування бомби (тонкостінні)	Маркування бомби (товстостінні)
SC-50	SD-50
SC-250	SD-250
SC-500	SD-500
SC-1000	SD-1000
	SD-1400

Фото 31. Фугасна німецька авіаційна бомба SC-50

Фото 32. Фугасна німецька авіаційна бомба SC-250

Фото 33. Фугасна німецька авіаційна бомба SC-500

Осколкові авіаційні бомби малого калібру як і у фугасних авіабомб німецької армії малого калібру мають головний підричник. Основні типи німецьких осколкових авіаційних бомб наведено в табл. 3.

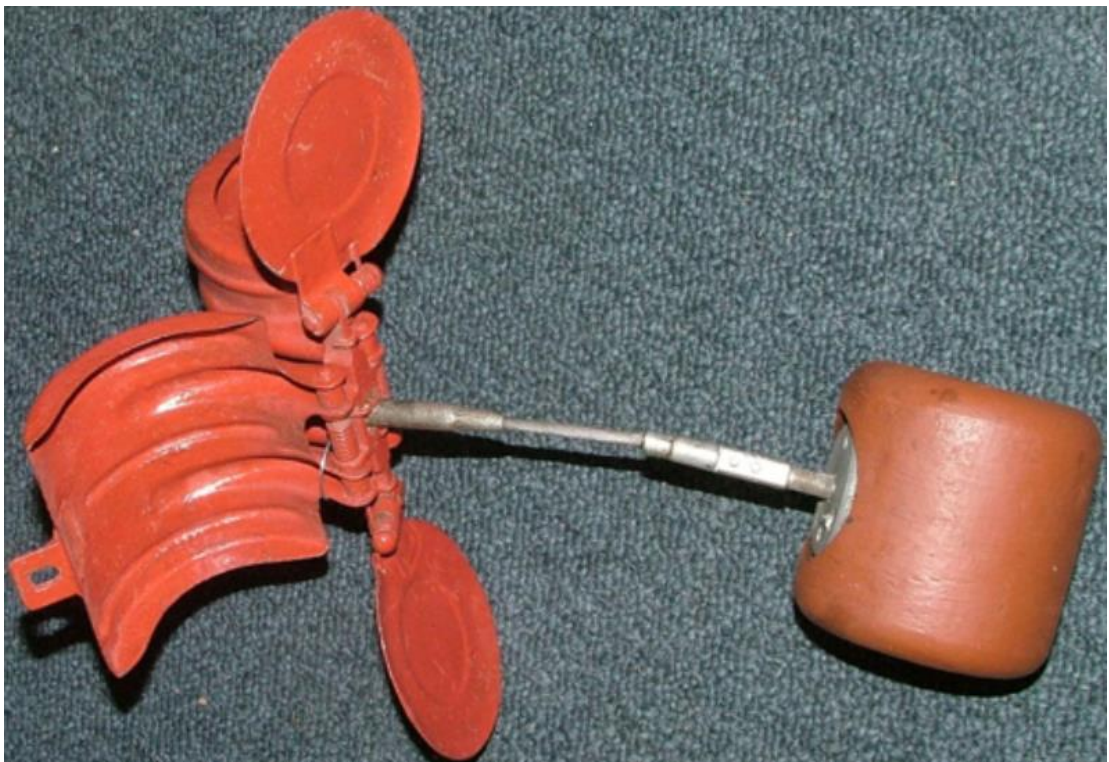
Таблиця 3

**Основні типи німецьких осколкових
авіаційних бомб**

Типи бомб	
SD-1	50мм мінометна міна
SD-2	Касетна
SD-10	Цільнокорпусна
SC-10	3 додатковими осколками

Фото 34. *Осколкова німецька авіаційна бомба SD-1*

Фото 35. *Осколкова німецька авіаційна бомба SD-2*

Фото 36. *Осколкова німецька авіаційна бомба SD-10 (цільнокорпусна)*

Фото 37. *Осколкова німецька авіаційна бомба SD-10(з додатковими осколками)*

Контрольні питання

1. На які три групи за призначенням поділяють всі авіабомби відповідно до характеру їх дії?
2. Авіабомби основного призначення застосовуються для ураження різноманітних споруд, техніки і живої сили. Яких видів вони бувають?
3. Авіабомби допоміжного призначення застосовуються разом з авіабомбами основного призначення або самостійно для забезпечення бойових дій військ. Яких видів вони бувають?
4. Авіаційні бомби спеціального призначення застосовувались для виконання спеціальних завдань. Наведіть приклади, при виконанні яких завдань вони можуть застосовуватися?
5. Яким кольором позначається одне розпізнавальне кільце на броньованому типі авіаційних бомб?
6. Охарактеризуйте основне призначення фугасних авіабомб.
7. Для чого призначені пристрілочні авіаційні бомби?

ТЕМА 8. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО АРТИЛЕРІЙСЬКІ СНАРЯДИ, МІНОМЕТНІ МІНИ ТА РЕАКТИВНІ БОЄПРИПАСИ, ЇХ ВИДИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

1. Історія створення, поняття та класифікація артилерійських боєприпасів

Вогнепальна зброя прийшла на зміну металевій в Китаї в 11 ст., в Індії – в 13 ст., в Європі – в 13 ст. Вперше застосування вогнепальної зброї засвідчено 28 січня 1132 у Китаї при облозі міста Фучжоу.

У Європі перше застосування артилерії відноситься до 1247 біля Севільї.

У 16-17 ст. окремі феодальні держави регулювали і навіть брали виробництво артилерії в свої руки. В Україні перші гармати і 6 бочок пороху привіз король Володислав II Ягайло до Львова (1394). Того ж року з наказу короля львівський гармаш Зброжек привіз перші гармати і 6 бочок пороху до Кам'янця на Поділлі.

Перший відомий людвисар Лаврентій Гелленборн проживав у Львові 1414 року. До 1430 в місті заклали арсенал, біля якого спорудили людвисарню для відливання гармат.

У Королівстві Польському перше застосування артилерії у бою занотовано в час безкоролів'я у битві під Пиздрами (1383).

Під боєприпасами розуміють предмети озброєння, що призначені для ураження живої сили, вогневих засобів, бойової техніки та оборонних споруд противника. При цьому **під ураженням розуміють** знищення, руйнування, осліплення або інший вплив на противника, які приводять до повного або часткового припинення ним бойових дій.

В артилерії ураження противника досягається за допомогою артилерійських і мінометних пострілів та реактивних снарядів, що є сполученням артилерійських снарядів або мін із бойовими зарядами, які використовуються для їх метання, приведення в дію артилерійських снарядів або забезпечуються підіривниками бойових зарядів із засобами запалення. Сукупність перелічених предметів озброєння становить поняття «**артилерійські боєприпаси**», а один їх комплект – **артилерійський постріл**.

Артилерійський постріл – це комплект боєприпасів і їхніх елементів, які необхідні для здійснення першого пострілу, та є частиною артилерійської системи. **Ця** сукупність предметів озброєння зібрані у визначеному порядку і призначених для здійснення одного пострілу із гармати або міномета.

Артилерійський постріл складається з **двох основних елементів** (предметів озброєння) – снаряда і бойового заряду.

До складу бойового артилерійського пострілу входять:

- снаряд з відповідним спорядженням;
- підіривник або трубка;
- бойовий (пороховий) заряд у гільзі або картузі;
- засіб запалення заряду;

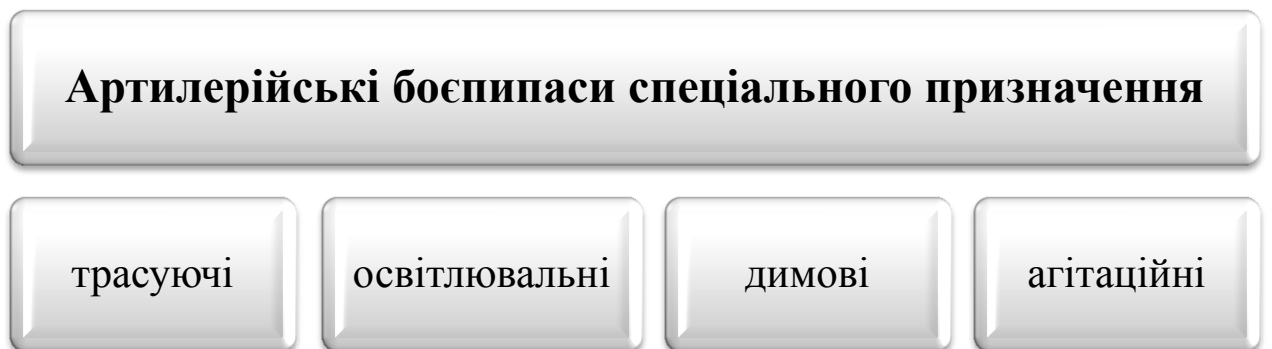
- допоміжні елементи (напр. трасер).

Артилерійський снаряд (далі – АС) слугує для ураження цілі або вирішення завдань допоміжного характеру.

Наведемо класифікацію артилерійських боєприпасів (див. схеми 1-3).

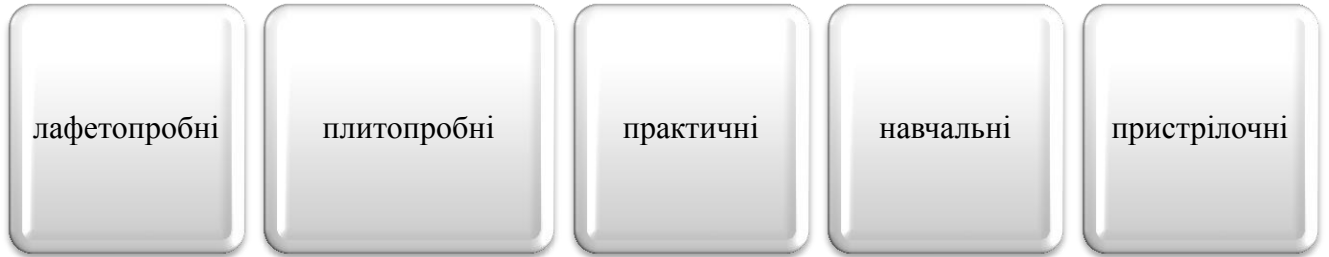

Схема 1. Загальна класифікація артилерійських боєприпасів основного призначення

Схема 2. Загальна класифікація артилерійських боєприпасів спеціального призначення

Артилерійські боєприпаси допоміжного призначення

Схема 3. Загальна класифікація артилерійських боєприпасів спеціального призначення

За калібрами снаряди розділяються на снаряди малих калібрів (менше 70 мм), середніх (70-152 мм) і великих калібрів (понад 152 мм).

Фото 1. Приклад боєприпаси малого калібру (37 мм)

Фото 2. Приклад боєприпаси середнього калібру (100 мм)

Фото 3. Приклад боєприпаси великого калібру (203 мм)

За способом стабілізації у польоті АС бувають: обертові (стабілізація за рахунок наданого обертання після проходження каналу ствола) та не обертові (за рахунок оперення).

Фото 4. Приклад обертового АС (зліва) та необертового АС (зправа)

По відношенню до калібру гармати АС бувають: надкаліберні, підкаліберні, каліберні.

Надкаліберні снаряди мають калібр більше калібру гармати. Такі снаряди вставляються в ствол лише хвостовою частиною. Прикладом сучасних надкаліберних снарядів можуть служити снаряди ручних протитанкових гранатометів.

Підкаліберні снаряди мають калібр менше калібру гармати. Для ведення такого снаряду по каналу його корпус виготовляється з кільцевими виступами.

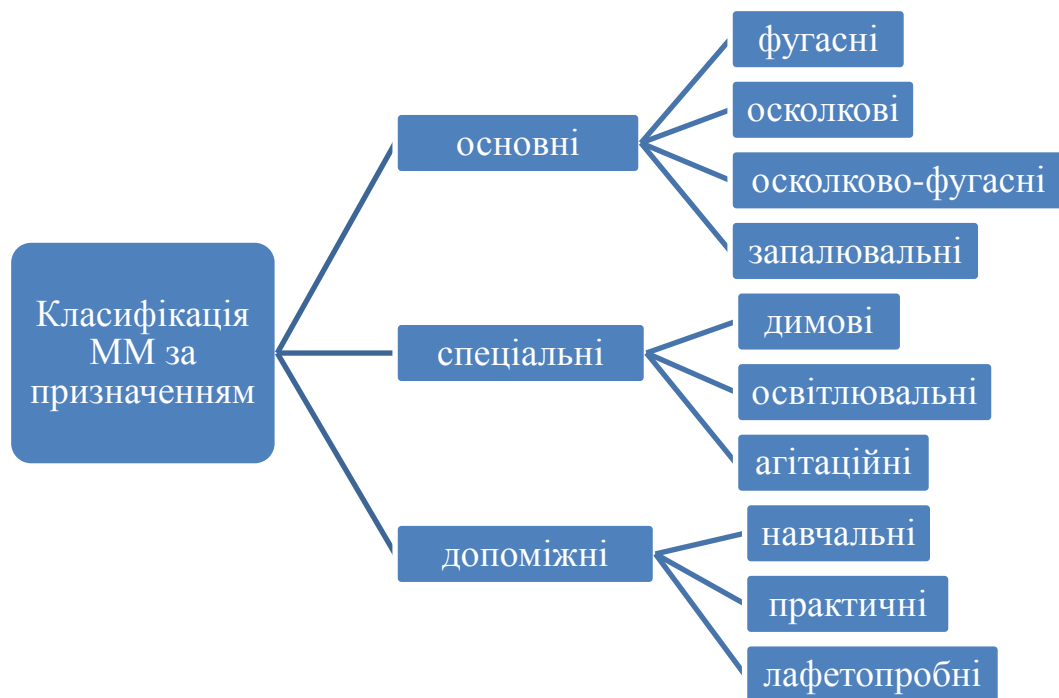

Рис. 1. Приклад каліберного, надкаліберного та підкаліберного АС по відношенню до каналу ствола

2. Поняття, загальні відомості та класифікація мінометних мін

Мінометний постріл – це комплект елементів артилерійського озброєння, призначений для здійснення одного пострілу з міномету.

Мінометною міною (далі – ММ) називається не обертаючий оперений снаряд, призначений для ураження живої сили ворога та пошкодження його оборонних споруд. Загальна класифікація мінометних мін наведена на схемі 4.

Схема 4. Загальна класифікація мінометних мін за призначенням

Міна складається з таких основних частин:

- корпус;
- спорядження;
- стабілізатор (хвостовик).

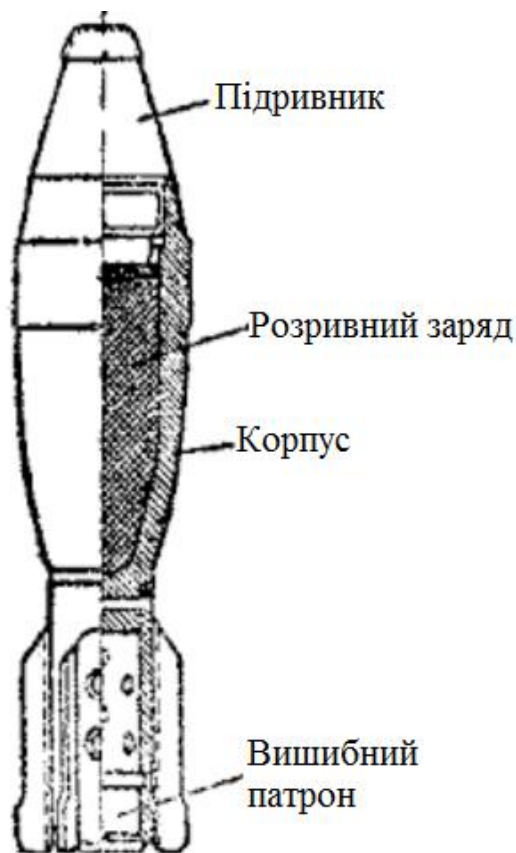
Корпус міни може бути цільним, з пригвинченою головою, з пригвинченою хвостовою частиною та може мати запальний стакан. Він виготовляється зі сталі або сталистого чавуну.

За зовнішнім обрисом на міні відрізняють головну, циліндричну та хвостову частини і стабілізатор.

Головна частина має вічко, в яке вкручується підривник або трубка, що забезпечує дію міни при потраплянні в ціль.

Стабілізатор міни призначається для надання їй стійкості під час польоту, кріплення бойового заряду та для центрування міни у каналі ствола міномету під час пострілу. Він складається з трубки та оперення.

Трубка стабілізатора сталева, має всередині камеру для розміщення запалювального заряду. На боковій поверхні розміщено вогнепередаючі отвори, що забезпечують вихід газів запалювального заряду та запалення додаткових пучків. Отворів буває від 6 до 24 з діаметром від 4 мм до 11 мм. Пера стабілізатора являють собою пластини з листової сталі, що приварені до трубки.

Рис. 2. Загальна будова мінометної міни

Мінометні міни (хоча правильно говорити артилерійські) насамперед можна розрізняти за класом зброї, що застосовується, а також за способом стабілізації (ділиться на обертові, які використовуються для стрільби з мінометів з нарізним стволом, і оперені (не обертаються), хоча це поняття умовне). Якщо оглядово розглядувати поняття стабілізації, то можна стверджувати, що обертаються і ті, й інші, а різниця полягає в частоті обертання – перші крутяться з великою швидкістю, яка визначається кроком нарізів, а інші повільно і за рахунок невеликого порушення симетрії стабілізатора або як ще його називають – хвостовика.

Фото 5. Приклад мінометної міни: а) яка пройшла канал ствола; б) яка не пройшла по хвостовику

В нинішній час калібри мінометних мін коливаються від 37 мм до 240 мм. Багато калібрів того часу дійшли і до сучасних мінометів. Наведемо приклад калібрів мінометних мін Радянської та німецької армій (див. табл. 1).

Таблиця 1

Калібри мінометних мін Радянської та німецької армій

Радянські мінометні міни	Німецькі мінометні міни
37 мм; 50 мм; 82 мм; 107 мм; 120 мм; 160 мм; 240 мм	50 мм; 81,4 мм; 105 мм; 120 мм

Більшість калібрів мінометних мін дійшли і до нинішнього часу і використовуються в армії України та рф. До них відносяться мінометні міни калібрів 82 мм, 120 мм, 160 мм (знятий з озброєння, але залишаються деякі запаси – тому можливе його використання), а також 240 мм.

Мінометні міни калібру 82 мм бувають осколкові, димові, освітлювальні, агітаційні.

Фото 6. Осколочна мінометна міна 82 мм О-832

Фото 7. Підривник М-6 до 82 мм міни

Підривник М-6 (мінний шостого зразку) – підривник миттєвої дії, запобіжного типу і застосовується для спорядження мінометних мін 82 мм та деяких 120 мм. Зводиться на відстані 0,75-10 м від дульного зрізу.

Завдяки підвищеній миттєвості дії та високій чутливості підривник М-6 в порівнянні з підривником М-5 забезпечує більш надійну дію мін при стрільбі по кам'янистому ґрунту. Тому за наявності у військовій частині мін, укомплектованих різними підривниками, міни з підривником М-6 повинні застосовуватися в першу чергу при стрільбі по скелясто-кам'янистому ґрунту. Підривник М-6 безвідмовно діє при стрільбі по воді та болотистому ґрунту, тому може бути використаний при обстрілі переправ та різних надводних цілей.

Фото 8. ММ 82 мм освітлювальна (парашутна) С-832С

Дистанційна трубка Т-1 застосовується для остаточного спорядження освітлювальної та запальної (3-32) міни і призначається для займання вишибного заряду міни у встановленій точці траєкторії (дистанційна дія) або при зустрічі її з перешкодою у цілі (ударна дія). Трубка Т-1 для відліку часу забезпечена піротехнічним (пороховим) дистанційним пристроєм. Горіння

дистанційного складу починається в момент пострілу в результаті наколу капсуля-запальника жалом дистанційного ударника. Повний час роботи трубки при випробуванні у статичних умовах становить у середньому 45,8 с. З заводу-виробника трубка випускається з нагвинченим ковпаком, що герметизує, з установкою на УД (ударна дія). У такому вигляді вона повинна зберігатися на складах і у військах. Ковпак згвинчується з трубки безпосередньо перед стріляниною. Установка трубки на потрібний час дії проводиться за шкалою з поділками, що має позначки від 10 до 125 через кожні 10 поділів, за допомогою ручного ключа.

Фото 9. Трубка дистанційна Т-1 до ММ 82 мм

Фото 10. Мінометна міна Д-832 з димовим складом

Димова десятипера мінометна міна калібру 82 мм призначена для постанови димових завіс для прикриття маневру військ. Димова міна за пристроєм відрізняється від осколкової наявністю запального стакану, яка ввернута у головний отвір корпусу. У запальний стакан вставлено розривний заряд, а в отвір стакану вкручено підричник. Корпус міни заповнений димоутворюючою речовиною. Димова міна на вигляд відрізняється від

осколкової тим, що на корпусі вище центруючого потовщення нанесена чорна кільцева смуга. При розриві димової міни виходила щільна хмара диму білого кольору висотою до 15-20 м і шириною до 20-25 м (при помірному вітрі). Уламки палаючого фосфору розлітаються на відстань до 10 м по фронту і до 15 м в глибину.

Дана міна може використовуватися з підривником М-5 (мінний 5 зразку) або М-6(мінний 6 зразку).

Фото 11. Мінний підривник М-5

Конструкції підривників М-5 і М-5С аналогічні, різниця полягає лише в тому, що у підривника М-5 корпус пластмасовий, а у підривника М-5С сталевий. Підривник М-5 є підривником миттєвої дії та призначається для комплектації димових мін. Основні частини підривника: корпус з мембраною, ударний механізм, пристрій, що детонує.

Фото 12. Фугасна ММ 120 мм Ф-843

Фугасна мінометна міна калібру 122 мм Ф-843 складається з корпусу з каморою для вибухової речовини, з вишибним патроном, також в головній частині є різьбовий отвір для вкручування підривника. Основною

вражальною дією даної мінометної міни є дія фугасу, що видно з її маркування. Можливе використання з підривниками ГВМЗ, ГВМЗ-7 та М-12.

Фото 13. Підривник до фугасної ММ 120 мм Ф-843

Підривник типу ГВМЗ (головний підривник миттєвої і сповільненої дії) має ударний механізм термо-пневматичної дії. Підривник незапобіжної дії. При пострілі і на польоті ніяких переміщень деталей усередині підривника не відбувається до моменту зустрічі з перешкодою, оскільки підривник готовий до дії і зводити його не потрібно.

Фото 14. Осколково-фугасна ММ 120 мм ОФ-843Б

Осколково-фугасна мінометна міна калібру 122 мм ОФ-843Б аналогічна за своєю будовою до мінометної міни 120 мм Ф-843 відмінність полягає у тому, що вражальною дією даної мінометної міни є не тільки дія фугасу, а й осколків, на які дробиться корпус. Можливе комплектування даної мінометної міни підривниками М-12, ГВМЗ-7, В-22.

Фото 15. Підривник М-12

М-12 (мінний 12 моделі) є головним, контактним підривником напівзапобіжного типу, що зводиться на відстані 2–30 м від дульного зрізу. Підривник може бути встановлений на миттєву дію («О») і сповільнену дію («З»). Для запобігання несанкціонованого вибуху у службовому поводженні надітий запобіжний ковпак.

Фото 16. Димова міна Д-5 калібру 120 мм

Димова мінометна міна калібру 122 мм Д-5 аналогічна за своєю будовою до інших мінометних мін. Дана мінометна міна спеціального призначення виконує завдання з постанови димових завіс у розташуванні противника, для прикриття проведення маневрів військ. Наповнення даної мінометної міни з димового білого фосфору, що при розриві даної міни і почне виділяти білий дим. Можливе комплектування підривниками М-12, В-22.

Фото 17. Підривник В-22

В-22 – підривник, призначений для комплектування 120 мм мінометних мін фугасних, осколково-фугасних та димових. За будовою ідентичний підривнику М-12.

Фото 18. Освітлювальна мінометна міна калібру 120 мм С-843

Мінометна міна С-843 калібру 120 мм призначена для освітлення ділянки місцевості та позицій ворога. Для ведення бойових дій уночі. За будовою аналогічна іншим мінометним мінам 120 мм радянського виробництва. Відмінною рисою є біла кільцева смуга, що повідомляє про призначення даної мінометної міни. Використовується з дистанційною трубкою Т-1, яка викликає розрив спорядження даної мінометної міни на певній траєкторії необхідній для освітлення.

Фото 19. *Запалювальна мінометна міна ЗВ34*

Мінометна міна калібру 120 мм ЗВ34 – призначена для влаштування пожеж на позиціях ворога. Аналогічна будові С-843, окрім парашуту в даній моделі мінометної міни він відсутній. Містить 6 запалювальних елементів. 4 великих і 2 маленьких. При розриві даної мінометної міни запалювальні елементи підпалюються і розсіюються по траєкторії прямовання снаряду. Комплектується дистанційною трубкою Т-1.

Фото 20. *120 мм мінометна міна ОФ-49 до нарізного міномету 2С9 (НОНА-С)*

Снаряд до 120 мм САУ 2С9 «НОНА» ОФ-49 відрізняється від інших мінометних пострілів наявністю мідного пояску, зовні схожий на артилерійський боєприпас, характерним є наявність бойового метального заряду у хвостовій частині боєприпасу та ударної трубки. Комплектується підіривником М-12. Є прикладом обертової мінометної міни.

Фото 21. 160 мм мінометна міна Ф-852

160-мм фугасна міна Ф-852 – вага 41 кг, містила 8 кг розривного заряду. Комплектувалася дана мінометна міна підривником **ГВМЗ-7**. Схожа за будовою до 240 мм мінометних мін, відмінність тільки в самому корпусі тут він більш пологий ніж у 240 мм мінометних мін, а також коротший стабілізатор.

Фото 22. Підривник до ММ 160 мм ГВМЗ-7

Підривник ГВМЗ-7 служить для комплектації осколочно-фугасних і димових мін. Підривник оснащений зовнішнім ковпачком, який захищає від попадання вологи всередину підривника. Ковпачок знімається з підривника тільки на вогневій позиції безпосередньо перед початком стрільби.

Фото 23. ММ 240 мм Φ-864(фугасна) до російського самохідного міномету 2С4 «Тюльпан»

Найбільший калібр мінометних мін, що використовується в російській та українській арміях – ММ 240 мм фугасного типу, можлива комплектація підриивниками типу **ГВМЗ-7** та **М-16**.

Основна відмінність від мінометної міни 160 мм полягає у довшому і більшому корпусі для розміщення спорядження, подовженому стабілізаторі та хвостовому оперенні.

Фото 24. Підриивник М-16 (мінний)

3. Поняття реактивних боєприпасів, загальна будова та класифікація

Реактивний снаряд – це вид ракети, що вистрілюється з артилерійсько-ракетної пакетної установки залпового вогню.

Ракета – це одиничний об'єкт, що запускається індивідуально (зенітні, протикорабельні, протитанкові, сигнальні ракети).

При горінні порохового заряду усередині реактивної камери снаряда, в хвостовому кінці якої є одне або декілька отворів(сопла), порохові гази з великою швидкістю виходять через отвори (сопла) назад, і під дією реактивної сили порохових газів снаряд рухається вперед.

Для стрільби реактивними снарядами застосовуються прості, дуже легкі установки, пристосовані для одночасного випуску декількох реактивних снарядів, що дає можливість проводити несподівані і масовані вогняні нальоти. Зважаючи на недостатню купчастість бою реактивні установки і снаряди застосовуються головним чином для стрілянини за площами.

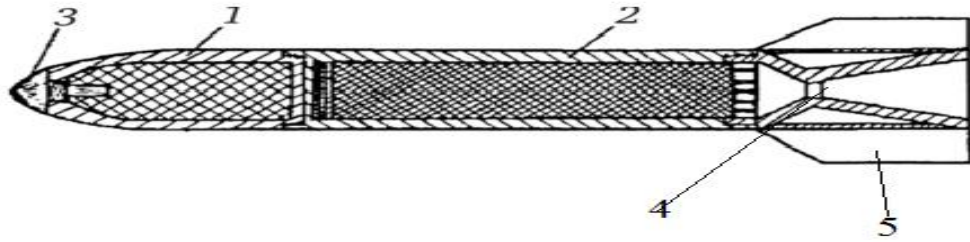
Загальна класифікація реактивних снарядів за бойовим призначенням наведено на схемі 5.

Схема 5. Класифікація реактивних снарядів за бойовим призначенням

За способом стабілізації у польоті реактивні снаряди поділяються на некеровані та кориговані.

Загальна будова реактивного снаряду і основні частини реактивного снаряду наведено на рис. 3.

Рис. 3. Загальна будова реактивного снаряду:
 1 – головна частина (часто бойова), 2 – ракетна частина (двигун),
 3 – підричник, 4 – сопло, 5 – стабілізатор

Контрольні питання

1. З яких двох основних частин складається артилерійський постріл?
2. Які існують види артилерійських боєприпасів спеціального призначення?
3. Наведіть приклади артилерійських боєприпасів основного призначення.
4. Які існують мінометні міни за призначенням?
5. Що розуміють під реактивним снарядом?
6. Дайте визначення поняття «ракета».
7. Наведіть приклади ракетних снарядів.
8. Які існують реактивні снаряди за бойовим призначенням?

ТЕМА 9. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ФУГАСНІ, ОСКОЛОЧНІ, ОСКОЛКОВО-ФУГАСНІ СНАРЯДИ ТА ШРАПНЕЛІ, БРОНЕБІЙНІ СНАРЯДИ ТА КАРТЕЧІ, БЕТОНОБІЙНІ, ХІМІЧНІ ТА ЗАПАЛЮВАЛЬНІ СНАРЯДИ

1. Загальна будова та основні калібри артилерійських снарядів

До боєприпасів відносять досить широке коло предметів озброєння:

- артилерійські та мінометні постріли;
- реактивні снаряди і бойові частини ракет;
- авіаційні бомби, торпеди тощо;
- набої і гранати стрілецької зброї.

Основні калібри часів Другої світової війни радянської і німецької армій наведено у табл. 1.

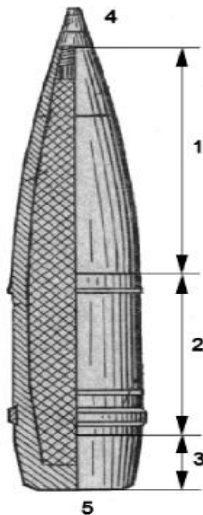
Таблиця 1

КАЛІБРИ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ СНАРЯДІВ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ І НІМЕЧЧИНИ ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Калібри артилерійських снарядів СРСР	Калібри артилерійських снарядів німецької армії
20 мм, 25 мм, 37 мм, 45 мм, 57 мм, 76 мм, 85 мм, 100 мм, 107 мм, 122 мм, 152 мм, 180 мм, 203 мм, 210 мм, 280 мм, 305 мм, 356 мм	20 мм, 30 мм, 37 мм, 47 мм, 50 мм, 55 мм, 75 мм, 88 мм, 105 мм, 128 мм, 149 мм, 150 мм, 173 мм, 180 мм, 210 мм, 240 мм, 280 мм, 355 мм, 380 мм, 420 мм, 600 мм, 800 мм

Більшість артилерійських снарядів за своєю будовою – це сукупність таких **основних елементів**:

- оболонка;
- спорядження відповідно до призначення снаряда;
- підривник;
- додаткові елементи: ведучі та стабілізуючі пристрої, трасер.

Рис. 1. Будова артилерійського снаряду:
1 – головна частина, 2 – циліндрична частина, 3 – запояскова частина (хвостова), 4 – вершина снаряду з підривником, 5 – дно снаряду

Всі артилерійські боєприпаси починаються з калібру 20 мм. В основному боєприпаси малого калібру використовуються в автоматичних зенітних, танкових або авіаційних гарматах. Небезпека снарядів малого калібру до зенітних установок полягає у наявності в підривнику механізму самоліквідації.

Зенітні снаряди в основному є осколково-запалювально-трасуючого та бронейно-запалювального типу, осколково-фугасно-запалювальні, осколково-фугасно-запалювально-трасуючі.

Осколково-запалювально-трасуючі снаряди (далі – ОЗТ) призначаються для ураження цілей, не захищених бронєю, та для запалення пального в баках. ОЗТ снаряд складається з таких елементів:

- ведучого пояска;
- підривника, що ввертається в головний отвір снаряда на лаку;
- двох шашок вибухової речовини: нижньої і верхньої, вставлених у верхню камеру;
- корпус трасера, що міститься в нижній камері корпусу снаряда.

Трасер являє собою стаканчик, в який запресовані трасуючий і займистий склади. З метою запобігання стану непридатності займистого складу від впливу вологи трасер закривається зверху целулоїдним кружком і підтискається при закатці трасера в камері сталеву шайбою.

Шашки вибухової речовини 23-мм ОЗТ снаряда виготовлені із вибухової речовини А-ІХ-2. Загальна вага шашок – 11 грам.

Між верхньою та нижньою шашками ставиться одна картонна прокладка, що має форму кільця. Для того, щоб шашки не могли переміщатися в корпусі снаряда, зазор між основою корпусу підривника і верхньою шашкою заповнюється кільцевими картонними прокладками. Шашки ставляться в корпус на парафіно-церезинового сплаві.

Фото 1. Загальний вигляд 20 мм снаряду

Постріл осколково-фугасно-запалювальний (далі – ОФЗ) використовується в авіаційних гарматах типу АМ-23, а також до зенітних установок ЗУ-23 та зенітних самохідних установок ЗСУ-23-4. Ознакою того, що снаряд відноситься до даного виду пострілів, є наявність у своєму складі запалювальної суміші і кольорового кільцевого маркування у вигляді червоної смуги.

Фото 2. *Постріл ОФЗ-23мм (осколково-фугасно-запалювальний) з підривником Б-23А*

Фото 3. *Підривник Б-23А до зенітних 23 мм снарядів (з піротехнічним самоліквідатором)*

Броньбійно-запалювально-трасуючі снаряди (далі – БЗТ) призначаються для ураження цілей, захищених бронєю завтовшки до 25 мм, а також для запалення пального в баках, захищених бронєю.

Снаряд складається з корпусу, мідного ведучого пояска, сердечника, балістичного наконечника, з'єднаного з корпусом шляхом закатки в спеціальні жолобки на корпусі, і запальної шашки. Балістичний наконечник

виготовляється із тонкого листового заліза. Він надає головній частині БЗ снаряда приблизно форму ОЗТ снаряда.

Вага шашки $6 \pm 0,1$ г. Шашка має форму рюмки. Зовнішня поверхня шашки покривається сплавом парафіну з церезином для усунення зазору між шашкою та балістичним наконечником. Внутрішня поверхня шашки покривається лужно-каніфольним лаком.

Осколково-трасуючі снаряди ОР-167 використовувалися під час Другої світової війни. У повоєнні роки на озброєння було прийнято снаряд ОР-167Н. Снаряди використовували підрильник МГ-37 із самоліквідатором, який спрацював після видалення снаряда на дистанцію близько 4000 м.

Фото 4. *Постріл 37 мм зі снарядом ОР-167 (осколково-трасуючий) з підрильником МГ-37*

Підрильники снарядів

Під підрильником (трубкою) розуміють спеціальні механізми і пристрої, призначені для вибуху снаряда після пострілу в необхідній точці траєкторії (до удару або після удару в перешкоду).

Підрильник МГ-37 має піротехнічний механізм самоліквідації з часом спрацювання 10-12 с. Використовується для комплектування зенітних артилерійських пострілів калібру 37 мм.

Фото 5. Підривник МГ-37 до пострілу УОР-167

Снаряд БР-240 калібру 45 мм бронейний, тупоголовий, з обтічником, споряджений донним підривником МД-5.

Фото 6. Снаряд БР- 240 калібру 45мм з підривником МД-5

Підривник МД-5 (малогабаритний донний) використовується для комплектування бронейних артилерійських та танкових снарядів калібру 45 мм, 76 мм. Має інерційну дію спрацювання зі сповільненням. Також аналогічні йому підривники МД-6, МД-7, МД-8.

Фото 7. Підривник МД-5

БР-271 – бронебійний снаряд унітарного заряджання, тупоголовий, з балістичним наконечником, калібру 57 мм, комплектується підривником МД-7, МД-10.

Фото 8. Бронебійний снаряд БР-271 калібру 57 мм

Підривником МД-7 також можуть споряджуватися АС 100 мм, АС 152 мм, які мають бронебійну дію. Аналогічній дії МД-5.

Фото 9. Підривник МД-7

БР-271К – бронебійний снаряд унітарного заряджання, гостроголовий, калібру 57 мм, комплектується підривником МД-7, МД-10.

Фото 10. Снаряд БР-271К калібру 57 мм

Підривником МД-10 також можуть споряджуватися АС 100 мм, які мають бронебійну дію. Аналогічний дії підривників серії малогабаритних донних (МД).

Фото 11. Підривник МД-10

Броньбійний снаряд БР-271П калібру 57 мм не має у своєму складі вибухової речовини (тільки трасер), катушечної форми, підкаліберний.

Фото 12. Броньбійний снаряд БР-271П калібру 57 мм

У 1941 році було прийнято на озброєння осколкові снаряди О-271. З 1943 року замість них використовувалися снаряди О-271У у двох варіантах, з одним або двома провідними поясками (відрізнялися масою вибухової речовини – 204 г в першому випадку і 220 г – у другому). Разом зі снарядом використовувався підривник КТМ-1, що мали два ударники – інерційної дії (нижній) та миттєвої дії. При використанні снаряда зі знятим запобіжним ковпачком спрацьовував ударник миттєвої дії, що забезпечувало осколкову дію снаряда (приблизна площа, уражена осколками, становила 20 м по фронту і 3 м по фронту в глибину).

При використанні снарядів із надітим ковпачком спрацьовував інерційний ударник, котрий діяв з деяким уповільненням; снаряд при цьому встигає заглибитись у перешкоду, що забезпечувало фугасну дію (утворюється невелика вирва). У роки війни були скарги на низьку якість осколкових снарядів (неодноразово відзначалися неповноцінні розриви

снарядів або відсутність розривів). У повоєнні роки були використані осколкові снаряди О-271УЖ (з двома залізокерамічними поясками).

Фото 13. *Осколковий снаряд О-271*

Підривник КТМ-1 – підривник подвійної дії: ударної та інерційної, використовується для комплектування осколкових снарядів 76 мм та 85 мм незапобіжного типу. Варто звернути увагу, що у цього підривника не один ударник, а два: один – головний, а інший – інерційної дії. Отже, підривник КТМ-1 спричинює на оснвний заряд дві дії – миттєву та уповільнену. Характер дії залежить від того, знято чи не знято перед заряджанням ковпачок підривника: якщо знято – то виходить осколкова дія снаряда; якщо не знято – то фугасна. На корпусі має витавруване маркування КТМ-1, що свідчить про модель підривника і тим самим полегшує його ідентифікацію.

Фото 14. *Підривник КТМ-1*

Артилерійський снаряд ОФ-350В – осколково-фугасний, калібру 76 мм, комплектується підривниками РГМ-2, В-429 та ін.

Фото 15. АС 76 мм ОФ-350В (осколково-фугасний)

Підривник РГМ-2 (рдултовський головний мембранний) – підривник до артилерійських боєприпасів калібру 76 мм, 122 мм, 152 мм. Підривник запобіжного типу.

РГМ-2 має три установки дії підривника:

- 1) фугасна (інерційна) дія – кран відкритий, ковпачок нагвинчений;
- 2) осколкова (миттєва) дія – кран відкритий, ковпачок згвинчений;
- 3) сповільнена (рикошетна) дія – кран закритий, ковпачок нагвинчений.

Заводська установка підривника встановлена на фугасну дію. У мирний час, при проведенні стрільби, установка підривника – заводська. Підривник РГМ-2 застосовується до осколкових, осколково-фугасних, фугасних і димових снарядів.

Ударний механізм подвійної дії включає ударник миттєвої дії з жалом, ударник інерційної дії з капсулем-запальником і запобіжного пристрою; від тиску повітря у польоті ударник захищений мембраною. При пострілі осідаюча гільза зміщується вниз, стискує пружину, що зводить запобіжну, і захоплює лапками запобіжне кільце.

Після вильоту снаряда з каналу ствола осідаюча гільза із запобіжним кільцем під дією пружини, що зводиться, підіймається вгору і обидва ударники звільняються від стопорних шариків. Зведення підривника закінчується в 2-5 м від дульного зрізу.

Фото 16. Підривник РГМ-2 до АС

БК-354 – кумулятивний, протитанковий снаряд калібру 76 мм, укомплектований підривником ГПВ-2.

Фото 17. АС калібру 76 мм БК-354 (кумулятивний, не обертовий)

Підривник ГПВ-2 – є головним підривником з п'єзоелементом, застосовується для комплектування кумулятивних, не обертових снарядів калібру 76 мм, 85 мм, 100 мм, 122 мм.

Фото 18. Підривник ГПВ-2

Снаряд О-365К призначений для ураження живої сили або повітряних цілей уламками від корпусу. Використовується із 85 мм танковою гарматою або із зенітною гарматою калібру 85 мм. Комплектується підривником КТМ-1, КТМ-1У або дистанційною трубкою Т-5.

Фото 19. Снаряд О-365К калібру 85 мм

Рис. 21. Снаряди та постріли до 85 мм гармати

Постріл УОФ-12 – унітарний, осколково-фугасний до 100 мм гармати. 100-мм осколково-фугасний підвищеної потужності постріл УОФ12 з осколково-фугасним снарядом 3ОФ35 призначений для ураження живої сили, польових укріплень, інженерних споруд польового типу, вогневих позицій артилерії, мінометів, ракетних установок, піхотних вогневих засобів.

МТ-12 – радянська буксирована протитанкова гармата, створена наприкінці 1960-х років. Є модернізацією гармати Т-12 (індекс ГРАУ – 2А19), що включала у себе розміщення гармати на новому лафеті.

Фото 21. *Постріли УОФ-12 до МТ-12 «Рапіра» зі снарядом ОФ-12 та запакованим у цинк підривником В-429*

Головний підривник В-429 ударної дії, запобіжного типу, з далеким зведенням, призначається для комплектації осколкових та осколково-фугасних пострілів до гармат калібрів 85-152 мм. Підривник В-429 має наступні чотири установки:

- на осколкову дію (кран встановлений на 0, ковпачок відгвинчений (видалений));
- на фугасну дію (кран встановлений на 0, ковпачок нагвинчений);
- на фугасну дію із уповільненням (кран встановлений на 3, ковпачок нагвинчений);
- на рикошетну дію (кран встановлений на 3, ковпачок відгвинчений (видалений)).

Вага підривника близько 435 гр. На корпусі підривника вибито тавро В-429.

Фото 22. *Підривник В-429*

Бронейний підкаліберний снаряд УБМ-2 – різновид бронейного снаряда для ствольної зброї, призначений для ураження важкоброньованих об'єктів, зокрема, танків. Бронейний підкаліберний снаряд УБМ-2 не має ні

підривника, ні заряду вибухової речовини; його броньобійна дія цілком зумовлена кінетичною енергією снаряда.

Фото 23. *BM-2 (підкаліберний) до пострілу УБМ-2 калібру 100 мм гармати МТ-12 «Рапіра»*

БК-3 (кумулятивно-осколковий) снаряд – призначений для ураження кумулятивним струменем броньованих цілей, легких укриттів, живої сили. Стабілізатор відкривається після проходження по каналу ствола на траєкторії прямування до цілі. Можливе комплектування підривниками типу ГПВ-2, ГПВ-3.

Фото 24. *Снаряд БК-3 до пострілу УБК-3 калібру 100 мм гармати МТ-12 «Рапіра» з ГПВ-2*

Підривник ГПВ-3 – головний, п'єзоелектричний, ударної дії, запобіжного типу, з механізмом дальнього зведення. Ковпачок слугує спеціально для ураження броньованих цілей з сітчастим броньовим екраном.

Дія підривника подібна до дії підривника ГПВ-2. Відмінною конструктивною особливістю підривника є те, що підривник ГПВ-3 має вибірковість дії по броньованим цілям, захищених сітчастим екраном, забезпечуючи розрив снаряда при зустрічі з бронею. Запобіжного ковпачка

підривник не має, тому ніяких підготовчих операцій із ним перед стрільбою робити не потрібно.

Фото 25. Підривник ГПВ-3 (головний п'єзоелектричний підривник)

БР-471 – бронебійний, гостроголовий, трасуючий снаряд, калібру 122 мм, має порівняно невеликий заряд вибухової речовини в донній частині снаряду. Його головна частина вироблена із суцільного металу для пробиття броні. Комплектується донним підривником МД-8. Снаряд БР-471 має масу 25 кг (маса вибухової речовини (тротил) – 156 г).

Фото 26. Артснаряд БР-471 калібру 122 мм

Підривник типу МД-8 (малогабаритний донний) – підривник ударно-інерційної дії, використовується для комплектування бронебійних снарядів калібру 76 мм, 85 мм, 100 мм, 122 мм та 152 мм.

Фото 27. Підривник МД-8

Димовий артснаряд Д-4 – артилерійський снаряд калібру 122 мм, має кольорову кільцеву смугу для ідентифікації чорного кольору. Призначена для постановки димових завіс для прикриття маневрів військ. Димоутворююча речовина створена на основі фосфору.

Фото 28. Артснаряд Д-4

ОФ-462 – осколково-фугасний артилерійський снаряд калібру 122 мм, призначений для ураження живої сили на відкритій місцевості та за легкими укриттями та військової техніки противника, руйнування польових оборонних споруд, пробивання проходів у загородженнях і мінних полях і вирішенні інших завдань. Снаряд ОФ-462 може комплектуватися різними типами артилерійських підривників, які будуть спрацьовувати безпосередньо від реакції перешкоди таких як РГМ-2, РГМ-6, В-429, ГВМЗ-7.

Фото 29. *ОФ-462 осколково-фугасний снаряд калібру 122 мм*

Фото 30. *Підривник ГВМЗ-7*

Підривник ГВМЗ-7 (головний вибухник миттєвої і сповільненої дії) – призначений для комплектування артилерійських снарядів основного призначення, таких як ОФ-462. Підривник має установку на миттєву і сповільнену дію – пневматичний ударний механізм приводить в дію основний заряд спорядження боєприпасу.

Освітлювальний снаряд С-463 Ж призначений для освітлення цілей на зайнятій противником місцевості у нічний час. Укомплектований дистанційною трубкою Т-7.

Фото 31. *Снаряд С-463Ж калібру 122 мм*

Дистанційна трубка Т-7 (головна дистанційної дії) призначена для ініціації вишибного заряду на траєкторії польоту снаряду (агітаційні та освітлювальні). Т-7 – це дистанційна трубка сповільненої дії (РТТФ) із функцією миттєвої ударної дії. Вона використовується снарядами-носіями касет, наприклад у 122-мм освітлювальному пострілі С-463. Вона також може застосовуватися із застарілими способами доставки листівок, такими як базовий металевий снаряд А1 калібру 122 мм, який був помічений в Україні.

Фото 32. *Дистанційна трубка Т-7*

Шрапнельний снаряд Ш-1 – призначений для ураження живої сили противника готовими уражальними елементами (шрапнеллю), калібру 122 мм. Використовується по скупченнях живої сили. Готові уражальні елементи можуть мати різну форму – кулькову (сферичну), роликову (циліндричну), стріловидну (флешшети). Становлять значну небезпеку при розриві, оскільки кількість уражальних елементів досягає 3 500 одиниць. Комплектується даний тип снарядів дистанційними трубками, такими як ДТМ-75.

Фото 33. *Снаряд Ш1*

Дистанційна трубка ДТМ-75 – призначена для комплектування шрапнельних снарядів Ш1, викликає розрив цього снаряду у повітрі безпосередньо на позиціях ворога. Дистанційна трубка ДТМ-75 механічного типу, що має можливість установки на необхідний час спрацювання в залежності від траєкторії польоту боеприпасу.

Фото 34. *Дистанційна трубка ДТМ-75*

ДЦ-471 – АС калібру 122 мм спеціального призначення, який слугує для вказання цілей і пристрілки, а також можливе його використання для сигналізації при спрацюванні ударного механізму підіривника типу РГМ-2. РГМ-6 породжує добре видимий димовий грибовидний стовп, а вночі – добре видимий протягом 3 с сніп яскравого полум'я. Має відмінність – дві кільцевих смуги **чорного і білого кольору**.

Фото 35. АС 122 мм ДЦ-471 (цілевказівний)

Підривник РГМ-6 (рдултовський головний мембранний) застосовується для комплектування ОФ, Д та пристрілювально-цілевказівних снарядів. РГМ-6, призначеного для БП наземної артилерії, уповільнення забезпечує піротехнічний уповільнювач постійної дії, що вражає оборонні споруди польового типу (наприклад, бліндажі, тобто багатошарові перешкоди).

Фото 36. Підривник РГМ-6

БК-14 – це поширений 125-мм протитанковий кумулятивний постріл із хвостовими стабілізаторами й трасером (HEAT-FS-T) для гладкодульних танкових гармат російського виробництва. Він має один кумулятивний заряд в основній бойовій частині.

В-15 – це детонаційний підривник ударної дії. Підривник В-15 – п'єзоелектричний, головодонний. Подовження в головній частині не містить тандемного заряду. Цей кумулятивний протитанковий снаряд зазвичай входить до боєкомплекту більшості основних бойових танків Т-72 й Т-80.

Зазвичай позначення пострілу нанесено **чорною фарбою** за допомогою трафарету, але спостерігалися нефарбовані й немарковані снаряди.

У випадку використання з пороховими зарядами 4Ж40/4Ж52 повний постріл позначається як ЗВБК10М. Це ті ж самі порохові заряди, які використовуються з іншими 125-мм пострілами до гладкодульних танкових гармат російського виробництва. БК-14 можна сплутати з БК-29. Найпростіша ознака, за якою можна розрізнити їх – це незначна різниця у формі кінця подовження.

Фото 37. БК-14М (кумулятивний) до танкової гладкоствольної гармати калібру 125 мм

Фото 38. Підривник В-15 до БК-14

Г-530 – бетонобійний снаряд 53-Г-530 калібру 152 мм з початковою швидкістю 457 м/с проникав у віддалену на 1 км залізобетонну стінку при попаданні по нормалі (остаточна швидкість 398 м/с) на 80 см і розривався всередині неї, забезпечуючи пробивання 114 см бетону. Має відмінне кільцеве позначення **синього кольору**. Головна частина відлита з цільної частини металу. Комплектується донним підривником КТД.

Фото 39. *Снаряд Г-530 (бетонобійний) калібру 152 мм*

КТД – донний підривник для комплектації 122 мм, 152 мм та 203 мм бетонобійних артилерійських снарядів. Має три установки – на безпечне поводження, на дію зі сповільненням або миттєву дію. Зовні є можливість часто переплутати даний тип підривника з великим болтом. Небезпечний, оскільки жало від КД захищає тільки невелика пружина. Перед підготовкою до пострілу переводиться із безпечного стану на необхідну дію із затримкою або миттєвою дією спрацювання.

Фото 40. *Підривник КТД*

Касетний боеприпас – різновид боеприпасів, який при розриві викидає **суббоеприпаси** – боеприпаси меншого розміру. Зазвичай застосовується для знищення особового складу та транспортних засобів. Застосовуються також для руйнування злітно-посадкових смуг та ліній електропередач, розпилення хімічної чи біологічної зброї. Становить значну небезпеку, оскільки накриває велику площу.

Фото 41. *Артилерійський снаряд 3-О-13 калібру 152 мм*

Артилерійський снаряд 3-О-13 касетного типу, з 8-ма осколковими суббоеприпасами типу 3-О-16, укомплектований трубкою ДТМ-75. Аналогічний боеприпас є калібру 203 мм.

Фото 42. *Суббоеприпас 3-О-16*

О-16 – суббоеприпас, яким можливе спорядження 152 мм або 203 мм АС. Підривники типу 9Е246 або 9Е246М ззовні ідентичні, але модифікований тип підривника (М) має у своєму складі самоліквідатор. Тому умовно всі суббоеприпаси даного типу мають самоліквідатор.

ОФ-43 – це 203 мм осколково-фугасний снаряд для самохідних гаубиць 2С7 «Піон» і 2С7М «Малка». Снаряди використовуються з двома мішечками порохових зарядів (картуз). Артилерійський снаряд окремо-картузного зарядження.

Фото 43. *Артснаряд ОФ-43 калібру 203 мм*

В-491 – це механічний підричник ударної дії зі зведенням під дією інерції. В-491 оснащений селекторним болтом для встановлення режиму спрацювання – із затримкою або миттєвої дії. Ці снаряди поміщуються у дерев'яну систему пакування, подібну до тієї, яка використовувалася в радянських військах ППО.

Фото 44. Підричник В-491

Фото 45. *Приклад укупування артснаряду калібру 203 мм*

Контрольні питання

1. Які предмети озброєння відносяться до боєприпасів?

2. З яких основних елементів складається будова більшості артилерійських снарядів?
3. З таких елементів складається осколково-запалювально-трасуючі снаряди?
4. Яке основне призначення осколково-запалювально-трасуючих снарядів?
5. У яких видах озброєння використовуються осколково-фугасно-запалювальні постріли?
6. Якою ознакою (особливістю маркування) відрізняються снаряди, до складу котрих входить запалювальна суміш?
7. Для чого призначенні трубки і підрильники снарядів?
8. Наведіть приклади позначення та кольорового маркування підрильників до снарядів.

ТЕМА 10. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ГРАНАТОМЕТНІ І ПІДСТВОЛЬНІ БОЄПРИПАСИ, ЇХ ВИДИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

1. Загальні відомості про гранатометні постріли, поняття гранатометного пострілу та їх види

Гранатомети як клас самостійної, а не допоміжної зброї, з'явилися досить давно. Прообразом гранатометів стали крем'яні, а спочатку і гнотові ручні мортирки, призначені для стрільби ручними гранатами. Вони були відомі вже в XVI столітті.

Гранатометна граната – різновид гранати, постріл якої здійснюється за допомогою гранатометів (ручних протитанкових, автоматичних, підствольних, димових тощо); як правило, запускається під тиском порохових газів безпосередньо із ствола.

Гранатометна граната, яка з'єднана з пороховим зарядом, називається **гранатометним пострілом**.

У сучасних гранатометах застосовуються осколкові гранати, кумулятивні гранати, кумулятивні гранати типу «тандем» (для боротьби з посиленою і динамічною бронєю), а також спеціальні гранати: димові, освітлювальні, запалювальні та газові.

На цей час **терміном гранатомет позначається декілька класів зброї:**

- реактивні гранатомети (одноразові і багаторазові);
- дульні (ствольні та безствольні);
- станкові і ручні;
- підствольні.

У безствольних гранатометних пострілів ствол самої гвинтівки використовується для доставлення боєприпасу.

За призначенням гранатомети поділяються на:

- протитанкові;
- протипіхотні.

РПГ-7 – протитанковий гранатомет, який призначений для боротьби з танками, самохідно-артилерійськими установками та іншими броньованими засобами противника, а також для знищення живої сили противника, що знаходиться в легких укриттях, а також у спорудах міського типу, а також для придушення живої сили противника, в тому числі має індивідуальні засоби захисту (бронезилет), розташованих на відкритій місцевості, в укриттях та будинках та для ураження неброньованої техніки.

Незважаючи на різноманітність існуючих пострілів для РПГ-7, всі вони мають схожу структуру і відрізняються лише типом та будовою головної частини.

Фото 1. Будова гранатометного пострілу ПГ-7Л до протитанкового гранатомету РПГ-7 та загальний вигляд самого гранатомету

Гранатометиний постріл ділиться на три частини:

- 1) головну частину, що забезпечує безпосереднє ураження мети;
- 2) реактивний двигун, що забезпечує розгін гранати на траєкторії польоту;
- 3) пороховий заряд, що забезпечує виліт гранати із гранатометної труби.

Фото 2. Номенклатура та загальний вигляд всіх пострілів до РПГ-7 (зверху-вниз): ПГ-7В; ПГ-7ВМ; ПГ-7ВС; ПГ-7ВЛ «Луч»; ПГ-7ВР «Резюме»; ТБГ-7В «Танин»; ОГ-7 «Осколок»

При пострілі з гранатомета від удару бойка спрацьовує капсуль-спалахувач і підпалює пороховий заряд. Гази, що утворилися при згорянні порохового заряду, підпалюють трасер, надають гранаті за допомогою турбінки обертальний рух і викидають її з каналу ствола, повідомляючи початкову швидкість 120-140 м/с.

Після вильоту гранати з каналу ствола розкриваються оперення стабілізатора, відбувається зведення підривника і на відстані, що забезпечує безпеку стрілка, запалюється пороховий заряд реактивного двигуна. Швидкість гранати зростає до 300 м/с.

Під час зустрічі гранати з перешкодою (ціллю) спрацьовує підривник і потім розривний заряд. Після 4-6 с польоту, якщо граната не зустріне ціль чи станеться відмова підривника, спрацьовує самоліквідатор.

Стрільба з гранатомета немає віддачі. Це досягається закінченням порохових газів назад через сопло та розтруб стовбура. Реактивна тяга, що виникає при цьому, спрямована вперед по осі гранати, врівноважуючи таким чином силу віддачі.

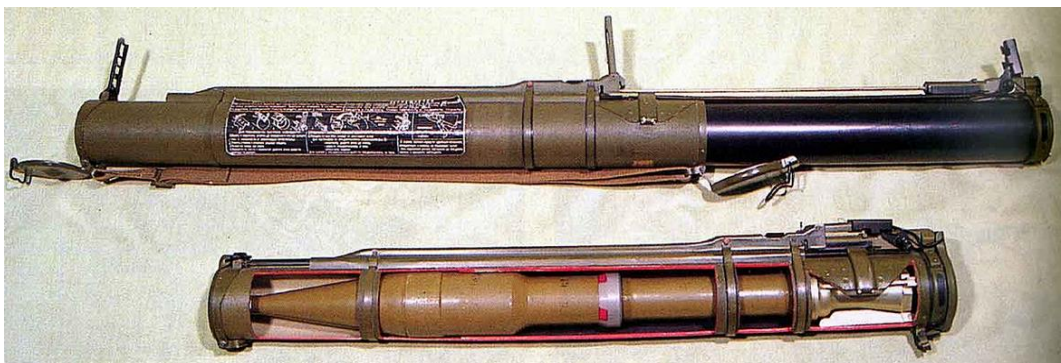
Фото 3. Підривник ВП-7М (підривник п'єзоелектричний) до РПГ-7

При відмові електричної частини гранати та за умови, якщо через 4-6 с після пострілу її головна частина не знайшла ціль, то повинна відбутися **самоліквідація гранати**. Якщо граната не стріляна (не відкрито оперення стабілізатора, нема слідів горіння пороху біля сопел реактивного двигуна) – то підривник вважається безпечним.

Фото 4. Протитанкова граната ПГ-18 до ручного протитанкового гранатомету РПГ-18 «Муха»

РПГ-18 – це перша радянська ручна реактивна протитанкова граната. Широко використовується і у сучасній війні. Призначена для боротьби з танками, БМП, самохідними артилерійськими установками та іншими броньованими об'єктами противника, а також може бути використаною для знищення живої сили ворога, що знаходиться в легких укриттях і спорудах міського типу. Прийшла на заміну застарілій гранаті РКГ-3.

Фото 5. Загальний вигляд РПГ-18 та її зображення у розрізі

Протитанкова граната ПГ-9 до станкового протитанкового гранатомету СПГ-9 «Спис» призначена для ураження броньованої техніки противника. Протитанкова граната кумулятивної дії з п'єзоелектричним підриивником ВП-9, який при зминанні розташованого всередині п'єзоелементу видає електричний імпульс, що ініціює розрив гранати. Якщо стабілізаційне оперення у складеному стані, то вважати, що підриивник не зведено. Має піротехнічний самоліквідатор.

Фото 6. ПГ-9 до СПГ-9 «Стис»

Підривник ВП-9 – п'єзоелектричний, головодонний, ударно-миттєвої дії, з далеким зведенням та самоліквідатором. Він служить для забезпечення розриву головної частини гранати при зустрічі з метою (перешкодою) та складається з головної та донної частин.

Головна частина підривника (як і в ВП-16, див. рис. 9) має п'єзоелемент (п'єзогенератор), який при ударі гранати об перешкоду виробляє електричний струм.

Фото 7. Підривник ВП-9

ПГ-22 «Нетто» – це друге покоління протитанкових гранат для гранатометів одноразового використання. Містить більший обсяг кумулятивного заряду на основі октогену, ніж ПГ-18. Прийнята на озброєння Радянської Армії у 1980 році. У 1979 р., через сім років після того, як на озброєння було прийнято «Муху», на полігоні представили для випробування ручний протитанковий гранатомет РПГ-22 «Нетто».

Створення нового зразка обумовлювалося недостатньою для того часу бронейністю гранатомета РПГ-18, а також необхідністю створити гранатомет одноразового застосування з однотрубною конструкцією.

Пусковий пристрій гранатомета – тонкостінна труба, з якою насадка поєднана телескопічно. Насадка призначається для подовження у бойовому положенні дульної частини труби. При розведенні труба та насадка складають ствол пускового пристрою. Труба ПУ виготовляється зі склопластику (той самий матеріал використаний у гранатометі РПГ-18), а для виготовлення насадки – поліамід ПА6-211-ДС.

ПУ РПГ-22 закривається кришками до моменту переведення зброї у бойове становище.

Фото 8. Протитанкова граната ПГ-22

Підричник ВП-22 – донний підричник ударної дії з механізмом самознищення. Маркування залишається розбірливим для ідентифікації навіть на використаних пострілах.

Якщо знайдений боєприпас розташовано в пусковій установці, то ПГ-22 можна відрізнити за розсувною пусковою трубою, якої немає в ПГ-26.

Фото 9. Головна частина підричника ВП-16 (з п'єзоелементом) до ПГ-22 і його донна частина ВП-22 (з електродетонатором)

ПГ-26 – це друге покоління протитанкових гранат для гранатометів одноразового використання. Цей виріб оснащений жорсткою нетелескопічною пусковою трубою й містить більшу масу кумулятивного заряду у порівнянні з попередньою моделлю. Постріл іноді називають «Аглень». Варіант РШГ-2 (реактивна штурмова граната) з термобаричною боеголовкою зараз перебуває в обігу. Гранатомет РШГ-2 має конфігурацію з боеголовкою циліндричної форми. У гранати є самоліквідатор.

Фото 10. Протитанкова граната ПГ-26 і РПГ-26

M72 LAW (англ. M72 Light Anti-Tank Weapon) – американська реактивна протитанкова граната, що перебуває на озброєнні Збройних сил США з 1963 року та в арміях багатьох інших країн. Постачається в кількох версіях. Вважається, що в Україну постачалися лише останні версії, оснащені реактивними двигунами більшого розміру та вісьмома вертикальними стабілізаторами. Спорядження бойової частини – вибухова суміш ОКТОЛ (70 % октогену (HMX) / 30 % тротилу (TNT)), а секції двигуна використовують двокомпонентне ракетне паливо.

Ротор призначений як запобіжник детонаційного ланцюга, який спрацьовує через 20 м після виходу з дула. Донний детонаційний підривник M412A1 – ударно-інерційної дії без сповільнення. Реакційне зведення. Пускову трубу M72 можна сплутати з РПГ-18 або РПГ-22. Версії M72A5 були помічені в Україні.

Фото 11. Реактивна протитанкова граната M72 LAW

АТ-4 – це безвідкатний протитанковий реактивний гранатомет одноразового застосування. Стабілізація реактивного пострілу в польоті здійснюється за допомогою вертикального оперення. Пускова труба виконана з армованого склопластику. Чека виймається оператором перед пуском. Вона розташована поряд із тильною стороною пускової труби. Чека діє як стопорний пристрій на підпружинений ударник, що рухається вздовж запальної трубки. Чека зазвичай маркується чіткими білими літерами. На покинутій пусковій установці можна бачити маркування від одного торця до іншого.

Залежно від засобу класифікації цей виріб може бути віднесений до безвідкатних пострілів або до реактивних снарядів. Є також версія АТ4 CS (для замкнених просторів), яка дозволяє вести стрільбу з позицій у приміщеннях. Замість подрібнювача пластмасової врівноважувальної маси в цій версії використовується розбризкування солоної води в аерозольному стані.

Фото 12. Безвідкатний протитанковий реактивний гранатомет одноразового застосування АТ-4 і протитанкова кумулятивна граната до нього

ВОГ-17 – це вистрілювана осколкова граната. Зазвичай її вистрілюють із гранатомета АГС-17 і можуть використовувати як засіб легкої локальної непрямої вогневої підтримки.

ВМГ – це детонувальний підривник ударної дії, який зводиться під дією інерції та відцентрової сили. Версія ВМГ-М, що використовується на ВОГ-17М, застосовує функцію самознищення через піротехнічний сповільнювач, який ініціюється під дією інерції на етапі пострілу.

Слід зазначити, що ВМГ-М містить невеликий ротор, який утримує запальний пристрій поза лінією з вогневим каналом, поки запобіжні механізми не будуть зняті на етапі зведення. У ВМГ немає такого ротора, отже він містить запальний пристрій в одну лінію з вогневим каналом, а тому не є безпечним. ВОГ-17 із підривниками ВМГ, навіть коли виявлені як

вибухові боєприпаси, які не вибухнули (*далі* – НВБ), вимагають поводження відповідним чином.

Граната вистрілюється за допомогою однокомпонентного заряду на основі нітроцелюлози, що ініціюється внаслідок наколу капсуля ударником в АГС-17.

Під час удару ударник, який тепер на одній лінії з капсулем ВОГ-17М, долає відносно слабку контрзапобіжну пружину, щоб ініціювати вогневий ланцюг.

Ззовні ВОГ-17 і ВОГ-17М практично ідентичні. Маркування – це найпростіший спосіб виявити різницю. На чорному корпусі гранати нанесене маркування вибухової речовини **А-ІХ-1**.

Фото 13. Вистрілювана осколкова граната ВОГ-17М

ВМГ – це детонувальний підривник ударної дії, який зводиться під дією інерції та відцентрової сили. Версія ВМГ-М, що використовується на ВОГ-17М, має механізм самознищення через піротехнічний сповільнювач, який ініціюється під дією інерції на етапі пострілу.

Фото 14. Підривник ВМГ-М до гранат сімейства ВОГ

Саморобна граната ВОГ-17 спостерігалася в Чечні, Сирії та Україні. Її іноді називають «хаттабка». «Хаттабкою» також можуть називати інші саморобні або модифіковані гранати, як, наприклад, гранати зроблені з ВОГ-25. Запал УЗРГМ-2 спрацьовує як і у випадку будь-якої іншої осколкової гранати.

Фото 15. Саморобна граната ВОГ-17М (перероблена у ручну гранату)

Постріл гранатометний ВОГ-25 (постріл осколковий гранатометний) – осколковий боєприпас калібру 40 мм для підствольних гранатометів, що поєднує в собі гранату і металевий заряд у гільзі.

Підривник гранати ВМГ-К є головним, ударним, миттєвої та інерційної дії, напівзапобіжного типу з піротехнічним далеким зведенням і самоліквідатором. Не дозволяє використовувати гранату на малих дистанціях і в приміщеннях, оскільки зводиться після пострілу на дистанції 10-20 м від стрільця.

Фото 16. Постріл гранатометний ВОГ-25

ВОГ-25П (підстрибуючи граната) – це 40-мм вистрілювана граната. Вона може застосовуватися з усіма російськими та українськими 40-мм гранатометами.

ВМГ-К зводиться під дією інерції та відцентрової сили. Версія ВОГ-25П є осколковою гранатою, що підстрибує після приземлення.

Дві версії ВОГ-25М та ВОГ-25П були помічені в Україні.

Фото 17. Граната ВОГ-25П

Фото 18. Граната ВОГ-25П (перероблена під ручну гранату із запалом УЗРГМ)

2. Поняття керованих протитанкових засобів ураження, їх види

Протитанковий ракетний комплекс (ПТРК) – сукупність функціонально пов'язаних бойових і технічних засобів, що забезпечують виконання завдань з ураження броньованих цілей протитанковими керованими ракетами (ПТКР). Сучасні ПТРК включає пускову установку (ПУ), одну або кілька ракет, апаратуру перевірки та обслуговування.

9К111 «Фагот» – є напівавтоматичною системою протитанкової керованої зброї (АТGW) з дротяним керуванням в зоні прямої видимості (SACLOS), яка була розроблена на початку 1970-х років. Система складається з ракети 9М111 і пускової установки 9П135. Кодове позначення НАТО для 9К111 – АТ-4 Spigot.

Ракета транспортується в герметичному транспортно-пусковому контейнері зі скловолокна. Під час запуску стартовий двигун 9Х147 викидає ракету з пускової труби, а маршовий двигун 9Х145 запускається на відстані приблизно 10 метрів від пускової установки. Ракета 9М111 оснащена однією кумулятивною протитанковою боєголовкою 9Н122, яка містить приблизно 1,8 кг вибухової речовини на основі октогену з мідною кумулятивною виймкою і здатна пробити 40 см катаної однорідної броні.

Оператор відстежує ціль протягом усього польоту, а пускова установка автоматично передає на ракету поправки наведення за допомогою тонкого

дроту, який виходить із хвостової частини ракети. Інфрачервоні джерела випромінювання на хвостовій частині ракети допомагають відстежувати політ ракети.

Існує тандемний варіант бойової частини 9M111, позначений як «9M111М». Розрахунок протитанкової керованої ракети зазвичай складається з трьох осіб, одна з яких несе пускову установку, а інші двоє – по дві ракети. За умови підтримки бойової машини піхоти (БТР/БМП), зазвичай доступні ще вісім ракет. Ракети 9M111 «Фагот» (AT-4 Spigot) і 9M113 «Конкурс» (AT-5 Spandrel) мають зовнішню схожість.

Фото 19. Керована протитанкова ракета 9M111 «Фагот» і пускова установка до неї

9M113 є напівавтоматичною системою протитанкової керованої зброї (ATGW) з дротяним керуванням в зоні прямої видимості (SACLOS), яка була розроблена в середині 1970-х років.

Ракета 9M113 може бути запущена з пускової установки системи 9K111 «Фагот» (9П135). Крім того, вона встановлюється на бойові машини піхоти, оснащені пусковою установкою 9П148, наприклад БМП-2, БМД-2 і БРДМ-2. Кодове позначення НАТО для 9M113 – AT-5 Spandrel. Ракета транспортується в герметичному транспортно-пусковому контейнері зі скловолокна.

Ракета 9M113 оснащена однією кумулятивною бойовою частиною 9Н131, що споряджена приблизно 1,8 кг вибухової речовини на основі октогену з мідною кумулятивною виїмкою. Вона здатна пробити 60 см катаної однорідної броні. Версія 9M113М оснащена лампа-фарою, яка відрізняє її від 9M113.

Обидві версії оснащуються тандемною бойовою частиною для подолання активного динамічного бронезахисту (ERA). Спеціалістам зі знешкодження ВВП рекомендується забезпечити знищення кожної бойової частини й усіх залишків твердого палива ракетного двигуна.

Фото 20. Протитанковий ракетний комплекс 9К113 «Конкурс» і 9М113 (сама керована реактивна протитанкова ракета)

Ракетний комплекс 9К133 «Корнет» оснащується протитанковою ракетою сімейства 9М133 «Корнет» із хвостовим стабілізатором, що вистрілюється з пускової труби й наводиться за лазерним променем. Кодове позначення НАТО – AT-14 Spriggan. «Корнет» часто встановлюється на машини БМП-3 або може застосовуватися екіпажем із портативної триноги.

Ракета може бути оснащена: 1) тандемною бойовою частиною (9М133) з кумулятивним зарядом (HEAT), яка адаптована для використання проти броньованих цілей; 2) або удосконаленою (термобаричною) бойовою частиною (9М133Ф), яка призначена для використання в районах міської забудови. Варіант 9М133 споряджається вибуховою речовиною на основі окфолу, варіант 9М133Ф містить суміш гексогену (RDX), алюмінію та ізопропілнітрату.

Ракета 9М133 «Корнет» має розгінний двигун, який містить приблизно 850 г палива й маршовий ракетний двигун з єдиним зарядом двокомпонентного твердого палива. Останній забезпечує ракеті сигнатуру струму з низькою видимістю в польоті. Наведення ракети в польоті досягається шляхом застосування крил, розташованих у передній частині ракети. Стабілізація польоту забезпечується хвостовими стабілізаторами в задній частині ракети. Тандемна бойова частина розділена більшою мірою, ніж у ранніх версіях радянських ПТКР.

Невеликий кумулятивний заряд знаходиться в носовій частині, головна бойова частина знаходиться безпосередньо перед хвостовими стабілізаторами. Дві бойові частини розділені основною секцією твердопаливного двигуна, розташованою в центральній частині ракети. Ще один твердопаливний вишибний заряд знаходиться у хвостовій частині. Сопла знаходяться поруч із меншими передніми стабілізаторами. Знебарвлення на цьому місці під дією тепла, на задньому вибивному заряді разом із пошкодженнями від удару, а також знаходження ракети за межами її пускової труби є надійними ознаками потенційно зведеного боєприпаса.

Фото 21. Керована протитанкова ракета 9М133 «Корнет» і пускова установка до неї

Ракетні комплекси «Скіф»/«Стугна-П» – це протитанкові керовані ракети, розроблені й виготовлені в Україні, що наводяться із застосуванням лазерного променя. Сама ракета має характерну форму з опуклістю біля передньої частини ракети, яка вказує на розташування одного з двох кумулятивних зарядів і осколкових бойових частин.

Коли ракетні комплекси розташовані на транспортних засобах, вони можуть позначатися як «Амулет», а в переносному варіанті – «Стугна-П». Також відомо, що експортні версії цього комплексу мають позначення «Скіф», тоді як версії на озброєнні в Збройних силах України мають позначення «Стугна-П». Український код позначення «РК-2М-ОФ». Для комплексу «Стугна-П» застосовуються ракети як у 130-мм, так і в 152-мм конфігурації.

Основна бойова частина поєднує в собі ударне ядро (EFP) й осколкову оболонку. Вибуховий заряд невідомий, хоча вважається, що це вибухівка на основі октогену.

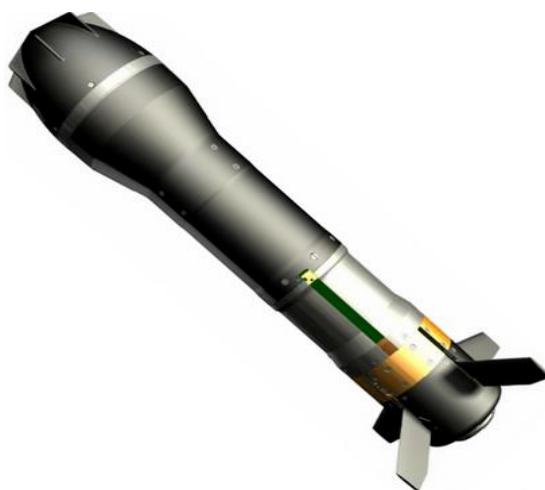
Фото 22. Переносна пускова труба Стугна-П і керована протитанкова ракета до неї, праворуч – переносний протитанковий комплекс

Керований протитанковий ракетний постріл NLAW K170A2 був прийнятий на озброєння збройних сил Великобританії у 2009 році й широко використовується в Україні для ураження танків на коротких дистанціях. Як одноразова пускова установка, ця зброя теоретично може захоплювати й знищувати цілі на мінімальній відстані від 20 м, максимально – до 800 м.

Після того як ракета залишає пускову установку, вона не керується ззовні й використовує інерційну систему наведення на основі прогнозованої лінії видимості (PLOS). Це вимагає від стрільця перед запуском відстежувати ціль протягом 3-6 секунд. Якщо ціль рухається, то здійснюється прогнозування траєкторії польоту ракети. Можна вибрати два режими атаки: атака у верхню площину, або атака прямим наведенням.

NLAW обладнана противідкотною системою, що дозволяє робити запуск із замкнутого приміщення. Стартовий двигун містить приблизно 120 г двокомпонентного палива й відділяється від ракети після пострілу. Маршовий двигун містить приблизно 750 г двокомпонентного палива й запускається на безпечній дистанції від стрільця.

Бойова частина NLAW використовує нечутливу вибухову речовину з полімерним сполучним матеріалом, сумарна чиста маса вибухової речовини – менш ніж 1 кг. Спеціалістам зі знешкодження ВНП методом підриву рекомендується використовувати достатньо великий донорський заряд у разі утилізації ракет NLAW, що не спрацювали. Спеціалістам зі знешкодження ВНП рекомендується застосовувати безпечний період очікування 30 хвилин, перш ніж наблизитися до ракети NLAW, що впала не розірвавшись. В ідеальному випадку до ракети слід наблизитися з боку хвостової частини, а також слід ураховувати фактори небезпеки, характерні для кумулятивної бойової частини й лазерного безконтактного підричника.

Фото 23. *Керований протитанковий ракетний постріл NLAW (Next generation Light Anti-armour Weapon)*

FGM-148 – переносна протитанкова керована ракета з дальністю дії до 4 км. Вона є ефективною проти всіх основних сучасних бойових танків. Ракета Javelin містить тандемну бойову частину, розташовану перед переднім оперенням стабілізатора. Основними компонентами носової частини є

відстежна система, провідний заряд, основний кумулятивний заряд, ракетний двигун на твердому паливі й двигун м'якого запуску. Двигун м'якого запуску дозволяє вести вогонь із замкнених приміщень. У головній частині міститься інфрачервона головка самонаведення. Бойова частина зазвичай застосовується для атаки по верхній площині.

Енергетична речовина, яка застосовується для ініціювання провідного й основного заряду, є нечутливою вибуховою речовиною на основі РВХ.

Спеціалістам зі знешкодження ВВП рекомендується планувати знищення боєприпасів методом підризу відповідним чином. Також рекомендується застосовувати безпечний період очікування 30 хвилин, перш ніж наблизитися до ракети Javelin, що впала, не розірвавшись. В ідеальному випадку до ракети слід наблизитися з боку хвостової частини, а також слід урахувати фактори небезпеки, характерні для кумулятивної бойової частини.

Фото 24. *Переносна протитанкова керована ракета FGM-148 «JAVELIN»*

3. Поняття керованих зенітних засобів ураження, їх види

Зенітний ракетний комплекс (далі – ЗРК) – сукупність функціонально пов'язаних бойових і технічних засобів, що забезпечують автономне виконання завдань зі знищення повітряних цілей зенітними ракетами.

До складу ЗРК входять:

- система виявлення й цілевказівки;
- одна або кілька зенітних керованих ракет (ЗКР) і пускових установок ракет;
- засіб керування ЗКР;
- технічні засоби.

9М32М – це ракета комплексу ПЗРК 9К32 «Стріла-2». За класифікацією НАТО має назву «SA-7b GRAIL». Була розроблена на початку 1970-х років у складі першого ПЗРК радянського виробництва. На цей час це застаріла

модель, і легко уражається сучасними активними засобами протидії. Проте вона залишається ефективною проти незахищених літальних апаратів.

Основними компонентами цього ракетного комплексу є пускова труба 9П54М із ракетою 9М32М усередині, термобатарей 9Б17 та пусковий механізм 9П58. Ракета SA-7b значно коротша в порівнянні з SA-16 та не має аеродинамічного штиря на обтічнику інфрачервоної головки самонаведення в носовій частині ракети. Найпростішою ознакою пускової труби є особлива форма термобатарей 9Б17. На верхню частину корпусу труби між пусковим механізмом і батареєю нанесено чорне ідентифікаційне маркування. Слід зазначити, що цей ракетний комплекс, на відміну від російських ПЗРК пізнішої розробки, оснащений неохолоджуваною інфрачервоною головкою самонаведення, яка не потребує використання блока живлення/охолодження (BCU).

Термобатарея застосовується за допомогою змонтованого в передній частині поворотного перемикача; після цього вона нагрівається. Обпалена фарба – це ознака використаної батареї. Термобатарея витягається з пускової труби ракети з використанням важеля, змонтованого на корпусі ракети. Пусковий механізм монтується на пусковій трубі ракети за допомогою шарнірної скоби.

Попри вік та порівняно низькі тактико-технічні характеристики в зіставленні із сучасними стандартами, значна частина комплексів із ракетою SA-7b досі перебуває в обігу й застосовувалася в Україні.

Фото 25. ПЗРК «Стріла-2» (зверху) і ракета 9М32 до цього комплексу

Ракета 9К310 «Ігла-1» – це друге покоління російського сімейства ПЗРК ППО «Стріла» для стрільби з плеча, розроблене конструкторським бюро машинобудування (КБМ). Ракета 9М313 у складі ПЗРК «Ігла-1» має набагато більшу здатність до протидії та оснащена потужнішим маршовим двигуном, який разом з удосконаленою системою керування й наведення забезпечує значно кращі кінематичні характеристики в порівнянні з ракетами ПЗРК «Стріла» (за класифікацією НАТО SA-7b Grail та SA-14 Gremlin). У ракетному двигуні 9М313 використовується високоенергетичне сумішеве паливо на основі перхлорату амонію, алюмінію та полімерного сполучного матеріалу, а також вважається, що до цієї суміші додається нітрамінова композиція на основі гексогену. Додана бризантна вибухова речовина також забезпечує додатковим зарядом бойову частину для детонації невитраченого палива в разі її спрацювання. BCU, призначений для використання з ракетою 9М313, має індекс 9Б238. Пусковий механізм, призначений для використання з ПЗРК

«Ігла» 9К310, має індекс 9П519. ВСУ на пусковій трубі ПЗРК «Ігла» зорієнтований у нижньому напрямку, а не паралельно пусковій трубі, як на ПЗРК «Стріла-3»/SA-14. SA-16 має відмітний аеродинамічний штир на

Фото 26. ПЗРК «Ігла-1» (зверху) і ракета 9М313 до цього комплексу

дротяній тринозі, установлений над куполоподібним вікном головки самонаведення. Маркування має бути помітним, щоб спростити ідентифікацію, але якщо це не так, то слід мати на увазі, що ця ракета на 20 см довше свого еквівалента SA-7b.

ОКФОЛ – це пластифікована вибухова речовина на основі октогену, що відрізняється від речовини ОКФОЛ доданням обсягом алюмінію для збільшення кількості тепла, що виділяється під час вибуху. У складі ВСУ передбачено балон зі стисненим азотом.

Ракета K130 Starstreak, або високошвидкісна ракета (HVM) – це ракета, що входить до складу ракетного комплексу типу «земля-повітря», розробленою спеціально для використання проти літальних апаратів, котрі атакують на низьких висотах. Вона ефективно уражає цілі під будь-яким кутом пуску й може запускатися з броньованої машини (Stormer), з полегшеної багатодульної пускової установки (LML) або з плеча.

Ракета оснащена трьома бойовими елементами, доставлення яких до цілі відбувається спочатку носієм із реактивним двигуном. На відміну від інших ракет, ПЗРК Starstreak використовує наведення в промені лазера, а не інфрачервоне самонаведення через поширення засобів протидії інфрачервоним системам. Ракета використовує на активній ділянці траєкторії реактивний двигун першого ступеню Brambling, що доставляє ракету на безпечну відстань від пускової установки, після чого застосовується маршовий двигун другого ступеню. Кожен із трьох стрілоподібних підкаліберних уражальних елементів містить основний боєзаряд на основі гексогену (RDX).

Також цей ракетний комплекс має маркування Thales ForceSHIELD.

Фото 27. Загальний вигляд ракети K130 «Starstreak»

Контрольні питання

1. Чим за принципом дії відрізняється гранатометна граната від ручної?
2. Що називається гранатометним пострілом?
3. Для чого призначений гранатомет РПГ-7?
4. З яких частин складається гранатометиний постріл?
5. Для чого призначена ручна реактивна протитанкова граната РПГ-18?
6. Призначення протитанкового ракетного комплексу (ПТРК). Які компоненти входять до його складу?
7. Призначення зенітного ракетного комплексу. Що входить до складу ЗРК?

ТЕМА 11. БОЄПРИПАСИ ДО РЕАКТИВНИХ СИСТЕМ ЗАЛПОВОГО ВОГНЮ ТА ЇХ ВИДИ. ВИБУХНИКИ ТА ТРУБКИ ДО НИХ

1. Реактивні системи залпового вогню та постріли до них

Реактивна система залпового вогню (далі – РСЗВ) – один із типів артилерійських систем, призначених для ураження відкритої й укритої живої сили противника, неброньованої техніки та бронетранспортерів у районі зосередження артилерійських і мінометних батареї, командних пунктів та інших цілей, а також для проведення дистанційного мінування місцевості.

В основі дії системи лежить **реактивний принцип**. Комплекс озброєння включає багатозарядну пускову установку, реактивні снаряди (некеровані ракети, реактивні глибинні бомби), транспортну або транспортно-зарядну машину та інше обладнання. Система несе в собі зазвичай більше десятка реактивних снарядів, кожен з яких має свій окремий ствол для запуску.

Загальна будова реактивних снарядів наведена на рис. 1.

Рис. 1. Загальна будова пострілу до реактивної системи залпового вогню: 1 – засіб ініціації; 2 – блок системи управління; 3 – бойова частина (фугасні, осколково-фугасні, об’ємно-детонуючі, касетні, запальні, освітлювальні, димові, агітаційні, навчальні); 4 – стартовий та маршовий двигуни; 5 – блок стабілізації

Розглянемо види реактивних систем залпового вогню різних калібрів та їх ТТХ.

БМ-21 «Град» – реактивна система залпового вогню калібру 122 мм. Призначена для загальної вогневої підтримки дивізій і бригад, ураження живої сили, бронетехніки і неброньованої техніки, польових укріплень, постановки мінних полів, димових завіс і радіоперешкод, створення осередків загоряння, освітлення поля бою, ведення агітації. Максимальна дальність атаки – 42 км. Кількість снарядів для залпу – 40 штук.

Реактивна система залпового вогню БМ-21 (9К51) складається з: пускової установки (Індекс ГРАУ 2Б5), 122 мм некерованих реактивних снарядів (зокрема 9М22, 9М23, М-21ОФ, 9М22У, 9М22С, 9М42, 9М43, 3М16, 9М519-1...7), системи управління вогнем, транспортно-зарядної машини (наприклад, 9Т450 на основі ЗІЛ-131 зі стелажми 9Ф37).

Для підготовки даних для стрільби в складі батареї РСЗВ БМ-21 була машина управління 1В110 «Береза». Замість неї можуть використовуватись інші системи управління вогнем, зокрема, 1В126 «Капустник-Б».

Польова 122 мм дивізійна реактивна система залпового вогню БМ-21 «Град» призначена для ураження відкритої і прикритої живої сили, неброньованої техніки і бронетранспортерів у районі зосередження, артилерійських і мінометних батарей, командних пунктів та інших цілей.

Фото 1. Загальний вигляд реактивної системи залпового вогню БМ-21 «Град» і полишена система, в якій знаходяться реактивні снаряди в направляючих

Ракети серії 9М22 – це, імовірно, одні з найпоширеніших артилерійських ракет в історії. Назва «Град» належить пусковій установці 122 мм ракет, але вона перейшла й на самі ракети. Бойова частина ініціюється звичайним ударним підривником МРВ. Конструкція підривника піддалася широкомасштабному копіюванню в кількох країнах. Цей підривник має стандартне інерційно-реакційне компонування з повзунковим механізмом, який діє як запобіжний пристрій.

Ракета 9М22У – це вдосконалена версія. Типова пускова установка БМ-21 містить 40 ракет (4 ряди по 10 ракет). Однак не кожний залп виконується з усіх 40 пускових труб. Пускова установка може вести вогонь прямою наводкою по цілях на відстані від 5 до 20 км. Стрільба поодинокими ракетами ведеться не часто. Надійність підривника МРВ невисока, отже, часто доводиться стикатися з ракетами, що не розірвалися.

Фото 2. 122 мм некерований реактивний снаряд до РСЗВ БМ-21 «Град»

МРВ-У – це стандартний підривник ударної дії, яким комплектуються 122 мм фугасні реактивні снаряди 9М22У. Він був спроектований на початку 1970-х років. Основною відмінністю від попередніх версій МРВ є форма носового обтічника. Основна конструкція підривника схожа за принципом на конструкцію підривника М-12 до мінометних мін.

Фото 3. Підривник МРВ-У до 9М22У

Фото 4. Приклад розбитого реактивного двигуна до 9М22

Фото 5. Приклад головної частини до реактивного снаряду 9М22 з маркуванням

БМ-27 «Ураган» – реактивна система залпового вогню калібру 220 мм. Система призначена для ураження відкритої й прихованої живої сили, неброньованої, легкоброньованої та броньованої техніки мотопіхотних і танкових рот, артилерійських підрозділів, тактичних ракет, зенітних комплексів, гелікоптерів на стоянках, командних пунктів, вузлів зв'язку, об'єктів військово-промислової структури.

Кількість снарядів для залпу: 16 штук.

Фото 6. Система залпового вогню 9К27 «Ураган» (вигляд збоку)

Ракети серії 9М27 запускаються РСЗВ 9К57 «Ураган». Система також має позначення БМ-27. Ракети серії 9М27 використовуються за різними призначеннями. У засобах масової інформації ці ракети також іноді згадуються як «Ураган». Якщо ракета 9М27 використовується як носій, то вона може доставляти касетні боєприпаси.

Ракета 9М27К1 із бойовою частиною 9Н128К може нести до 30 касет 9Н210 із вибуховою речовиною. Ця ракета також може використовуватися для дистанційного мінування та розкидання зведених за допомогою датчиків бойових елементів касетних боєприпасів. Ракета 9М27К2 доставляє 24 протитранспортні міни ПТМ-1, ракета 9М27К3 – 312 протипіхотних мін, а ракета 9М59 – 9 протитранспортних мін ПТМ-3.

Осколково-фугасні бойові частини мають масу нетто вибухової речовини 51,7 кг (9М27Ф). Це великий фугасний заряд для артилерійського боєприпасу будь-якого типу. Система підричника серії 9М27 часто є копією механізму, який використовується в 122 мм ракетах «Град».

Контактні підричники МРВ можуть застосовуватися для бойових частин з осколково-фугасним зарядом (наприклад, 9М27Ф). Для версії, що використовується як носій, іноді передбачаються прості механічні дистанційні трубки, як-от ТМ-120. Якщо застосовується в бойових частинах-носіях боєприпасів (для бойових елементів, що уражають, або для мін, що

розкидаються), бойова частина ініціюється в певній точці траєкторії ракети, щоб здійснити розкидання боєприпасів на заданій цільовій площі. Задня секція реактивного двигуна продовжуватиме політ за балістичною траєкторією. Вона часто врізається в землю за межами місця, куди завдається удар.

Служби оперативного реагування та групи з утилізації ВВП можуть не мати можливостей для точного визначення корисного навантаження, поки не знайдуть і не витягнуть із ґрунту залишки реактивного двигуна. Спеціалістам зі знешкодження ВВП слід вести активний пошук підтверджувальних доказів, щоб спробувати визначити тип бойової частини. Наприклад, це можуть бути уламки касетних боєприпасів. Конструкція хвостової секції 220 мм ракети 9М27 та 300-мм ракети 9М55 однакова з погляду конфігурації, але ключова різниця полягає в діаметрі та формі паза заднього стабілізатора.

Фото 7. Реактивний снаряд до РСЗВ «Ураган» 9М27

Фото 8. Дистанційна трубка ТМ-120

Двигун від реактивних систем залпового вогню (в основному касетних) після спрацювання дистанційної трубки летить далі по інерції і потрапляє в інше місце ніж його головна частина.

Фото 9. Залишки реактивного двигуна від 9М27

Якщо знайдено залишки від касетної головної частини реактивного боєприпасу, то поблизу можуть знаходитись нерозірвані касетні елементи, які часто містять самоліквідатор! В місці знаходження даної головної частини поблизу дуже часто виявляються залишки або нерозірвані касетні елементи!

Фото 10. Залишки від касетної головної частини 9М27К

БМ-30 «Смерч» – реактивна система залпового вогню калібру 300 мм.
Кількість снарядів для залпу: 12 штук.

Фото 11. Реактивна система залпового вогню БМ-30 9К57 «Смерч»

300 мм ракети серії 9М55 запускаються РСЗВ 9К58 «Смерч». Пускова платформа також іноді має позначення БМ-30. Ракети серії 9М55 використовуються за різними призначеннями. У засобах масової інформації ці ракети також іноді згадуються як «Смерч». РСЗВ «Смерч» має у своєму складі 12 ракет. Є 25 відомих моделей із різними бойовими частинами, 19 із яких вважаються носіями боєприпасів певного типу.

Ракети всіх типів стабілізуються в польоті за допомогою вертикального оперення та мають у своєму складі твердопаливний реактивний двигун. Інші бойові частини є за своїм характером або осколково-фугасними, або термобаричними. Зокрема, варто відзначити бойові частини 9М55К, які доставляють 72 бойові уражувальні елементи 9Н235.

9М55К4 доставляє 25 протитранспортних мін ПТМ-3. Є три різні типорозміри реактивних двигунів. Вони забезпечують відповідні максимальні дальності стрільби (70, 90 та 120 км).

Існують різні точки зору щодо того, чи слід вважати зброю серії 9М55 некерованими або керованими ракетами, попри те, що окремий відсік наведення не передбачений у цьому боєприпасі. Конструкція хвостової секції ракет 9М27 та 9М55 однакова з погляду на конфігурацію, але ключова різниця полягає в діаметрі та розмірі паза заднього стабілізатора. Хвостові секції ракет часто з великою силою стикаються з ґрунтом. Вони можуть легко долати дорожнє покриття чи руйнувати будівельні конструкції.

Підтверджувальні докази для визначення типу та стану бойової частини слід знайти до того, як розпочинати переміщення секції двигуна, що заглибилася в землю.

Фото 12. Реактивний снаряд 9М57 (зліва), реактивний двигун до нього (зправа)

9К515 «Торнадо-С» (індекс С – від «Смерч») – російська реактивна система залпового вогню калібру 300 мм, розроблена як легка і універсальна версія системи «Смерч». Вперше була представлена у 2007 році як більш стратегічно і тактично мобільна пускова установка, хоч і була значно знижена вогнева міць. Ця модель спрямована на заміну нинішньому поколінню російських РСЗВ, в тому числі БМ-21 «Град», БМ-27 «Ураган» і БМ-30 «Смерч».

Система містить модернізовану бойову машину, оснащену новими некерованими реактивні снаряди калібру 300 мм з максимальною дальністю польоту до 120 км. У перспективі можливе збільшення дальності до 200 км.

Як показав аналіз вцілілих блоків системи наведення реактивних снарядів, в них широко використані звичайні «комерційні» мікросхеми, доступні на цивільному ринку.

Фото 13. Реактивний постріл 9М544 (зліва) та блок керування до даного реактивного снаряду (зправа)

M26 – некерований реактивний снаряд з касетною бойовою частиною. Стандартний снаряд для РСЗВ M270 та M142 HIMARS. Головна частина споряджена 644 кумулятивно-осколковими касетними бойовими елементами M77.

Фото 14. Реактивний постріл M26

Головний підричник M445 електронно-механічний, сповільненої дії. Час підриву програмується безпосередньо перед пуском системи управління вогнем РСЗВ з розрахунком. Підричник споряджений механізмом, що передує підриву на початковій стадії польоту снаряду і якщо пуск не відбувся. Після спрацювання підричника корпус головної частини скидається і підривом розривного сердечника, що проходить уздовж всієї головної частини, розкидаються бойові елементи.

Фото 15. Дистанційна трубка M445

M30 – це американський 227 мм реактивний снаряд, осколково-фугасний, шрапнельного типу, керована ракета класу «земля-поверхня», зі складаним оперенням і стабілізацією за рахунок обертання, яка запускається

з американської броньованої самохідної реактивної системи залпового вогню M270. РСЗВ є модернізацією некерованої ракети M26 під назвою GMLRS.

Фото 16. Реактивний постріл M30

Наведення відбувається за допомогою системи GPS. Також в даному реактивному снаряді присутній датчик наближення до цілі, можливе спрацювання навіть при наближенні до цілі, якщо таке було запрограмовано.

Фото 17. ESAF (електронно-безпечний пристрій), підривник до M30

2. Суббоєприпаси реактивних систем залпового вогню

Суббоєприпас – боєприпас малого калібру, який розміщений в касетних видах озброєння.

КОБЕ АПД-77 (ЗБ30) – касетний боєприпас, який призначений для ураження броньованої техніки та живої сили осколками. Такий вибухник **категорично заборонено транспортувати, тому що він має гідромеханічний механізм самоліквідації (синтетичний каучук).**

ЗБ30 – це сучасний удосконалений звичайний касетний боєприпас подвійного призначення, який доставляється за допомогою реактивних систем залпового вогню. Цей суббоєприпас також називають «КОБЕ», що означає «кумулятивно-осколковий бойовий елемент».

У разі розміщення в касеті, нижня частина корпусу ЗБ30 облягає верхню частину. Після виходу з касети нижня частина бойового елемента виштовхується пружиною вниз, створюючи необхідну відстань від дна кумулятивної виїмки до поверхні, що піддається ураженню. Донний

підривник переходить у зведений стан, коли стрічка відкручує механізм постановки в бойове положення під час руху боєприпаса траєкторією спуску.

Після зіткнення із землею ударник наколює чутливий до удару детонатор, який ініціює основний заряд. Підривник має вторинний механізм самознищення, який спрацьовує за 130-260 секунд. Касетний бойовий елемент має довжину 62,5 мм коли знаходиться в боєприпасі-носії. Після виходу з касети, під дією пружини, бойовий елемент висувається до своєї робочої довжини 118 мм.

ЗБ30 містить потужну вибухову речовину ОМА на основі октогену (НМХ) і мідну кумулятивну виїмку діаметром приблизно 40 мм. Звичайним засобом доставки до цілі є 122 мм ракети 9М218/9М541 РСЗО «Град», що містять 45 касетних бойових елементів, або 300 мм ракети 9М55К РСЗО «Смерч», що містять від 588 до 646 касетних бойових елементів.

Також повідомлялося про артилерійський снаряд калібру 152 мм (3-О-33), який містить 42 касетні бойові елементи. Бойові елементи, розкриті на повну довжину, слід уважати як такі, що переведені в бойове положення. Їх слід знищувати на місці.

Фото 18. Суббоєприпас КОБЕ ЗБ30 (АДП-77)

9Н235 або **9Н210** – призначений для ураження живої сили противника та легкоброньованої техніки. Зовні ідентичні. Відмінності полягають у тому, що 9Н210 має час самознищення 1,0 хвилини, а 9Н235 має час самознищення 2,0 хвилини.

9Н210 – це оперені осколково-фугасні суббоєприпаси. Засобом доставки 9Н210 виступає реактивний артилерійський снаряд 9М27К калібру 220 мм. Одна касета містить 30 суббоєприпасів. У 9Н210 використовується 270 г вибухової речовини на основі А-ІХ-10 і гексогену та готові елементи ураження тільки одного розміру (2 г). Цей суббоєприпас використовується з двома типами підривників – 9Е246 і вдосконаленою версією 9Е246М.

Підривник 9Е246 не має піротехнічного засобу самоліквідації відкладеної дії. Точне позначення підривника зазвичай наноситься на його металевий корпус, що виступає з корпусу суббоєприпаса. Модель

суббоеприпаса зазвичай указується чорним трафаретним написом на корпусі бойової частини.

Осколки, що утворюються від удару як 9Н210, так і 9Н235, дуже характерні. Зазвичай після кожного удару такими боеприпасами можна знайти характерні чорні стабілізатори. Ці боеприпаси не можна переміщувати та необхідно знищувати на місці.

Фото 19. Загальний вигляд суббоеприпасів 9Н210 та 9Н235

МЛ-5 (магнієвий сплав) – запальний елемент від бойової частини 9Н510 122 мм ракети 9М22С «Град». Призначений для створення великих пожеж у місцях рослинності та інших легкозаймистих матеріалів.

Фото 20. Запальний суббоеприпас МЛ-5

СПБЕ є протитранспортним суббоеприпасом із парашутом для сповільнення падіння й сенсорним підривиком. СПБЕ найчастіше асоціюється з касетними авіабомбами РБК-500, хоча також можуть існувати варіанти доставки боеприпаса реактивними системами залпового вогню. Аббревіатура СПБЕ російською означає «Самоприцеливающийся боевой элемент» («бойовий елемент самостійного прицілювання»).

Суббоеприпас СПБЕ має конструкцію бойової частини на основі ударного ядра, і це дає боеприпасу здатність пробити броньовані цілі на значній відстані між дном кумулятивної виїмки й поверхнею, що піддається ураженню (70 мм броні на відстані до 100 метрів). У суббоеприпасі використовується датчик на основі принципу інфрачервоного зондування або

в міліметровому діапазоні хвиль. Це забезпечує для суббоєприпаса можливість діяти як протитранспортна міна, якщо під час спуску на парашуті не буде виявлено жодної цілі.

Дворежимний інфрачервоний/міліметровий датчик установлений збоку великої бойової частини типу ударного ядра й використовується для виявлення великих металевих об'єктів, таких як броньовані машини. Спуск СПБЕ сповільнюється трьома невеликими парашутами, завдяки чому можна легко ідентифікувати територію, уражену СПБЕ.

Суббоєприпаси СПБЕ зазвичай доставляються авіаційною бомбою. Водночас касетна бомба РБК-500 СПБЕ містить 15 суббоєприпасів. Боєприпас РБК-500 містить центральний розривний металевий заряд, який ініціюється попередньо налаштованим підривником із годинниковим механізмом.

Уважається, що існують модифіковані версії СПБЕ-Д й СПБЕ-К, хоча неясно, які модифікації внесені до їхньої конфігурації. Настійно рекомендується застосовувати відповідний період очікування перед наближенням до місць, які можливо були уражені СПБЕ. Після ідентифікації не слід наближатися до суббоєприпасів СПБЕ з боку датчика цілі, а в ідеальному випадку слід використовувати дистанційні засоби нейтралізації.

Фото 21. *Суббоєприпас СПБЕ*

Фото 22. *Інженерні міни, які можуть бути суббоєприпасами до РСЗВ*

M77 – касетний суббоєприпас до реактивних систем залпового вогню GMLRS, призначений для ураження броньованих цілей (кумулятивним струменем) та особового складу (насічки на внутрішній стороні). Загальною будовою подібний до радянського КОБЕ ЗБ30 (АДП77), містить ударно-інерційний підричник. за допомогою стрічок відбувається його стабілізація у повітрі.

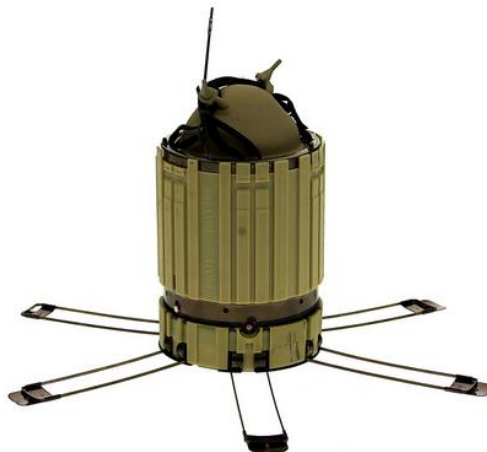
Якщо знайдено даний тип боєприпасу підходить для ідентифікації необхідно зі сторони стабілізуючих стрічок. Може містити самоліквідатор!

Фото 23. Касетні суббоєприпаси до GMLRS M77 (ліворуч) та M42 (праворуч)

AT-2 – протитанкова міна, яка є суббоєприпасом до 227 мм реактивного снаряду M26 з касетною головною частиною. Має магнітний підричник і тонкий дрот як датчик цілі, якщо дана міна доставляється дистанційними засобами мінування має парашут, на якому спускається для погашення удару. Має програмований самоліквідатор!

В залежності від обраного типу самоліквідації (шість) може перебувати у бойовому стані до 4 діб. Містить невизначеної конструкції пристрій для запобігання зриву міни з місця! Якщо, не спрацював самоліквідатор, сідає живлючий елемент.

Фото 24. Протитанкова міна AT-2

Фото 25. Приклад розташування суббоєприпасів у носії

«ТОЧКА-У» – це балістична ракета малої дальності (БРМД), здатна доставляти певну номенклатуру бойових частин, розроблених у 1970-х роках. За класифікацією НАТО має назву «SCARAB». Позначення МО США – SS-21. ОТР означає «оперативно-тактична ракета». Ця одноступенева ракета, оснащена твердопаливним двигуном, стабілізується з використанням вертикального оперення, а керування в польоті здійснюється за допомогою аеродинамічних поверхонь решітчастої конструкції. Цій ракеті присвоєно індекс Головного ракетно-артилерійського управління РФ (ГРАУ) «9М79». Вона оснащена інерційною системою керування. Ракета 9М79 може комплектуватися різними бойовими частинами: як із моноблочним, так і з касетним боєзарядом.

У головці з моноблочним боєзарядом (9Н123Ф) застосовується система з основним лазерним підриивником та вторинним ударним підриивником. У головці з касетним боєзарядом (9Н123К) застосовується підриивник із радіолокаційним висотоміром, запрограмований на скидання касетних боєприпасів на оптимальній висоті, виходячи з потрібної площі ураження зазначеними касетними боєприпасами.

У складі 9Н123К бойової частини передбачено 50 суббоєприпасів 9Н24. Якщо ракета «ТОЧКА-У» оснащена бойовою частиною 9Н123К, то вона може бути визнана касетним боєприпасом відповідно до статті 2 Конвенції про касетні боєприпаси. Головка 9Н123Ф із моноблочним осколково-фугасним боєзарядом містить 162 кг вибухової речовини ТГ-20 (20 % тротилу (TNT) / 80 % гексогену). Двигун одноступеневої ракети містить приблизно 900 кг композитного ракетного палива (перхлорат амонію, алюміній і сполучний матеріал).

Реактивний струмінь пального в суміші з водою є токсичним та має кислотні властивості. Під час виймання фрагментів двигуна ракети 9М79 «Точка-У», що лишилися після ракетного удару, слід проявляти обережність.

Наступні версії ракети ТОЧКА-У можуть мати назви у вигляді комбінації позначень за класифікацією НАТО та МО США, такі як SS-21a SCARAB A. Були розроблені варіанти ракети ТОЧКА для доставлення бойових частин з оснащенням ядерними та хімічними боєприпасами. Вважається, що ядерний варіант бойового оснащення отримав два види бойових частин із різними величинами тротилового еквівалента. Бойова частина з хімічним оснащенням містить приблизно 250 кг стійкої нервово-паралітичної отруйної речовини (імовірно – *уточнено нами*).

Фото 26. Ракета «Точка-У»

9Н24 – це осколково-фугасний касетний суббоєприпас, призначений для доставки керованими ракетами. 9Н24 використовувався в Україні й доставлявся балістичними ракетами малого радіуса дії 9М79 «Точка»

(класифікація НАТО – SS-21 Scarab). 9H24 використовує довгу білу стрічку, щоб стабілізувати себе в польоті й орієнтувати боєприпас в його оптимальному положенні – щоб забезпечити спрацювання підричника ударної дії. Кожен підричник містить елемент самознищення, який, як повідомляється, спрацьовує за 30-60 секунд після запуску.

Ракета 9M79 «Точка» може бути оснащена бойовими частинами кількох типів. Найпоширенішим варіантом є касетний варіант 9H123K, що містить 50 суббоєприпасів 9H24. Характерною рисою ракетних ударів із застосуванням 9H24 зазвичай є металеві торцеві кришки з маркуванням 9H24, що виявляють за межами зони ракетного удару. Також у зоні ракетного удару знаходять боєприпаси 9H24, а основний двигун і корпус ракети 9M79 – за межами зони удару. Аналіз положення виявлених предметів також може допомогти у визначенні напрямку місця, з якого був здійснений пуск ракети.

У 9M714 «Ока» (класифікація НАТО – SS-23 Spider) також використовується суббоєприпас 9H24. Існують докази, що бойова частина 9H722K5, пов'язана з «Іскандер-М» (класифікація НАТО – SS-26 Stone), може нести 54 великих суббоєприпаси, подібні за типом до 9H24.

Суббоєприпаси 9H24, які знаходяться за межами касети, слід уважати як такі, що перебувають у зведеному положенні й підлягають знищенню на місці. Білі стрічки є важливим індикатором того, що було завдано удару касетними боєприпасами. Відмінні ознаки завданого удару, в тому числі на твердих поверхнях, не обов'язково повинні вважатися достатнім доказом такого удару без підкріплення доказів у вигляді стрічок, уламків і металевих торцевих кришок.

Фото 27. 9H24 суббоєприпас касетної головної частини ракети «Точка-У»

Кодовим найменуванням «Іскандер» охоплюється сімейство балістичних ракет малої дальності та крилатих ракет, які запускаються за допомогою тих самих самохідних пускових установок (СПУ) (9P78-1). Найменування, яке використовується МО США й НАТО для цього сімейства ракет – SS-26 Stone. Максимальна заявлена дальність ракет Іскандер/ SS-26 Stone становить 500 км, хоча вони здатні доставляти бойові частини на

значно більшу відстань. Базова модель сімейства ракет Іскандер, відома як «9М720» або «Іскандер-М», призначена на заміну ракет 9М79 / SS-21 Scarab, які зараз розташовані в Росії на бойовому чергуванні.

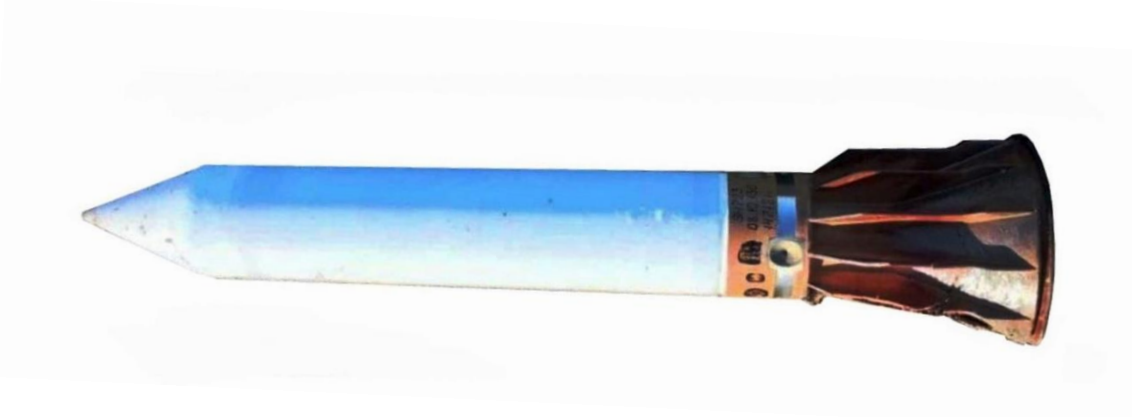
Ця двоступенева ракета, оснащена твердопаливним двигуном, стабілізується з використанням вертикального оперення та застосовує систему керування вектором тяги. Система керування ракетою поєднує в собі інерційну систему із системою супутникової навігації ГЛОНАСС та системою наведення на кінцевій ділянці траєкторії на основі цифрових засобів наведення по орієнтирах на місцевості та з використанням кореляційного алгоритму. Ракети Іскандер можуть комплектуватися різними бойовими частинами – як із моноблочним, так і з касетним боезарядом.

Ракета 9М723 оснащується невідокремлюваною бойовою частиною в одному з двох варіантів: 9Н722К1 вважається моноблочною, а 9Н722К5 – з касетним боезарядом. Вважається, що бойові частини обох типів застосовуються за допомогою радіолокаційного неконтактного підричника 9Е156. Також вважається, що для ракет Іскандер із ядерними бойовими частинами існує номенклатура варіантів бойового оснащення з різними радіусами ураження.

Фото 28. Касетні бойові елементи до ракет сімейства «Іскандер-М»

9Б899 – це хибна ціль, що розкидається ракетою 9М723 «Іскандер» (SS-26). Схоже, що цей пристрій являється програмованим багатоканальним інгібітором, який живиться від теплової батареї, що встановлена в задній частині пристрою. Програмування та керування пристроєм перед розкиданням здійснюється за допомогою семиконтактного порту, що розташовується безпосередньо перед хвостовими стабілізаторами. Антени пристрою, схоже, вбудовані в зовнішні циліндри, що оточують електронні системи. Пристрій, швидше за все, налаштований для роботи як засіб проникнення і викидається ракетою «Іскандер» на середньому та кінцевому етапі траєкторії. Ймовірно, що пристрій налаштований для блокування зв'язку між наземними радарми та ракетними системами класу «земля-повітря».

Фото 29. *Теплова пастка ракети «Іскандер-М»*

Ракета 9М723 має шість циліндричних портів у своїй основі, які призначені для розміщення пристроїв 9Б899 під час транзиту, запуску та польоту. Пристрої 9Б899, які вийшли з ладу, можуть все ще містити функціонуючі термобатарей, тому слід поводитися із ними відповідним чином.

Відсутність слідів вигорання на хвостових стабілізаторах може вказувати на те, що термобатарей не спрацювала.

Контрольні питання

1. Для яких військових цілей призначені реактивні системи залпового вогню (РСЗВ) та які їх особливості як одного із типів артилерійських систем?
2. Який принцип закладений в основу дії системи (РСЗВ).
3. Яке призначення суббоеприпасів та в чому полягає їх особливість?
4. Назвіть види сучасних реактивних систем залпового вогню?

ТЕМА 12. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ, ВИДИ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ САМОРОБНИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

1. Загальні відомості, класифікація та поняття саморобних вибухових пристроїв

Саморобний вибуховий пристрій (СВП) – вибуховий пристрій, який виготовлений не промисловим способом, в котрому використаний хоча б один з елементів конструкції саморобного виготовлення або застосована непромислова, нерегламентована збірка.

Міна-пастка (пастка) – вибуховий (не вибуховий) пристрій навмисно встановлений для нанесення втрат у живій силі противника. Вибух здійснюється при спробі зрушити з місця чи скористатись тим чи іншим, на вигляд безпечним предметом (меблі, побутова техніка, озброєння та ін.)

Класифікація СВП

1) за конструктивними особливостями

- спосіб збудження(спосіб ініціації) вибуху;
- тип датчика цілі;
- призначення СВП (проти живої сили, техніки, споруд);
- особливостей знищення та знешкодження;
- місце встановлення;
- спосіб ураження.

2) за способом збудження вибуху:

- вогневого;
- електричного;
- механічного;
- хімічного;
- комбінованого.

Класифікація СВП за типом датчика цілі підривного механізму:

- контактні (натискні, розвантажувальні, вібраційні, нахильні, розтяжні, обривні);
  - не контактні (годинникові, ємкісні, оптичні);
  - керовані (за дротами, радіокеровані);
  - комбіновані (коли датчик цілі містить декілька різних за принципом будови датчиків цілі).

Загальна будова СВП

Основні елементи:

- заряд ВР;
- підрильний механізм;
- засіб ініціювання вибуху.

Додаткові елементи:

- корпус (оболонка);
- осколки;
- засоби кріплення та маскування.

Для підривання деяких вибухових пристроїв достатньо основних елементів.

Підривний механізм – приведення у дію вибухового пристрою шляхом передачі початкового імпульсу до засобу ініціювання вибуху.

В конструкції підривного механізму можуть бути:

- датчики цілі;
- виконавчий пристрій (механізм);
- пристрій(механізм) переведення у бойовий та безпечний стан
- запобіжний механізм;
- механізм невилучення;
- механізм сповільнення;
- механізм самоліквідації.

Засіб ініціювання вибуху – засіб передачі до заряду ВР необхідної кількості енергії (початкового імпульсу) для його вибухового перетворення.

Способи передачі енергії:

- механічним (*удар, наколювання*);
- тепловим (*тертя, іскра, полум'я, нагрівання*);
- електричним (*іскровий розряд*);
- хімічним (*реакції з інтенсивним виділенням тепла, окислення*);
- вибухом іншого заряду вибухової речовини (*вибух капсуля-детонатора*).

2. Види саморобних вибухових пристроїв за способом передачі енергії

СВП натискної дії

Самоборобні вибухові пристрої (далі – СВП) натискної дії мають доволі просту конструкцію за своєю будовою. Найпростіший приклад СВП з механічним способом передачі енергії натискної дії є ударник у вигляді цвяха, який зафіксовано на певній відстані від ініціюючої вибухової речовини мідним дротом (мідна зрізна чека), де у металевій трубці розташовано ці елементи саморобного вибухового пристрою. Металева трубка на дні має заряд вибухової речовини. При натискній дії на датчик цілі, який одночасно є ударником (цвях), зрізається мідна чека і ударник наколює ініціюючий заряд вибухової речовини, викликаючи тим самим розрив основного заряду вибухової речовини.

Іншим прикладом аналогічному цьому цьому з деякими змінами у конструкції може виступати конструкція з СВП із патроном.

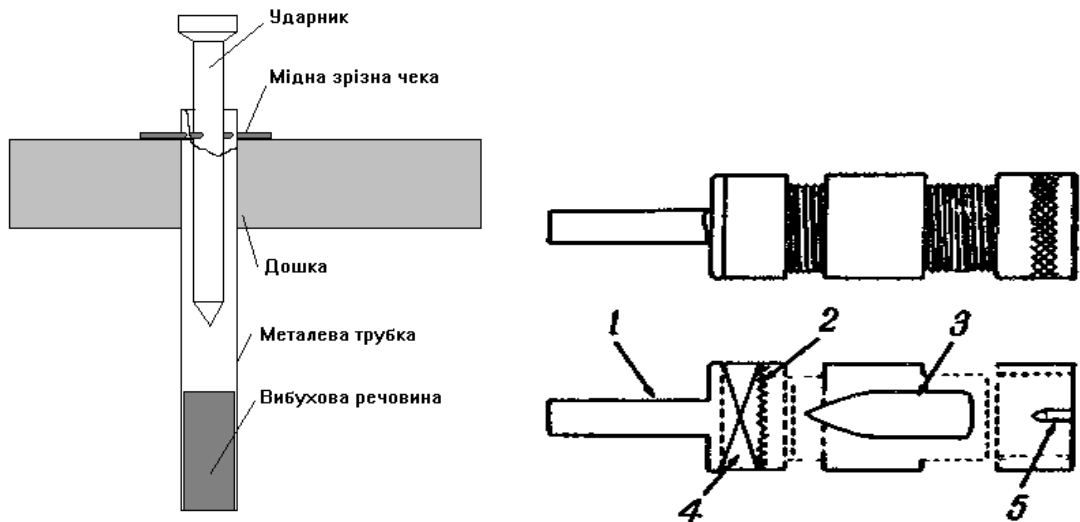

Рис. 1. Схематичне зображення СВП натискної дії

Прикладом СВП натискної дії може бути конструкція з дерев'яних дощок, з'єднаних підпружиненою металевою скобою, на кінцях якої закріплені два контакти (контактна група). Вони у свою чергу підключені двома дротами до електродетонатора. Елемент живлення розташований всередині СВП (між двох дощок) і з'єднаний з контактною групою.

У конструкціях СВП з таким датчиком метою нажимної дії є використання контактів бойового ланцюга, які роз'єднані за допомогою діелектрика (у даному випадку – фрагментом дошки).

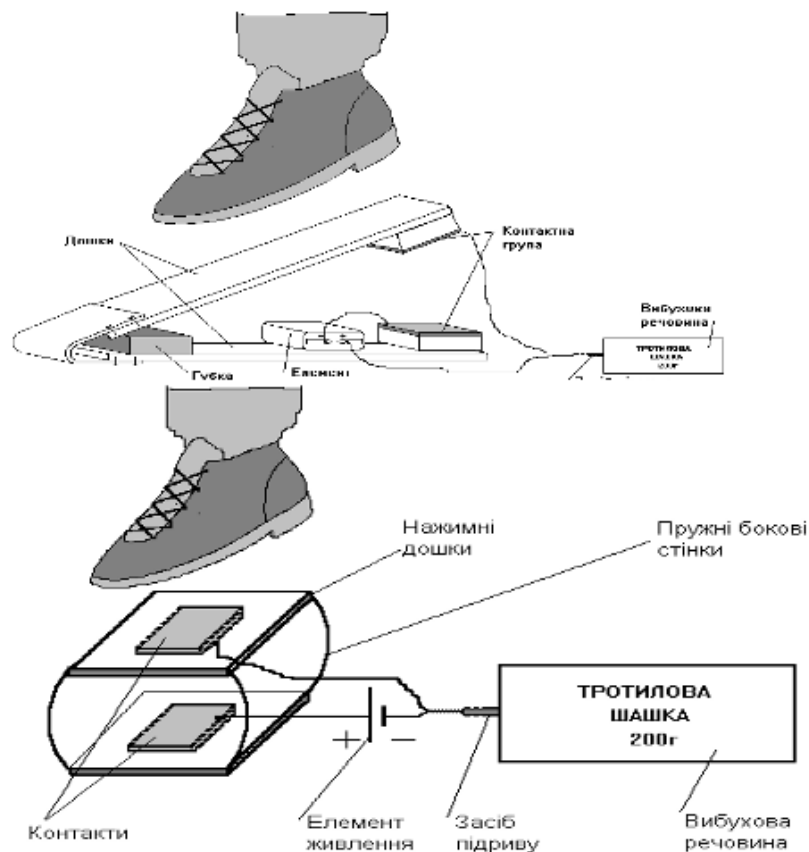
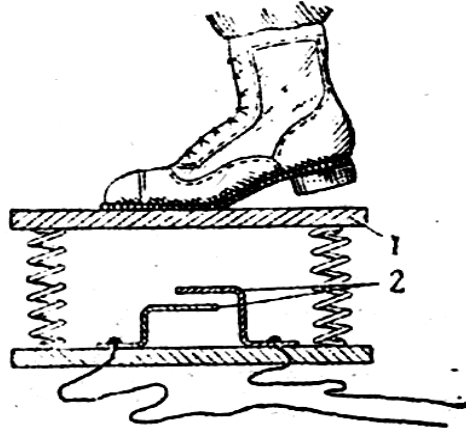

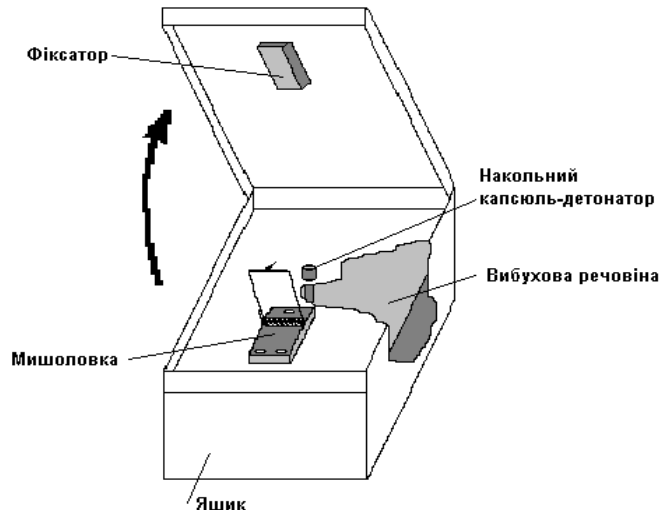
Рис. 2. СВП натискної дії з електричним способом передачі енергії

За своєю будовою цей саморобний вибуховий пристрій ідентичний будові попереднього СВП і є його варіацією (дві підпружинені дошки, всередині яких розташовується два контакти). При механічному впливі на датчик цілі, яким є верхня дошка, відбудеться стискання двох пружин. Коли стиснення пружин досягне верхнього контакту, дошка почне тиснути на нього у напрямку нижнього контакту. Коли верхній контакт буде з'єднано із нижнім контактом відбудеться замикання електричного ланцюга і струм від джерела живлення зможе досягнути до електродетонатора, що в свою чергу викличе вибух електродетонатора, а потім – і основного заряду вибухової речовини.

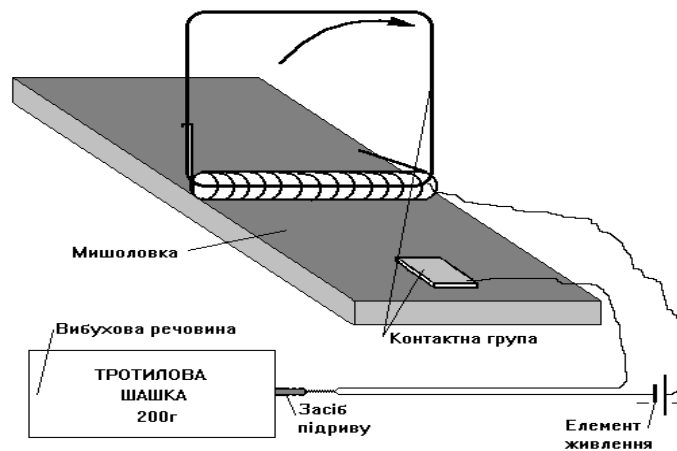
Рис. 3. Приклад натискного датчика цілі з електричним способом передачі енергії

У саморобному вибуховому пристрої (рис. 4) датчиком цілі може бути верхня кришка коробки з-під взуття або іншого. Корпусом даного СВП є сама коробка. Всередині СВП знаходиться виконавчий механізм у вигляді мишоловки з ударником на її пружинній частині. Після відкриття коробки СВП позбувається впливу фіксатора, встановленого на кришку коробки. Мишоловка в свою чергу позбувшись навантажувальної дії різко захлопується, тим самим наколюючи ударником капсуль-детонатор накольної дії, що призводить до ініціювання розриву основного заряду вибухової речовини.

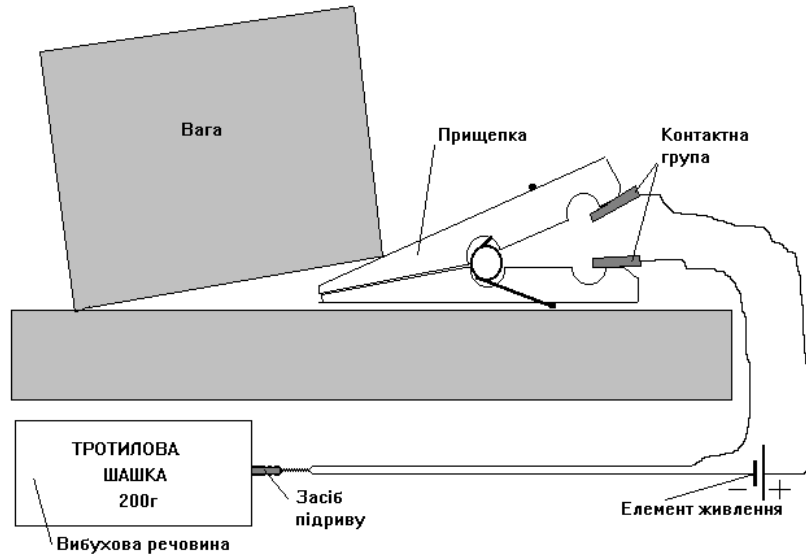
Рис. 4. Приклад СВП з датчиком цілі розвантажувальної дії

Прикладом СВП розвантажувальної дії з електричним способом передачі енергії може бути проста схема з використанням мишоловки. Де основна контактна група розташована на дошці самої мишоловки, а інший контакт є сам підпружинений механізм мишоловки. Під час зняття розвантажувальної дії зі сторони підпружиненої частини мишоловки (любий предмет, який триматиме роз'єднаними контактну групу), відбудеться захоплення цього механізму і з'єднання контактної групи. Таким чином досягається замкнутість електричного ланцюга СВП, що призводить до подачі живлення на електродетонатор із основним зарядом вибухової речовини СВП. Подання електричного розряду на електродетонатор призводить до його спрацювання, детонаційний імпульс від електродетонатора передається на основний заряд вибухової речовини, що і є кінцевим спрацювання СВП.

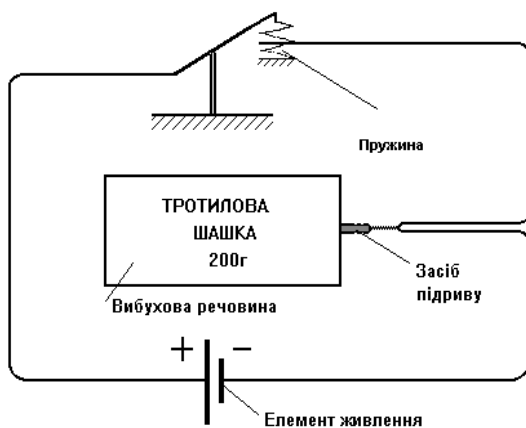
Рис. 5. Приклад СВП розвантажувальної дії з електричним способом передачі енергії

Приклад СВП з прищепкою. За загальною будовою пристрій ідентичний попередньому СВП. Окрім основного елемента, який приводить в дію прищепку. На розведених кінцях знаходиться контактна група, змикання якої можливе після зняття навантаження з протилежного боку прищепки. Це призведе до замкненості електричного кола і передачі електричного струму на електродетонатор. Спрацювання електродетонатора призведе до передачі детонаційного імпульсу на основний заряд вибухової речовини.

Рис. 6. Приклад СВП з прищепкою розвантажувальної дії з електричним способом передачі енергії

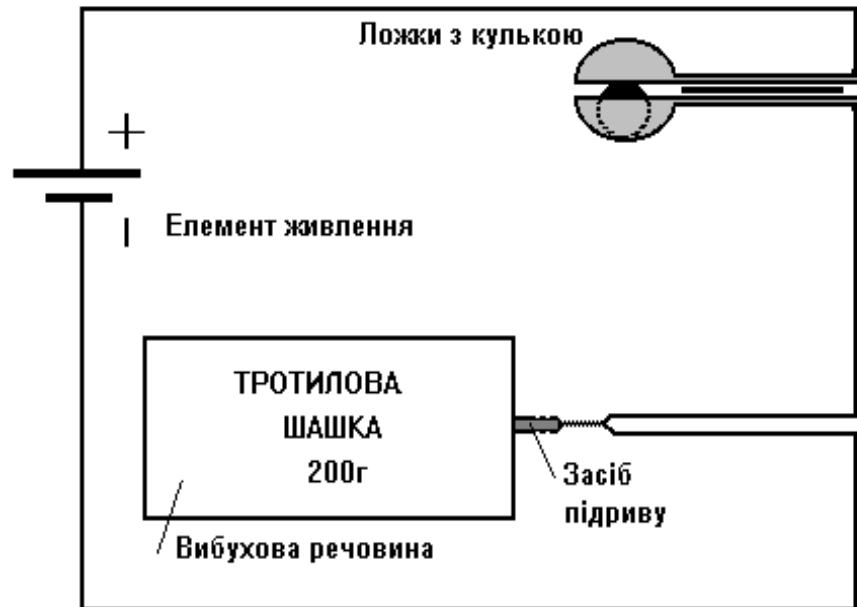
СВП з вібраційним датчиком цілі і електричним способом передачі енергії. Основна контактна група даного СВП розташована на пружині, та іншому контакті поруч із даною пружиною. При створенні вібраційних коливань безпосередньо на пружину, відбудеться її розтягування/стискання, що призведе до випадіння підпорки яка фіксує верхню частину контактної групи. Після випадіння фіксатора відбудеться з'єднання двох контактів, що призводить до замикання електричного ланцюга і в свою чергу до передачі електричного струму на електродетонатор. Після спрацювання електродетонатора відбувається розрив основного заряду вибухової речовини. СВП спрацювало.

Рис. 7. Приклад СВП з вібраційним датчиком цілі і електричним способом передачі енергії

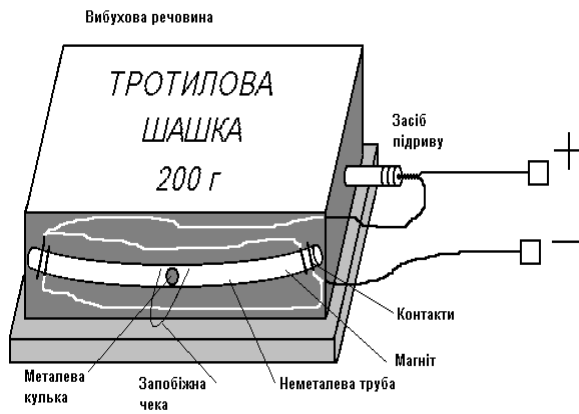
СВП з нахильним датчиком цілі і електричним способом передачі енергії. Найпростішим прикладом такого СВП може бути де контактна група виступатиме у вигляді двох жорстко зафіксованих ложок на певній відстані

одна від одної (зображено на рис. 8), всередині яких знаходиться металева кулька, яка виступає у ролі перемичника під час нахилення даного СВП. При певних зовнішніх маніпуляціях із даним СВП, тобто зміною положення у просторі всередині контактної групи при попаданні у прогалину між металевими ложками відбудеться замикання електричного ланцюга. По ним пройде електричний струм, який досягне від джерела живлення по цій контактній групі до електродетонатора і призведе до його спрацювання, останній в свою чергу зініціює розрив основного заряду вибухової речовини. СВП спрацювало.

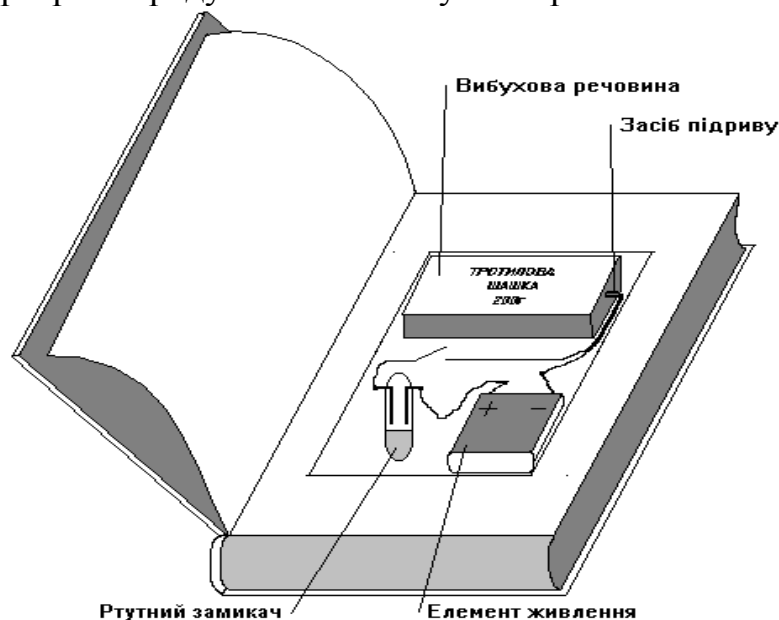
Рис. 8. Приклад СВП з нахильним датчиком цілі і електричним способом передачі енергії

Варіант можливого СВП з нахильним датчиком цілі і електричним способом передачі енергії за допомогою діелектричної трубки. Головна контактна група розташовується на краях даної діелектричної трубки, всередині якої розташована металева кулька. Так як контактна група розташована і з'єднана з обох кінців вигнутої трубки то при відхиленні і перекочуванні даної металевої кульки призведе до замикання контактної групи і передачі електричної енергії від джерела живлення на електродетонатор. Для запобігання спрацювання СВП до встановлення на необхідному місці, металева кулька фіксується вигнутою скобою, як зображено на рис. 9. Ця вигнута скоба і є запобіжною чекою даного СВП. Після встановлення СВП на необхідному місці запобіжна чека виймається, СВП знаходиться у бойовому положенні.

Рис. 9. Варіант СВІ з нахильним датчиком цілі і електричним способом передачі енергії

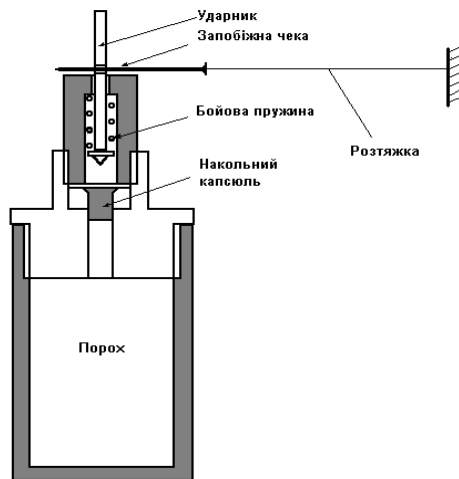
Варіант СВІ з нахильним датчиком цілі у вигляді ртутного замкача з електричним способом передачі енергії. Даний СВІ наведений на рис.10. В даному випадку цей СВІ було замасковано під звичайну книгу, всередині якої було вирізано центральну частину сторінок і вкладено СВІ. Контактна група цього пристрою розташовується у скляній колбі з запайкою зверху. На дні колби розташовується визначена кількість ртуті. При нахилі даної книги ртуть переливається у верхню частину колби, занурюючи в себе контакти. Після цього відбувається з'єднання електричного ланцюга, що призводить до передачі електричної енергії на електродетонатор, який в свою чергу ініціює розрив заряду основної вибухової речовини. СВІ спрацювало.

Рис. 10. Варіант СВІ з нахильним датчиком цілі (ртутний замкач) і електричним способом передачі енергії

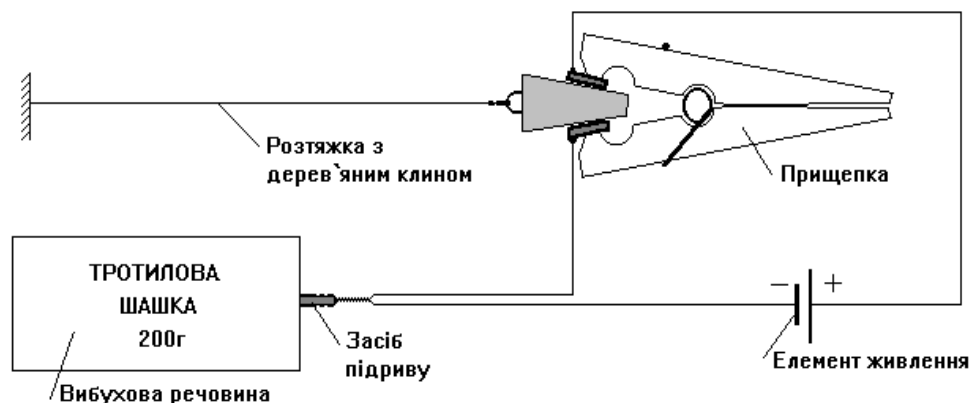
Контактні СВІ з розтяжним датчиком цілі. Такі саморобні вибухові пристрої є доволі простими за своєю конструкцією, і за загальним принципом дії дуже схожі на встановлену на розтяжку гранату. Загальний устрій наведено на рис. 11. Ударник зафіксований у верхньому положенні за

допомогою запобіжної чеки у вигляді штифта або цвяха, до шляпки цвяха примотується дріт, закріплений фіксовано з протилежного боку. Даний дріт і буде являтися датчиком цілі. Ударник жорстко з'єднаний з бойовою пружиною і при вилученні запобіжної чеки у вигляді цвяха з пазу ударника, останній під дією бойової пружини осідає і наколює заряд ініціюючої вибухової роботи, чутливої до накольної дії. Що в свою чергу передає детонаційний імпульс на основний заряд вибухової речовини. СВП спрацювало.

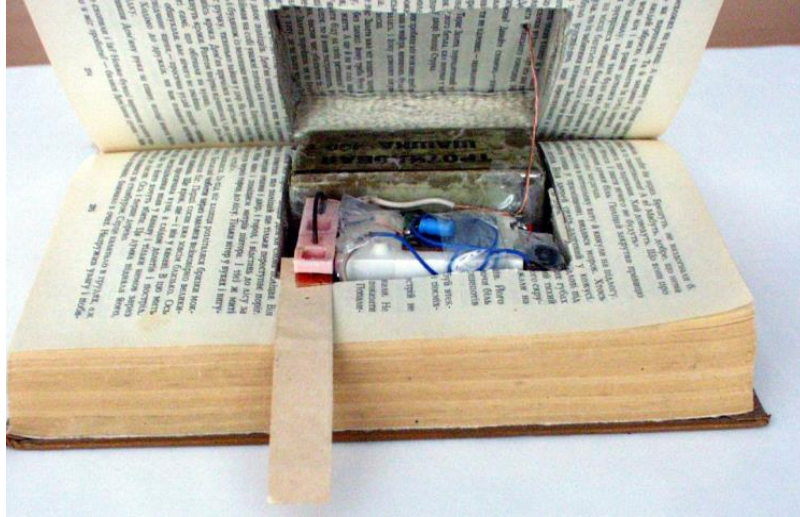
Рис. 11. Варіант СВП з розтяжним датчиком цілі і механічним способом передачі енергії

Контактне СВП з розтяжним датчиком цілі і електричним способом передачі енергії. Основна контактна група розташована на розімкнутих краях прищепки. Всередині між даними контактами знаходиться клин, вироблений з діелектричного матеріалу, до якого приєднано датчик цілі у вигляді розтяжки. З іншого боку кінець розтяжки кріпиться фіксовано до іншого об'єкту, що забезпечить його надійне кріплення. При зачепленні датчика цілі, висмикується клин, яким роз'єднано контактну групу. При з'єднанні даної контактної групи замикається електричний ланцюг, який передає електричний струм на електродетонатор від джерела живлення, відбувається вибух і розрив основного заряду вибухової речовини. СВП приведено в дію.

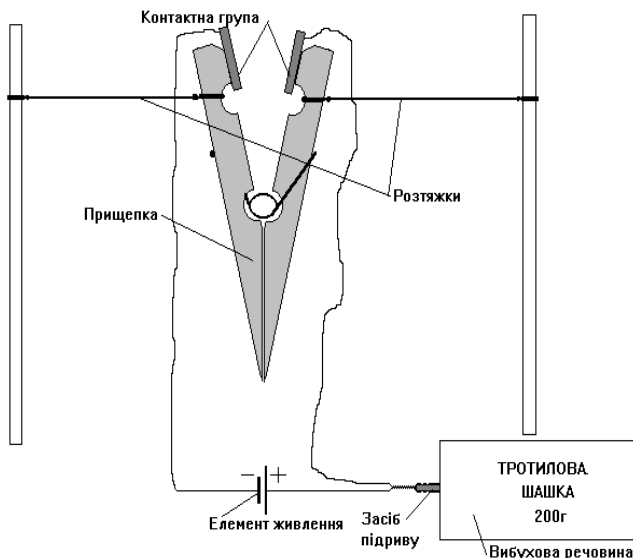
Рис. 12. Контактне, електричне СВП з розтяжним датчиком цілі

СВП з розтяжним датчиком цілі замасковане під книжку. Загальним принципом схоже попередньому прикладу СВП. Але контактна група роз'єднана між собою не за допомогою клину а за рахунок жорстко зафіксованих на певній відстані двох контактів. При відкритті книги, обкладинка якої з'єднана з датчиком цілі, який підіймає нижній контакт до верхнього і таким чином замикається електричний ланцюг контактною групою. І відбувається спрацювання даного СВП.

Фото 1. Електричний СВП у книжці з розтяжним датчиком цілі (при відкритті відбувається замикання двох контактів)

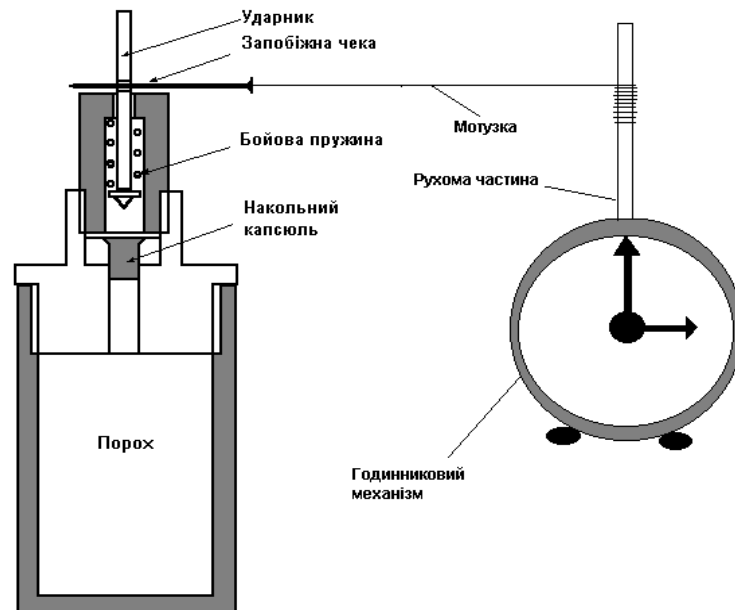
СВП з обривним контактним датчиком цілі. Яскравим прикладом такого СВП може бути прищепка яка розтягнута між двома вертикальними стаціонарно встановленими стовпами (або іншими опорами). Контактна група розташована на верхніх краях і з'єднана з датчиками цілі, які і втримують дане СВП від спрацювання. При певній дії на датчики цілі і обриву їх, відбудеться захоплення прищепки і з'єднання між собою контактної групи. Електричний ланцюг буде замкнений. Електричний імпульс передається на електродетонатор, який у свою чергу призводить до розриву основного заряду вибухової речовини.

Рис. 13. Схема-приклад контактного СВП з обривним датчиком цілі

Неконтактні СВП з годинниковим датчиком цілі

Неконтактний СВП з годинниковим датчиком цілі з механічним способом передачі енергії. Головним датчиком цілі буде годинник, який має механічний рух своїх частин, які приводять в дію сам рух стрілок. До даного механізму під'єднується пристрій, у вигляді трубки, до якої прикріплено мотузку. З іншого боку мотузка кріпиться до запобіжної чеки з розтяжним датчиком цілі. При проходженні певного часу, коли мотузка намотуючись призведе до витягування запобіжної чеки, це призведе до спрацювання СВП з натяжним датчиком цілі.

Рис. 14. Приклад неконтактного СВП з годинниковим датчиком цілі (механічним)

Неконтактний СВП з годинниковим датчиком цілі з електро-механічним способом передачі енергії.

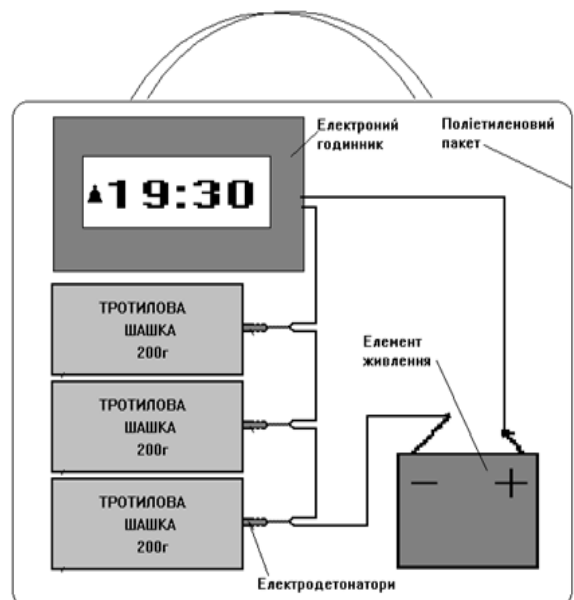
Основний принцип полягає у відносній простоті виготовлення даного СВП та задачі параметрів на час спрацювання. Два отвори у циферблаті і виведення даних контактів на зовнішню частину циферблату, дозволяє таким чином створити контактну групу даного СВП. Перемичкою буде рухома годинникова стрілка, так як хвилинна стрілка буде в нас вилучена з механізму такого пристрою. Тому при спливі певного часу, а саме коли годинникова стрілка дійде до контактної групи і замкне її, відбудеться передача електричного струму від живлючого елемента самого годинника до електродетонатора, що призведе до його спрацювання і виконання СВП свого призначення.

Фото 2. Приклад неконтактного СВІ з годинниковим датчиком цілі (електромеханічним)

Неконтактний СВІ з годинниковим датчиком цілі.

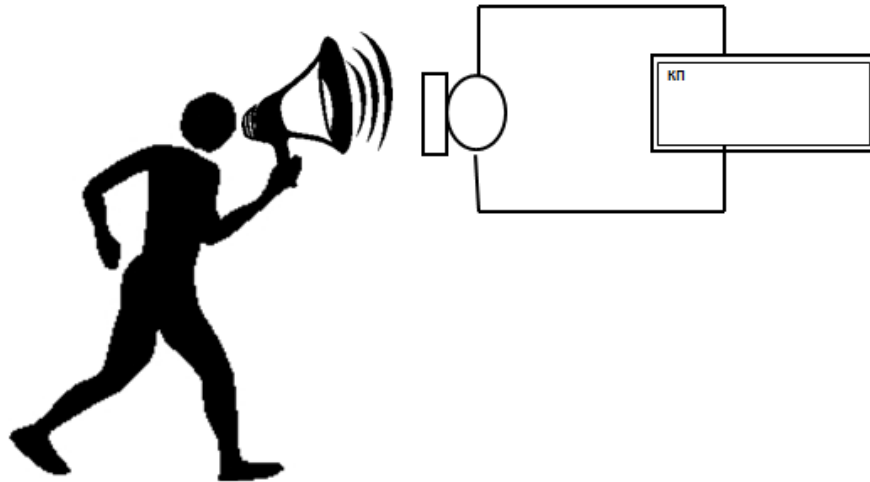
Суть даного СВІ полягає в тому, що два дроти виведені з електродетонатора під'єднуються до будильника даного цифрового годинника. При досягненні певного часу на який було виставлено будильник, відбудеться подача електричного струму на динамік, який сповіщає про досягнення завданого часу. Так як в цей роз'єм підключено виводи з електродетонатора, електричний струм подається на нього. Після подачі на електродетонатор струму, відбудеться його спрацювання, що призведе до спрацювання основного заряду ВР.

Рис. 15. Схема і сам устрій неконтактного СВІ з годинниковим датчиком цілі (зліва) та електронної дії (зправа)

Неконтактний СВІ з акустичним датчиком цілі. Загальний принцип спрацювання полягає у використанні акустичного датчика для увімкнення

світла, який здатен розрізняти і вмикати світла при появі на мікрофоні певних коливань від людського голосу. Звук знімається від мікрофону даного датчика і формується сигнал до транзисторних блоків, які здатні розрізняти звуки і виконувати певні команди. СВП який буде підключено до даного датчика спрацює від появи людини у кімнаті і яка викличе коливання електромагнітний імпульс всередині мікрофону. Цей електричний імпульс передається на електродетонатор СВП і відбудеться його спрацювання.

Рис. 16. Загальна схема неконтактного СВП з акустичним датчиком цілі

Керовані саморобні вибухові пристрої (КСВП)

Для виготовлення керованих саморобних вибухових пристроїв цього типу використовуються прийомо-передаючі пристрої, які призначені для здійснення радіозв'язку – радіостанції, побутові радіоприймачі. Сигналом для спрацювання цих пристроїв є поява та сприймання сигналу визначеної частоти.

Основним недоліком таких пристроїв є їх низька перешкодозахищеність та можливість спрацювання від впливу електромагнітних перешкод, спричинених дією різноманітних електроприладів або атмосферних явищ.

КСВП складається з таких **елементів:**

- заряд ВР;
- засіб ініціювання;
- лінія контролю (дріт);
- джерела струму.

Також можливе керування даним типом СВП по дротам із засідки за допомогою підривної машинки або акумуляторних батарей.

Фото 3. *Приклад керованого СВП за дротами*

У КСВП з кодованим сигналом використовуються блоки прийомо-передаючих пристроїв охоронної сигналізації, радіоіграшок, пейджингового та мобільного зв'язку.

КСВП з кодованим сигналом мають вищий рівень перешкодостійкості і не спрацьовують під час впливу зовнішніх електроперешкод, спричинених дією різноманітних електроприладів або атмосферних явищ (гроза, електрозварка, лінії електропередач тощо).

КСВП складається з таких елементів: 1) заряд ВР; 2) засіб ініціювання; 3) лінія контролю (дріт); 4) джерела струму; 5) передаючий пристрій; 6) приймаючий пристрій.

Фото 4. *КСВП з кодованим сигналом*

3. Способи встановлення та маскування саморобних вибухових пристроїв

Фото 5. Приклад маскування СВП у будівельному смітті

Фото 6. Приклад маскування СВП у будівельному смітті (під будівельні матеріали)

Фото 7. СВІІ замаскований під відро з цементним розчином

Фото 8. СВІІ з контактним датчиком цілі у вигляді замикача

Фото 9. Керовані СВП встановлені на узбіччі дороги

Фото 10. Ділянка дороги зі встановленим СВП

Фото 11. СВП з 122 мм артилерійського снаряду з детонуючим шнуром

Фото 12. Керований СВП з артилерійських снарядів 155 мм

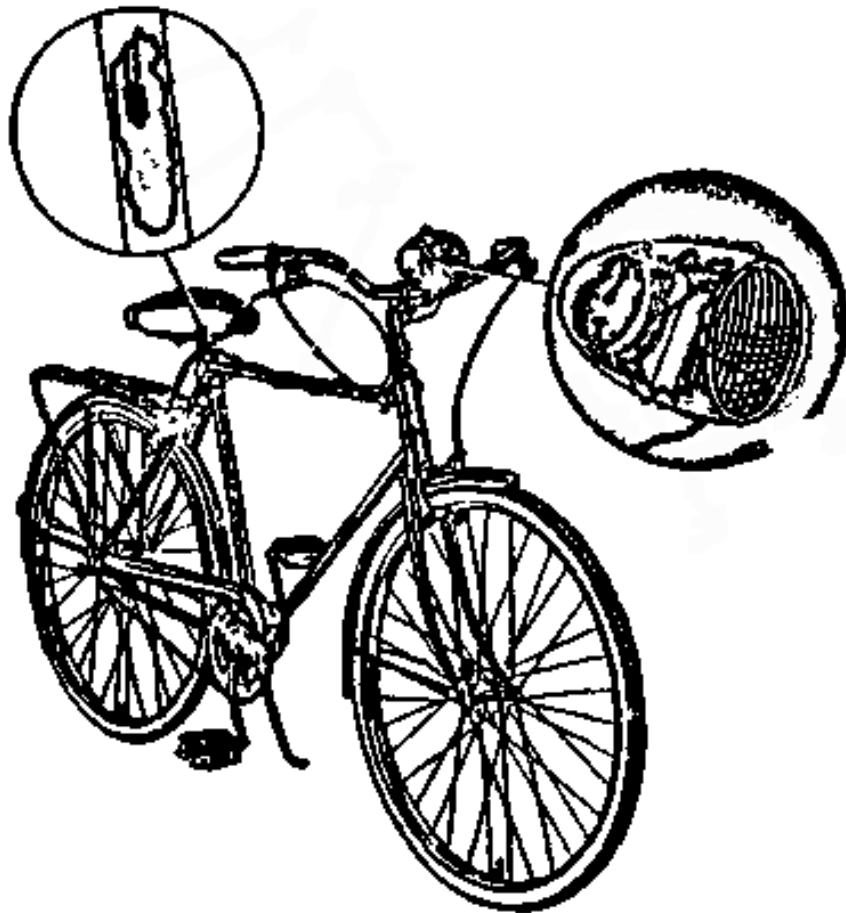
Фото 13. Керований СВП розташований під дорожнім покриттям

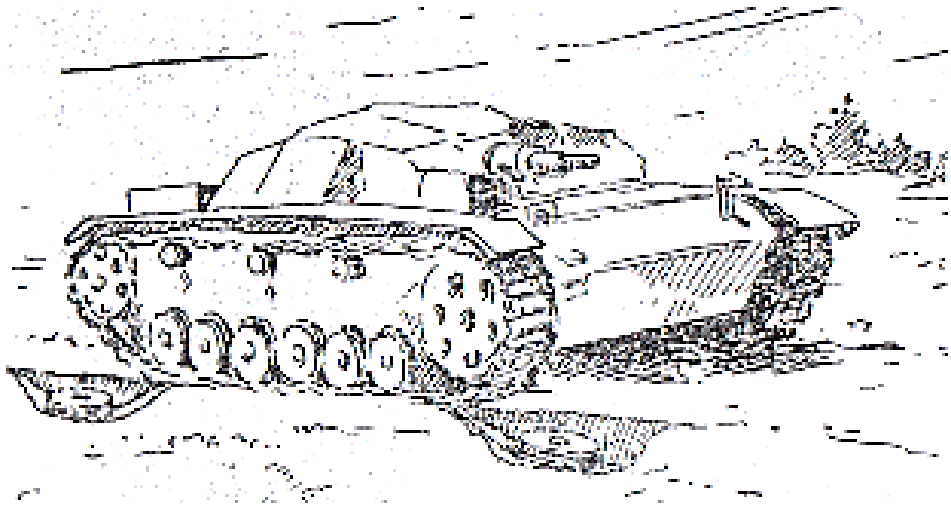
Фото 14. Приклад маскуванню СВП біля дороги під бордюрний камінь

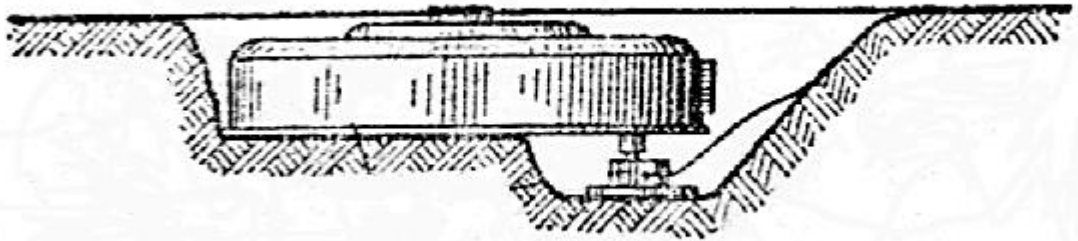
Фото 15. Готовий СВІІ з годинниковим механізмом з корпусом з валізи

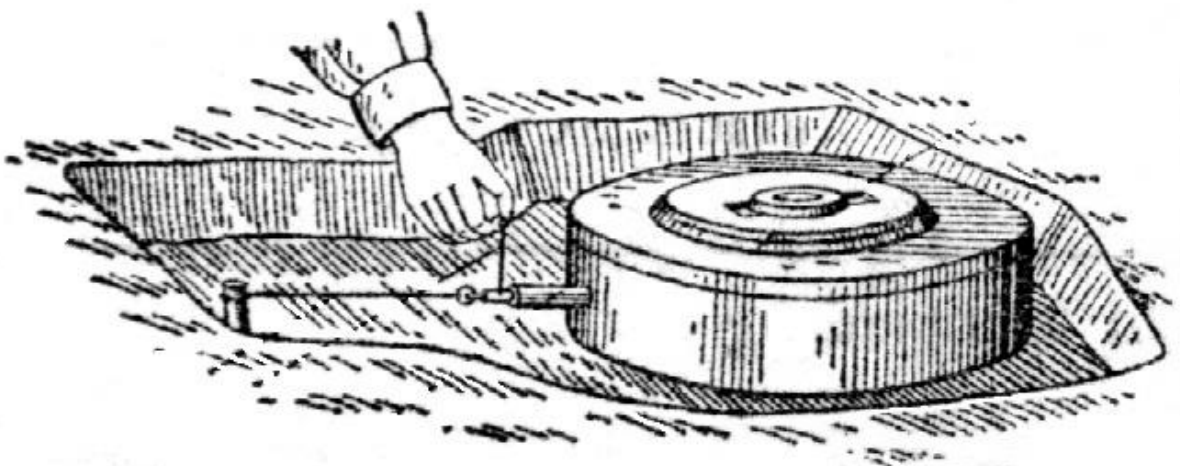
Рис. 17. Варіант мінування велосипеда з приводом від «динамки»

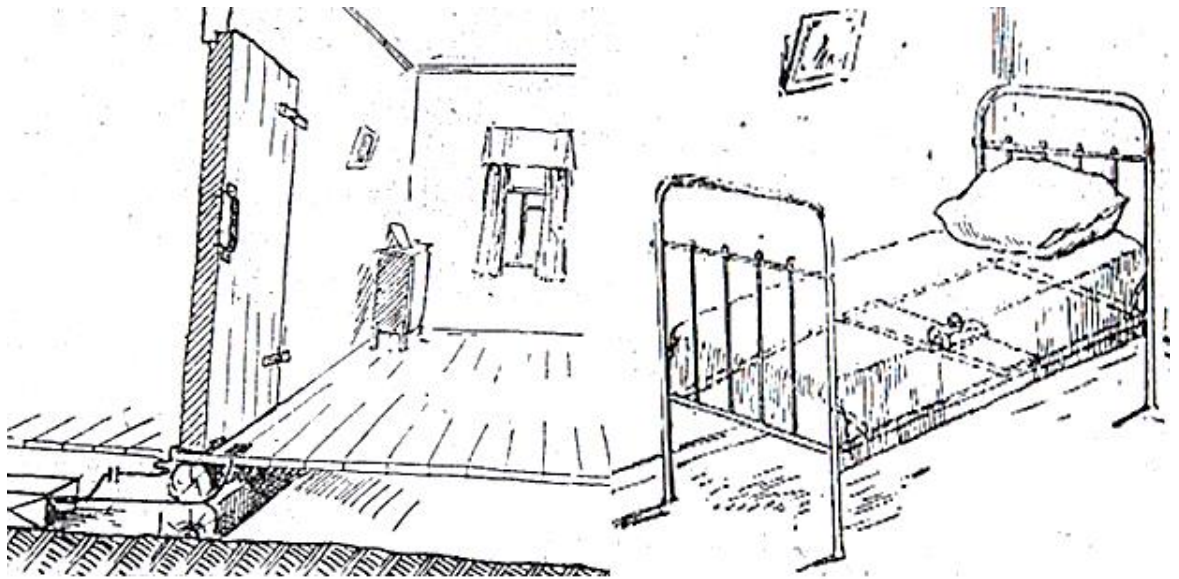
Рис. 18. Приклад встановлення протитанкових мін

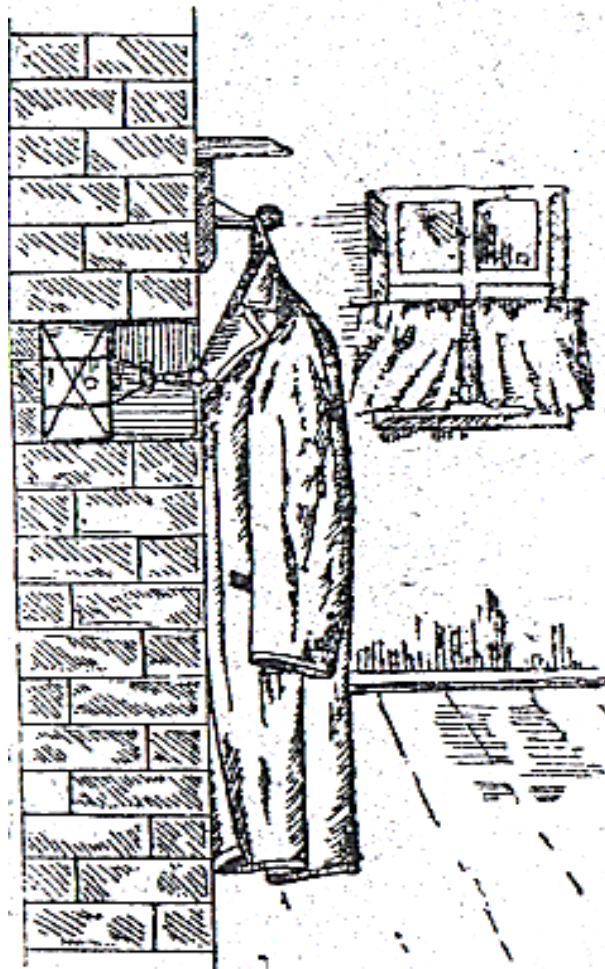
Рис. 19. Міна-пастка розвантажувальної дії

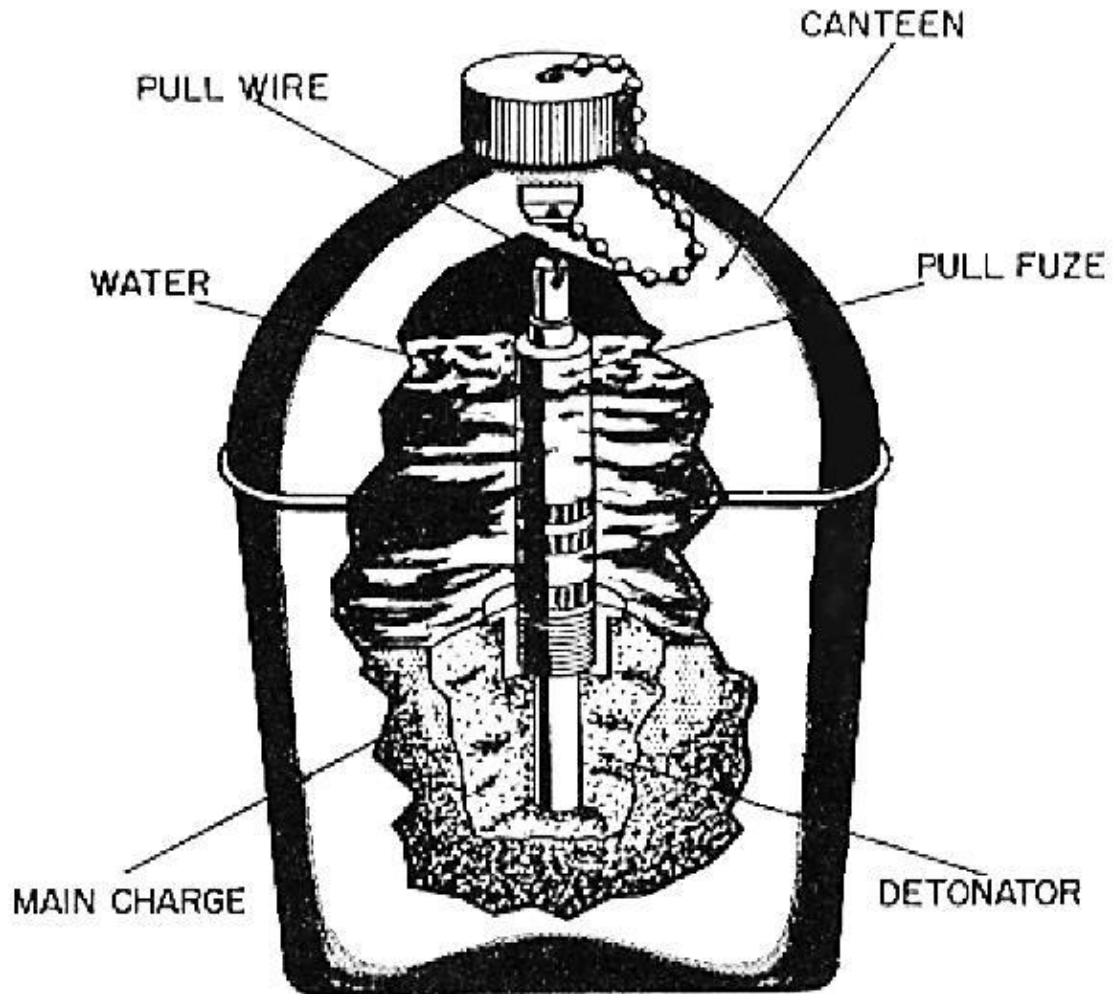
Рис. 20. Міна-пастка натяжної дії

Рис. 21. *Варіанти мінування житла*

Рис. 22. *Приклад мінування одягу*

Рис. 23. Приклад будови замінованої фляги

Контрольні питання

1. Що розуміється під саморобними вибуховими пристроями?
2. Призначення та особливості встановлення мін-пасток.
3. Які бувають саморобні вибухові пристрої залежно від конструктивних особливостей?
4. Які бувають саморобні вибухові пристрої за способом збудження вибуху?
5. Які бувають саморобні вибухові пристрої за типом датчика цілі підривного механізму?
6. Розкрийте основне призначення підривного механізму саморобних вибухових пристроїв.
7. Які механізми (пристрої, датчики) можуть бути присутніми у конструкції підривного механізму саморобних вибухових пристроїв?
8. Розкрийте призначення засобу ініціювання вибуху у саморобних вибухових пристроях. Які існують способи передачі енергії (початкового імпульсу) до засобу ініціювання вибуху у цих вибухових пристроях?

9. Які існують види саморобних вибухових пристроїв за способом передачі енергії?
10. Охарактеризуйте принцип роботи саморобних вибухових пристроїв натискної дії.
11. Наведіть приклади неконтактних саморобних вибухових пристроїв.
12. Опишіть особливість роботи саморобних вибухових пристроїв.
13. Опишіть варіанти встановлення та маскуванню саморобних вибухових пристроїв.

ПІСЛЯМОВА

Аналіз міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів в сфері протимінної діяльності, ознайомлення з науковими роботами та вивчення сучасної спеціальної літератури з піднятої проблеми, огляд сучасних публікацій в інтернет-ресурсах з цієї актуальної в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану тематики дають підстави зробити наступні узагальнення.

Протимінна діяльність займає провідне місце на початкових етапах відновлення життєдіяльності на деокупованих територіях, під котрою (протимінною діяльністю – *уточнено нами*) розуміються комплексні заходи, що проводяться правоохоронцями органів та підрозділів НПУ та ДСНС з метою забезпечення національної безпеки та спрямовані на зменшення соціального, економічного та екологічного впливу вибухонебезпечних предметів на життя та діяльність населення.

Правоохоронцям, зокрема, саперам ЗСУ, фахівцям ВТС НПУ, піротехніками ДСНС України необхідно наполегливо проводити роз'яснювальну (агітаційно-просвітницьку) роботу серед місцевих жителів після звільнення від ворога місцевості їх постійного проживання, зокрема, на деокупованих територіях південних та східних регіонів держави, в котрих існує високий рівень мінної небезпеки.

Різні види вибухових засобів, а також пристрої для підривання (в тому числі для здетонування мін та інших саморобних вибухових пристроїв), вибухонебезпечні матеріали в цілому за принципом дії можна систематизувати в такі групи (типи), як:

1) протипіхотні міни: а) натискна фугасна; б) натяжна осколкова; в) натяжна чи керована вистрибуюча осколкова; г) натяжна чи керована спрямована осколкова; д) сейсмічна вистрибуюча осколкова;

2) пристрої для підривання мін, гранат: а) пристрій керування підриванням по черзі п'яти мін типу МОН, ОЗМ, ПОБ або ін. на відстані до 20 м; б) мінний пристрій підривання бойової частини гранати Ф-1, РГО та ін.;

3) протитанкові міни: а) натискні чи керована фугасна протигусенична; б) натискна фугасна протигусенична; в) контактна чи керована кумулятивна протиднищева; г) індукційна кумулятивна протиднищева; д) інфрачервона, натяжна чи керована кумулятивна протибортова;

4) протидесантні міни: а) протидесантна донна фугасна; б) протидесантна плаваюча якірна фугасна;

5) міни-сюрпризи та пастки: а) фугасні міни розвантажувальної дії; б) таймерна, похилої або вібраційної дії фугасна;

6) об'єктні міни: а) таймерна прилипаючи фугасна; б) таймерна незнімна прилипаючи фугасна; в) таймерна запалювальна; г) таймерна фугасна запалювальна;

7) нестандартні вибухові пристрої: а) протипіхотні гранати, гранатометні заряди, мінометні міни, артилерійські снаряди в якості мін-розтяжок (натяжні осколково-фугасні міни з детонатором від гранати); б)

протипіхотні гранати в якості мін-пасток (осколково-фугасні міни розвантажувальної дії); в) протипіхотні гранати в якості мін уповільненої дії (таймерна міна осколково-фугасної дії);

8) саморобні вибухові пристрої: а) контактні (тип 1), б) безконтактні (тип 2), в) таймерні (тип 3) чи г) радіокеровані (тип 4) міни осколково-фугасної дії).

Вибухотехнічні засоби з залишковим складом вибухових речовин можуть бути присутніми і в інших боєприпасах (артилерійські снаряди, авіаційні бомби та касетні снаряди, гранатометні і підствольні боєприпаси, боєприпасів до РСЗВ тощо).

Будь-якій особі з метою забезпечення власної безпеки у разі виявлення нею підозрілих вибухонебезпечних предметів у жодному разі не можна їх брати до рук. Необережне або недбале поводження з мінами та іншими ВВП може спричинити небезпечні для життя і здоров'я людини наслідки.

Проведення гуманітарного розмінування є пріоритетом діяльності фахівці з розмінування – саперів ЗСУ, працівників ВТС НПУ та піротехнічних підрозділів ДСНС, інших оперативників протимінної діяльності, які володіють спеціальними знаннями і навичками та мають відповідну кваліфікацію щодо проведення робіт з розмінування (нетехнічного обстеження) замінованої території.

Для оперативного знешкодження виявлених вибухових пристроїв особі, котра їх виявила, необхідно негайно повідомити про таку знахідку спеціалістів ДСНС та/або поліції.

Працівники поліції (спеціалісти-вибухотехніки НПУ, СОГ) залучаються для здійснення огляду місця події, а також для проведення спеціальних вибухотехнічних робіт та для надання технічної допомоги під час проведення експертних експериментів, експериментальних вибухів, експериментальних випробувань, відбирання проби вибухової речовини, як спеціалісти в кримінальному провадженні відповідно до статті 71 Кримінального процесуального кодексу України.

Працівники поліції, які безпосередньо беруть участь в огляді місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, а також які залучені до забезпечення та проведення огляду чи оточення зовнішньої небезпечної зони, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилетами, захисними шоломами тощо).

З метою запобігання небезпечному (токсичному, хімічному тощо) впливу вибухових речовин або продуктів вибуху на організм людини, збереження криміналістичних слідів на вибухових пристроях і на місці події та недопущення внесення сторонніх слідів під час визначення категорії вибухонебезпечності, контактного розряджання виявлених вибухових пристроїв або предметів, що їх нагадують, під час огляду місця події спеціалісти-вибухотехніки НПУ повинні працювати в спеціальному одязі й латексних рукавичках, а за потреби – в індивідуальних засобах захисту органів дихання та зору.

Участь вибухотехнічних підрозділів НПУ в проведенні огляду місця масового перебування людей здійснюється відповідно до Закону України «Про Національну поліцію». Дії спеціалістів-вибухотехніків НПУ під час виникнення аварійних або інших НС повинні відповідати вимогам Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах НПУ та підрозділах Експертної служби МВС України.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

Міжнародні декларації та конвенції

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : м. Женева, 12 серпня 1949 року (редакція від 23.02.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 01.05.2025).

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-XI від 18.08.89 (редакція від 08.12.2005 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 03.05.2025).

3. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10.10.1980 // ООН. Прийняття Україною від 15.06.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text (дата звернення: 25.05.2025).

4. Протокол про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв з поправками, внесеними 3 травня 1996 року (Протокол II з поправками, внесеними 3 травня 1996 року), що додається до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невибіркову дію (прийняття Україною від 21.09.1999). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_310#Text (дата звернення: 25.05.2025).

5. Протокол про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни : підписано 28.11.2003 (протокол V, що додається Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10.10.1980 (зі змінами, внесеними 21 грудня 2001 року); прийняття Україною від 22.12.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c78#Text (дата звернення: 25.05.2025).

6. IMAS 12.10:2013, IDT. Навчання ризикам небезпек від мін та вибухонебезпечних залишків війни (EORE) : міжнародний стандарт з протимінної діяльності (служба Організації Об'єднаних Націй з питань протимінної діяльності (UNMAS), Нью-Йорк, 1 квітня 2010 р. (з врахуванням поправки 3, вересень 2020 року)). Друге видання. URL: https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/uploads/imas/Standards/Russian/IMAS_12.10_Ed.2_Am.3_Ru.pdf (дата звернення: 25.07.2025).

7. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення : прийнята 18.09.1997 року, Осло (Норвегія); відкрита для підписання 3-4.12.1997 року в м. Оттаві (Канада) : ратифіковано Законом України № 2566-IV від

18.05.2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_379#Text (дата звернення: 12.07.2025).

8. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 року, м. Відень; набрала чинності для Української РСР з 13.06.1986 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#top (дата звернення: 12.07.2025).

Закони України

9. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року (із змінами станом на 01.01.2020). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата доступу: 25.05.2025).

10. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI (в редакції станом на 01.01.2025). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/page1> (дата звернення: 20.05.2025).

11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами станом на 09.05.2025). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17> (дата звернення: 26.05.2026).

12. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (в редакції від 09.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.05.2025).

13. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII (із змінами станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-viii#Text> (дата звернення: 20.02.2025).

14. Про зупинення для України дії Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення : Закон України від 15 липня 2025 року № 4519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4519-20#n2> (дата звернення: 19.07.2025).

15. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 16.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 28.04.2025).

16. Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX (в редакції від 01.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 20.06.2025).

17. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII (із змінами станом на 01.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

18. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року № 5081-VI (із змінами та доповненнями станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17/page1#Text> (дата звернення: 01.04.2025).

Постанови Кабінету Міністрів України

19. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 616-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.08.2025).

20. Операційний план заходів з реалізації у 2024-2026 роках Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року // Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 року № 616-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-%D1%80#n297> (дата звернення: 08.08.2025).

21. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів від 28 жовтня 2015 року № 878 (в редакції від 16.05.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

22. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 (в редакції від 15.01.2023). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF> (дата звернення: 21.05.2025).

23. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1052 (в редакції від 17.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.05.2025).

24. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104 (в редакції від 09.11.2021) «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.05.2025).

25. Про Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 (із змінами в редакції постанови КМ України від 03.04.2025 № 364). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.06.2025).

26. Про утворення Національного органу з питань протимінної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2021 р. № 1207. Офіційний вісник України, 2021 р., № 92, ст. 5960.

27. Про затвердження Порядку ведення обліку операторів протимінної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. [№ 1150](#). Офіційний вісник України, 2021 р., № 88, ст. 5674.

28. Деякі питання призначення і виплати одноразової компенсації та щорічної допомоги, передбачених Законом України «Про протимінну діяльність в Україні» : постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. [№ 1020](#). Офіційний вісник України, 2021 р., № 80, ст. 5056.

29. Про затвердження Правил позначення небезпек, пов'язаних з мінами та вибухонебезпечними предметами – наслідками війни : постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. [№ 372](#). Офіційний вісник України, 2019 р., № 37, ст. 1308; 2024 р., № 8, ст. 395.

30. Про затвердження Порядку утилізації ракет, боєприпасів і вибухових речовин : постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2006 р. [№ 812](#). Офіційний вісник України, 2006 р., № 24, ст. 1768; 2010 р., № 46, ст. 1500.

31. Про реалізацію експериментального проекту щодо сертифікації операторів протимінної діяльності та процесів протимінної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2024 р. [№ 123](#). Офіційний вісник України, 2024 р., № 19, ст. 1225.

32. Про реалізацію експериментального проекту щодо здійснення обов'язкової сертифікації механізованих засобів розмінування (гуманітарного розмінування), пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання : постанова Кабінету Міністрів України від 8 березня 2024 р. [№ 271](#). Офіційний вісник України, 2024 р., № 27, ст. 1743.

33. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. [№ 314](#). Офіційний вісник України, 2022 р., № 26, ст. 1399.

Відомчі нормативно-правові акти МВС України

1. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1343 (в редакції від 25.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text> (дата звернення: 26.05.2025).

2. Про затвердження Інструкції про поведіння з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 19.08.2019 р. № 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text> (дата звернення: 18.05.2025).

3. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС від 27.04.2020 року № 357 (в редакції від 14.06.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення: 05.05.2025).

4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#Text> (дата звернення: 02.06.2025).

5. Про затвердження Порядку оперативного реагування органів та підрозділів цивільного захисту на повідомлення про виявлення вибухонебезпечних предметів : Окреме доручення ДСНС України від 14.12.2021 р. № В-485. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/8/w72fAPD0BqqFgBis9pis0zI7RmEr0wFiDbWyT4mi.pdf> (дата доступу: 24.05.2025).

6. Про затвердження СОП 12.10/ДСНС. Навчання населення ризикам, пов'язаним із поводженням з вибухонебезпечними предметами : Окреме доручення ДСНС України від 04.03.2020 р. № В-32. URL: https://www.dsns.gov.ua/files/evgen/normativna_baza/SOP_12_10.pdf (дата доступу: 24.05.2025).

7. Про затвердження СОП 08.40/ДСНС. Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту маркування територій, забруднених вибухонебезпечними предметами : Наказ ДСНС України від 31.05.2017 р. № 298. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/3/mDDWQY3pWnaLs5BzfwfPVti3GGNtMiZGcV6saizI.pdf> (дата доступу: 24.05.2025).

8. Порядок проведення органами та підрозділами цивільного захисту нетехнічного обстеження територій, імовірно забруднених вибухонебезпечними предметами : Окреме доручення Голови ДСНС від 03.06.2020 № В-63 про Стандартну операційну процедуру 08.10/ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/6/8/9/6/1/xT3qhVpB4aVBVdPMFL73JOFwlaOgumsmm0N0z96I.pdf> (дата звернення: 24.05.2025).

Нормативно-правові акти інших відомств

9. Про затвердження Інструкції з правил поводження військовослужбовців на місцевості, на якій є вибухонебезпечні предмети, та дотримання заходів мінної безпеки : Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 19 квітня 2018 року № 161.

10. Про затвердження Правил безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення : наказ Міністерство енергетики та вугільної промисловості України від 12.06.2013 № 355 (із змінами станом на 16.02.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1127-13#top> (дата звернення: 25.05.2025).

11. Про внесення змін до наказу Міністерства транспорту України від 21.11.2000 № 644 та Правил перевезення наливних вантажів : наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 25.11.2008 № 1430 (в редакції від 16.03.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0180-09#Text> (дата звернення: 20.06.2025).

12. Додаток 3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства транспорту та зв'язку № 1135 від 05.11.2009, Наказами Міністерства

інфраструктури № 177 від 21.03.2012, № 565 від 05.11.2014, № 156 від 25.04.2017.

13. Про затвердження Мінімальних вимог безпеки і охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці : Наказ Міністерства соціальної політики України від 29.11.2018 № 1804. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1494-18#Text> (дата звернення: 14.06.2025).

14. Про прийняття міжнародних стандартів з протимінної діяльності як національних нормативних документів України : Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 08.08.2016 № 230 (із змінами від 10.11.2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0230774-16#Text> (дата звернення: 25.07.2025).

Навчально-методична література

15. Авіаційні засоби ураження: навч. посіб. / О.Г. Водчиць, С.Н. Єгоров, В.М. Павільч. К.: НАУ, 2008. 128 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/26050>.

16. Вайда Т.С. Долякарська допомога: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 874 с.

17. Вайда Т.С. Коментар до Правил дорожнього руху / Тарас Степанович Вайда, Олександр Сергійович Геращенко, Віктор Вікторович Степаненко. Одеса: ОЛДІ-ПЛЮС, 2022. 684 с. : іл.

18. Вайда Т.С. Пам'ятка працівникові Національної поліції з надання домедичної допомоги : практич. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ЗВО МВС України та працівників підрозділів Нац. поліції. Херсон: Олді-плюс, 2020. 56 с.

19. Вайда Т.С., Скрипка О. Гуманітарне розмінування звільнених від ворога територій України як першочергове завдання органів Національної поліції після деокупації регіонів. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 5 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 24 березня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 97-105.

20. Іван Вигівський вручив нагороди працівникам вибухотехнічних підрозділів Нацполіції. URL: <https://npu.gov.ua/news/ivan-vyhivskyi-vruchyv-nahorody-pratsivnykam-vybukhotekhnichnykh-pidrozdiliv-natspolitsii> (дата звернення 13.06.2025).

21. Глушкевич О.Л., Пушкарьов Ю.І. та ін. Артилерія у вогневому ураженні противника : навчальний посібник. – Суми: ВАТ «СОД» Видавництво «Козацький вал», 2003. 86 с.

22. Дерігін Д.В. Обережно, міни! : пам'ятка-довідник. Київ, 2016. 52 с.

23. Дробан О.М., Євдокімов П.М., Якубовський О.Г. Будова та експлуатація 152-мм самохідної гаубиці 2С3М. Львів: АСВ, 2012.

24. Кравчук І.С., Постніков О.О. Авіаційні керовані засоби ураження. – Васильків, 2001. Ч. I. 231 с.
25. Коаліція з розмінування вже передала Україні обладнання майже на пів мільярда євро - посол Литви. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4000742-koalicia-z-rozminuvanna-vze-peredala-ukraini-obladnanna-majze-na-piv-milarda-evro-posol-litvi.html> (дата звернення: 19.07.2025).
26. Кравчук І.С., Постніков О.О. Авіаційні керовані засоби ураження. – Васильків, 2001. Ч. II. – 236 с.
27. Матухно В.В., Толкунов І.О., Попов І.І., Іванець Г.В., та ін. Основи спеціальної та військової підготовки : підручник. Харків : НУЦЗУ, 2021. 275 с.
28. Обладнання для розмінування та утилізації боєприпасів. Продукція ARMTRAC. URL: <https://armtrac.com.ua/products.html> (дата звернення: 20.07.2025).
29. ООН: Мінне забруднення України - глобальна проблема, що впливає на безпеку й світові ціни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4001207-oon-minne-zabrudnenna-ukraini-globalna-problema-so-vplivae-na-bezpeku-j-svitovi-cini.html> (дата звернення: 19.07.2025).
30. Площа територій України, потенційно забруднених мінами та вибухонебезпечними предметами, зменшилась на 17 000 км² у 2024 році. URL: <https://mod.gov.ua/news/ploshha-teritorij-ukrayini-potencijno-zabrudnenih-minami-ta-vibuhonebezpechnimi-predmetami-zmenshilas-na-17-000-km-u-2024-roczii> (дата звернення: 19.07.2025).
31. Борзова Я. Понад чверть території України забруднена вибуховими пристроями, - ДСНС. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ponad-chvert-teritoriyi-ukrayini-zabrudnena-1712234287.html> (звернення: 20.07.2025).
32. Протитанкові, протипіхотні, сигнальні міни та міни-сюрпризи ідентифікація посібник солдату, громадська організація «Товариство правозахисту ветеранів силових структур». Київ, 2018. С. 105.
33. Правила стрільби і управління вогнем артилерії. Група, дивізіон, батарея, взвод, гармата. – К.: Видавництво «Варта», 2008. – 304 с.
34. Саморобні вибухові пристрої : методичний посібник. Центр розмінування. Кам'янець-Подільський, 2012.
35. Саморобні вибухові пристрої. Презентаційні матеріали. Центр розмінування. Кам.-Под., 2007.
36. Словник ракетних і артилерійських термінів. – Суми: ВІА, 2001. 262 с.
37. Смирнов О. М. Загальна будова вибухонебезпечних предметів: навч. пос. Том II. Артилерійські боєприпаси до наземної артилерії та їх елементи / О. М. Смирнов, О. В. Бондарь, В. В. Матухно, С. Д. Гассієв, Д. В. Поліщук. – Х.: НУЦЗУ, 2023. – 489 с. табл.
38. Сучасне озброєння і військова техніка Збройних сил російської федерації. Довідник учасника ООС / [С.П. Корнійчук, О.В. Турінський, Г.В. Певцов та ін.] ; за заг. ред. С.П. Корнійчука. Х.: ДІСА ПЛЮС, 2020. 1220 с.

39. Ткачук П.П., Дробан О.М., Євдокімов П.М. Боєприпаси. – Львів: АСВ, 2012.

40. Удянський М.М., Толкунов І.О., Бондаренко О.О., Матухно В.В. та ін. Основи вогневої підготовки: навч. посіб. Харків : НУЦЗУ, 2019. 156 с.

Інтернет ресурси

41. Авіаційні бомби (Росія) // Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96_%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B1%D0%B8_\(%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96_%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B1%D0%B8_(%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%8F)) (дата звернення: 06.06.2025).

42. Боєприпаси, вибухові речовини та пов'язані з ними предмети. URL: <https://bulletpicker.com> (дата звернення: 24.05.2025).

43. Вибухові боєприпаси: URL: <https://www.gichd.org/explosive-ordnance/types-of-landmine/> (дата звернення: 24.05.2025).

44. Вибухонебезпечні речі. URL: <https://cat-uxo.com> (дата звернення: 24.05.2025).

45. [На Херсонщині військові РФ обстріляли села Нововоскресенське та Дудчани. *Суспільне Новини*. 26 травня 2022.](#)

46. Мінують іграшки і тіла вбитих. Держдеп США порівняв дії росіян в Україні з тактикою терористів ІДІЛ. *Газета Експрес. Новини в деталях*. URL: <https://expres.online/podrobitsi/minuyut-igrashki-i-tila-vbitikh-derzhdep-ssha-porivnyav-dii-rosiyan-v-ukraini-z-taktikoju-teroristiv-idil> (дата звернення: 09.05.2025).

47. Мінна безпека. Типи мін та їх особливості. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/minna-bezpeka-tipi-min-ta-ix-osoblivosti> (дата звернення: 24.05.2025).

48. Несчетна С. «Пелюстка» здетонувала: в Ізюмі підліток жартома кинув фрагмент протипіхотної міни у шістьох друзів. URL: <https://tsn.ua/ato/pelyustka-zdetonuvala-v-izyumi-pidlitok-zhartoma-kinuv-fragment-protipihotnoyi-mini-u-kompaniyu-druziv-2257735.html> (дата звернення: 12.02.2025).

49. Площа територій України, потенційно забруднених мінами та вибухонебезпечними предметами, зменшилась на 17 000 км² у 2024 році. URL: <https://mod.gov.ua/news/ploshha-teritorij-ukrayini-potencijno-zabrudnenih-minami-ta-vibuhonebezpechnimi-predmetami-zmenshilas-na-17-000-km-u-2024-roci> (дата звернення: 19.07.2025).

50. ПФМ-1. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%A4%D0%9C-1> (дата звернення: 21.05.2025).

51. [Росіяни використали в Харкові заборонені касетні бомби \[Архівовано 26 лютого 2022 у Wayback Machine.\]](#), [zachid.net](#), 26 лютого 2022.

52. [Сьогодні, 29 листопада 2020 року, російсько-окупаційні війська підступно порушили домовленості, досягнуті 22 липня 2020 року... \[Архівовано 29 листопада 2020 у Wayback Machine\]](#) // *Facebook*, 29.11.2024.

53. Як поводитись в умовах загрози замінування. URL: <https://dovidka.info/yak-povodytys-v-umovah-zagrozy-zaminuvannya/> (дата звернення: 21.02.2025).

Використано іншу оприлюднену інформацію з відкритих друкованих джерел та сайтів мережі Інтернет.

ГЛОСАРІЙ

1. **Автоматизовані робочі місця користувачів** (*поліц.*) – робочі місця поліцейських та інших працівників, обладнані комп'ютерною технікою, у тому числі планшетними пристроями, які підключені до інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – система ПНП) відповідно до Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України», затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03 серпня 2017 року № 676, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 серпня 2017 року за № 1059/30927, і призначені для автоматизації службової діяльності, реалізації повноважень щодо обробки інформації відповідно до наданого рівня доступу в системі ПНП.

2. **Агітаційно-просвітницька робота щодо незастосування протипіхотних мін** – заходи у сфері протимінної діяльності, спрямовані на заклик до заборони використання протипіхотних мін та зміну суспільної думки у відношенні до принципів гуманності.

3. **Бенефіціари** – підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, а також фізичні та юридичні особи, у власності або оренді яких знаходиться територія.

4. **«Боеприпаси, що не вибухнули»** (*міжнар.*) – термін означає вибухонебезпечні боеприпаси, в які вставлено запальник, детонатор, які поставлено на звід або в інший спосіб підготовлено до використання й використано в збройному конфлікті. Вони могли бути вистрілені, скинуті, запущені або випущені й повинні були вибухнути, але не вибухнули.

5. **Бригада екстреної (швидкої) медичної допомоги** – структурна одиниця станції екстреної (швидкої) медичної допомоги або центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, завданням якої є надання екстреної медичної допомоги людині у невідкладному стані безпосередньо на місці події та під час перевезення такої людини до закладу охорони здоров'я відповідно до Закону України «Про екстерну медичну допомогу».

6. **Бризантні вибухові речовини** – речовини, що вибухають під впливом ініціюючих речовин та здатні дробити, руйнувати предмети, що стикаються з ними. Бризантні вибухові речовини більш потужні ніж ініціюючі, проте значно менш чутливі до зовнішнього впливу на них.

7. **Вибухова речовина** – хімічна речовина або суміш речовин, здатна під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості енергії, тепла та газоподібних продуктів.

8. **Вибуховий пристрій** – спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом пристрій одноразового застосування, який за певних обставин спроможний до вибуху з утворенням уражаючих факторів, обумовлених дією енергії хімічного вибуху вибухових речовин.

9. **Вибухові матеріали** – вибухові пристрої промислового та саморобного виготовлення, вибухові речовини, засоби підриву, засоби ініціювання, інші вироби та пристрої, які містять вибухові речовини.

10. **Вибухові роботи** – комплекс організаційних і технічних заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням вибухів.

11. **Вибухонебезпечні предмети** – вибухові матеріали промислового призначення та саморобного виготовлення, боєприпаси, що містять вибухові речовини, а також біологічні та хімічні речовини: бомби і боєголовки; керовані і балістичні ракети; артилерійські, мінометні, ракетні боєприпаси і боєприпаси до стрілецької зброї; усі міни, торпеди і глибинні бомби; піротехнічні вироби військового та спеціального призначення; касетні бомби і касети; електричні вибухові пристрої; саморобні вибухові пристрої та інші предмети, що є вибухонебезпечними за своєю природою.

12. **«Вибухонебезпечні предмети – наслідки війни» (міжнар.)** – термін означає боєприпаси, які не вибухнули, а також залишені вибухонебезпечні боєприпаси.

13. **«Вибухонебезпечні боєприпаси» (міжнар.)** – термін означає звичайні боєприпаси, що містять вибухові речовини, за винятком мін, мін-пасток та інших пристроїв, визначених у Протоколі II від 03 травня 1996 року про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв з поправками, внесеними до Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10.10.1980 (зі змінами, внесеними 21 грудня 2001 року).

14. **Виклик екстреної медичної допомоги** – повідомлення про невідкладний стан людини і місце події та/або звернення про необхідність надання екстреної медичної допомоги за єдиним телефонним номером екстреної медичної допомоги 103 чи за єдиним телефонним номером системи екстреної допомоги населенню 112.

15. **Виключена територія** – територія, яка за результатами проведення нетехнічного обстеження визнана такою, що не містить прямих та непрямих доказів щодо забруднення ВВП.

16. **Виключення (розблокування) території нетехнічним обстеженням** – висновок, зроблений за результатами нетехнічного обстеження та (або) на підставі достатніх доказів, що попередньо встановлена імовірно або підтверджено небезпечна територія (її частина) не містить ВВП та не потребує проведення технічного обстеження або очищення (розмінування).

17. **Виявлення вибухонебезпечного предмета** – пошук та (або) ідентифікація вибухонебезпечного предмета.

18. **Відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги** – структурний підрозділ багатопрофільної лікарні, в якому у цілодобовому режимі забезпечується надання екстреної медичної допомоги.

19. **«Військовий об'єкт» (міжнар.)** в тій мірі, в якій це стосується об'єктів, означає будь-який об'єкт, який в силу свого характеру, місцезнаходження, призначення чи використання робить ефективний внесок у військові дії і повне або часткове руйнування, захоплення або нейтралізація якого, за існуючих в даний момент умов, надає певну військову перевагу.

20. **ВНП I категорії** – ВВП, що не споряджені засобами (пристроями) ініціювання, а також ВВП, що споряджені засобами (пристроями) ініціювання, які не мають ознак механічного, термічного та інших видів пошкоджень, або їх стан дозволяє переведення з «бойового» у «безпечне (транспортне)» положення.

21. **ВНП II категорії** – ВВП, споряджені засобами (пристроями) ініціювання та мають ознаки проходження через «канал ствола», наявність на засобах (пристроях) ініціювання механічних, термічних та інших видів пошкоджень, або переведення засобів (пристроїв) ініціювання з «бойового» положення у «безпечне (транспортне)» неможливе, а також ВВП, споряджені засобами (пристроями) ініціювання невідомої конструкції.

22. **Внутрішня небезпечна зона** – ділянка місцевості, призначена для інформування працівників поліції про кордони особливої небезпеки за наслідками дії уражаючих факторів вибуху на людину та оточуючі об'єкти. Під внутрішньою зоною небезпеки розуміють вихідний рубіж для початку виконання робіт спеціалістами-вибухотехніками з розряджання, транспортування чи знищення вибухових пристроїв.

23. **Воєнна безпека** – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз.

24. **Воєнний конфлікт** – форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили; основними видами воєнного конфлікту є війна та збройний конфлікт.

25. **Гексоген** – речовина, яка застосовується для спорядження капсулів-детонаторів, кумулятивних зарядів та інженерних мін. Може спрацювати від удару кулі.

26. **Громадська безпека і порядок** – захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз.

27. **Група реагування патрульної поліції** (*абр. ГРПП*) – наряд патрульної поліції у складі не менше двох поліцейських, які в зоні оперативного реагування виконують завдання із забезпечення публічної безпеки і порядку, взаємодії з населенням, безпеки дорожнього руху, запобігання правопорушенням або подіям та їх припинення, оперативного реагування на них.

28. **Державна безпека** – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

29. **Демократичний цивільний контроль** – комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства

права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України.

30. **Диспетчер** – старший інспектор з особливих доручень, старший інспектор, інспектор чергової частини (ситуаційного відділу) управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування ГУНП (УОАЗОР), уповноважений на здійснення управління нарядами поліції, у тому числі за допомогою автоматизованого робочого місця (далі – АРМ «диспетчер») системи ПНП, з метою оперативного реагування на заяви і повідомлення про правопорушення або події.

31. **«Дистанційне управління»** (*міжнар., в контексті мінування*) означає управління за допомогою команд, що передаються на відстані.

32. **«Дистанційно встановлювана міна»** (*міжнар.*) означає міну, що встановлюється не безпосередньо, а за допомогою артилерії, ракет, реактивних установок, мінометів чи аналогічних засобів, або скидається з літаків. Міни, що встановлюються з системи наземного базування з відстані менше ніж 500 м, не розглядаються як «дистанційно встановлювані» за умови, що вони використовуються згідно зі статтею 5 та іншими відповідними статтями Протоколу про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв з поправками, внесеними 3 травня 1996 року (Протокол II від 03 травня 1996 року Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невибіркову дію від 10.10.1980 (зі змінами, внесеними 21 грудня 2001 року).

33. **Домедична допомога** – невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи.

34. **Експериментальне випробування** – випробування експериментальним шляхом здатності вибухових матеріалів до використання за призначенням: для боеприпасів – здатність під час вибуху до певної уражаючої або руйнівної дії, здатність бути застосованими для пострілу з відповідного виду озброєння; для засобів ініціювання - здатність ініціювати вибух заряду вибухової речовини; для піротехнічних виробів – здатність до створення світлового, звукового або димового ефектів тощо.

35. **Експериментальний вибух** – комплекс організаційних і технічних заходів, пов'язаних із підготовкою та проведенням вибухів, який здійснюється за наявності питань або сумнівів щодо придатності вибухових матеріалів до вибуху.

36. **Експертний експеримент** – установлення механізму слідоутворення, взаємодії певних частин механізмів – об'єктів дослідження, виявлення причинного зв'язку між певними явищами, процесами, отримання зразків для порівняльного дослідження.

37. **Екстрена медична допомога** – медична допомога, яка полягає у здійсненні працівниками системи екстреної медичної допомоги відповідно до цього Закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на врятування і збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я.

38. **«Елемент невилучення»** (*міжнар., в контексті мінування*) означає призначений для захисту міни пристрій, котрий є її частиною, з'єднаний або прикріплений до неї або встановлений під міною, і спрацьовує при спробі вилучити міну.

39. **Забезпечення якості розмінування** – елемент процесу управління якістю розмінування щодо надання впевненості у тому, що вимоги до якості будуть дотримані.

40. **Забруднена територія** (*протимінна діяльність*) – будь-яка територія (акваторія), що містить вибухонебезпечні предмети.

41. **Загрози національній безпеці України** – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України.

42. **«Залишені вибухонебезпечні боєприпаси»** (*міжнар.*) – термін означає вибухонебезпечні боєприпаси, які не були використані під час збройного конфлікту, які були забуті чи залишені стороною в збройному конфлікті та які більше не знаходяться під контролем сторони, що забула чи залишила їх. В залишені вибухонебезпечні боєприпаси можуть бути чи не бути вставлені запальники чи детонатори, вони можуть бути чи не бути поставлені на взвід або в інший спосіб можуть бути чи не бути підготовлені до використання.

43. **Заряд вибухової речовини** – певна кількість вибухової речовини, що здатна до вибуху. До зарядів вибухових речовин не належать проби вибухових речовин, змиви, сліди вибухових речовин після вибуху.

44. **Засоби індивідуального захисту** – означає всі засоби, які призначені для носіння і використання працівником з метою індивідуального захисту від одного або більше ризиків, які могли б становити загрозу безпеці та здоров'ю на роботі, а також будь-які пристосування, аксесуари чи змінні компоненти, призначені для цієї мети.

45. **Засоби ініціювання** – вироби та пристрої, що є джерелом початкового детонаційного імпульсу для здійснення вибуху заряду вибухової речовини (електродетонатори, капсуль-детонатори, мінні детонатори тощо).

46. **Засоби підриву** – пристрої, призначені для ініціювання вибуху заряду вибухової речовини (підривачі ручних гранат, інженерних боєприпасів, артилерійських снарядів, ракет, авіабомб тощо), основними

складовими частинами яких є засіб ініціювання і механізм приведення засобу ініціювання у дію.

47. **Збір даних стосовно небезпек від ВНП** – це процес збору даних від різних джерел стосовно небезпеки від ВНП, з небезпечних районів, зон, стосовно їх впливу на цивільне населення, враховуючи дані про потерпілих та інциденти, інформацію про небезпеку та безпечну поведінку, а також про надання допомоги потерпілим.

48. **Збройний конфлікт** – збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт).

49. **Зв'язок з громадою (населенням) у протимінній діяльності** – процеси та обмін інформацією з усіма учасниками протимінної діяльності на території де застосовані ВНП.

50. **Зменшена територія** – територія, яка за результатами проведення технічного обстеження визнана такою, що не містить прямих доказів щодо забруднення ВНП.

51. **Змиви** – змиви слідів вибухових речовин, відібрані з предметів-носіїв екстракційним способом із застосуванням марлевого тампона та дистильованої чи очищеної води та органічних розчинників (ацетону, ацетонітрилу, метанолу тощо), слідів потенційно наявних вибухових речовин, їх компонентів і продуктів їх вибухового перетворення.

52. **Знешкодження вибухонебезпечного предмета** – спеціальні дії щодо блокування або нейтралізації виконавчих механізмів підричників вибухонебезпечного предмета (вилучення підричників з вибухонебезпечного предмета, вилучення вибухонебезпечного предмета з місця встановлення), спрямовані на приведення вибухонебезпечного предмета у безпечний стан, що виключає можливість його ненавмисного вибуху.

53. **Знищення вибухонебезпечного предмета** – переведення вибухонебезпечного предмета у недієздатний (безпечний) стан шляхом підриву, спалювання, механічного чи іншого повного або часткового руйнування з обов'язковим дотриманням вимог протимінної діяльності та запобіганням і мінімізацією негативних для населення, інфраструктури та довкілля наслідків.

54. **Зовнішня небезпечна зона** – ділянка місцевості для інформування людей про визначення кордонів небезпеки, де можливі наслідки із заподіянням шкоди здоров'ю під час вибуху. По периметру цієї зони виставляється оточення та здійснюється маркування спеціальною стрічкою з відповідними написами.

55. **Зона оперативного реагування наряду поліції** – територія обслуговування, яка закріплена в системі ПНП за конкретними нарядами поліції. Зони визначаються керівництвом територіальних органів (підрозділів) поліції та затверджуються наказом.

56. **Ідентифікація ВНП** – візуальний огляд підозрілого предмета для підтвердження його належності до ВНП та встановлення його типу.

57. **Імовірно небезпечна територія** – територія, яка на підставі непрямих доказів вважається імовірно забрудненою ВМП.

58. **Індекс ГРАУ** – коротке умовне цифро-буквене позначення, присвоєне всім зразкам артилерійського озброєння.

59. **Ініціатор** – слідчий суддя або суд, який відповідно до статті 242 Кримінального процесуального кодексу України доручає експертній установі, експерту чи експертам проведення експертизи.

60. **Ініціюючі вибухові речовини** – високочутливі до зовнішньої дії (гримуча ртуть, азид свинцю, ТНРС); вибух цих речовин детонує бризантно та металеві речовини. Мають високу чутливість до зовнішнього впливу (удар, тертя, теплова дія).

61. **«Існуючі вибухонебезпечні предмети – наслідки війни»** (*міжнар.*) – термін означає боєприпаси, що не вибухнули, а також залишені вибухонебезпечні боєприпаси, які існували до набуття чинності Протоколом V від 28.11.2003 року про вибухонебезпечні предмети – наслідки війни Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, від 10.10.1980 (зі змінами, внесеними 21 грудня 2001 року) для Високої Договірної Сторони, на території якої вони існують.

62. **Інформаційна довідка про правопорушення або подію** – електронний або паперовий документ визначеної форми, адресований Голові Національної поліції України, начальникам ГУНП та/або ТВП, що містить опис правопорушення або події.

63. **«Інші пристрої»** (*міжнар., в контексті мінування*) означають боєприпаси і пристрої, що встановлюються вручну, включаючи саморобні вибухові пристрої, які призначені для того, щоб убивати, завдавати ушкодження або збитків, і приводяться в дію вручну, шляхом дистанційного управління або автоматично по закінченню певного проміжку часу.

64. **Керівник вибухотехнічної групи** – працівник вибухотехнічного підрозділу, якого керівником вибухотехнічного підрозділу визначено старшим виїзної групи.

65. **Керівник підрозділу поліції** – начальник підрозділу поліції чи особа, яка виконує його обов'язки, на території обслуговування якого проводиться огляд місця події за фактами виявлення, використання або застосування вибухових матеріалів.

66. **Комплексна судова експертиза** – експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки чи інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання).

67. **Комплексний огляд сектору безпеки і оборони** – процедура оцінювання стану і готовності складових сектору безпеки і оборони до виконання завдань за призначенням, за результатами якої розробляються та уточнюються концептуальні документи розвитку складових сектору безпеки і оборони та визначаються заходи, спрямовані на досягнення ними

необхідних спроможностей до виконання завдань за призначенням у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища.

68. **Контроль якості** (*мінна безпека*) – елемент процесу управління якістю розмінування, який забезпечує повне дотримання вимог щодо ліквідації небезпек, пов'язаних з вибухонебезпечними предметами, а також контроль за дотриманням вимог щодо якості розмінування.

69. **Криміналіст** – працівник відділу (сектору) криміналістичного забезпечення підрозділів слідства Національної поліції України.

70. **Метальні вибухові речовини** – порохи та ракетні палива; металеві вибухові речовини застосовуються головним чином для метання снарядів, куль у вогнепальній зброї та утворення реактивної сили у ракетах. Порохи, що випускаються промисловістю, діляться на «димні» та «бездимні», які, в свою чергу, діляться на піроксилінові та балістичні.

71. **«Механізм самознищення»** (*міжнар.*) означає вмонтований або прикріплений ззовні механізм, що автоматично спрацьовує і забезпечує знищення боєприпасу, в який його вмонтовано або прикріплено.

72. **«Механізм самонейтралізації»** (*міжнар.*) означає вмонтований механізм, що автоматично спрацьовує і приводить в недієздатний стан боєприпас, в який він вмонтований.

73. **«Міна»** (*міжнар.*) означає боєприпас, що встановлюється під землею, на землі чи поблизу землі або іншої поверхні і призначений для вибуху, спричиненого присутністю, близькістю чи контактом людини або транспортним засобом.

74. **«Міна-пастка»** (*міжнар.*) означає будь-який пристрій чи матеріал, які спроектовані, сконструйовані чи пристосовані для того, щоб убивати чи завдавати ушкоджень, і які спрацьовують раптово, коли людина торкається чи наближається до начебто нешкідливого предмета або здійснює, здавалося б, безпечну дію.

75. **«Мінне поле»** (*міжнар.*) означає певний район, в якому встановлено міни, а «мінним районом» називається район, що є небезпечним через наявність мін. **«Хибне мінне поле»** означає вільний від мін район, що імітує мінне поле. Термін «мінне поле» включає хибні мінні поля.

76. **Місце події** (*мед.*) – територія, приміщення або будь-яке інше місцезнаходження людини у невідкладному стані на момент здійснення виклику екстреної медичної допомоги.

77. **Навчання ризикам, пов'язаним з вибухонебезпечними предметами**, – заходи, спрямовані на зменшення ризику тілесного ушкодження, спричиненого вибухонебезпечними предметами, шляхом підвищення інформованості населення.

78. **Наряд поліції** – ГРПП, наряди патрульної поліції, поліції охорони, поліції особливого призначення, слідчо-оперативні групи, дільничні офіцери поліції, інші сформовані наряди (у тому числі спільні наряди поліцейських різних підрозділів) у складі, не менше двох поліцейських, які в зоні оперативного реагування виконують завдання із забезпечення публічної безпеки і порядку, взаємодії з населенням, безпеки дорожнього руху,

запобігання правопорушенням або подіям та їх припинення, оперативного реагування на них.

79. **Національна безпека України** – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

80. **Національні інтереси України** – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

81. **Невідкладний стан людини (мед.)** – раптове погіршення фізичного або психічного здоров'я, яке становить пряму та невідворотну загрозу життю та здоров'ю людини або оточуючих її людей і виникає внаслідок хвороби, травми, отруєння або інших внутрішніх чи зовнішніх причин.

82. **Непрямі бенефіціари** – юридичні та (або) фізичні особи, які після розблокування (зменшення, виключення) території отримують можливість безпечно її використовувати протягом незначного періоду часу.

83. **Непрямі докази щодо забруднення територій ВМП** – інформація, яка містить певні ознаки та факти щодо імовірного забруднення території ВМП.

84. **Несанкціоноване поводження з ВМП** – дії осіб, які не мають відповідної підготовки та повноважень щодо пошуку, вилучення, транспортування, знешкодження (знищення) та проведення будь-яких інших операцій з ВМП.

85. **Нетехнічне обстеження** – збір, аналіз та оцінювання інформації стосовно території для подальшої її класифікації за статусом небезпеки, без використання технічних засобів пошуку ВМП.

86. **Оборонне планування** – складова частина системи державного стратегічного планування, що здійснюється з метою забезпечення обороноздатності держави шляхом визначення пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, їх спроможностей, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також розроблення відповідних концепцій, програм і планів з урахуванням реальних і потенційних загроз у воєнній сфері та фінансово-економічних можливостей держави.

87. **Оборонний огляд** – процедура оцінювання стану і готовності сил оборони до виконання завдань з оборони України, стану їх кадрового, фінансового, матеріально-технічного та інших видів забезпечення.

88. **Оборонно-промисловий комплекс України** – сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, надають послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами.

89. **Обстеження ділянки місцевості на наявність вибухонебезпечних предметів** – пошук ВНП та їх залишків на ділянці місцевості на визначену глибину для подальшого вилучення та (або) знешкодження (знищення).

90. **Огляд місця події** – огляд місцевості, приміщення, пов'язаний з подіями використання вибухових матеріалів або погрозами їх застосування.

91. **Огляд оборонно-промислового комплексу України** – процедура оцінювання стану і готовності оборонно-промислового комплексу стосовно задоволення потреби сектору безпеки і оборони в озброєнні, військовій та спеціальній техніці.

92. **Оперативне інформування (поліц.)** – єдина система збирання, опрацювання та подання до чергової служби вищого рівня інформації про правопорушення або подію з метою організації контролю за встановленням і затриманням осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також оперативного реагування на надзвичайні ситуації.

93. **Оперативне реагування (поліц.)** – скоординовані дії чергової служби, нарядів патрульної поліції, ГРПП та інших нарядів, спрямовані на організацію невідкладного прибуття працівників поліції до заявника або на вказане місце події з метою припинення правопорушення, установа особи та затримання ймовірного правопорушника, збереження слідів правопорушення, а також надання допомоги потерпілим особам у межах повноважень поліції.

94. **Оперативне реагування на виявлення ВНП (оперативне реагування)** – першочергове залучення органів та підрозділів цивільного захисту для ідентифікації, вилучення, транспортування і знешкодження (знищення) ВНП, виявленого представниками місцевих органів влади, іншими бенефіціарами та громадянами.

95. **Оператори протимінної діяльності** – уповноважені підрозділи центральних органів виконавчої влади, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, у тому числі міжнародні та іноземні, що залучаються до проведення заходів у сфері протимінної діяльності.

96. **Орган (підрозділ) поліції** – центральний орган управління поліції, міжрегіональні територіальні органи Національної поліції України, ГУНП, ТВП.

97. **«Передача» (міжнар., в контексті мінування)** передбачає, окрім фізичного ввозу мін на національну територію або вивозу їх з неї, передачу прав власності стосовно мін і контролю над ними, але не включає передачу території з установленими на ній мінами.

98. **Пересувний вибухотехнічний комплекс** – спеціалізований автомобіль, оснащений спеціальним вибухотехнічним обладнанням, призначений для роботи групи спеціалістів-вибухотехніків.

99. **Підозрілий предмет** – предмет, що за зовнішнім виглядом має ознаки ВНП або може бути ідентифікований як ВНП.

100. **Підрильний майданчик** – стаціонарне або тимчасове місце для проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт.

101. **Підрозділ «102»** – відділ служби «102» УОАЗОР, працівники якого за допомогою автоматизованого робочого місця працівника підрозділу «102» (АРМ «оператор «102») системи ПІНП у цілодобовому режимі здійснюють приймання екстрених викликів і реєстрацію повідомлень про правопорушення або події, що надходять телефоном за скороченим номером екстреного виклику поліції «102» (скорочений номер «102»), а також за допомогою інших видів зв'язку.

102. **Підтверджена небезпечна територія** – територія, яка на підставі прямих доказів вважається забрудненою ВНП.

103. **Піротехнічні суміші** – хімічні речовини, які використовуються для створення світлового, димового, звукового ефектів при їх горінні та являють собою механічні суміші, основними компонентами яких є неорганічні окисники, пальне (горючі речовини) та в'язуча речовина.

104. **Планування у сфері національної безпеки** – функція державного управління з визначення пріоритетів, завдань і заходів із забезпечення національної безпеки України, збалансованого розвитку складових сектору безпеки і оборони на основі оцінки безпекової обстановки та з урахуванням фінансово-економічних можливостей держави.

105. **Повідомлення про безпечну поведінку** – це інформація що передається шляхом особистого обміну, засобами масової інформації (телебачення, радіо, інтернет, друковані засоби масової інформації), наочними засобами (плакати та листівки).

106. **Поводження з вибуховими матеріалами** – діяльність органів і підрозділів Національної поліції України та підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, яка пов'язана з пошуком вибухових матеріалів під час реагування на повідомлення про загрозу вибуху, виявленням вибухових матеріалів, їх перевезенням, знищенням, знешкодженням, руйнуванням, розрядженням, зберіганням, дослідженням, проведенням спеціальних вибухотехнічних робіт.

107. **Повторні заяви і повідомлення** – заяви або повідомлення від одного або різних заявників щодо одного і того ж правопорушення або події.

108. **Посадова особа, уповноважена на здійснення прийому, опрацювання та реєстрації заяв і повідомлень про правопорушення або події** – працівники підрозділу «102», старші зміни працівників підрозділів «102», диспетчери, оперативні чергові ГУНП та ТВП, їх помічники.

109. **Постраждалі від вибухонебезпечних предметів особи** (далі – постраждалі особи) – окремі особи або групи осіб, які зазнали фізичних і психологічних травм, фінансових втрат або законні права та інтереси яких були порушені використанням та (або) наявністю вибухонебезпечних предметів або діями чи бездіяльністю відповідальних осіб, або члени сімей осіб, загиблих від вибухонебезпечних предметів.

110. **Працівник (охорона праці)** – особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом).

111. **Працівник підрозділу «102»** – працівник відділу служби «102» УОАЗОР, діяльність якої спрямована на приймання екстрених викликів за скороченим номером «102» та електронних повідомлень заявників, у яких міститься інформація про правопорушення або події, а також їх реєстрацію за допомогою АРМ «оператор «102» в системі ПНП.

112. **Проби вибухових речовин** – проби, відібрані з маси вибухової речовини в кількості, достатній для безпечного проведення дослідження; маса проби вибухової речовини не має перевищувати 5 г.

113. **Протимінна діяльність** – заходи, що проводяться з метою забезпечення національної безпеки та спрямовані на зменшення соціального, економічного та екологічного впливу вибухонебезпечних предметів на життя та діяльність населення.

114. **«Протипіхотна міна»** (міжнар.) означає міну, що призначена, головним чином, для вибуху, спричиненого присутністю, близькістю, контактом з людиною і призводить до виведення з ладу, завдання ушкоджень або смертельних уражень одній чи декільком особам.

115. **Прямі бенефіціари** – юридичні та (або) фізичні особи, які після розблокування (зменшення, виключення) території отримують можливість безпечно її використовувати на довготривалій (постійній) основі.

116. **Прямі докази щодо забруднення територій ВВП** – інформація, яка містить підтвержені ознаки та факти щодо забруднення території ВВП.

117. **Пункт постійного базування бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги** – місце розташування бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги та спеціалізованого санітарного транспорту, пристосоване та обладнане для її роботи у цілодобовому режимі.

118. **Пункт тимчасового базування бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги** – місце тимчасового перебування бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги для забезпечення своєчасного надання екстреної медичної допомоги, у тому числі під час проведення масових заходів та заходів за участю осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона.

119. **«Реєстрація»** (міжнар., в контексті замінування територій) означає операцію матеріального, адміністративного і технічного порядку, призначену для збору з метою реєстрації в офіційних документах усієї наявної інформації, що полегшує встановлення місцезнаходження мінних полів, мінних районів, мін, мін-пасток та інших пристроїв.

120. **Реєстрація правопорушення або події** (поліц.) – фіксація інформації про правопорушення або подію в системі ПНП та/або журналах з присвоєнням записам порядкових номерів.

121. **Роботодавець** (охорона праці) – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання і фізична особа, яка використовує найману працю.

122. **Розблокування території** – процес застосування усіх необхідних заходів щодо ідентифікації, визначення та скасування підозри забруднення

території ВВП шляхом проведенням нетехнічного обстеження, технічного обстеження та очищення (розмінування).

123. **Розмінування (гуманітарне розмінування)** – комплекс заходів, які проводяться операторами протимінної діяльності з метою ліквідації небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, включаючи нетехнічне та технічне обстеження територій, складення карт, виявлення, знешкодження та (або) знищення вибухонебезпечних предметів, маркування, підготовку документації після розмінування, надання громадам інформації щодо протимінної діяльності та передачу очищеної території. До проведення розмінування (гуманітарного розмінування) залучаються фахівці з розмінування операторів протимінної діяльності.

124. **«Самодеактивація» (міжнар.)** означає автоматичне приведення боєприпасу в недієздатний стан шляхом необоротного виснаження компоненту, наприклад батареї, який має суттєве значення для дії боєприпасу.

125. **Сектор безпеки і оборони** – система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України.

126. **Сектор реагування патрульної поліції (абр.в. СРПП)** – підрозділ патрульної поліції, який цілодобово забезпечує оперативне реагування на повідомлення про правопорушення або події, у межах компетенції здійснює їх розгляд, а також комплекс превентивних заходів шляхом патрулювання території обслуговування, виявлення та припинення правопорушень, застосування визначених законодавством поліцейських та інших заходів.

127. **Сили безпеки** – правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України.

128. **Сили оборони** – Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави.

129. **Система екстреної медичної допомоги** – сукупність визначених Законом України «Про екстрену медичну допомогу» закладів охорони здоров'я та їх структурних одиниць, які забезпечують організацію та надання екстреної медичної допомоги, у тому числі під час виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків.

130. **Слідчий експеримент** – слідча (розшукова) дія, яка полягає в тому, що слідчий, прокурор з метою перевірки та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, проводить відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проводить потрібні досліди та випробування.

131. **Слідчо-оперативна група** (*абр. СОГ*) – організаційна форма взаємодії слідчих (дознавачів), працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів, встановлення свідків та потерпілих, встановлення осіб, які його вчинили, з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження.

132. **Спеціалісти-вибухотехніки Національної поліції України** – працівники вибухотехнічної служби Національної поліції України, які пройшли відповідну підготовку.

133. **Спеціалізований санітарний транспорт** – оснащений спеціальними світловими і звуковими сигнальними пристроями транспортний засіб, призначений для перевезення людини у невідкладному стані та обладнаний для надання екстреної медичної допомоги відповідно до національних стандартів щодо такого виду транспорту.

134. **Спеціальні вибухотехнічні роботи** – роботи, пов'язані з пошуком, виявленням, експертним оглядом, розрядженням, знешкодженням та знищенням вибухових матеріалів (пристроїв та ресовин), у тому числі розмінуванням, а також перевезенням надзвичайно небезпечних вибухових матеріалів до підривних майданчиків.

135. **Стаціонарна вибухотехнічна лабораторія** – спеціально обладнані приміщення, призначені для проведення судових вибухотехнічних експертиз і досліджень вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху, ведення облікової та звітної документації тощо.

136. **Стаціонарний вибухотехнічний комплекс** – спеціально обладнані приміщення, призначені для цілодобового чергування спеціалістів-вибухотехніків, зберігання вибухових матеріалів, спеціального вибухотехнічного обладнання.

137. **Стратегія воєнної безпеки України** – документ, у якому викладається система поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

138. **Стратегія кібербезпеки України** – документ довгострокового планування, що визначає загрози кібербезпеці України, пріоритети та напрями забезпечення кібербезпеки України з метою створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави.

139. **Стратегія національної безпеки України** – документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання,

механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

140. Стратегічний оборонний бюлетень України – документ оборонного планування, що розробляється за результатами оборонного огляду та визначає основні напрями реалізації воєнної політики України, стратегічні цілі розвитку та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів.

141. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України - документ довгострокового планування, що розробляється на основі Стратегії національної безпеки України за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, цілі та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз.

142. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України – документ, що розробляється за результатами огляду оборонно-промислового комплексу України та визначає пріоритетні напрями державної військово-промислової політики, цілі реформи оборонно-промислового комплексу та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів.

143. Суб'єкти господарювання (щодо забезпечення засобами індивідуального захисту) – учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

144. Судова вибухотехнічна експертиза – підвид криміналістичної експертизи, предметом якої є фактичні дані (обставини), які пов'язані з визначенням групової належності та єдиного джерела походження вибухових пристроїв у цілому вигляді або за їх фрагментами (осколками), елементів вибухових пристроїв, обставин вибуху, які встановлюються на основі спеціальних знань у галузі криміналістичної вибухотехніки за питаннями, які поставлені на вирішення експертизи.

145. Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває в провадженні органів досудового розслідування чи суду.

146. Судові експерти – працівники Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, які мають кваліфікацію судового експерта з правом проведення судової експертизи за певною експертною спеціальністю (спеціальностями).

147. Судові експерти-вибухотехніки – працівники Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, які атестовані як судові експерти з правом проведення вибухотехнічної експертизи за експертною спеціальністю «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху».

148. **Сховище** – окрема споруда, спеціально призначена для зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження.

149. **ГЕН** – хімічна сполука тетранітропентаеритрит, потужна вибухова речовина; горіння ГЕН може перейти в детонацію, від удару (прострілу) кулі рушниці він вибухає.

150. **Територія** – місцевість або її окремі ділянки, що знаходяться у населених пунктах та поза їх межами, у тому числі з розташованими на них об'єктами інфраструктури, іншими будівлями і спорудами різного типу та призначення.

151. **Тетрил** – речовина, яка застосовується для виготовлення проміжних детонаторів в боєприпасах та спорядження деяких типів капсуль-детонаторів. Може вибухнути від удару кулі, а горіння може перейти в детонацію (вибух).

152. **Тротил (тринітротолуол, тол, ТНТ)** – бризантна вибухова речовина, малочутлива до механічних впливів; випускається у заводських умовах у вигляді тонких лусочок, а іноді – пресованих шматочків. Застосовується для проведення підривних робіт та спорядження інженерних боєприпасів. Горіння в замкнутому просторі може перейти в детонацію, від удару кулі не вибухає.

153. **Уповноважені підрозділи центральних органів виконавчої влади** – підрозділи, до складу яких входять фахівці з розмінування, що перебувають у підпорядкуванні та (або) входять до сфери управління та (або) до складу: 1) центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику: з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період; у сфері цивільного захисту; у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг; 2) державних органів, що забезпечують громадську безпеку і порядок, державну безпеку і захист державного кордону України.

154. **Управління інформацією у сфері протимінної діяльності** – надання підтримки та сприяння суб'єктам протимінної діяльності у прийнятті рішень, наданні звітної документації та питаннях обробки інформації.

155. **Управління якістю розмінування** – комплекс заходів, спрямованих на організацію проведення процедур щодо якості розмінування.

156. **Усі необхідні заходи** – мінімальний комплекс заходів щодо визначення та документування території, забрудненої ВВП, а також проведення її виключення, зменшення або очищення (розмінування) цієї території.

157. **Утилізація (знищення) надлишкових боєприпасів** – проведення підготовчих, організаційних, наукових, технічних, виробничих та інших робіт, спрямованих на безпечну для життя та довкілля зміну якісних, фізичних, хімічних та інших властивостей надлишкових боєприпасів для

унеможливлення використання їх за призначенням, у тому числі утилізація (знищення) методом підриву (спалювання), випалювання вибухових речовин із корпусів боєприпасів, результатом яких є отримання виробів спецхімії, вибухо- та пожежонебезпечних елементів, металобрухту, вторинної сировини, що можуть бути використані в національній економіці.

158. Фахівці з розмінування – фізичні особи, які володіють спеціальними знаннями і навичками та мають відповідну кваліфікацію щодо проведення робіт з розмінування.

159. «Цивільними об'єктами» (*міжнар.*) є всі об'єкти, що не є військовими об'єктами, визначення яких міститься в пункті 6 («Військовий об'єкт») статті 2 «Визначення» Протоколу про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв з поправками, внесеними 3 травня 1996 року (Протокол II, що додається до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невідбиркову дію від 10.10.1980 (зі змінами, внесеними 21 грудня 2001 року).

160. Штатні вибухові матеріали – вибухові матеріали, якими забезпечуються вибухотехнічні підрозділи Національної поліції України згідно з відповідними нормами належності.

161. Черговий диспетчер (радіотелефоніст, оперативний черговий) – особа, до функцій і повноважень якої належить отримання, фіксація та доведення до виконавців інформації, отриманої від місцевих органів влади, інших бенефіціарів та громадян.

162. Черговий засіб індивідуального захисту (черговий ЗІЗ) – спеціальний одяг, спеціальне взуття чи інший ЗІЗ колективного (безособового) користування, як-от рукавиці чи калоші діелектричні при електроустановках, кожух або плащ непромокальний на зовнішніх постах, що закріплений за певними робочими місцями чи видається працівникам тільки на час виконання тих робіт, для яких вони передбачені, та передається однією зміною іншій.

163. Якість розмінування – відповідність виконаних заходів вимогам національних стандартів протимінної діяльності з урахуванням вимог держави щодо безпеки життя і здоров'я населення.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЗРАЗОК ФОРМИ АКТА ПЕРЕВІРКИ ОБ'ЄКТА
НА НАЯВНІСТЬ ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Додаток 1
до Інструкції про поводження
з вибуховими матеріалами в органах
і підрозділах Національної поліції
України та підрозділах Експертної
служби Міністерства внутрішніх
справ України
(пункт 6 розділу II)

Примірник № _____

_____ (найменування вибухотехнічного підрозділу Національної поліції України,
його місцезнаходження, номер телефону та адреса електронної пошти)

АКТ

перевірки об'єкта на наявність вибухових матеріалів

від _____ 20__ року
Початок огляду _____

№ _____
Кінець огляду _____

Група спеціалістів-вибухотехніків у складі:

_____ (спеціальне звання, ініціали, прізвище)

_____ (спеціальне звання, ініціали, прізвище)

_____ (спеціальне звання, ініціали, прізвище)

здійснила огляд об'єкта за адресою: _____,
під час якого було оглянуто: _____

Для огляду застосовувалися такі засоби пошуку: _____

Результати огляду на момент його закінчення: _____

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

_____
 (посада)
 _____
 (посада)

_____
 (підпис)
 _____
 (підпис)

_____
 (ініціали, прізвище)
 _____
 (ініціали, прізвище)

Акт складено у ___ примірниках:

1 - _____

2 - _____

3 - _____

Примірник акта № _____
 отримав:

_____
 (посада)

_____
 (підпис)

_____
 (ініціали, прізвище)

_____ 20__ року

Примірник акта № _____
 отримав:

_____
 (посада)

_____
 (підпис)

_____
 (ініціали, прізвище)

_____ 20__ року

Примірник акта № _____
 отримав:

_____
 (посада)

_____
 (підпис)

_____
 (ініціали, прізвище)

_____ 20__ року

**ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ
ЗА КАТЕГОРІЯМИ ВІДПОВІДНО ДО ЇХ ЯКІСНОГО СТАНУ
ТА ДІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ-ВИБУХОТЕХНІКІВ
ПРИ ПОВОДЖЕННІ З НИМИ**

	Додаток 2 до Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України (пункт 11 розділу II)
--	--

РОЗПОДІЛ

вибухонебезпечності вибухових матеріалів за категоріями відповідно до їх якісного стану та дії щодо поведження з ними

№ з/п	Найменування вибухових пристроїв, вибухових речовин та їх якісний стан	Дії спеціалістів-вибухотехніків Національної поліції України	Дії судових експертів-вибухотехніків Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України
1	2	3	4
Перша категорія (надзвичайно небезпечні)			
1	Боеприпаси ствольної артилерії, реактивні снаряди, мінометні міни, гранатометні постріли, які пройшли канал ствола або із зведеними в бойове положення підривачами	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
2	Боеприпаси з підривачами або засобами ініціювання із слідами корозії, механічними пошкодженнями	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
3	Одноразові реактивні протитанкові гранати та вогнемети з пострілами, які знаходяться у зведеному бойовому положенні	За відсутності пошкоджень - дистанційний відстріл чи знищення	Дослідження залишків зруйнованого об'єкта та пускового приладу
		За наявності пошкоджень - знищення	
4	Інженерні протипіхотні міни зі зведеними в бойове положення підривачами (запалами) чи засобами ініціювання	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
5	Боеприпаси з елементами-пастками, елементами невилучення, елементами самоліквідації	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
6	Боеприпаси зі зведеними	Знищення	Дослідження

	електромагнітними, вібраційними, нахильними, акустичними, оптичними датчиками цілі, електрохімічними та іншими уповільнювачами		залишків об'єкта
7	Підривачі промислового виготовлення без запобіжників, які зведені в бойове положення	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
8	Підривачі промислового виготовлення зі слідами корозії, механічних ушкоджень, кіптяви	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
9	Заряди вибухової речовини промислового виготовлення зі встановленими в них підривачами або засобами ініціювання із запобіжниками	Розрядження	Дослідження складових частин
		У разі неможливості розрядження - знищення	Дослідження залишків після вибуху
10	Заряди ініціюючих вибухових речовин саморобного виготовлення	Відбір зразків та знищення	Дослідження зразків та залишків після вибуху
11	Ініціююча вибухова речовина промислового виготовлення	Відбір зразків та знищення	Дослідження зразків та залишків після вибуху
12	Саморобна вибухова речовина (хімічно синтезована або суміш компонентів)	Відбір зразків та знищення (крім гексаметилен-трипероксиддіаміну, триперекису ацетону)	Дослідження зразків та залишків після вибуху
13	Вибухова речовина промислового виготовлення, яка за зовнішніми ознаками змінила свою структуру, колір	Відбір зразків та знищення	Дослідження зразків та залишків після вибуху
14	Імітаційні засоби, на яких є сліди корозії, механічних ушкоджень, кіптяви	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
15	Саморобні вибухові пристрої без пасток, які містять засоби ініціювання, або підривачі та заряди вибухових речовин промислового виготовлення	Розрядження, відділення засобів ініціювання, підривачів	Дослідження складових частин
		У разі неможливості чи сумніву - знищення	Дослідження залишків об'єкта
16	Саморобні вибухові пристрої, які конструктивно з'єднані з механічними чи хімічними уповільнювачами вибуху	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
17	Саморобні вибухові пристрої, які містять елементи невилучення, заряди саморобних вибухових речовин	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
18	Промислові вибухозапалювальні пристрої, які конструктивно з'єднані із засобами ініціювання або засобами підпалювання	Розрядження, відділення засобів ініціювання, підривачів	Дослідження складових частин
		У разі неможливості	Дослідження

		чи сумніву - знищення	залишків об'єкта
19	Ручні гранати в зібраному вигляді без запобіжників або зі значною на них корозією, або з ознаками впливу дії вогню, високих температур	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
20	Засоби ініціювання промислового виготовлення з корозією, механічними ушкодженнями або такі, що викликають сумніви	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
21	Саморобні засоби ініціювання за типом детонаторів, електродетонаторів	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
22	Промислові вироби, що містять вибухову речовину промислового виготовлення, але зі слідами значної корозії, механічних ушкоджень, кіптяви, які не містять підривачів або засобів ініціювання	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
23	Вибухові пристрої невідомої конструкції або такі, що викликають сумніви	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
Друга категорія (небезпечні)			
24	Боеприпаси, з'єднані з підривачами чи засобами ініціювання	Розрядження, відділення підривачів, засобів ініціювання	Дослідження складових частин
		У разі сумніву - знищення	Дослідження залишків об'єкта
25	Боеприпаси ствольної артилерії, реактивні снаряди, мінометні міни, гранатометні постріли, які не пройшли каналу ствола та містять підривачі, що не зведені в бойове положення	За відсутності пошкоджень - вилучення	Дослідження складових частин
		У разі неможливості чи сумніву - знищення	Дослідження залишків об'єкта
26	Одноразові реактивні протитанкові гранати та вогнемети з пострілами, які знаходяться в незведеному стані	За відсутності пошкоджень - вилучення	Дослідження об'єкта
		За наявності пошкоджень або сумніву - знищення	Дослідження залишків об'єкта
27	Підривачі промислового виготовлення, які не зведені в бойове положення	За відсутності пошкоджень - вилучення	Дослідження об'єкта
		За наявності пошкоджень або сумніву - знищення	Дослідження залишків об'єкта
28	Засоби ініціювання: капсуль-детонатори, електродетонатори, детонуючі шнури промислового виготовлення	За відсутності пошкоджень - вилучення	Дослідження об'єкта
29	Інженерні боеприпаси з підривачами (запалами), які не зведені в бойове	Розрядження, відділення	Дослідження складових частин

	положення	підривачів	
		У разі неможливості чи сумніву - знищення	Дослідження залишків об'єкта
30	Заряди бризантних вибухових речовин промислового виготовлення підвищеної потужності без очевидних змін кольору	Відбір зразків	Дослідження зразків речовин, за потреби - дослідження об'єкта
31	Піротехнічні засоби зі слідами корозії, механічних ушкоджень, кіптяви	Знищення	Дослідження залишків об'єкта
32	Саморобні піротехнічні суміші	Відбір зразків	Дослідження зразків речовини
		У разі сумніву - знищення	Дослідження залишків
33	Саморобні вибухозапалювальні пристрої без засобів ініціювання чи підпалювання	За відсутності пошкоджень - вилучення	Дослідження об'єкта
		У разі сумніву - знищення	Дослідження залишків об'єкта
Третя категорія (обмежено небезпечні)			
34	Промислово виготовлені вироби, що містять заряди бризантних вибухових речовин нормальної чи зниженої потужності, металеву вибухову речовину, піротехнічні суміші, за відсутності засобів ініціювання, підривачів	За відсутності пошкоджень - вилучення	Дослідження об'єкта
35	Промислово виготовлені заряди бризантної вибухової речовини нормальної чи зниженої потужності, металеві вибухові речовини (порохи), піротехнічні суміші, без змін кольору за відсутності засобів ініціювання, підривачів	Відбір зразків	Дослідження зразків речовини, за потреби - дослідження об'єкта

**ЗРАЗОК ФОРМИ АКТА ЗНИЩЕННЯ (ЗНЕСКОДЖЕННЯ)
ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ АБО ТАКИХ, ЩО ЇХ
НАГАДУЮТЬ**

	Додаток 3 до Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України (пункт 14 розділу II)
--	--

**АКТ
знищення (знешкодження) вибухових матеріалів або таких, що їх
нагадують**

Примірник № _____

(найменування вибухотехнічного підрозділу Національної поліції України,
його місцезнаходження, номер телефону та адреса електронної пошти)

АКТ
знищення (знешкодження) вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують
від _____ 20__ року № _____
Початок роботи _____ Кінець роботи _____

Комісія у складі:
голова

_____
(посада, прізвище, ініціали)

члени:

_____
(посада, прізвище, ініціали)

_____
(посада, прізвище, ініціали)

провела огляд матеріалів _____
(опис вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують,

_____ наявного маркування, місця виявлення (за потреби))
які підлягають знищенню (знешкодженню) на підставі (зазначити потрібне):

належності до надзвичайно небезпечної категорії / небезпечної категорії (підкреслити
потрібне) за такими ознаками:

☐	експертного експерименту, експериментального вибуху, експериментального випробування в межах проведення експертизи, слідчого експерименту
	Найменування установи:
	Номер висновку експерта:
	№ кримінального провадження:
	Підстава для залучення вибухотехніків Національної поліції України:
	_____ від _____ № _____ (назва документа)

☐	проведення планового знищення вибухових матеріалів
	Ініціатор знищення:
	Підстава для залучення вибухотехніків Національної поліції України:
	_____ від _____ № _____ (назва документа)

Знищення (знешкодження) проведено на місці виявлення / на підривному майданчику
(підкреслити потрібне)

за адресою: _____
Знищення (знешкодження) проведено із застосуванням _____
(опис застосованих методів та обладнання)

Під час знищення (знешкодження) витрачено:
засобів підриву _____
вибухових речовин _____

За результатами огляду залишків вибухових матеріалів після їх знищення (знешкодження)
попередньо встановлено _____
(опис попередньо встановлених відомостей щодо конструкції

_____ чи компонентів знищених (знешкоджених) вибухових матеріалів)

Акт складено у ___ примірниках:

1 - _____
2 - _____
3 - _____

Голова комісії

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

члени комісії:

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

Примірник акта № _____
отримав:

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

_____ 20__ року

Примірник акта № ____
отримав:

_____
(посада)
____ 20__ року

_____
(підпис)

_____
(ініціали, прізвище)

Примірник акта № ____
отримав:

_____
(посада)
____ 20__ року

_____
(підпис)

_____
(ініціали, прізвище)

АЛФАВІТНИЙ ПЕРЕЛІК ДЕЯКИХ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ⁴¹

(витяг з Додатку 3 до підпункту 2.7.1 Правил перевезення небезпечних вантажів)⁴²

Таблиця 4.1

Найменування деякого небезпечного вантажу, його позначення згідно класифікації ООН та віднесення до відповідного класу небезпеки

Найменування вантажу	Номер ООН	Клас
АЗОТ ОХОЛОДЖЕНИЙ РІДКИЙ	1977	2
АМІАК БЕЗВОДНИЙ	1005	2
АРГОН СТИСНЕНИЙ	1006	2
БАТАРЕЇ РІДИННІ КИСЛОТНІ електричні акумуляторні	2794	8
Бензин газовий	1203	3
БОЄПРИПАСИ ПРАКТИЧНІ	0362	1
БОМБИ З ЛЕГКОЗАЙМИСТОЮ РІДИНОЮ з розривним зарядом	0400	1
БУТАН	1011	2
ВИРОБИ ВИБУХОВІ НАДЗВИЧАЙНО НИЗЬКОЇ ЧУТЛИВОСТІ (ВИРОБИ ВИБУХОВІ ННЧ)	0486	1
ГАЗ ІНСЕКТИЦИДНИЙ ТОКСИЧНИЙ ЗАЙМИСТИЙ, Н.З.К.	3355	2
ГАС	1223	3
ГРАНАТИ ПРАКТИЧНІ ручні або рушничні	0110	1
Двигуни внутрішнього згоряння, або транспортний засіб, який працює на займистому газі, або транспортний засіб, який працює на легкозаймистій рідині, або двигун, який працює на паливних елементах, що містять займистий газ, або двигун, який працює на паливних елементах, що містять легкозаймисту рідину, або транспортний засіб, який працює на паливних елементах, що містять займистий газ, або транспортний засіб, який працює на паливних елементах, що містять легкозаймисту рідину. Не підпадає під дію Правил перевезення небезпечних вантажів	3166	9
ДЕТОНАТОРИ ВТОРИННІ З ПЕРВИННИМ ДЕТОНАТОРОМ	0225	1
Добавка високооктанова	1993	3
Електроліт для хімічних джерел струму	1993	3
ЕТАНОЛ (СПИРТ ЕТИЛОВИЙ) або ЕТАНОЛУ РОЗЧИН (СПИРТУ ЕТИЛОВОГО РОЗЧИН)	1170	3
ЗАПАЛЬНИЧКИ або БАЛОНЧИКИ ДЛЯ ЗАПРАВКИ ЗАПАЛЬНИЧОК, що містять займистий газ	1057	2

⁴¹ Про внесення змін до наказу Міністерства транспорту України від 21.11.2000 № 644 та Правил перевезення наливних вантажів : наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 25.11.2008 № 1430 (в редакції від 16.03.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0180-09#Text> (дата звернення: 20.06.2025).

⁴² Додаток 3 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства транспорту та зв'язку № 1135 від 05.11.2009, Наказами Міністерства інфраструктури № 177 від 21.03.2012, № 565 від 05.11.2014, № 156 від 25.04.2017.

Найменування вантажу	Номер ООН	Клас
ЗАСОБИ ПРОТЕХНІЧНІ	0333	1
КАЛІЮ НІТРАТ	1486	5.1
КИСЕНЬ ОХОЛОДЖЕНИЙ РІДКИЙ	1073	2
КИСЕНЬ СТИСНЕНИЙ	1072	2
КИСЛОТА АЗОТНА, окрім червоної димлячої, що містить азотної кислоти більше 70%	2031	8
Кислота етилсірчана	2571	8
КИСЛОТА МУРАШИНА з масовою часткою кислоти більше 85%	1779	8
Кислота оцтова синтетична харчова див. КИСЛОТИ ОЦТОВОЇ РОЗЧИН з масовою часткою кислоти більше 10%, але менше 50%	2790	8
Кислота синильна	1613	6.1
КИСЛОТА СІРЧАНА, що містить не більше 51% кислоти, або РІДИНА АКУМУЛЯТОРНА КИСЛОТНА	2796	8
Кислота соляна, розчин див. КИСЛОТА ХЛОРИСТОВОДНЕВА	1789	8
КИСЛОТА ФОСФОРИСТА	2834	8
КИСЛОТА ХЛОРНА з масовою часткою кислоти не більше 50%	1802	8
КИСЛОТА ХРОМСІРЧАНА	2240	8
КИСЛОТИ АЗОТНОЇ ТА КИСЛОТИ ХЛОРИСТОВОДНЕВОЇ СУМІШ	1798	8
КИСЛОТИ ОЦТОВОЇ РОЗЧИН з масовою часткою кислоти не менше 50%, але не більше 80%	2790	8
КИСЛОТИ ФОСФОРНОЇ РОЗЧИН	1805	8
КИСЛОТИ ЦІАНИСТОВОДНЕВОЇ ВОДНИЙ РОЗЧИН (ВОДНЮ ЦІАНІДУ ВОДНИЙ РОЗЧИН), що містить не більше 20% ціанистого водню	1613	6.1
КЛЕЇ, що містять легкозаймисту рідину (температура спалаху менше 23 °С, в'язкі; температура кипіння не більше 35 °С)	1133	3
КРИПТОН СТИСНЕНИЙ	1056	2
КСЕНОН ОХОЛОДЖЕНИЙ РІДКИЙ	2591	2
Лаки та лакові фарби (з температурою спалаху більше 60 °С, але більше 91 °С). Не підпадає під дію Правил перевезення небезпечних вантажів		
Літій азотнокислий див. ЛІТІЮ НІТРАТ	2722	5.1
Літій їдкий див. ЛІТІЮ ГІДРОКСИД	2680	8
Магній азотнокислий див. МАГНІЮ НІТРАТ	1474	5.1
МАГНІЙ-ПОРОШОК або МАГНІЮ СПЛАВИ-ПОРОШОК	1418	4.3
МАГНІЮ НІТРАТ	1474	5.1
Мазут	3082	9
МАКУХА з масовою часткою рослинної олії не більше 1,5% і вологи не більше 11%	2217	4.2
Масло кам'яновугільне для енергетичних цілей та обмаслювання вугільної шихти див. РЕЧОВИНА РІДКА НЕБЕЗПЕЧНА ДЛЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА, Н.З.К.	3082	9
МАСЛО КАМФОРНЕ	1130	3
МАСЛО ХВОЙНЕ	1272	3
МЕТАН ОХОЛОДЖЕНИЙ РІДКИЙ або ГАЗ ПРИРОДНИЙ ОХОЛОДЖЕНИЙ РІДКИЙ з високим вмістом метану	1972	2

Найменування вантажу	Номер ООН	Клас
МЕТАН СТИСНЕНИЙ або ГАЗ ПРИРОДНИЙ СТИСНЕНИЙ з високим вмістом метану	1971	2
МЕТАНОЛ	1230	3
МЕТИЛТРИХЛОРАЦЕТАТ	2533	6.1
Миш'яку (III) оксид див. АРСЕНУ ТРІОКСИД	1561	6.1
МІДІ ЦІАНІД	1587	6.1
МІКРООРГАНІЗМИ ГЕНЕТИЧНО ЗМІНЕНІ або ОРГАНІЗМИ ГЕНЕТИЧНО ЗМІНЕНІ	3245	9
МІНИ з розривним зарядом	0137	1
НАПОЇ АЛКОГОЛЬНІ, що містять більше 70% спирту за об'ємом	3065	3
НАТРІЙ	1428	4.3
Натрій азотнокислий див. НАТРІЮ НІТРАТ	1498	5.1
Натрій миш'яковокислий див. НАТРІЮ АРСЕНАТ	1685	6.1
Натрій надсірчанокислий див. НАТРІЮ ПЕРСУЛЬФАТ	1505	5.1
НАТРІЮ НІТРАТ	1498	5.1
Натрію нітрит – водний розчин з концентрацією 40%	3082	9
НАТРІЮ ХЛОРАТУ ВОДНИЙ РОЗЧИН	2428	5.1
НАТРІЮ ХЛОРАЦЕТАТ	2659	6.1
НАТРІЮ ЦІАНІДУ РОЗЧИН	3414	6.1
Нафта	1268	3
НАФТА СИРА СІРЧИСТА ЛЕГКОЗАЙМИСТА ТОКСИЧНА	3494	3
НЕОН ОХОЛОДЖЕНИЙ РІДКИЙ	1913	2
НЕОН СТИСНЕНИЙ	1065	2
НІКЕЛЮ ЦІАНІД	1653	6.1
НІКОТИН	1654	6.1
НІТРОГЛІЦЕРИН ДЕСЕНСИБІЛІЗОВАНИЙ з масовою часткою нелеткого і нерозчинного у воді флегматизатора не менше 40%	0143	1
Нітрофарби, нітролаки, нітроемалі	1263	3
НІТРОЦЕЛЮЛОЗИ РОЗЧИН ЛЕГКОЗАЙМИСТИЙ, що містить не більше 12,6% азоту (на суху масу) і не більше 55% нітрату целюлози	2059	3
Олово миш'яковисте див. Олова арсеніт	1557	6.1
Папля	3360	4.1
Палива моторні з ароматичною присадкою див. БЕНЗИН МОТОРНИЙ або ГАЗОЛІН, або ПЕТРОЛ	1203	3
ПАЛИВО АВІАЦІЙНЕ ДЛЯ ТУРБІННИХ ДВИГУНІВ	1863	3
Паливо дизельне відпрацьоване див. ГАЗОЙЛЬ або ПАЛИВО ДИЗЕЛЬНЕ, або ПАЛИВО ПІЧНЕ ЛЕГКЕ	1202	3
Паливо для реактивних двигунів див. ПАЛИВО АВІАЦІЙНЕ ДЛЯ ТУРБІННИХ ДВИГУНІВ	1863	3
Паливо еталонне	1268	3
Паливо нафтове		9
ПАПІР, ОБРОБЛЕНИЙ НЕНАСИЧЕНИМИ МАСЛАМИ, не повністю висушений (включаючи папір копіювальний)	1379	4.2
Парафін нафтовий рідкий, широка фракція	3082	9
ПАТРОНИ ДЛЯ ЗБРОЇ З ІНЕРТНИМ СНАРЯДОМ або ПАТРОНИ ДЛЯ	0012	1

Найменування вантажу	Номер ООН	Клас
СТРІЛЕЦЬКОЇ ЗБРОЇ		
ПАТРОНИ ДЛЯ ЗБРОЇ з розривним зарядом	0005	1
ПАТРОНИ ДЛЯ ЗБРОЇ ХОЛОСТІ або ПАТРОНИ ДЛЯ СТРІЛЕЦЬКОЇ ЗБРОЇ ХОЛОСТІ	0338	1
ПАТРОНИ ОСВІТЛЮВАЛЬНІ	0050	1
ПАТРОНИ СИГНАЛЬНІ	0405	1
ПЕСТИЦИД – ПОХІДНИЙ ДИПІРИДИЛУ РІДКИЙ ЛЕГКОЗАЙМИСТИЙ ТОКСИЧНИЙ з температурою спалаху менше 23 °С	2782	3
ПЕТАРДИ ЗАЛІЗНИЧНІ ВИБУХОВІ	0493	1
ПІДРИВНИК, ЩО НЕ ДЕТОНУЄ	0101	1
ПЛАСТМАСА НА НІТРОЦЕЛЮЛОЗНІЙ ОСНОВІ, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, Н.З.К.	2006	4.2
ПОРОХ БЕЗДИМНИЙ	0160	1
ПОРОХ ДИМНИЙ (ПОРОХ ЧОРНИЙ) гранульований або порошок	0027	1
ПОРОХ У БРИКЕТАХ (ПАСТА ПОРОХОВА) ЗВОЛОЖЕНИЙ з масовою часткою води не менше 25%	0159	1
ПРИСАДКА АНТИДЕТОНАЦІЙНА ДО МОТОРНОГО ПАЛИВА	1649	6.1
ПРИСТРІЙ ЗАПАЛЮВАЛЬНИЙ ТВЕРДИЙ, що містить легкозаймисту рідину	2623	4.1
ПРИСТРОЇ РОЗЧІПЛЮВАННЯ ВИБУХОВІ	0173	1
ПРОПАН	1978	2
РАДІОАКТИВНИЙ МАТЕРІАЛ з низькою питомою АКТИВНІСТЮ НПА-II (LSA-II), ПОДІЛЬНИЙ	3324	7
РАКЕТИ ОСВІТЛЮВАЛЬНІ АВІАЦІЙНІ	0093	1
РЕЧОВИНА ТВЕРДА ОКИСНЮВАЛЬНА, ЩО РЕАГУЄ З ВОДОЮ, Н.З.К.	3121	5.1
РЕЧОВИНА ВИБУХОВА БРИЗАНТНА, ТИП А	0081	1
РЕЧОВИНА ІНФЕКЦІЙНА НЕБЕЗПЕЧНА ДЛЯ ЛЮДЕЙ	2814	6.2
РЕЧОВИНА МЕТАЛЕВА, ЩО РЕАГУЄ З ВОДОЮ, Н.З.К.*	3208	4.3
РЕЧОВИНА МЕТАЛООРГАНІЧНА, ЩО РЕАГУЄ З ВОДОЮ, ЛЕГКОЗАЙМИСТА ТВЕРДА	3396	4.3
РЕЧОВИНА МЕТАЛООРГАНІЧНА, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, ТВЕРДА	3400	4.2
РЕЧОВИНА РІДКА НЕБЕЗПЕЧНА ДЛЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА, Н.З.К.	3082	9
РЕЧОВИНА СЛЬОЗОТОЧИВА РІДКА, Н.З.К.	1693	6.1
РЕЧОВИНА ТВЕРДА КОРОЗІЙНА, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, Н.З.К.	3095	8
РЕЧОВИНА ТВЕРДА ЛЕГКОЗАЙМИСТА НЕОРГАНІЧНА, Н.З.К.	3178	4.1
РЕЧОВИНА ТВЕРДА ЛЕГКОЗАЙМИСТА ОРГАНІЧНА, Н.З.К.*	1325	4.1
РЕЧОВИНА ТВЕРДА ОКИСНЮВАЛЬНА, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, Н.З.К.	3100	5.1
РЕЧОВИНА ТВЕРДА САМОРЕАКТИВНА ТИПУ D, ЩО ВИМАГАЄ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ	3236	4.1

Найменування вантажу	Номер ООН	Клас
РЕЧОВИНА ТВЕРДА, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, ОКИСНЮВАЛЬНА, Н.З.К.	3127	4.2
РЕЧОВИНА ТВЕРДА ТОКСИЧНА, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, Н.З.К.	3124	6.1
РЕЧОВИНА ТВЕРДА ТОКСИЧНА, ЩО РЕАГУЄ З ВОДОЮ, Н.З.К.	3125	6.1
РЕЧОВИНА ТВЕРДА НЕБЕЗПЕЧНА ДЛЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА, Н.З.К.	3077	9
РЕЧОВИНА ТВЕРДА, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, ТОКСИЧНА НЕОРГАНІЧНА, Н.З.К.	3191	4.2
РЕЧОВИНИ ВИБУХОВІ ДУЖЕ НИЗЬКОЇ ЧУТЛИВОСТІ (РЕЧОВИНИ ВИБУХОВІ ДНЧ), Н.З.К.	0482	1
РЕЧОВИНИ ТВЕРДІ, ЩО МІСТЯТЬ ТОКСИЧНУ РІДИНУ, Н.З.К.	3243	6.1
Речовини тверді, які містять легкозаймісті рідини, н.з.к. див. РЕЧОВИНИ ТВЕРДІ або РЕЧОВИН ТВЕРДИХ - СУМІШІ (ТАКІ, ЯК ПРЕПАРАТИ ТА ВІДХОДИ), ЩО МІСТЯТЬ ЛЕГКОЗАЙМИСТУ РІДИНУ Н.З.К. з температурою спалаху менше 60 °С	3175	4.1
Рідина «Арктика»		9
РІДИНА АКУМУЛЯТОРНА ЛУЖНА	2797	8
Рідина етилова	1649	6.1
РІДИНА КОРОЗІЙНА, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, Н.З.К.	3301	8
РІДИНА КОРОЗІЙНА, ЩО РЕАГУЄ З ВОДОЮ, Н.З.К.	3094	8
РІДИНА ЛЕГКОЗАЙМИСТА КОРОЗІЙНА, Н.З.К.	2924	3
РІДИНА ЛЕГКОЗАЙМИСТА ТОКСИЧНА КОРОЗІЙНА, Н.З.К.	3286	3
РІДИНА ПРИ ПІДВИЩЕНІЙ ТЕМПЕРАТУРІ ЛЕГКОЗАЙМИСТА, Н.З.К. з температурою спалаху більше 60 °С, що перевозиться при температурі не менше її температури спалаху	3256	3
РІДИНА САМОРЕАКТИВНА ТИПУ D	3225	4.1
РІДИНА САМОРЕАКТИВНА ТИПУ F, ЩО ВИМАГАЄ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕМПЕРАТУРИ	3239	4.1
РІДИНА ТОКСИЧНА ЛЕГКОЗАЙМИСТА ОРГАНІЧНА, Н.З.К.	2929	6.1
РІДИНА ТОКСИЧНА ПРИ ВДИХАННІ, ЇДКА ЛЕГКОЗАЙМИСТА, Н.З.К. з інгальційною токсичністю не більше 1000 мл/м-3 і концентрацією насичених парів не менше 10 ЛК50	3493	6.1
РІДИНА, СХИЛЬНА ДО САМОНАГРІВАННЯ, КОРОЗІЙНА НЕОРГАНІЧНА, Н.З.К.	3188	4.2
РІДИНА, ЩО РЕАГУЄ З ВОДОЮ, Н.З.К.	3148	4.3
РОЗЧИН ДЛЯ НАНЕСЕННЯ ПОКРИТТЯ (включаючи розчини для обробки та покриття поверхонь, що використовують у промислових або інших цілях, наприклад для нанесення ґрунтовочного покриття на корпус автомобілів, футеровки барабанів або бочок) (з температурою спалаху менше 23 °С, в'язкий) (тиск парів при 50 °С більше 110 кПа, температура кипіння не більше 35 °С)	1139	3
Розчини формальдегіду легкозаймісті див. ФОРМАЛЬДЕГІДУ РОЗЧИН ЛЕГКОЗАЙМИСТИЙ	1198	3
Розчинники легкозаймісті	1993	3
Розчинники легкозаймісті на основі етанолу	1993	3

Найменування вантажу	Номер ООН	Клас
РТУТІ (II) ГЛЮКОНАТ	1637	6.1
РТУТІ (II) СУЛЬФАТ	1645	6.1
РТУТІ (II) ЦІАНІД	1636	6.1
РТУТІ ОКСИД	1641	6.1
РТУТЬ	2809	8
РТУТЬ ГРИМУЧА ЗВОЛОЖЕНА з масовою часткою води або суміші спирту і води не менше 20%	0135	1
Свинець азотнокислий див. СВИНЦЮ НІТРАТ	1469	5.1
СВИНЦЮ ДІОКСИД	1872	5.1
СВИНЦЮ ЦІАНІД	1620	6.1
Селітра аміачна марки «Б» див. ДОБРИВО АМІАЧНО-НІТРАТНЕ	2067	5.1
Селітра натрієва див. НАТРІЮ НІТРАТ	1498	5.1
СИГНАЛИ ДИМОВІ	0196	1
СИГНАЛИ ЗВУКОВІ ВИБУХОВІ	0204	1
Сіль бертолетова див. КАЛІЮ ХЛОРАТ	1485	5.1
Сіно пресоване	1327	4.1
СІРКА	1350	4.1
Сірка хлориста див. СІРКИ ХЛОРИДИ	1828	8
СІРКОВОДЕНЬ	1053	2
СІРНИКИ БЕЗПЕЧНІ у коробках, книжечках, картонках	1944	4.1
СКИПИДАР	1299	3
Смола кам'яновугільна	3082	9
Смоли акрилові, розчин у суміші ізопропілового спирту та ацетону	1866	3
Смоли алкідноакрилові, розчин у ксилолі	1866	3
Смоли епоксидні, розчин у толуолі	1866	3
СМОЛИ РОЗЧИН легкозаймистий	1866	3
СМОЛИ РОЗЧИН легкозаймистий (з температурою спалаху менше 23 °С, в'язкий; температура кипіння не більше 35 °С)	1866	3
СМОЛИ РОЗЧИН легкозаймистий (нев'язкий)	1866	3
Смоли сланцеві	2810	6.1
СНАРЯДИ з розривним або вибивним зарядом	0346	1
СНАРЯДИ з розривним зарядом	0324	1
Солі амонійні, розчин	1760	8
Солома пресована	1327	4.1
СПИРТ ДІАЦЕТОНОВИЙ	1148	3
Спирт етиловий винний	1170	3
Спирт етиловий технічний	1170	3
СПИРТИ ЛЕГКОЗАЙМИСТІ ТОКСИЧНІ, Н.З.К.	1986	3
СПОЛУКА ОЛОВООРГАНІЧНА ТВЕРДА, Н.З.К.	3146	6.1
СПОЛУКА ПЛАСТИЧНА ФОРМУВАЛЬНА у вигляді тістоподібної маси, у формі листа або одержана шляхом екструзії джгута, що виділяє займисті пари	3314	9
СПОЛУКА ФОСФОРОРГАНІЧНА ТОКСИЧНА ЛЕГКОЗАЙМИСТА, Н.З.К.	3279	6.1

Найменування вантажу	Номер ООН	Клас
СПОЛУКА ФОСФОРОРГАНІЧНА ТОКСИЧНА рідка, Н.З.К.	3278	6.1
СРІБЛА ЦІАНІД	1684	6.1
СТРИХНІН або СТРИХНІНУ СОЛІ	1692	6.1
СТРУЖКА, ОШУРКИ або ОБРІЗКИ ЧОРНИХ МЕТАЛІВ, схильні до самонагрівання	2793	4.2
Сульфовугілля	1362	4.2
Суміш аргону та кисню – стиснена	3156	2
Суміш токсичних газів і водню стиснена	1953	2
Суміш токсичних газів та аргону, токсична стиснена	1955	2
ТЕРМОСІРНИКИ	1331	4.1
ТОРПЕДИ ВИБУХОВІ для нафтосвердловин без детонатора	0099	1
ТОРПЕДИ З РІДКИМ ПАЛИВОМ з інертною головкою	0450	1
ТРИНІТРОТОЛУОЛ (ТНТ) ЗВОЛОЖЕНИЙ з масовою часткою води не менше 10%	3366	4.1
ТРУБКИ ДЕТОНАЦІЙНІ	0107	1
ТРУБКИ ЗАПАЛЮВАЛЬНІ	0316	1
Уайт-спірит див. СКИПИДАРУ ЗАМІННИК	1300	3
ФАРБА ЛЕГКОЗАЙМИСТА КОРОЗІЙНА (включаючи фарбу, лак, емаль, барвник, шелак, оліфу, політуру, рідкий наповнювач та рідку лакову основу) або МАТЕРІАЛ ЛАКОФАРБОВИЙ ЛЕГКОЗАЙМИСТИЙ КОРОЗІЙНИЙ (включаючи розчинник та розріджувач фарби)	3469	3
ФОРМАЛЬДЕГІДУ РОЗЧИН ЛЕГКОЗАЙМИСТИЙ	1198	3
ФОСГЕН	1076	2
ФОТОАВІАБОМБИ	0299	1
ХЛОР	1017	2
ХЛОРАЦЕТИЛХЛОРИД	1752	6.1
ХЛОРАЦЕТОН СТАБІЛІЗОВАНИЙ	1695	6.1
ХЛОРПІКРИН	1580	6.1
ХЛОРПІКРИНУ СУМІЩ, Н.З.К	1583	6.1
ЦИРКОНІЙ, СУСПЕНДОВАНИЙ В ЛЕГКОЗАЙМИСТІЙ РІДИНІ (тиск парів при 50 °С більше 110 кПа)	1308	3
ЦИСТЕРНА АВІАЦІЙНА ГІДРАВЛІЧНА ПАЛИВНА З БЛОКОМ ЖИВЛЕННЯ, що містить суміш гідразину безводного і метилгідразину (паливо М86)	3165	3
ШНУР (ЗАПАЛ), ЩО ДЕТОНУЄ, в металевій оболонці	0290	1
ШНУР ДЕТОНУЮЧИЙ гнучкий	0065	1

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З ТЕМАТИКИ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ⁴³

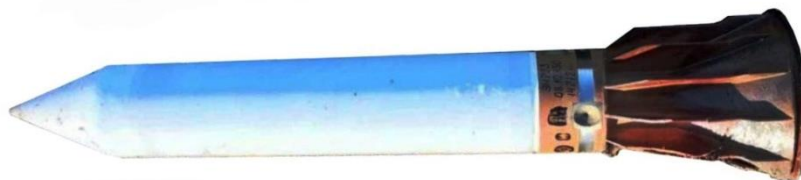
I варіант

1. Дайте визначення поняттю «ручна граната».
2. Які бувають артилерійські снаряди за способом заряджання?
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВМП.

II варіант

1. Які гранати становлять особливу небезпеку під час проведення ідентифікації і чому?
2. Класифікація авіаційних бомб. Назвіть відомі вам авіаційні бомби.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВМП.

III варіант

1. Дайте визначення поняттю «мінометний постріл».
2. Загальна будова артилерійського снаряду.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВМП.

⁴³ Використано інформацію з відкритих джерел

IV варіант

1. Опишіть суббоеприпас МЛ-5, призначення та загальну будову. Заходи безпеки при виявленні цього суббоеприпасу.
2. Розкрийте поняття «саморобний вибуховий пристрій»?
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

V варіант

1. В чому полягає відмінність між дистанційними запалами і запалами ударної дії до ручних гранат?
2. Які ручні гранати ви знаєте? Які з них використовуються у сучасній війні?
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

VI варіант

1. Загальна будова ручних гранат РГО/РГН. Заходи безпеки під час проведення ідентифікації ручної гранати РГО/РГН.
2. Загальна будова ПТАБ-2,5КО. Заходи безпеки під час проведення ідентифікації ПТАБ-2,5КО.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

VII варіант

1. Розкрийте поняття інженерних боєприпасів.
2. Класифікація авіаційних бомб спеціального призначення.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

VIII варіант

1. Розкрийте поняття «реактивний снаряд».
2. Наведіть класифікацію інженерних боєприпасів.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

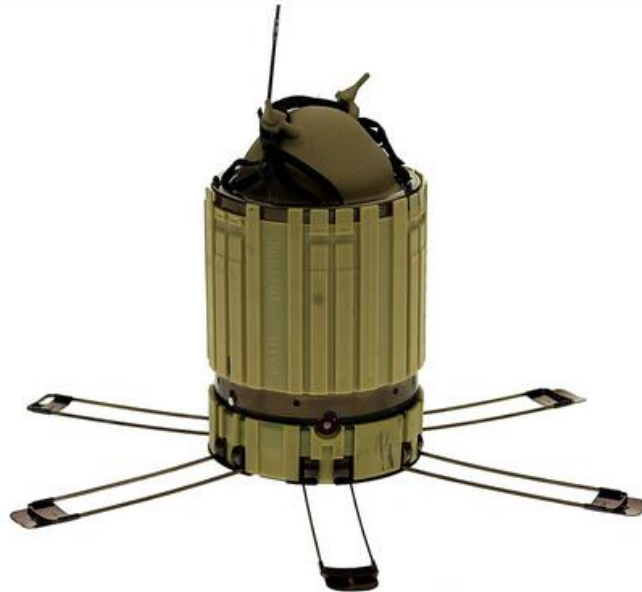
IX варіант

1. Розкрийте поняття «гранатометний постріл».
2. Дайте визначення інженерної міни.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

X варіант

1. Дайте визначення поняттю «підривний заряд».
2. Загальна будова реактивного снаряду.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XI варіант

1. Дайте визначення поняттю «касетний суббоеприпас».
2. Наведіть класифікацію авіаційних бомб основного призначення.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

ХІІ варіант

1. Дайте визначення поняттю «касетний боеприпас».
2. Наведіть класифікацію мінометних мін основного призначення.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

ХІІІ варіант

1. Дайте визначення поняттю «заряд розмінування».
2. Наведіть класифікацію реактивних снарядів.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XIV варіант

1. Дайте визначення поняттю «протипіхотна міна».
2. Наведіть класифікацію гранатометних пострілів.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XV варіант

1. Дайте визначення поняттю «протитанкова міна».
2. Наведіть класифікацію артилерійських снарядів відносно до калібру гармати.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XVI варіант

1. Дайте визначення поняття «ракета».
2. З чого складається артилерійський постріл?
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XVII варіант

1. Дайте визначення поняттю «ПЗРК».
2. Наведіть відомі вам ПТРК.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

XVIII варіант

1. Дайте визначення поняттю «ПТРК».
2. Класифікація інженерних мін.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

XIX варіант

1. Який принцип лежить в основі реактивних систем залпового вогню? Що входить до складу РСЗВ?
2. Наведіть класифікацію інженерних мін спеціального призначення.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XX варіант

1. Наведіть класифікацію авіабомб основного призначення.
2. Поясніть принцип дії шрапнельних артилерійських снарядів.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації.

XXI варіант

1. Наведіть класифікацію гранатометних пострілів за призначенням.
2. Наведіть класифікацію артилерійських пострілів за способом заряджання.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XXII варіант

1. Дайте визначення калібру авіаційної бомби та коефіцієнту наповнення.
2. Наведіть класифікацію артилерійських боєприпасів за калібрами.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XXIII варіант

1. Наведіть класифікацію артилерійських снарядів за способом стабілізації у польоті.
2. Розкрийте поняття фугасної авіаційної бомби.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XXIV варіант

1. Призначення, конструктивні особливості підкаліберних артилерійських снарядів.
2. Призначення і особливості спрацювання дистанційної трубки ДТМ-75.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XXV варіант

1. Призначення, конструктивні особливості освітлювальних артилерійських снарядів.
2. Розкрийте поняття «осколкова авіаційна бомба».
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XXVI варіант

1. Основні та додаткові елементи саморобних вибухових пристроїв.
2. Дайте визначення запалювальної авіаційної бомби.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

XXVII варіант

1. Класифікація саморобних вибухових пристроїв за типом датчика цілі.
2. Опишіть та наведіть конструктивні особливості КАБ-500С.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

XXVIII варіант

1. Дайте визначення поняття практична авіаційна бомба.
2. Які гранатометні постріли за призначенням використовуються в сучасних гранатометах?
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XXIX варіант

1. Дайте визначення МОН-50, призначення та принцип дії.
2. Наведіть класифікацію ручних гранат за принципом дії запалу.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВНП.

XXX варіант

1. Дайте визначення ОЗМ-72, опишіть конструктивні особливості та принцип дії.
2. Наведіть класифікацію мінометних мін допоміжного призначення.
3. Що зображено на малюнку? Опишіть конструктивні особливості, порядок проведення ідентифікації ВВП.

Навчальний посібник

АВТОРИ-УКЛАДАЧІ:

ВАЙДА Тарас Степанович, завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін інституту права та безпеки Одеського державного університету у внутрішніх справах, кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент Інженерної академії України

КОЛОМІЄЦЬ Юрій Миколайович, т.в.о. завідувача кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ, підполковник поліції

ЖУКОВСЬКИЙ Сергій Володимирович, старший викладач кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ, підполковник поліції

ЗАЛІВСЬКА Ірина Іванівна, старший викладач кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат політичних наук, доцент

ПРОТИМІННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

**Навчальний посібник
для курсантів, студентів та слухачів
закладів вищої освіти МВС України**

Підписано до друку 23.08.2025 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 12,15. Тираж 300. Замовлення № 0723-062.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

АВТОРИ-УКЛАДАЧІ:**ВАЙДА Тарас Степанович,**

завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін
інституту права та безпеки Одеського державного
університету у внутрішніх справах,
кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Інженерної академії України

КОЛОМІЄЦЬ Юрій Миколайович,

т.в.о. завідувача кафедри тактико-спеціальної та
спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України Одеського державного
університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

ЖУКОВСЬКИЙ Сергій Володимирович,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної та
спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України Одеського державного
університету внутрішніх справ,
підполковник поліції

ЗАЛЄВСЬКА Ірина Іванівна,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної та
спеціальної фізичної підготовки факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності
Національної поліції України Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат політичних наук, доцент